

طرح پژوهشی

بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران: مطالعه موردی تدوین مراومه اخلاق داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

مجری:

دکتر رضا رجبعلی بگلو

همکاران:

نادیا حاجی عزیزی، علیرضا ثقه‌الاسلامی، المیرا کریمی و زهرا رجبعلی بگلو

بهمن ۱۳۹۸

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی «بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران: مطالعه موردی تدوین مرامنامه اخلاق داوری در پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» پیرو قرارداد شماره ۳۳/۱۱۱۵۲ مورخ ۱۳۹۷/۰۹/۲۷ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و آقای رضا رجبعلی بگلو (مجری) اجرا خواهد شد. گزارش حاضر جلد اول از مستندات این طرح است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس «قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان»، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است و هر گونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آن‌ها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حدهزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

بنام خدا

آغاز نیم قرن دوم خدمات ارزشمند ایرانداک به علم، فناوری، و نوآوری گرامی باد

۱۳۴۷-۱۳۹۸

گواهی

انجام طرح پژوهشی:

- ◇ عنوان: بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران: مطالعه موردی تدوین مرانامه اخلاق داوری در پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات
- ◇ مجری: دکتر رضا رجبعلی بگلو
- ◇ همکاران: نادیا حاجی عزیزی، دکتر علیرضا ثقه‌الاسلامی، دکتر المیرا کریمی و زهرا رجبعلی بگلو
- ◇ شماره قرارداد: ۳۳/۱۴۰۱
- ◇ تاریخ قرارداد: ۱۳۹۷/۱۰/۱
- ◇ تاریخ شروع: ۱۳۹۷/۱۰/۱
- ◇ تاریخ پایان: ۱۳۹۸/۱۰/۳۰
- ◇ ناظر: دکتر رحمت‌الله فتاحی

در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران گواهی می‌شود. گزارش پایانی این طرح، بر پایه داوری در نشست ۳۶۱ (تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۱۵) شورای پژوهشی پژوهشگاه به تصویب رسیده است. لازم می‌دانم مراتب قدردانی خود را به مجری، همکاران، و ناظر این طرح تقدیم دارم.

با آرزوی بهروزی
پرویز شهبازی
معاون پژوهش و آموزش

**بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران: مطالعه موردی تدوین مرامنامه اخلاق داوری در
«پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»**

مدیر طرح پژوهشی: رضا رجبعلی بگلو، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه فلسطین، شماره ۱۰۹۰، طبقه ۴، اتاق ۴۰۲

صندوق پستی: ۱۳۱۵۷۷۳۳۱۴ **تلفن:** ۰۲۱-۶۶۴۹۴۹۸۰ (داخلی ۵۶۸)

وبگاه: <http://irandoc.ac.ir/beglou/beglou.html>

رایانامه: beglou@irandoc.ac.ir

همکار(ان) اصلی: نادیا حاجی عزیزی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛

علیرضا ثقه‌الاسلامی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛

المیرا کریمی، دانش‌آموخته دکترای علم اطلاعات، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک)؛

زهرارجبعلی بگلو، همکار پژوهشی در پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک).

چکیده

داوری پژوهش‌ها و بروندهای آنها، بویژه مقاله‌های علمی، گونه‌ای رفتار علمی است که برای بررسی دقیق، عالمانه و منصفانه یک اثر یا فعالیت علمی یا پژوهشی اهمیت بسیار زیادی دارد. این فرایند ذهنی، دربرگیرنده تلاش برای بررسی اصالت، ارزش، اثرگذاری، نوآورانه بودن و به‌طور کلی اهمیت یک اثر یا فعالیت پژوهشی است. افزون بر این، این فعالیت علمی یکی از اجزای جدایی‌ناپذیر اخلاق نشر علمی نیز محسوب می‌شود و داوران همراه با نویسندگان، سردبیران و ویراستاران از مهم‌ترین اجزای نشر علمی، به‌ویژه نشر مقاله‌های علمی در نظر گرفته می‌شوند. با توجه به نقش نظام ارزیابی و داوری در کیفیت محتوای مقاله‌ها و حیات علمی این مجله‌ها، و در نتیجه سلامت نشر علمی، توجه به اصول اخلاقی انتشار و رهنمودهای تهیه شده برای داوران و هم‌ترازخوانان، سردبیران و نویسندگان اهمیت بسیار زیادی دارد. با این حال، به‌نظر می‌رسد لازم است نگاهی نظام‌مند و تحلیلی نسبت به رهنمودهای اخلاقی ارائه شده در مجله‌های علمی پژوهشی در میان پژوهش‌های علمی وجود داشته باشد. پژوهش‌نامه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به عنوان یکی از باسابقه‌ترین مجله‌های حوزه علوم و فناوری اطلاعات است و در اساسنامه مجله اشاره‌ای کلی به معیارهای «کوپ» صورت پذیرفته اما مراننامه یا منشور اخلاقی برای داوری این مجله تدوین نشده است. پژوهش حاضر درصدد بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی پژوهشی در ایران بود و به‌طور ویژه به تدوین مراننامه داوری در این مجله پرداخت. این پژوهش با استخراج و بررسی رهنمودهای اخلاق داوری آغاز و با پنل خبرگان این مؤلفه‌ها ارزیابی شدند. سپس بیانیه‌های اخلاقی مجله‌های وزارت عتف تحلیل محتوای کیفی شدند. در ادامه، با بررسی فرایند داوری، اسناد داوری این مجله تحلیل محتوا شدند. یافته‌های این بخش در بحث گروهی متمرکز که در بخش روش‌شناسی به آن اشاره می‌شود، مورد بحث و بررسی قرار گرفت. این پژوهش به صورت موردپژوهی و با روش یا رویکرد آمیخته و چند روشی از نوع متوالی اکتشافی و به ترتیب کیفی غیرپایه، و کیفی پایه و کمی غیرپایه به صورت موازی انجام شد. بخش کیفی غیرپایه دربرگیرنده دو مرحله تحلیل محتوای کیفی برای رهنمودهای اخلاق داوری با تأکید بر «کوپ» و بیانیه‌های اخلاق داوری مجله‌های وزارت عتف بود. بخش کیفی پایه نیز دربرگیرنده تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» و بحث گروهی متمرکز بود. بخش کمی غیرپایه نیز دربرگیرنده پنل خبرگان برای اعتباریابی مؤلفه‌ها و بررسی دیدگاه داوران با پرسشنامه محقق‌ساخته بود.

که هر یک از دو مرحله آن به صورت موازی با یکی از مراحل کیفی پایه و غیرپایه انجام شد. در این پژوهش از سه نوع زاویه‌بندی پژوهشگر، داده و روش پژوهش برای اعتبار یافته‌های پژوهش استفاده شد. برای رعایت محرمانگی و بی‌نام‌سازی اسناد داوری و دیدگاه داوران از پروتکل حذف نام داوران و نویسندگان و سایر اجزای افشاکننده هویت آنان در دو مرحله انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد، مؤلفه‌های اخلاق داوری در ۸ مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان»، «رعایت محرمانگی»، «نبود سوگیری»، «توجه به برخورد منافع»، «توجه به بدرفتاری پژوهشی»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» همراه با ۴۰ مؤلفه فرعی و مصداق‌های آن قرار گرفتند. همچنین، با بررسی بیانی‌های اخلاق داوری در مجله‌های وزارت عتف مشخص شد افزون بر این که فقط نیمی از مجله‌ها بیانی اخلاق داوری دارند، نگاه، رویکرد و چشم‌انداز متفاوتی نیز نسبت به «کوپ» در ارتباط با مؤلفه‌های اخلاقی داشتند. یافته‌های بخش تحلیل محتوای اسناد نیز نشان داد ۱۰۲ نمونه نقض اخلاق داوری در مؤلفه‌های «پایبندی به زمان»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» رخ داده که از میان این مؤلفه‌ها، نمونه‌های مرتبط با نقض اخلاق در «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» و «پیشنهادهای عینی و سازنده» بیش از سایر مؤلفه‌ها تکرار شده بودند. همچنین، به ازای هر ۶٫۶ داوری (۱۵ درصد داوری‌ها) یک نقض اخلاق داوری از نظر «پایبندی به زمان» رخ داده بود. همچنین، با توجه به تأکید مجله‌ها بر آشکارسازی برخورد منافع، افشانکردن محرمانگی، نبود سوگیری، شواهد قابل توجه و عینی از نقض اخلاق داوری در این سه مؤلفه اصلی در این مجله به دست نیامد. در پایان، بیانی اخلاق داوری مجله بر پایه یافته‌های زیست‌بوم مجله‌های علمی و با تأکید بر «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در دو نوع کوتاه و مشروح تدوین شد تا در اختیار داوران مجله قرار بگیرد.

کلیدواژه‌ها: اخلاق داوری، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات، کمیته اخلاق نشر «کوپ»، مجله‌های علمی وزارت عتف، اخلاق نشر.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
فصل نخست: کلیات پژوهش	
۱-۱. مقدمه و بیان مسئله	۱
۲-۱. هدف‌های پژوهش	۶
۳-۱. پرسش‌های پژوهش	۶
۴-۱. مراحل پژوهش	۶
۵-۱. تعریف‌های مفهومی و عملیاتی	۸
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه پژوهش	
۱-۲. مقدمه	۱۲
۲-۲. داوری و اخلاق داوری (در همترازخوانی)	۱۴
۳-۲. تاریخچه داوری و همترازخوانی	۱۵
۴-۲. اهمیت، ضرورت و مزیت‌های داوری	۱۷
۵-۲. انتقادات به همترازخوانی و چالش‌های آن	۲۰
۶-۲. فرایند داوری (با رویکرد همترازخوانی) و انواع آن	۲۸
۷-۲. همترازخوانی در مجله‌های علمی	۳۵
۸-۲. وضعیت همترازخوانی در حال حاضر	۳۶
۸-۲-۱. داوران، وظایف و مسئولیت‌ها	۳۷
۸-۲-۲. فرایند داوری	۴۱

۹-۲	رهنمودهای اخلاق داوری	۴۴
۱۰-۲	اخلاق داوری در مجله‌های «وزارت عتف»	۴۶
۱۰-۱-۲	مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»	۴۶
۱۱-۲	مروری بر پیشینه پژوهش	۴۸
۱۱-۱-۲	پیشینه‌های داخلی	۴۸
۱۱-۲	پیشینه‌های خارجی	۵۰
۱۲-۲	جمع‌بندی مبانی نظری و پیشینه پژوهش	۵۶
فصل سوم: روش پژوهش		
۱-۳	روش پژوهش	۶۱
۲-۳	گام‌های پژوهش	۶۴
۳-۳	اعتبار پژوهش و بی‌نام‌سازی داده‌ها	۷۰
۴-۳	بافت داوری و اخلاق داوری در مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات»	۷۱
فصل چهارم: یافته‌های پژوهش		
۱-۴	مقدمه	۷۷
۲-۴	پاسخ به پرسش‌های پژوهش	۷۷
۱-۲-۴	پرسش نخست: مهم‌ترین مؤلفه‌های موجود در رهنمودهای اخلاقی ملی و بین‌المللی چیستند	۷۷
۱-۱-۲-۴	توجه به بدرفتاری پژوهشی	۷۹
۲-۱-۲-۴	برخورد منافع	۷۹
۳-۱-۲-۴	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	۸۱
۴-۱-۲-۴	پایبندی به زمان	۸۱
۵-۱-۲-۴	پیشنهاد‌های عینی و سازنده	۸۲
۶-۱-۲-۴	رعایت محرمانگی	۸۲
۷-۱-۲-۴	سوگیری	۸۳
۸-۱-۲-۴	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۸۴
۲-۲-۴	پرسش دوم: وضعیت مجله‌های علمی پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف)	۹۱
۳-۲-۴	پرسش سوم: مرامنامه اخلاقی مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» بر پایه	۹۹
۱-۳-۲-۴	یافته‌های دیدگاه داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» درباره اخلاق داوری	۹۹
۱-۱-۳-۲-۴	اطلاعات جمعیت‌شناختی داوران	۹۹
۲-۱-۳-۲-۴	دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری	۱۰۳
۳-۱-۳-۲-۴	میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق داوری برای داوران	۱۲۹
۴-۱-۳-۲-۴	شرایط و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری	۱۵۷
۲-۳-۲-۴	یافته‌های تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»	۱۷۱

۱۸۳	۳-۳-۲-۴. یافته‌های بحث گروهی متمرکز
۱۸۳	۳-۳-۲-۴.۱. بحث و بررسی نمونه‌های نقض اخلاق داوری
	فصل پنجم: جمع‌بندی و نتیجه‌گیری پژوهش
۲۰۳	۱-۵. مقدمه
۲۰۳	۲-۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۰۷	۳-۵. بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)
۲۰۷	۳-۵-۱. بیانیه کوتاه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)
۲۱۰	۳-۵-۲. نسخه مشروح «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)
۲۱۳	۴-۵. پیشنهادهای پژوهشی و اجرایی
۲۱۳	۴-۵-۱. پیشنهادهای پژوهشی
۲۱۴	۴-۵-۲. پیشنهادهای اجرایی
۲۱۶	منابع

جدول‌ها

عنوان	شماره صفحه
جدول ۱-۱. مدل‌های همترازخوانی بر پایه رهنمودهای «کوپ»	۳۱
جدول ۲-۲. پیشینه پژوهش‌های حوزه اخلاق داوری	۵۶
جدول ۱-۳. تعداد گزارش‌ها و فایل‌های داوری بررسی شده در تحلیل محتوای کیفی	۶۷
جدول ۲-۳. فراوانی تعداد کدهای انتخابی برای بحث گروهی متمرکز	۶۹
جدول ۱-۴. جدول نتایج دیدگاه خبرگان برای مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری	۸۴
جدول ۲-۴. مؤلفه‌های اصلی، فرعی و مصداق‌های اخلاق داوری	۸۹
جدول ۳-۴. فراوانی تعداد کدهای مرحله تحلیل محتوای اسناد داوری	۱۷۱
جدول ۴-۴. تحلیل محتوای گزارش‌های داوری از نظر نقض پایبندی به زمان	۱۷۳
جدول ۵-۴. میانگین نقض اخلاق توسط داوران در گزارش‌های داوری از نظر نقض پایبندی به زمان	۱۷۳
جدول ۶-۴. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»	۱۹۵
جدول ۷-۴. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «پیشنهاد سازنده و عینی»	۱۹۵
جدول ۸-۴. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»	۱۹۶
جدول ۹-۴. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی»	۱۹۶

نمودارها

عنوان	شماره صفحه
نمودار ۱-۱. مدل مفهومی مراحل انجام پژوهش	۸
نمودار ۱-۲. مسیر اثر در فرایند همترازخوانی دبیرانه	۳۰
نمودار ۱-۳. اجزای مورد بررسی در مطالعه موردی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»	۶۳
نمودار ۲-۳. مراحل مدل آمیخته پژوهش با تأکید بر روش‌های کیفی و کمی	۶۴
نمودار ۳-۳. مدل مفهومی مراحل انجام پژوهش	۷۰
نمودار ۱-۴. مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری در مجله‌های علمی	۷۸
نمودار ۲-۴. نتایج دیدگاه خبرگان درباره اهمیت مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری	۸۷
نمودار ۳-۴. نتایج دیدگاه پنل خبرگان درباره مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری	۸۸
نمودار ۴-۴. مقایسه میان مجله‌های دارای بیانیه اخلاق داوری و مجله‌های بدون بیانیه اخلاق داوری	۹۲
نمودار ۵-۴. تعداد مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری بر پایه «کوپ»	۹۳
نمودار ۶-۴. سهم (درصد) توجه «کوپ» به مؤلفه‌های اصلی در اخلاق داوری	۹۴
نمودار ۷-۴. میزان (تعداد) توجه مجله‌های «وزارت عتف» به مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری	۹۴
نمودار ۸-۴. سهم (درصد) توجه مجله‌های مورد بررسی به مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری	۹۵
نمودار ۹-۴. میزان (تعداد) توجه مجله‌های «وزارت عتف» به مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری	۹۶
نمودار ۱۰-۴. تحلیل شکاف میزان توجه مجله‌های «وزارت عتف» در برابر «کوپ» به مؤلفه‌های اخلاق داوری ...	۹۷
نمودار ۱۱-۴. مقایسه سهم (درصد) توجه مجله‌های مورد بررسی در برابر «کوپ»	۹۸
نمودار ۱۲-۴. جنسیت داوران	۱۰۰
نمودار ۱۳-۴. سن داوران	۱۰۰

نمودار ۴-۱۴. حوزه موضوعی داوران	۱۰۱
نمودار ۴-۱۵. مدرک تحصیلی داوران	۱۰۲
نمودار ۴-۱۶. مرتبه علمی داوران	۱۰۲
نمودار ۴-۱۷. تجربه داوری در سایر مجله‌ها	۱۰۳
نمودار ۴-۱۸. میزان پایبندی به پاسخ مثبت/منفی به انجام داوری	۱۰۴
نمودار ۴-۱۹. میزان پایبندی به انجام داوری در زمان معین	۱۰۴
نمودار ۴-۲۰. میزان پایبندی به امکان پیشنهاد داور/داوران جایگزین	۱۰۵
نمودار ۴-۲۱. میزان پایبندی به طولانی نکردن عمدی یا دیرکرد در داوری	۱۰۶
نمودار ۴-۲۲. میزان پایبندی به پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری	۱۰۷
نمودار ۴-۲۳. میزان پایبندی به دخالت ندادن دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...)	۱۰۸
نمودار ۴-۲۴. میزان پایبندی به اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری	۱۰۸
نمودار ۴-۲۵. میزان پایبندی به فاش نکردن جزئیات داوری	۱۰۹
نمودار ۴-۲۶. میزان پایبندی به رعایت بی‌طرفی در داوری	۱۱۰
نمودار ۴-۲۷. میزان پایبندی به اعلام شناسایی نویسندگان	۱۱۱
نمودار ۴-۲۸. میزان پایبندی به افشای برخورد منافع	۱۱۲
نمودار ۴-۲۹. میزان پایبندی به پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر	۱۱۳
نمودار ۴-۳۰. میزان پایبندی به برخورد منافع از نظر شباهت اساسی اثر داور با اثر نویسنده	۱۱۴
نمودار ۴-۳۱. میزان پایبندی به پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی	۱۱۴
نمودار ۴-۳۲. میزان پایبندی به شناسایی بی‌نظمی و اخلاق پژوهش	۱۱۵
نمودار ۴-۳۳. میزان پایبندی به درک بدرفتاری پژوهشی	۱۱۶
نمودار ۴-۳۴. میزان پایبندی به بازنویسی نکردن اثر	۱۱۷
نمودار ۴-۳۵. میزان پایبندی به آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی	۱۱۷
نمودار ۴-۳۶. میزان پایبندی به بیان احترام‌آمیز و پرهیز از اتهام‌زنی	۱۱۸
نمودار ۴-۳۷. میزان پایبندی به بیان دیدگاه منصفانه	۱۱۸
نمودار ۴-۳۸. میزان پایبندی به بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر	۱۱۹
نمودار ۴-۳۹. میزان پایبندی به ارائه پیشنهادها عینی	۱۲۰
نمودار ۴-۴۰. میزان پایبندی به درخواست شواهد پشتیبان	۱۲۱
نمودار ۴-۴۱. میزان پایبندی به ارائه پیشنهادها علمی و فنی	۱۲۱
نمودار ۴-۴۲. میزان پایبندی به ارائه بازخوردهای مفید و سازنده	۱۲۲
نمودار ۴-۴۳. میزان پایبندی به درخواست نکردن غیرضروری استناد به اثر خود (داور)	۱۲۳
نمودار ۴-۴۴. میزان پایبندی به درک دامنه داوری	۱۲۴

نمودار ۴-۴۵. میزان پابندی به داوری جدی در تجدید نظر داوری	۱۲۴
نمودار ۴-۴۶. میزان پابندی به داشتن تخصص در داوری اثر	۱۲۵
نمودار ۴-۴۷. میزان پابندی به نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده	۱۲۶
نمودار ۴-۴۸. میزان پابندی به توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر	۱۲۷
نمودار ۴-۴۹. میزان پابندی به واگذاری داوری با اجازه مجله نخست	۱۲۷
نمودار ۴-۵۰. میزان پابندی به توجه به لزوم تغییر اثر	۱۲۸
نمودار ۴-۵۱. میزان پابندی به اعلام ارسال داوری به تازه کاران	۱۲۸
نمودار ۴-۵۲. میزان پابندی به ارائه شواهد پشتیبان	۱۲۹
نمودار ۴-۵۳. «اعلام موافقت با انجام داوری در زمان مناسب و منطقی»	۱۳۰
نمودار ۴-۵۴. «انجام داوری در زمان یا چارچوب زمانی تعیین شده مجله»	۱۳۱
نمودار ۴-۵۵. «در صورت نداشتن امکان انجام داوری، پیشنهاد داور جایگزین»	۱۳۲
نمودار ۴-۵۶. «طولانی نکردن داوری و دیرکرد عمدی در داوری»	۱۳۳
نمودار ۴-۵۸. «دخالل ندادن دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...) بدون اجازه مجله»	۱۳۴
نمودار ۴-۵۹. «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن	۱۳۵
نمودار ۴-۶۰. «فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن	۱۳۶
نمودار ۴-۶۱. «بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی و سیاسی / جنسیت / ویژگی‌های	۱۳۷
نمودار ۴-۶۲. «اطلاع دادن به مجله در صورت شناخت نویسنده (گان) اثر»	۱۳۸
نمودار ۴-۶۳. «اطلاع به مجله و مشورت گرفتن در صورت برخورد یا تعارض منافع» را یکی از وظایف	۱۳۸
نمودار ۴-۶۴. «پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی یا دیگری»	۱۳۹
نمودار ۴-۶۵. «نپذیرفتن اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله به دلیل شباهت اساسی»	۱۴۰
نمودار ۴-۶۶. «پرهیز از کسب چشم‌انداز و دیدگاه موضوعی بدون انجام داوری»	۱۴۱
نمودار ۴-۶۷. «اعلام بی‌نظمی یا اخلال در اخلاق پژوهش به مجله»	۱۴۲
نمودار ۴-۶۸. «اعلام بدرفتاری پژوهشی در یک اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن	۱۴۳
نمودار ۴-۶۹. «بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری خودم»	۱۴۴
نمودار ۴-۷۰. «آگاهی از حساسیت‌های زبانی و رعایت آن»	۱۴۵
نمودار ۴-۷۱. «بیان احترام‌آمیز و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی»	۱۴۶
نمودار ۴-۷۲. «پرهیز از «بیان نامنصفانه یا انتقادهای غیرقابل اثبات به اثر یا نویسنده»	۱۴۷
نمودار ۴-۷۳. «بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسنده (گان)»	۱۴۸
نمودار ۴-۷۴. «ارائه پیشنهاد‌های عینی برای بهبود تحلیل‌های اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن	۱۴۹
نمودار ۴-۷۵. «درخواست شواهد پشتیبان از نویسنده (گان) برای ادعاهای مطرح شده»	۱۴۹
نمودار ۴-۷۶. «ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن	۱۵۰

- نمودار ۷۷-۴. «ارائه بازخوردهای مفید و سازنده‌ای برای بهبود وضوح اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور ۱۵۰
- نمودار ۷۸-۴. «درخواست نابجا نداشتن از نویسندگان برای استناد به اثر خودم یا همکارانم» ۱۵۱
- نمودار ۷۹-۴. «داوری جدی آثاری که برای تجدیدنظر در داوری ارسال می‌شود» ۱۵۲
- نمودار ۸۰-۴. «درک دامنه داوری پیش از آغاز آن» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن ۱۵۲
- نمودار ۸۱-۴. «اعلام نداشتن تخصص در داوری به مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن ۱۵۳
- نمودار ۸۲-۴. «نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده(گان) برای درخواست اطلاعات بیشتر» را ۱۵۳
- نمودار ۸۳-۴. «توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن ۱۵۴
- نمودار ۸۴-۴. «کسب اجازه از مجله برای انتقال و واگذاری داوری» ۱۵۵
- نمودار ۸۵-۴. «توجه به تغییر اثر و اعلام تغییر آن به مجله نخست در داوری‌های انتقالی» ۱۵۵
- نمودار ۸۶-۴. «کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه کاران» ۱۵۶
- نمودار ۸۷-۴. «ارائه شواهد پشتیبان به نویسنده(گان)» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن ۱۵۷
- نمودار ۸۸-۴. موقعیت نخست: اشراف فردی دیگر به حوزه موضوعی اثر ۱۵۸
- نمودار ۸۹-۴. موقعیت دوم- نقض اخلاق پژوهش توسط نویسنده (برای نمونه، سرقت علمی) ۱۶۰
- نمودار ۹۰-۴. موقعیت سوم: متوجه شدن هویت نویسنده(گان) ۱۶۲
- نمودار ۹۱-۴. موقعیت چهارم: داوری همان مقاله برای یک مجله دیگر ۱۶۴
- نمودار ۹۲-۴. موقعیت پنجم: نداشتن اشراف به حوزه موضوعی اثر ۱۶۵
- نمودار ۹۳-۴. موقعیت ششم: شایستگی دانشجو یا همکار برای انجام داوری ۱۶۷
- نمودار ۹۴-۴. موقعیت هفتم: نپذیرفتن داوری یک اثر ۱۶۸
- نمودار ۹۵-۴. موقعیت هشتم: پابندی به زمان داوری ۱۷۰

پیوست‌ها

عنوان	شماره صفحه
پیوست‌ها.....	۲۲۰
پیوست ۱. رهنمودهای بین‌المللی درباره اخلاق داوری	۲۲۰
پیوست ۱-۱. رهنمود اخلاقی «کوپ» برای هم‌تراز خوانان	۲۲۰
پیوست ۱-۲. توصیه‌هایی برای انجام، گزارش‌نویسی، ویرایش و انتشار آثار علمی در مجله‌های پزشکی	۲۲۷
پیوست ۱-۳. رهنمودهای آثار ارسالی به مجله‌ها: رهنمودهایی برای داوران	۲۲۸
پیوست ۱-۴. اصول اخلاقی بین‌المللی برای انتشار علمی	۲۳۱
پیوست ۱-۵. توصیه‌هایی در مورد خط‌مشی‌های اخلاقی انتشارات برای مجله‌های پزشکی	۲۳۲
پیوست ۱-۶. رهنمودهای به‌روشی برای اخلاق نشر، استانداردهای ویراستاری و فرایندها	۲۳۴
پیوست ۲. فهرست مجله‌های علمی دارای بیانیه اخلاق داوری در سامانه مجله‌های «وزارت عتف»	۲۳۵
پیوست ۳: جدول مؤلفه‌ها اصلی، فرعی و مصداق‌های اخلاق داوری	۲۳۹
پیوست ۴: پرسشنامه پنل خبرگان برای اخلاق داوری	۲۴۱
پیوست ۵: پرسشنامه اخلاق داوری برای بررسی دیدگاه داوران مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت»	۲۴۶
پیوست ۶: برآورد اولیه از خلأهای موجود در بررسی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های اخلاق داوری	۲۵۴
پیوست ۷: فهرست نام‌های افراد مشارکت‌کننده در پنل خبرگان (ترتیب الفبایی نام خانوادگی)	۲۵۸
پیوست ۸: پیش‌نویس فهرست اعضای بحث گروهی متمرکز	۲۵۹
پیوست ۹: فرم‌های داوری در مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»	۲۶۰
پیوست ۱۰: نمونه فرم گزارش داوری	۲۶۳

❖ با سپاس ویژه از همکار و خواهر عزیزم خانم «زهرا رجبعلی بگلو» که فروتنانه، مشفقانه و خواهرانه مرا در انجام این پژوهش و همه فعالیت‌های علمی‌ام یاری کرده و یاری می‌کند.

و

❖ سپاس فراوان از همکاری همه اعضای گروه پژوهش (خانم نادیا حاجی‌عزیزی، دکتر علیرضا ثقه‌الاسلامی، دکتر المیرا کریمی و خانم زهرا رجبعلی بگلو) و اعضای کانون درستی اخلاق پژوهش (کیان)؛

❖ سپاس فراوان از ناظر گرامی جناب آقای دکتر فتاحی که زحمت نظارت دقیق و علمی این طرح را برعهده گرفتند؛

❖ و سپاس فراوان از اعضای پنل خبرگان و بحث گروهی متمرکز که یاری‌گر اجرای دقیق‌تر پژوهش بودند.

فصل نخست

کلیات پژوهش

۱-۱. مقدمه و بیان مسئله

داوری پژوهش‌ها، گونه‌ای رفتار علمی است که برای بررسی دقیق، عالمانه و منصفانه یک اثر یا فعالیت علمی یا پژوهشی اهمیت بسیار زیادی دارد. این فرایند ذهنی، دربرگیرنده تلاش برای بررسی اصالت، ارزش، اثرگذاری، نوآورانه بودن و به طور کلی اهمیت یک اثر یا فعالیت پژوهشی است. افزون بر این، این فعالیت علمی یکی از اجزای جدایی‌ناپذیر اخلاق نشر علمی^۱ نیز محسوب می‌شود و داوران همراه با نویسندگان، سردبیران و ویراستاران از مهم‌ترین اجزای نشر علمی، به‌ویژه نشر مقاله‌های علمی در نظر گرفته می‌شوند. با توجه به نقش نظام ارزیابی و داوری در کیفیت محتوای مقاله‌ها و حیات علمی این مجله‌ها، توجه به اصول اخلاقی انتشار^۲ و رهنمودهای تهیه شده برای داوران و هم‌ترازخوانان، سردبیران و نویسندگان اهمیت بسیار زیادی دارد. به طور کلی دو نوع نظام داوری در مجله‌های علمی قابل انجام است. یکی نظام بررسی توسط سردبیر که در این حالت، فرایند بیشتر به صورت غیرمدون است و سردبیران همه تصمیم‌ها را به تنهایی اتخاذ می‌کنند. این روش امروزه چندان مرسوم نیست. روش دوم نظام هم‌ترازخوانی و داوری^۳ است که الگوی متداول و معمول آن، نظام سردبیر به اضافه حداقل دو داور است. در این حالت، داوران و نویسندگان به چهار صورت می‌توانند با هم رابطه داشته باشند:

- داوری آشکار (آزاد یا باز)^۴: در این حالت، هویت نویسنده(گان) و داور(ان) برای یکدیگر آشکار است؛

^۱ Scientific publication ethics

^۲ Publication ethics' principles

^۳ در پژوهش کنونی، بویژه در بخش مبانی نظری و پیشینه پژوهش، هم‌ترازخوانی برابر نهاد Peer review و داوری برابر نهاد Review در نظر گرفته شده است. هم‌ترازخوانی معمولاً در فرایند نشر علمی (Scientific publication) به کار می‌رود در حالی که داوری جنبه عام‌تر و کلی‌تر دارد. اگر بپذیریم داوری (به معنای نقد و ارزیابی) برای هر نوع برونداد علمی (همچون کتاب، مقاله علمی و همایشی، جایزه و غیره) یا محصول کاربردی یا تجاری می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد در این صورت هم‌ترازخوانی و هر نوع داوری که به آثار علمی (در پژوهش حاضر، مقاله‌های علمی) می‌پردازد در دامنه پژوهش حاضر قرار می‌گیرد.

^۴ این برابر نهاد برای واژه Open استفاده شده است. با این حال، در این پژوهش، از واژه آشکار به جای سایر واژه‌ها استفاده شده است.

• داوری یک‌سو پنهان (ناشناس یا گمنام)^۱: در این حالت، هویت نویسنده برای داور آشکار است، ولی نویسنده هیچ اطلاعی درباره داور ندارد. این نوع از گمنامی و ناشناس بودن به یک سو پنهان نیز معروف است؛

• داوری با امضای مشخص^۲: این حالت برعکس حالت قبل است و هویت داور برای نویسنده مشخص است؛
• داوری دوسو پنهان: در این حالت، هیچ کدام از دو طرف - نویسنده و داور - از هویت یکدیگر آگاه نیستند.

یادآوری این نکته ضروری است که انواع دیگری از داوری نیز وجود دارند و در متون تعریف شده‌اند که می‌توان در چارچوب انواع دیگر داوری مشارکتی^۳، سه‌سو پنهان^۴ (پنهان بودن هویت نویسنده، داور و سردبیر)، انتقالی^۵ (انتقال داوری از یک مجله به مجله‌ای دیگر) و سوم شخص (یا شخص ثالث) مطرح کرده که داوری در مورد آخر توسط یک سازمان یا موسسه دیگر که خدمات داوری انجام می‌دهد، انجام می‌شود.

فارغ از این که داور چه نوعی دارد و چگونه انجام می‌شود، داوری یک اثر، امری زمان‌بر و دشوار است و نقش داور گاهی وقت‌ها بسیار پیچیده می‌شود. داوری یک اثر دربرگیرنده ارزیابی دقیق آن و مستلزم این است که داوران باید با روش علمی آشنا باشند. لازم است داوران مقالات حوزه تخصصی خود را داوری کنند و دانش مربوط به مقاله‌های منتشر شده اخیر را داشته باشند. از آن‌جا که نقش و ضرورت داوری یک اثر در بهبود بروندهای پژوهشی مهم و تأثیرگذار است، لازم است این رفتار علمی از سوی داوران به گونه‌ای انجام شود که به بهبود اثر چه برای انتشار در مجله چه برای انتشار در سایر مجله‌ها یاری‌گر نویسندگان باشد. یکی از اصول کلی داوری این است که از داوران انتظار می‌رود به گونه‌ای رفتار کنند که تمایل دارند دیگر داوران با مقاله‌های آنها رفتار کنند. برای نمونه، لازم است داوران به اصول و رهنمودهای اخلاقی داوری همچون زمان داوری، تهیه گزارش‌های داوری، سبک و زبان، حفظ محرمانگی و غیره پایبند باشند. از این‌رو، برخی ملاحظه‌های اخلاقی در این میان پدید می‌آید که با عنوان ملاحظه‌های اخلاق داوری شناخته می‌شوند. پایبندی به این اصول و رهنمودهای اخلاقی کمک می‌کند مجله‌های علمی در جهت تعالی علمی و دوری از قضاوت‌های ذهنی و شخصی حرکت کنند. یکی از رویکردهای مهمی که مجله‌های علمی به آن توجه می‌کنند، تدوین و ارائه بیانیه^۶ یا مرامنامه‌های اخلاقی برای داوری مقاله‌ها در مجله‌هاست. ارائه رهنمودهای اخلاقی برای داوری در مجله‌های

^۱ برای این نوع از داوری در متون گوناگون، از واژه‌هایی همچون anonymous, blind/blinded, hidden استفاده شده است اما بیشتر از واژه blind/blinded با برابرنهاد «ناشناس» استفاده شده است. از این‌رو، در پژوهش حاضر از این پس، به جای همه واژگان مورد استفاده از برابرنهاد «ناشناس» استفاده می‌شود.

^۲ Signed

^۳ Collaborative

^۴ Triple blind

^۵ Transformative

^۶ در این متن برای عبارت Ethical statement هم از بیانیه و هم مرامنامه استفاده می‌شود که هر دو، یکی در نظر گرفته شده‌اند.

علمی، یکی از مهم‌ترین راهکارهای دستیابی به اخلاق داوری است که در میان مجله‌های معتبر جایگاه خود را پیدا کرده است. برای نمونه، انتشارات «وایلی»^۱ در بیانیه اخلاقی خود بر این باور است که انتشار اخلاقی مقاله‌ها به اجتماع علمی بهتر کمک می‌کند تا هر کسی مسئول اثری باشد که منتشر می‌کند.^۲ از سوی دیگر، برخی از پژوهشگران همچون بوزتی و توسکانو (Bosetti & Toscano 2008) بر این باورند که همه مجله‌های علمی باید استاندارد یا قواعد مدونی از اخلاق داوری را بپذیرند تا به کار تمامی ذی‌نفعان فرایند داوری بیاید و نباید محدود به نویسندگان باشد. از دیدگاه آنها، این بیانیه‌ها باید با راهنمایی سردبیران انجام شود و حداقل شامل موارد زیر باشد:

۱. سیاست یا خط‌مشی مشخص در مجله و وب‌سایت آن در مورد استانداردهای اخلاقی پذیرفته شده نویسندگان، سردبیران و داوران؛
 ۲. ضرورت افشای برخورد بالقوه و واقعی^۳ منافع نویسندگان، سردبیران و اعضای هیئت تحریریه و داوران در طی مراحل داوری؛
 ۳. سازوکار دقیق برای سردبیران و داوران با برخورد بالقوه یا واقعی منافع برای داوری و مواردی که برخورد منافع را مشخص می‌کند.
- کمیته اخلاق نشر «کوپ»^۴ نقش هم‌ترازخوانان را در تضمین اصالت پیشینه علمی بسیار مهم می‌داند. «کوپ» همچنین بر این باور است که فرایند هم‌ترازخوانی تا اندازه زیادی به اعتماد و اراده مشارکت جامعه علمی بستگی دارد و نیازمند است همه افراد درگیر در آن، مسئولانه و اخلاقی رفتار کنند. از دیدگاه «کوپ»، هم‌ترازخوانان در فرایند هم‌ترازخوانی نقش حیاتی و اصلی ایفا می‌کنند، اما ممکن است در ایفای این نقش، راهنمایی نداشته باشند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه نشوند. از این‌رو، برای سهولت در ارائه داوری یک‌دست^۵، عادلانه و به موقع، ضروری است ارتباط میان مجله‌ها و داوران شفاف باشد. از سوی دیگر، «کوپ» نمونه‌هایی مرتبط با مسایل داوری را از اعضای خود دریافت و بر پایه آنها رهنمودهایی را تهیه کرده که بخشی از آن بر اساس تجربه و خرد جمعی شرکت کنندگان در مجمع «کوپ» گردآوری شده است.
- از دیدگاه «کوپ» نویسندگانی که از فرایند هم‌ترازخوانی بهره‌مند شده‌اند باید هم‌ترازخوان شدن را به عنوان بخشی از مسئولیت‌های حرفه‌ای خود در نظر بگیرند. همچنین، برای تعیین داوران مناسب، سردبیران باید

^۱ Wiley

^۲ <https://authorservices.wiley.com/Reviewers/journal-reviewers/how-to-perform-a-peer-review/general-and-ethical-guidelines.html>

^۳ real or perceived conflicts

^۴ COPE

^۵ Integrate

آنها را به گونه‌ای انتخاب کنند که محتوای اثر، با حوزه موضوعی آنها مطابقت داشته باشد تا بهترین داوری ممکن به دست آید. داوران بالقوه باید اطلاعات شخصی و حرفه‌ای خود را که بازنمون دقیق و عادلانه تخصص و دربرگیرنده اطلاعات دقیق تماس آنهاست به مجله ارائه کنند. از دیگر بخش‌های مهمی که «کوپ» به آن تأکید دارد، ناسازگاری منافع^۱، محرمانگی^۲، سوگیری^۳، انتقال‌پذیری^۴ داوری، ارائه بازخورد مناسب، توجه به سبک و زبان^۵ در داوری، پاسخگویی به داوری، آماده‌سازی گزارش و پیشنهادهایی برای بهبود اثر است. نگاهی کلی و جامع به رهنمودهای ارائه شده «کوپ» نشان می‌دهد، این رهنمودهای اخلاقی برای انتشار یک اثر به شکلی مناسب‌تر، علمی‌تر و البته اخلاقی‌تر اهمیت بسیار زیادی دارند. همچنین، با تأکیدی که «کوپ» به پایبندی مجله‌ها به ملاحظه‌های اخلاقی ارائه شده خود دارد، مجله‌های علمی را متعهد می‌پندارد خط‌مشی‌های شفاف‌تری برای هم‌ترازخوانی ارائه کنند و البته داوران را نیز متعهد می‌داند داوری‌ها را به شیوه‌ای اخلاقی و پاسخگو انجام بدهند (COPE 2017).

برپایه آنچه اشاره شد، ضروری به نظر می‌رسد مجله‌های علمی پژوهشی در کشور، در راستای افزایش کیفیت مقاله‌ها در چارچوب این رهنمودهای اخلاقی حرکت کنند. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد لازم است نگاهی نظام‌مند و تحلیلی نسبت به رهنمودهای اخلاقی ارائه شده در مجله‌های علمی پژوهشی در میان پژوهش‌های علمی وجود داشته باشد چرا که چشم‌انداز مجله‌های علمی پژوهشی داخلی به اهمیت و جایگاه اخلاق داوری تا حدودی سهل‌انگارانه به نظر می‌رسد. هرچند در بسیاری از وبگاه‌های مجله‌های داخلی، مرامنامه‌های اخلاقی وجود دارند نتایج برخی پژوهش‌های داخلی نشان می‌دهند برخی ملاحظات اخلاق داوری در مجله‌های داخلی رعایت نمی‌شود. برای نمونه «ابویی اردکان و میرزایی» (۱۳۸۹) طولانی‌بودن زمان داوری را مهم‌ترین مشکل مجله‌های علمی ایران می‌دانند و «علیدوستی» و دیگران (۱۳۹۱) نیز بر طولانی بودن زمان داوری به عنوان یکی از مشکل‌های مورد توجه سردبیران اشاره داشتند که در تعارض با برخی گزاره‌ها و رهنمودهای اخلاقی مطرح شده «کوپ» (COPE 2017) درباره داوری به موقع و در چارچوب زمانی^۶ تعیین شده برای هم‌ترازخوانی است. همچنین، نتایج پژوهش «رجبعلی بگلو، حاجی عزیزی و کریمی» (۱۳۹۶) نشان داد، سهم کمی از مجله‌های علمی پژوهشی به موضوع اخلاق داوری در مرامنامه اخلاقی و انتشاراتی خود توجه کرده‌اند. این قضیه از این جهت اهمیت دارد که نگاهی متمایز به اخلاق داوری در این انتشارات علمی می‌تواند زمینه‌ساز بهبود برونداد پژوهش‌های علمی باشد و باعث ارتقاء کیفی بروندهای پژوهشی گردد.

¹ Conflict of interests

² Confidentiality

³ Bias

⁴ Transferability

⁵ Style & language

⁶ Time-frame

«پژوهش‌نامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به عنوان یکی از باسابقه‌ترین مجله‌های حوزه علوم و فناوری اطلاعات و نیز علم اطلاعات و دانش‌شناسی، همچون سایر مجله‌های علمی پژوهشی از سوی کمیسیون بررسی مجله‌های علمی کشور در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این مجله، دو نظام ارزیابی اولیه و داوری به کار گرفته می‌شود تا از سویی از ورود مقالات تکراری و بی‌کیفیت یا کم‌کیفیت به چرخه نشر این مجله جلوگیری کند و از سویی سبب تسریع و تمرکز بیشتر بر انتشار مقالات اصیل و باکیفیت‌تر شود. همچنین، در بند ۱۰ اساسنامه مجله پردازش و مدیریت اطلاعات، اشاره‌ای کلی به معیارهای «کوپ» صورت پذیرفته اما مرامنامه یا منشور اخلاقی برای داوری این مجله تدوین نشده است. در حالی که در میان استانداردهای اجرایی مجله‌ها در سامانه ارزیابی مجله‌های «وزارت عتف»، بر تدوین اصول اخلاقی برای نشریه بر اساس مراجع ذی‌صلاح بین‌المللی همچون «کوپ» و «اوای‌اس‌پی‌ام»^۱ درج وظایف داوران همراه با راهنمای داوری در وبگاه مجله تأکید شده بود.^۲ بنابراین، با وجود این که «کوپ» رهنمودهایی اخلاقی برای داوران تنظیم کرده است که در این رهنمودها، به بیان گزاره‌های مرتبط با اخلاق داوری پرداخته^۳، در استانداردهای اجرایی مجله اشاره ویژه‌ای به اخلاق داوری در این مجله صورت پذیرفته است. بر پایه آنچه اشاره شد، پژوهش حاضر، ضمن بررسی و تحلیل وضعیت داوری در این مجله، در صدد تدوین مرامنامه داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» از طریق بررسی مؤلفه‌ها و رهنمودهای اخلاق داوری در مجله‌های علمی پژوهشی در ایران است. البته در پژوهش حاضر، بر رهنمودهای اخلاق داوری به‌ویژه «کوپ» به‌عنوان مرجع و پایه‌ای برای تدوین بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» تأکید شده است. همچنین، ممکن است در بافت موجود در زیست‌بوم مجله‌های علمی (داخلی و خارجی) میان مؤلفه‌های اخلاق داوری با رفتار داوران تطابق وجود نداشته باشد و رعایت یا رعایت نکردن این مؤلفه‌ها به بافت حاکم بر همان مجله‌های علمی باز می‌گردد. از این‌رو، در پژوهش حاضر بخش مهمی از بافت موجود بر «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» مد نظر قرار گرفته است. از سوی دیگر، تمایز موجود یا ممکن میان هنجارهای اخلاق داوری با مصداق‌های موجود در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»، و تمایز میان عرف‌های موجود یا ممکن در مجله‌های بین‌المللی با هنجارهای اخلاق داوری لزوماً نباید و یا نمی‌تواند با رهنمودهای اخلاق داوری همچون کوپ منطبق یا همراستا باشد و چنین پژوهش‌هایی، ضرورت توجه و همراستایی هنجارها و عرف‌ها و مصداق‌های موجود با این رهنمودها را نشانه گرفته است.

^۱ OASPA (Open Access Scholarly Publishers Association)

^۲ با توجه به اینکه سامانه مجله‌های «وزارت عتف»، تغییرات قابل ملاحظه‌ای از نظر رتبه‌بندی و معیارهای پذیرش مجله‌ها در سال ۱۳۹۸ انجام داده است،

امکان استناد به این صفحه فراهم نبود.

^۳ <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/cope-ethical-guidelines-peer-reviewers>

۱-۲. هدف‌های پژوهش

هدف اصلی پژوهش، تدوین بیانیه اخلاق داوری در این مجله بر پایه رهنمودهای ارائه شده توسط مراجع ذی صلاح علمی است. بهبود فرایند داوری در مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» از طریق شناسایی راهکارهای رفع نقاط ضعف فرایند داوری با تأکید بر اخلاق داوری در این مجله نیز هدف دیگر این پژوهش است. هدف جانبی این پژوهش استخراج مؤلفه‌های اساسی و زیربنایی اخلاق داوری در مراجعی همچون «کوپ»، «اشپرنگر» و «اس‌تی‌ام» و بررسی وضعیت مجله‌های علمی پژوهشی «وزارت عتف» از نظر توجه به رهنمودها و بیانیه‌های اخلاق داوری است. در نهایت، هدف غایی این پژوهش، کمک به ارتقای علمی و کیفی مجله‌های علمی از طریق ارائه رهنمودهای اخلاق داوری است.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

۱. مهم‌ترین مؤلفه‌های موجود در رهنمودهای اخلاقی ملی و بین‌المللی چیستند و در برگیرنده چه ملاحظه‌هایی برای اخلاق داوری در مجله‌های علمی هستند؟
۲. وضعیت مجله‌های علمی پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) از نظر توجه به رهنمودها و بیانیه‌های اخلاقی موجود چگونه است؟
۳. مرامنامه اخلاقی مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» بر پایه رهنمودهای بین‌المللی موجود چگونه باید باشد؟

۱-۴. مراحل پژوهش

بر پایه آنچه پیشتر اشاره شد، گام‌های پژوهش به شرح زیر انجام پذیرفت:

۱. تدوین مبانی نظری پژوهش و پیشینه پژوهش: در این گام از پژوهش، مبانی و چارچوب نظری و پیشینه پژوهش در ارتباط با اخلاق داوری و فرایند داوری بررسی و تدوین شد؛
۲. تحلیل محتوای کیفی رهنمودهای اخلاقی موجود: در این گام از پژوهش، رهنمودهای اخلاقی مراجع ذی صلاح بین‌المللی همچون «کوپ» و مجله‌های منتشره از سوی ناشران معتبری همچون «اشپرنگر»، «اس‌تی‌ام» و سایر رهنمودهای اخلاقی ارائه شده توسط مجله‌ها و انجمن‌های بین‌المللی استخراج و با استفاده از نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی «MaxQDA V. 12» تحلیل محتوا شد. برای مشاهده رهنمودهای اخلاقی مورد بررسی به پیوست ۱ و برای مشاهده مؤلفه‌های اخلاق داوری استخراج شده از تحلیل محتوای این رهنمودهای اخلاقی، به پیوست ۳ مراجعه شود؛
۳. تحلیل محتوای بیانیه‌های اخلاقی مجله‌های علمی پژوهشی «وزارت عتف»: در این گام از پژوهش، از سامانه ارزیابی و رتبه‌بندی مجله‌های معتبر «وزارت عتف»، بر پایه نمونه‌گیری کوکران تعداد ۲۹۷ مجله از ۱۲۷۴

مجله دارای درجه علمی برتر^۱ انتخاب، بیانیه‌های اخلاقی این مجله‌ها استخراج و بر پایه رهنمودهای اخلاقی استخراج در گام پیشین، با استفاده از نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی «MaxQDA V. 12» تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار^۲ (برپایه مؤلفه‌های استخراج شده از مرحله پیشین) انجام شد. برای مشاهده فهرست مجله‌های «وزارت عتف» که بیانیه‌های اخلاق داوری داشتند به پیوست ۲ مراجعه شود؛

۴. **تشکیل پنل خبرگان و متخصصان:** در این گام از پژوهش، مؤلفه‌های استخراج شده از مرحله دوم و سوم توسط پنل خبرگان (درب‌گیرنده متخصصان حوزه اخلاق داوری و متخصصان حرفه‌ای همچون سردبیران و افراد صاحب تجربه) برای اعتبارسنجی، افزودن و کاستن به مؤلفه‌های اصلی و فرعی استفاده شد. برای مشاهده پرسشنامه پنل خبرگان متخصصان حوزه اخلاق داوری و داوری مجله‌های علمی به پیوست ۴ مراجعه شود.

۵. **بررسی فرایند و اسناد داوری در مجله پردازش و مدیریت اطلاعات:** در این گام از پژوهش، فرایند و اسناد داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» مورد بررسی قرار گرفت. از این‌رو، فرایند داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در قالب مراحل همچون، ثبت مقاله، بررسی شیوه ارائه دیدگاه اعضای هیئت تحریریه و سردبیر، بررسی شیوه ارائه دیدگاه داوران، پیام‌های رد و بدل شده میان داوران، سردبیر و دست‌اندرکاران اجرایی مجله (مدیر اجرایی مجله)، چالش‌ها و مؤلفه‌های اخلاقی موجود میان افراد درگیر در فرایند داوری بررسی شد. این بخش همچنین درب‌گیرنده مصاحبه با سردبیر و یا مدیر اجرایی مجله، گروه کانونی برای بررسی اسناد داوری و دیدگاه داوران مجله بود. گروه کانونی برای بررسی موردهایی در نظر گرفته شده است که برای دوراهی‌های اخلاقی، تضادها و تعارض‌های مرتبط با این مؤلفه‌ها در اسناد و فرایند داوری مورد توجه اعضای تیم پژوهش قرار گرفت؛

۶. **تحلیل محتوای اسناد داوری مجله پردازش و مدیریت اطلاعات:** در این گام از پژوهش، با استفاده از شیوه نمونه‌گیری هدفمند، تعدادی از اسناد داوری (برپایه مجوز صادره از مدیریت پژوهشگاه) استخراج و بر پایه رهنمودهای اخلاقی استخراج شده با استفاده از نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی «MaxQDA V. 12» تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار انجام شد. این نرم‌افزار با استفاده از امکانات ترسیم گرافیکی داده‌ها، تهیه پایگاه داده از محتوایی که برای تحلیل استفاده می‌شود، در کنار دیگر قابلیت‌ها از جمله افزایش اعتبار و صحت داده‌ها برای تسهیل و افزایش اعتبار پژوهش‌های کیفی نیز به کار رفت. این اسناد داوری در دو قالب الکترونیکی ذخیره شده تحت وب و اسناد داوری «ورد» ارائه شده توسط داوران تحلیل شد؛

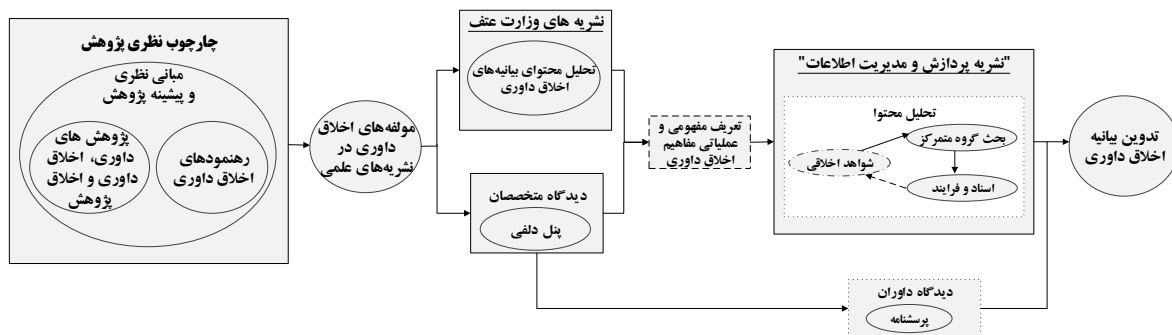
^۱ لازم به یادآوری است، در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۰۱ داده‌های مجله‌های «وزارت عتف» تغییر پیدا کرد و همچنین، در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۰۱ نیز آئین‌نامه جدیدی برای مجله‌های علمی تدوین شد که از این تاریخ به بعد واژه "پژوهشی" در این مجله‌ها حذف شدند.

^۲ Directed content analysis

^۳ Cases

۷. **بررسی دیدگاه داوران مجله پردازش و مدیریت اطلاعات:** در این گام از پژوهش، مؤلفه‌های اخلاق داوری از دیدگاه خود داوران در سه زمینه (اهمیت و حساسیت)، (خودارزیابی اخلاقی) و (شرایط و موقعیت‌های اخلاقی) نیز بررسی شد. در این بخش، از ابزار پرسشنامه محقق ساخته که برگرفته از مؤلفه‌های به دست آمده از پنل خبرگان بود، استفاده شد. یادآوری این نکته ضروری است که اعتبار این پرسشنامه در بخش پنل خبرگان به دست آمده بود؛

۸. **تدوین مرامنامه اخلاقی مجله پردازش و مدیریت اطلاعات:** در این گام از پژوهش، برونداد به دست آمده از مراحل پیشین برای تدوین مرامنامه اخلاقی این مجله به کار گرفته شد.

نمودار ۱-۱. مدل مفهومی مراحل انجام پژوهش^۲

۱-۵. تعریف‌های مفهومی و عملیاتی

اصول اخلاقی:^۳ دربرگیرنده کلی‌ترین ارزش‌ها و معیارهای اخلاقی در یک حوزه خاص از اخلاق کاربردی است که در پژوهش حاضر اخلاق پژوهش یا نشر و اخلاق داوری را در بر می‌گیرد. از جمله این ارزش‌ها و معیارهای کلی می‌توان مثل اصل امانت‌داری و حفظ محرمانگی و برخورد منافع را نام برد. در پژوهش حاضر، بر پایه این اصول اخلاقی، مؤلفه‌های اخلاق داوری استخراج شده است.

منشور و قواعد اخلاقی:^۴ کد اخلاقی تبلور حساسیت‌های اخلاقی یک سازمان در موقعیت‌های گوناگون است. در متون فارسی، گاه تعبیر منشور اخلاقی برای اشاره به کدهای اخلاقی به کار گرفته می‌شود (اردشیری و

^۱ از آنجا که در برآورد اولیه از خلأهای موجود در بررسی داده‌های به دست آمده از اسناد و فرایند داوری، حدود ۹ مؤلفه را نمی‌شد استخراج کرد، دیدگاه داوران مجله یادشده نیز در پژوهش گنجانده شد تا افزون بر مقایسه «اهمیت و حساسیت»، «خودارزیابی» و «شرایط و موقعیت‌های» اخلاق داوری با اسناد و فرایند داوری مجله، خلأهایی که در بررسی داده‌ها وجود داشت نیز برطرف گردد.

^۲ بخش‌هایی که با رنگ قرمز/متمايز در این نمودار مشخص شده است، پس از بررسی مؤلفه‌های اخلاق داوری به فرایند و مراحل پژوهش اضافه شد.

^۳ Ethical principles

^۴ Ethical code

همکاران ۱۳۹۴). یک نمونه از این منشورهای اخلاقی را می‌توان به منشور و موازین اخلاق پژوهش اشاره کرد که توسط وزارت عتف تدوین شده است (منشور و موازین اخلاق پژوهش، ۱۳۹۰^۱).

رهنمود اخلاقی: متنی فراگیرتر نسبت به قواعد یا دستورالعمل‌های اخلاقی است و هدف آن توجه مخاطب به فضای اخلاقی مورد نظر است. نمونه‌ای از این رهنمودهای اخلاقی را می‌توان به «رهنمود اخلاقی برای همترازخوانان» که توسط «کوپ» تدوین شده است اشاره کرد.

بیانیه و مرامنامه اخلاقی: وجه خاصی از منشور اخلاقی است که در کنار ذی‌حق‌ها و ذی‌مسئولیت‌ها منشور اخلاقی را شکل می‌دهد (اردشیری و همکاران ۱۳۹۴). در پژوهش حاضر، بیانیه یا مرامنامه اخلاق داوری در مجله‌های علمی پژوهشی مورد توجه قرار دارد و پژوهش حاضر برای تدوین بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» انجام شده است.

داوری و همترازخوانی: داوری پژوهش‌ها و برون‌دادهای آنها گونه‌ای رفتار علمی است که برای بررسی دقیق، عالمانه و منصفانه یک اثر یا فعالیت علمی یا پژوهشی اهمیت بسیار زیادی دارد. این فرایند ذهنی، دربرگیرنده تلاش برای بررسی اصالت، ارزش، اثرگذاری، نوآورانه‌بودن و به‌طور کلی اهمیت یک اثر یا فعالیت پژوهشی است. از سوی دیگر، همترازخوانی در مجله‌های علمی به معنی ارزیابی داور یا داوران هم‌تخصص و همتراز با نویسنده یا نویسندگان از آثاری است که به مجله‌ها فرستاده می‌شود. همترازخوانی به معنای ارزیابی انتقادی یک اثر علمی است و در مورد کتاب، مقاله‌های همایش‌ها، پیشنهادیه‌ها یا گزارش طرح‌های پژوهشی و دیگر انواع برون‌دادهای مکتوب علمی نیز به کار می‌رود. در زبان فارسی، عبارت‌های «داوری همتا»، «داوری توسط همتایان»، «مرور همتا»، «ارزیابی همتایان»، «بازنگری همتراز»، «همتراز داوری»، «همترازخوانی»، و نیز «داوری» به عنوان برابر نهاده اصطلاح «peer review» به کار رفته‌اند. از میان این عبارت‌ها، از واژه همترازخوانی بیشتر استقبال شده که نخستین بار مهدی سمائی آن را پیشنهاد کرد اما برابر نهاده مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی، واژه «ارزیابی همتایان» است. در توضیح این عبارت «بررسی و ارزشیابی تخصصی یک فعالیت یا اثر خلاق از سوی متخصصان همان حوزه» آمده است. در تمام این عبارت‌ها منظور از همتراز یا همتا، افرادی است که از نظر علمی، هم‌سطح و همتراز با نویسنده یا نویسندگان اثر هستند (جمالی مهمویی، بی‌تا). داوری در پژوهش حاضر بویژه در پیشینه پژوهش عام‌تر از همترازخوانی محسوب شده است و از آنجا که در پژوهش حاضر بر تدوین بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» تمرکز وجود دارد، هنگامی که از همترازخوانی سخن به میان می‌آید برای مجله‌های علمی به کار گرفته شده و هنگامی که از داوری صحبت می‌شود، منظور جنبه عام آن است که همترازخوانی نیز درون آن قرار می‌گیرد.

^۱ برای دسترسی به این منشور، به نشانی زیر مراجعه کنید: <https://bit.ly/2tiiTa1>

اخلاق داوری: داوری یک وظیفه علمی و اخلاقی همزمان است (ابویی اردکان و میرزایی، ۱۳۸۹). بنابراین داور در مواجهه با یک اثر علمی، با ملاحظه‌های اخلاقی روبرو می‌شود که لازم است به این ملاحظه‌های اخلاقی آگاه بوده و تا جایی که شدنی است به آن‌ها پایبند باشند. از آنجا که داوران و همترازخوانان در فرایند داوری نقش حیاتی و اصلی ایفا می‌کنند، با این حال ممکن است در ایفای این نقش، راهنمایی نداشته باشند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه نشوند. مجله‌های علمی تعهد دارند خط‌مشی‌های شفاف‌ی برای همترازخوانی ارائه کنند و داوران تعهد دارند داوری‌ها را به شیوه‌ای اخلاقی و پاسخگو انجام بدهند (COPE 2017). در پژوهش حاضر، اخلاق داوری به پایبندی به مجموعه‌ای از مولفه‌ها و اصولی اشاره دارد که در قالب رهنمودها، بیانیه‌ها و منشورهای اخلاقی برای داوری علمی مورد توجه قرار می‌گیرد.

داور: داور، فردی است که به ارزیابی نقادانه، منصفانه و عالمانه پژوهش‌ها و برون‌دادهای پژوهشی می‌پردازد. در پژوهش حاضر، داور به کسی گفته می‌شود که مقاله‌های علمی فرستاده شده به مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» را داوری کرده یا می‌کند.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱. مقدمه

تقریباً همه مقاله‌های علمی و پژوهشی منتشر شده در مجله‌ها پیش از انتشار در فرایند همترازخوانی قرار می‌گیرند. به بیان دیگر، همترازخوانی یا داوری در فرایند، زمان‌بندی، چگونگی و اخلاق نشر و پژوهش در این بروندهای علمی اهمیت پیدا می‌کند. درباره این‌که همترازخوانی چه مزیت‌ها، هدف‌ها و البته چالش‌ها و دشواری‌هایی دارد، انواع داوری و فرایند آن چگونه است و وظایف داوران در این زمینه چیست در ادامه بیشتر صحبت خواهد شد. اما باید نخست به مباحث مربوط به اخلاق پژوهش و نشر پردازیم زیرا اخلاق پژوهش و نشر، چارچوبی کلی نسبت به اخلاق داوری است که در آن اخلاق داوری تعریف و مشخص می‌شود. اخلاق نشر به مجموعه اصول و قواعد تدوین شده و همچنین نانوشته‌ای می‌پردازد که رفتار مناسب نویسندگان، سردبیران، داوران، ناشران و مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی را بر پایه استانداردهای امروزی توصیف و تبیین می‌کند (Caelleigh 2003). اخلاق نشر دربرگیرنده موضوع‌های در حال ظهور در جامعه علمی و نشر نیز هست (Bosnajak & Marusic 2012) و معمولاً سازمان‌های حرفه‌ای اخلاق پژوهش و نشر، رهنمودهای اخلاقی حوزه پژوهش و نشر را تدوین و عرضه می‌کنند. برای نمونه کمیته اخلاق نشر «کوپ» برای نشان دادن موضوع‌ها و مسائل اخلاقی کنونی در فرایند نشر ایجاد شده است ((Broga, Mijaljica, Waligora, Keis, Marusic 2014)

تمایز میان اخلاق نشر و اخلاق پژوهش هم بیشتر به جنبه فرایندی وابستگی میان انجام پژوهش و انتشار آن و بهره‌برداری از آن برای پژوهش‌ها و کاربردهای گوناگون علمی، اجتماعی، اقتصادی و غیره ارتباط دارد. به بیان دیگر، اخلاق نشر و پژوهش در زیست‌بوم^۱ تولید آثار و محتوای علمی، دو روی یک سکه در نظر گرفته می‌شوند. از سوی دیگر، جایگاه و اهمیت همترازخوانی و داوری در فرایند نشر علمی و پژوهش بسیار چشمگیر، بنیادی و البته از نگاه اخلاقی بحث‌برانگیز و گفتمان‌ساز است. برای نمونه، «دانجلو»^۲ بر این باور است که گرچه همترازخوانی کاملاً می‌تواند برخی از نمونه‌های بدرفتاری علمی در اخلاق پژوهش را شناسایی کند اما شناسایی این بدرفتاری‌های علمی جزو هدف اصلی همترازخوانی به شمار نمی‌آید. از این‌رو، در برخی از موارد، فرایند

^۱ Echcosystem

^۲ D'Angelo

همترازخوانی ممکن است باعث تشویق به بدرفتاری پژوهشی محدود یا حتی بی‌اخلاقی شود (D'Angelo 2012, 47).

وی همچنین با دید انتقادی نسبت به داوری، به پرسش (آیا همترازخوانی نیز می‌تواند غیراخلاقی باشد؟) پاسخ مثبت می‌دهد. از دیدگاه وی، داوری‌های سخت‌گیرانه، سرقت علمی از اثر، مزاحمت یا طولانی کردن فرایند انتشار اثر، درخواست‌های غیرمنطقی از نویسندگان برای ویرایش اثر، انجام کاری اضافی در اثر، و مسائل مرتبط با تشابه حوزه کاری داور با اثر را نمونه‌هایی می‌داند که برای پاسخ به پرسش بالا می‌توان مطرح کرد (D'Angelo 2012, 51). از این رو، پرداختن به داوری و همترازخوانی در فرایند نشر علمی و همچنین پرداختن به جنبه‌های گوناگون اخلاق نشر علمی در همترازخوانی اهمیت پیدا می‌کند.

از سویی دیگر، «دانجلو» بر این باور است که سرقت علمی یک اثر هنگامی که آن اثر منتشر شده است، می‌تواند در همترازخوانی به آسانی آشکار شود و به آشکارسازی آثار ارسالی به مجله‌های مختلف با نتایج بسیار مشابه نیز یاری می‌کند. هرچند، در صورتی که مقاله‌ها به صورت همزمان به مجله‌ها ارسال شده باشد تنها در صورتی که به طور اتفاقی، یک داور برای هر دو مقاله انتخاب شود، باعث کشف این بدرفتاری علمی می‌شود (D'Angelo 2012, 49). همچنین، به باور وی، باوجود اینکه همترازخوانی گمنام دشواری‌هایی دارد اما بهترین گزینه است و این واریسی برای پیشرفت علم ضروری است و اگر داوران به دلیل ترس از تلافی، نقد آثار را محتاطانه انجام دهند علم با خطر نابودی مواجه می‌شود (D'Angelo 2012, 48). البته وی بر این باور است که افرادی که از این فرایند سوءاستفاده می‌کنند و غیراخلاقی عمل می‌کنند معدودند. با این حال، در صورتی که عمل غیراخلاقی آن‌ها آشکار شود توجه افراد بسیاری را برمی‌انگیزانند. با وجود چنین کاستی‌هایی در فرایند همترازخوانی موجود، احتمالاً جایگزینی برای مشکلات کنونی وجود ندارد (D'Angelo 2012, 51). وی همچنین به دیگر تخلفاتی که همترازخوانی قادر به کشف آنها نیست اشاره می‌کند که کشف داده‌های ساختگی^۱ و داده‌های تحریف‌شده^۲ حذف شده را از جمله مهم‌ترین آنها می‌داند. وی تنها راه کشف آنها را در همترازخوانی نیز از طریق بررسی داده‌های واقعی^۳ امکان‌پذیر می‌داند و باور دارد این نوع از بدرفتاری‌های علمی در نهایت توسط عموم جامعه علمی و به‌ویژه در آثار تأثیرگذار کشف می‌شوند (D'Angelo 2012, 49). ایزرائیل نیز به نقل از «هپتمن» (Hauptman quoted in Israel 2006, 119) بر این باور است که برخی از داوران مسئولیت‌های داوری خود را جدی می‌گیرند و برخی دیگر، ممکن است مقاله را بدون آنکه بخوانند رد کنند زیرا در حالت روانی^۴ بدی قرار دارند؛ یا اینکه موضوع اثر یا نویسنده را دوست ندارند؛ یا بی‌نظمی‌های

¹ Data fabrication

² Data falsification

³ Fact checking

^۴ Mood

نگارشی مانع از بیان درست نتایج می‌شود؛ یا اینکه مقاله را برای ماه‌ها نگه می‌دارند یا گم می‌کنند. وی نامنصفانه‌ترین داوری را زمانی می‌داند که داوران اثر را به این دلیل رد می‌کنند که ابتدا می‌خواهند یافته‌های اثر مشابه خود را منتشر، ایده را سرقت، محرمانگی اثر را مخدوش و داده‌ها و اطلاعات را به همکاری که در همین حوزه کار می‌کند ارسال کنند.

۲-۲. داوری و اخلاق داوری (در همترازخوانی)

همانگونه که پیشتر اشاره شد، همترازخوانی بخشی اساسی از فرایند نشر علمی است. از دیدگاه «کالاها» (Callaham 2003) همترازخوانان متخصصانی هستند که از سوی سردبیر برای بررسی نقاط قوت و ضعف پژوهش و با هدف بهبود گزارش پژوهش و شناسایی مناسب‌ترین و با کیفیت‌ترین مقاله برای مجله انتخاب شده‌اند. از دیدگاه وی داوران به یادگیری حداقل استانداردهای پژوهش‌های نو و بدیع و نشر علمی مقاله نیازمندند و انتظار می‌رود بازخوردهای حرفه‌ای، مؤدبانه، سریع و سازنده‌ای به نویسنده ارائه کنند. وی ویژگی‌های اصلی مورد نظر برای بررسی کیفیت داوری را به شکل زیر مطرح می‌کند:

- داور نقاط ضعف و قوت طرح و روش پژوهش را بررسی می‌کند و درباره آن نظر می‌دهد؛
- داور با دقت و پویایی درباره کیفیت تفسیر نویسنده از داده‌ها و تأیید محدودیت‌ها نظر می‌دهد؛
- داور در مورد نقاط ضعف و قوت عمده یک نوشته مستقل از طرح، روش‌شناسی، نتایج و تفسیر پژوهش اظهار نظر می‌کند؛
- داور به نویسنده پیشنهادات مفیدی برای بهبود اثر ارائه می‌دهد؛
- نظرهای داور به نویسنده سازنده و تخصصی است؛
- داوری زمینه و درک مناسبی برای سردبیر برای تصمیم‌گیری در مورد پذیرش (و/یا اصلاح) نوشته فراهم می‌کند.

«فرامرز قراملکی» (۱۳۸۸ و ۱۳۸۹) اصول کلی اخلاق داوری را این گونه بر می‌شمرد:

- اصل توجه به مسئولیت اخلاقی در امر داوری؛
- دوری از داوری در خصوص امری که در حوزه تخصصی فرد قرار ندارد؛
- اصل واکنش هوشمندانه و پرهیز از واکنش هیجانی؛
- پرهیز از شتاب‌زدگی؛
- اصل استقلال داور؛
- اصل طلایی بر دیگران بپسند آنچه بر خود می‌پسندی؛
- اصل پرهیز از پیش‌داوری؛

- اصل پرهیز از حقیرانگاری؛
- اصل رازداری؛
- اصل پرهیز از مبالغه و اغراق؛
- اصل مشورت.

از سوی دیگر، وی ۸ اصل مهم در داوری درست را که بر کل فرایند داوری تأکید دارد این گونه بیان می‌کند:

- اصل تقدم فهم کامل بر وظیفه داوری؛
- اصل برخورداری از اطلاعات شایسته و پرهیز از تکیه حصرگرایانه بر داده‌ها و مواد خام؛
- نظام‌مند کردن داوری. داوری حاصل ارزیابی دقیق و قابل اعتماد است؛
- اصل تمایز اطلاعات مشاهده‌ای و اطلاعات تبیینی؛
- اصل سنجش‌پذیری.

از دیدگاه «فرامرز قراملکی» (۱۳۸۸ و ۱۳۸۹) داوری امری زمینه‌وابسته^۱ است و پیرو گوناگونی زمینه‌ها، گوناگونی می‌یابد و مفهوم داوری به مفهوم نقد مرتبط است اما این ارتباط نباید به یکسان انگاری این دو امر منجر گردد. همچنین با ممیزی، سنجش و ارزیابی ارتباط دارد. از دیدگاه وی، ارزیابی فرایندی است که به داوری می‌انجامد اما هر داوری‌ای لزوماً حاصل ارزیابی نیست. همچنین این مفهوم با مفهوم میانجی‌گری به منزله یکی از معروف‌ترین شیوه‌های مدیریت اختلاف ارتباط دارد. همچنین، داوری مقاله‌ها و آثار علمی را از جهات مختلفی قابل نقد و تامل می‌داند. برای نمونه، سلیقه‌گرایی، اعمال مبانی و دیدگاه‌ها توسط داور، در آمیختن مقام نقد و داوری، مواجهه هیجانی با محصولات علمی، در مواردی غیر متخصص بودن داور در موضوع مقاله را نمونه‌هایی از مواردی برمی‌شمرد که برای اخلاقی شدن فرایند داوری مقاله‌ها و آثار باید پیشگیری شوند.

۲-۳. تاریخچه داوری و همترازخوانی

داوری آثار پیشینه‌ای طولانی و قدیمی دارد. هرچند، انواع و شیوه‌های جدید داوری و همترازخوانی به واسطه تغییر در فرایند و روند نشر علمی، نظام‌ها^۲ و شیوه‌های داوری و به تبع آن، زیست‌بوم به نسبت متفاوتی را تجربه می‌کند، لازم است به پیشینه و قدمت این امر مهم در فرایند پژوهش و نشر نگاهی بیفکنیم. مدرسه پزشکی جزیره «کاس»^۳ در یونان، دست‌نوشته‌هایی از «بقراط» (۳۷۷-۴۶۰ پیش از میلاد) نگهداری می‌کند، از جمله آنها اثری است با عنوان (بیولوژی) مربوط به «ارسطو» (۳۲۲-۳۸۴ پیش از میلاد) که درباره مطالعه اندام‌ها

^۱ Context dependent

^۲ Systems

^۳ Kos

است. این اثر را خود او و همکارانش مطالعه، بررسی و ارزیابی کرده‌اند. بنابراین داوری به شکل امروز که بهبود کیفیت اثر را [از طریق داوری دیگران] به دنبال داشته باشد، چندان مرسوم نبوده است. با این حال، شواهدی در حدود یک قرن بعد از میلاد مبنی بر وجود بازنگری در فرایند تکثیر انجیل به دست آمد.

شاید کتابی با نام «اخلاق پزشکی»^۱ اثر «اسحاق بن علی الرهاوی» اهل سوریه اولین توصیف ثبت شده از فرایند داوری باشد. در این اثر از جمله وظایف پزشک را نوشتن شرح حال بیمار در هر بار ملاقات وی تشریح شده است. زمانی که بیمار معالجه یا فوت شد، این نوشته‌ها از سوی شورای محلی پزشکان بررسی می‌شدند تا انطباق اقدام‌های پزشک با استانداردها و قصور احتمالی وی مشخص شود. پس از اختراع دستگاه چاپ توسط «گوتنبرگ»^۲، به دلیل توزیع وسیع آثار، چگونگی تدوین آنها پیش از چاپ اهمیت پیدا کرد. این روند بعدها با پیشرفت‌های بیشتر در صنعت نشر، مهم‌تر هم تلقی می‌شد. به هر صورت، داوری راه طولانی را در دفاع از بنیان خود پیموده است. در جهانی که دانش به میزان میلیون‌ها صفحه در هر روز قابل دسترس است، به راحتی می‌توان درک کرد که بخشی از این دانش یا علم، نقادانه بررسی شده است طوری که ما بتوانیم آن دانش را در تفکر یا کارمان به کاربندیم و از زمان خود بهتر استفاده کنیم (Spier 2002). از نیمه دوم قرن بیستم بود که داوری در مجله‌های علمی به اقدامی کمابیش استاندارد تبدیل شد و درباره خود فرایند داوری و از جمله چگونگی تعریف آن پژوهش‌هایی صورت گرفت. این فرایند به عنوان ارزیابی بخشی از تأثیرهای مجله تعریف شده است که از سوی افرادی غیر از سردبیر انجام می‌شود («ولر» ۲۰۱۳).

درباره تاریخچه داوری مطالب گوناگون و گاه متفاوت و متضادی گفته شده است. برای نمونه، «آدوئین و واسیلوا» (Adewoyin & Vassileva 2014) قدمت داوری را به قرن شانزدهم میلادی و به عنوان بخشی از فرهنگ جامعه پژوهش علمی منتسب می‌داند که برای ارزیابی پیشنهادها و پژوهشی به منظور اطمینان از اینکه بودجه‌های پژوهشی به پژوهشگران شایسته و ایده‌های نوآورانه‌شان اختصاص یابد، انجام می‌شد. همچنین، بر این باور است که داوری برای نقد مقاله‌های همایش‌ها و مجله‌های علمی، برای اطمینان از انتشار پژوهش‌های با کیفیت (با ایده‌های جدید و مهم و روش فنی مناسب) انجام می‌شد.

برخی نیز همچون «ایتون» (Eaton 1997) و «اسپایر» (Spier 2002) تاریخچه همترازخوانی را به «انجمن سلطنتی لندن»^۴ در سال ۱۶۶۵ متعلق می‌دانند که تقریباً یک قرن بعد با ایجاد (کمیته مقالات) در ۱۷۵۲ برای اطمینان از کیفیت مقاله‌های ارسال شده برای انتشار در مجله تعامل‌های فلسفی از «انجمن سلطنتی»^۵ دنبال شد. با

^۱ Ethics of the Physician by Ishaq bin Ali Al Rahwi (CE 854-931)

^۲ Gutenberg

^۳ Wellmer

^۴ Royal Society of London

^۵ Philosophical Transactions of the Royal Society

این حال، از دیدگاه «چاگوتورو» (Chaguturu 2015) نظام کنونی داوری که از داورهای خارجی (غیر از نویسندگان) برای نظر دادن در مورد اثر بهره می‌برد و با فرایند (همترازخوانی) شناخته می‌شود در دهه ۱۹۵۰ آغاز شد. البته «ولر»^۱ (۱۳۸۹) شکل‌گیری همترازخوانی را به قرن نوزدهم و کاربست آن را در مجله پزشکی «مجله پزشکی بریتانیا»^۲ و «نیچر»^۳ منتسب می‌داند. اگر این پیشینه تاریخی را به عنوان بخشی از شکل‌گیری ایده و کارکرد مهم همترازخوانی بدانیم و در تفاوت و تمایز میان این تاریخ‌ها و دیدگاه‌های مرتبط با آن عمیق‌تر نشویم، باید اشاره کرد بعدها این فرایند میان اجزای گوناگون حوزه نشر علمی رواج یافت و به شکل‌ها و روش‌های گوناگونی انجام شد. تقریباً تمامی مجله‌های علمی تصمیم‌گیری انتشار را براساس توصیه‌های همترازخوانان انجام می‌دهند. از اوایل قرن بیستم همترازخوانی برای ارزیابی برنامه‌های کاربردی، تصمیم‌گیری درباره کارمندان و جایزه‌های علمی مورد استفاده قرار گرفته است (Resnik 2011). اشاره به جزئیات تاریخی داوری در کتابی که «ولر» (۱۳۸۹) با عنوان «فرایند داوری در مجلات علمی: نقاط قوت و ضعف آن» منتشر کرده است قابل پیگیری است.

۲-۴. اهمیت، ضرورت و مزیت‌های داوری

همترازخوانی برای ارزیابی و بهبود کیفیت پژوهش، بهبود استانداردهای کلی و یاری به انتشار آثار متناسب با هدف‌های مجله، ضروری است. علاوه بر مشخص ساختن این که آیا دستنوشته برای انتشار مناسب است، داوری مناسب به نویسندگان کمک می‌کند تا کار خود را بهبود دهند و در نهایت علم با کیفیت‌تر شود. افزون بر دلایل نوع دو ستانه برای داوطلب شدن در داوری آثار، مشارکت در فرایند همترازخوانی می‌تواند به داور نیز کمک کند تا با بررسی کارهای دیگران، بتواند بینشی در مورد طراحی اثر به دست آورد. داوری اثر همچنین به داور کمک می‌کند که جدیدترین پژوهش‌ها را مطالعه و بررسی کند. در نهایت، داوری دستنوشته‌ها می‌تواند به ایجاد ایده‌های پژوهشی جدید کمک کند. همترازخوانی متون علمی استاندارد طلایی تعیین شایستگی انتشار پژوهش است، اما می‌تواند با خطاها، ناسازگاری‌ها و تعصباتی نیز همراه باشد. بسیاری از افرادی که دستنوشته‌های خود را ارائه می‌کنند، آثار دیگران را نیز بررسی می‌کنند (Wagner, Boninger, Levy, Chan, Gater & Kirby 2003). برای نمونه، برخی از پژوهشگران همچون «دانجلو» (D'Angelo 2012, 48) بر این باورند که ناشناس بودن داوری می‌تواند سرقت داده‌ها توسط داور را آسان کند. از دیدگاه آنها علم و ارتباط علمی بر پایه اعتماد استوار است و با در نظر گرفتن این اصل، بدرفتاری علمی به نسبت اصالت و اعتبار علمی آثار، تا اندازه‌ای

^۱ Weller

^۲ British Medical Journal (BMJ)

^۳ Nature

نادر بوده و نمی‌توان آن را خیلی مهم دانست. از این‌رو، در باور آنها این که آیا همترازخوانی از بدرفتاری علمی جلوگیری می‌کند ابهام‌آمیز است.

از دیدگاه «رلمان و آنجل» (Relman & Angell 1989) بسیاری از کاستی‌های همترازخوانی نتیجه مدیریت نامناسب سردبیر بر فرایند داوری است و بیشتر از همه از درک نادرست داوران و سردبیران از مسئولیت‌ها ریشه می‌گیرد و ضروری است داوران به عنوان مشاور سردبیر و نه به عنوان تصمیم‌گیر نهایی انجام وظیفه کنند. همچنین، ضروری است سردبیر در ارزیابی داوری‌ها دقیق باشد و داوری غیرعادلانه و غیرمنطقی را رد کند و به نویسندگان شانس پاسخ به نقد را بدهد. وی همچنین پیشنهاد می‌کند برای کنترل سوگیری داوران هویت نویسندگان، پنهان باشد. آنها معتقدند برای درک ارزش و محدودیت‌های همترازخوانی، باید تصویر مناسبی از روشی که به‌طور معمول در داوری انجام می‌شود ارائه داد. به باور آنها همترازخوانی نه یک فرایند علمی عینی است نه می‌تواند تضمینی بر اعتبار پژوهش‌های علمی باشد و عملکرد آن حداقلی اما با ارزش است. از بیشتر آثاری که به مجله ارسال می‌شود سردبیران باید آنهایی را انتخاب کنند که مهم هستند و مورد علاقه خوانندگان است. سردبیران باید اثر را بررسی کرده و آن را به قدری با ارزش ببینند که بهترین استانداردهای علمی جاری را برآورده می‌کند. برای انجام این قضاوت، سردبیران به کمک متخصصان منتقد حوزه نیاز دارند و این متخصصان نیز باید پیشنهاداتی برای کمک به نویسنده برای اصلاح و بهبود کار به نویسندگان ارائه کنند تا بتوانند تحلیل‌ها، تفسیرها یا بازنمون اثر را سال‌ها بعد خود را اصلاح کنند. در نتیجه، نسخه چاپ شده مقاله احتمالاً با ارزش تر و قابل خواندن تر از نسخه‌ای است که ابتدا برای داوری ارائه شده بود. به باور آنها، همترازخوانی انتشار آثار کم‌ارزش یا تکراری را نفی می‌کند (Relman & Angell 1989).

«رزنیک»^۱ با اذعان به وجود نقص در داوری و فرایند آن معتقد است، داوری در شناسایی بدرفتاری‌های پژوهشی در محیطی استرس‌زا که در آن انواع فشارها بر روی افراد وجود دارد تا مرتکب فعل غیراخلاقی شوند، مهم و حیاتی است. او فعالیت در زمینه اخلاق پژوهش را به عنوان راهی برای آگاهی‌رسانی بیشتر به افراد درباره اخلاق و بدرفتاری پژوهش و بهبود قضاوت و تصمیم‌گیری اخلاقی آنها می‌داند (Resnik 2010).

به نظر می‌رسد برآیند دیدگاه‌های مرتبط با داوری، اثرگذاری آن را در فرایند نشر علمی تأیید می‌کند. به بیان دیگر، با وجود نقص‌های نسبت داده شده به داوری، به احتمال زیاد همچنان به عنوان بخشی حیاتی از نشر علمی را به خود اختصاص می‌دهد؛ افزون بر این، هنوز گزینه جایگزینی برای همترازخوانی وجود ندارد و پژوهشگران و سردبیران نیز عمیقاً به آن باور دارند (Smith 2006). بنابراین کیفیت این فرایند، همواره مورد

¹ Resnik

توجه مجله‌های علمی بوده است چرا که اعتبار خود و حیثیت علمی داوران را در گرو ارزیابی کیفی و درست و هدفمند می‌دانند («فتاحی» ۱۳۹۰).

اگر چه همتراز خوانی نمی‌تواند اعتبار پژوهش را تضمین کند، اما می‌تواند بر شناسایی بدرفتاری پژوهش تکیه کند. البته باید در نظر داشت بخش مهمی از پژوهش بر اعتماد استوار است و نمی‌توان همه مسائل و جزئیات مربوط به داوری یک اثر را بر خلاف اعتبار پژوهشی پایه‌ریزی کرد. در همین راستا، «رلمان و آنجل» بر این باورند که داوران و سردبیران ناچارند به توصیف نویسنده از روش و نتایج اعتماد کنند. آنها ممکن است در مورد اهمیت و نوآوری یک پژوهش، مناسب بودن طرح و ابزارها و منطق تحلیل، تفسیر و نتایج، پرسش‌هایی داشته باشند اما باید به نویسنده اعتماد کنند. در واقع، داوران نمی‌توانند به طور کلی آزمایش‌های اجرا شده را ببینند. حتی اگر داده کاملاً ساختگی باشد، ممکن است داوران و سردبیران به این دلیل که داده‌ها کاملاً یکدست شده باشند، نتوانند بدرفتاری پژوهشی را تشخیص دهند. به طور کلی، داده‌های ساختگی باید بی‌دقت یا بدترکیب باشد که امکان شناسایی در فرایند همترازخوانی را داشته باشند. بنابراین، همترازخوانی ممکن است آثاری را داوری کند که بی اعتبار هستند و همترازخوانی عمدتاً شانس معتبر شدن کار منتشر شده را افزایش می‌دهد؛ اما تضمینی بر اعتبار علمی آثار نمی‌تواند در نظر گرفته شود. به باور آنها، این را هم باید در نظر گرفت که نویسندگان، سردبیران، و داوران جایزالخطا هستند و نویسندگان ممکن است شکل‌های مختلف اشتباهات را داشته باشند و این انواع اشتباه‌ها ممکن است به آسانی از دید داوران و سردبیران پنهان ماده یا نادیده گرفته شود. افزون بر این، مفاهیم و ابزارها در حال تغییر و پیشرفت دائمی هستند و یافته‌های جدید حتی دقیق‌ترین آثار داوری شده را تغییر می‌دهند یا رد می‌کنند. از این رو، همترازخوانی ممکن است بالاترین استانداردها را داشته باشد اما بروز اشتباه، جزئی از پژوهش بوده و اعتبار همیشه مشروط است. به باور آنها، علم با کشف مداوم و اصلاح اشتباه‌ها پیشرفت می‌کند (Relman & Angell 1989).

با وجود اختلاف دیدگاه‌ها در رابطه با ارزش، اهمیت و ضرورت داوری، اخلاق‌مدار شدن داوری مقاله‌ها مورد تأکید بسیاری از صاحب‌نظران است و درباره آن نیز پژوهش‌های بسیاری صورت گرفته است تا به چالش‌های اخلاقی قابل توجه آن بپردازند. در واقع، ورود اخلاق به این زمینه کاملاً منطقی می‌نماید چرا که (فرایند داوری و سامانه همترازخوانی، دروازه اعتباریابی دانش از نظر اجتماع علمی محسوب می‌شود و اجتماع علمی یک اجتماع اخلاقی نیز هست و داوران و سردبیران و دستیاران سردبیران مجله‌ها، حافظان اخلاق‌مدان آن هستند) («ابویی اردکان و میرزایی» ۱۳۸۹).

البته باید در نظر داشت اگر همترازخوانی بیش از حد سختگیرانه باشد، نویسندگان فرصت مناسبی برای ارائه و انتشار دیدگاه خود نخواهند داشت. اما در سطحی گسترده‌تر، همترازخوانی می‌تواند پیشرفت دانش را محدود

و مانع از ترویج عمومی علم شود. برای نمونه، «مجله انجمن پزشکی آمریکا»^۱ مقاله‌هایی را در رابطه با دشواری‌های همترازخوانی و راه‌حل‌های بالقوه آن منتشر کرد. اعضای دومین کنگره بین‌المللی همترازخوانی نیز این‌گونه نتیجه گرفتند که بازبینی فرایند همترازخوانی، انتخاب برای انتشار را بهبود می‌دهد. اعضا پیش‌بینی کردند که استانداردسازی قوانین و راهنماها در آینده انجام خواهد شد که به احتمال زیاد به عنوان یک قاعده اخلاقی برای همترازخوانان ایجاد شود (Crigger 1998). افزون بر این، بیشتر پژوهشگران با این قضیه موافقت که همترازخوانی به‌طور کلی به خوبی انجام می‌شود اما بدون مشکل نیست. همچنین، باید این را نیز در نظر داشت که فرایند کنونی همترازخوانی، فرایندی تحت وب و آنلاین^۲ است که احتمالاً کارآمدتر است و هزینه بالقوه افزایش تعداد تقاضاهایی را که داور دریافت می‌کند کاهش می‌کند. همچنین، همترازخوانی به عنوان جزئی از فرایند بررسی علمی و کنترل کیفیت است تا آثار منتشر شده با استانداردهای مناسب مطابقت داشته باشند (Triggle & Triggle 2007).

۲-۵. انتقادهای به همترازخوانی و چالش‌های آن

بسیاری از داوران، داوری را به‌عنوان بخشی یکپارچه از وظیفه جامعه علمی می‌دانند و داوری یک اثر به‌عنوان تخصص در آن حوزه موضوعی قلمداد می‌شود. اما وقتی فرایند داوری را به‌دقت بررسی می‌کنیم متوجه می‌شویم که نشانه‌هایی از نادیده گرفته شدن اصول کلیدی پژوهش می‌بینیم که بیشتر مواقع به‌دلیل نبود فروتنی علمی و سوگیری در بخشی از داوری‌ها رخ می‌دهد (Hope & Munro 2019). البته بسیاری از سردبیران نیز بر این باورند که داوری کاستی دارد و پر از خطاست اما جایگزین بهتری ارائه نداده‌اند و پیشنهاد داده‌اند معیارهایی برای آموزش داوران برای بهبود داوری در نظر گرفته شود (Ahmed & Gasparyan 2013). حتی برخی همچون «توماس» با بیان عبارت «دستکاری^۳ داوری» که در آن به حلقه‌ای از افراد اشاره می‌کند که برای همدیگر داوری می‌کنند، به یکدیگر استناد می‌دهند که باعث شدند ۶۰ مقاله از انتشارات «سیج» و یا ۵۰۰ مقاله منتشر شده به‌دلیل داوری‌های جعلی^۴ و بازپس داده شوند و مجله حذف گردند (Thomas 2018). دیدگاه‌های متفاوتی درباره‌ی مطالعه ابعاد اخلاقی داوری وجود دارد. برای نمونه «سودر» (Souder 2011) درباره‌ی کارایی داوری تردید دارد و بر این باور است که اگر پژوهشگران همچنان به این نظام داوری وفادار باشند، تنها «ممکن است» با دقت بیشتری رفتار کنند. با این حال، به شیوه و رویکردهای انجام داوری نیز چالش‌ها و انتقادهایی وارد شده و گاهی برخی از افراد همچون «کاسادیوار و فانگ»^۵ داوری را حتی با سانسور مقایسه کرده‌اند و برخی

^۱ JAMA

^۲ Online

^۳ Tampering

^۴ Rigged

^۵ Casadevall & Fang

همچون «بنوس»^۱ و همکارانش مهم‌ترین نقص‌های فرایند داوری را ناتوانی آن در کشف و کاهش دادن به دشواری‌های قانونی و اخلاقی می‌داند.

یکی از مهم‌ترین این مسائل، ناشناس بودن^۲ نویسندگان و داوران به‌ویژه در رویکرد دوسوپنهان است. برای نمونه، «جگسی» و همکارانش (Jagsi et al 2014) موضوع ناشناس بودن نویسنده و داور و نگرش‌های موجود درباره این موضوع را در حوزه اخلاق داوری مورد بررسی قرار دادند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان داد برخی داوران امکان شناسایی و برخی از دیگر وابستگی سازمانی نویسندگان را دارند. البته برخی از نویسندگان هم می‌توانند داور را شناسایی کنند. البته برخی همچون «هوپ و مونرو» بر این باورند که تأثیر ناشناس بودن بر کیفیت داوری ناچیز است و در صورتی که داوری آشکارا انجام شود، احتمال پذیرش داوری از سوی داوران کاهش می‌یابد (Hope & Munro 2019). یا برخی همچون «اسمیت» بر این باورند که داوری «فرایندی معیوب» است که شواهدی روشنی درباره کارآمدی آن وجود ندارد (in Ahmed & Gasparyan 2013) و یا «آدلر و استریر»^۳ که داوری ناشناس^۴ را مانع از سوگیری ناخودآگاه^۵ نمی‌بینند (in Thomas 2018) و یا به باور «ور» که برخلاف گستره استفاده و هزینه‌های داوری، شواهد تجربی ناچیزی برای پشتیبانی آن از تأمین کیفیت پژوهش‌های زیست‌پزشکی وجود دارد (Ware 2008).

«کاولی» (Cawley 2011) نیز داوری را فرایندی دشواری‌زا و آکنده از چالش‌های اخلاقی می‌داند. او غیراخلاقی بودن داوری را از نظر منطقی تحلیل می‌کند و ادعا می‌کند که داوری هم به طور ذاتی و هم ساختاری غیراخلاقی است. البته برای اثبات دیدگاه خود نمونه‌هایی نیز ارائه می‌کند که قابل تأمل هستند. برای نمونه، وی بر این باور است که داوری قدرت تصمیم‌گیری به افرادی می‌دهد که نفعشان در رد کردن آثاری است که مشابه آثار خود آنها است؛ بنابراین به آنها قدرت می‌دهد تا موقعیت حرفه‌ای خود را از طریق متوقف کردن پیشرفت‌های رقبای خود ارتقا دهند. از این رو، ساختار داوری را از این نظر غیراخلاقی می‌داند که ناشناس بودن داور، هم امکان تصمیم‌گیری علیه رقا را می‌دهد و هم آنها را از شناسایی شدن حفظ می‌کند. از دیدگاه وی، نا شناختگی این امکان را به داور می‌دهد که [ایده‌ها و دستاوردهای] رقا را با معافیت از مجازات سرکوب کند. همچنین، داور ناشناس می‌تواند ایده‌ها و نتایج را سرقت کند، یا آنقدر در داوری مقاله معطل کند تا مقاله مشابه خودش زودتر منتشر شود؛ یا جلوی پذیرش آن را بگیرد تا از پیشرفت رقیب جلوگیری کرده باشد، یا نظر داوری نادرست و مبهمی درباره مقاله بنویسد و چندین رفتار غیر اخلاقی دیگر بدون اینکه مجازاتی در انتظار وی باشد

¹ Benos

² Anonymity

³ Adler and Strayer

⁴ Blind review

⁵ Subconscious

زیرا قربانی این عمل غیر اخلاقی امکان شناسایی داور را ندارد. بنابراین از دیدگاه وی، خود داوری در یک دوراهی اخلاقی قرار می‌گیرد که می‌تواند ذاتاً غیر اخلاقی باشد.

از دیدگاه وی، حذف ناشناس بودن تنها راه مؤثر برای دستیابی به داوری اخلاقی است و خود موضوع ناشناس بودن دو طرف، زمینه را برای انجام رفتارهای غیر اخلاقی داور باز می‌کند و از آنجا جامعه علمی معمولاً بزرگ نیست و راه‌های کافی در مقاله برای شناختن افراد وجود دارد. وی بر این باور است که در داوری یک‌سو ناشناس، امکان بروز همه رفتارهای غیر اخلاقی ممکن وجود دارد و افزون بر این که داور از هویت نویسنده آگاه است ممکن هر گونه خصومت شخصی سبب صدور رأی نادرست شود. در فرایند داوری تاحدودی آشکار که هویت داور ناشناس است اما داوری وی در دید عموم قرار می‌گیرد تنها مزیتی که دارد این است که خوانندگان می‌توانند از دیدگاه‌های داوران آگاه شده و داوری آن‌ها را داوری کنند. با این حال در این نوع داوری، همچنان داور از شناخته شدن و مجازات شدن در صورت بروز رفتارهای غیر اخلاقی در امان است. در داوری آشکار^۱ نیز که هویت داور و نویسنده برای یکدیگر مشخص است بروز بسیاری از رفتارهای غیر اخلاقی داوران به دلیل آشکار بودن نام و داوری آن‌ها در دید عموم تقریباً نشدنی است و احتمالاً داوران تلاش می‌کنند دقت بیشتری را صرف داوری خود کنند زیرا کیفیت قضاوت آن‌ها در محبوبیت آن‌ها تأثیر خواهد گذاشت؛ بنابراین تلاش می‌کنند که منصفانه عمل کنند. اما از دیدگاه وی باز هم این نوع داوری مطلوب نیست چرا که ممکن است سوگیری‌های آگاهانه یا ناآگاهانه‌ای به دلیل شناختن نویسندگان از سوی داوران صورت گیرد و بر داوری آن‌ها اثر بگذارد. همچنین برخی از داوران به نگاشتن نقد بر آثار همکاران خود تمایلی ندارند. مزیت رویکرد یک سو ناشناس که تنها، هویت داور برای نویسنده روشن است این است که داور در منصفانه بودن خود می‌کوشد چون هویتش برای نویسنده مشخص است و هم اینکه نام و داوری وی منتشر خواهد شد. از نظر «کاولی» این نوع داوری بی‌نقص‌تر است.

البته انتقادهای اخلاقی به داوری تنها به ناشناس بودن داور یا نویسنده محدود نمی‌شود و می‌تواند به کل فرایند داوری نیز تعمیم داده شود. برای نمونه «کاولی» رد کردن مقاله را به معنای ممانعت از نشر ایده‌های جدید می‌داند که ضربه بزرگی به علم می‌زند. وی بر این باور است که داوری نباید از نشر مقاله‌ها جلوگیری کند بلکه باید کیفیت آن‌ها را بعد از انتشار ارزیابی کند. دیرکرد در داوری نیز یکی دیگر از انتقادهایی است که بر فرایند داوری وارد است زیرا به خسارت بزرگی در برخی از حوزه‌های علمی حساس منجر می‌شود. به‌ویژه دیرکرد در انتشار مقاله‌های حاوی دستاوردهای پزشکی که می‌تواند موجب نجات جان بسیاری از انسان‌ها شود. البته از دیدگاه وی دیرکرد در سایر علوم نیز به دلیل اینکه همه موضوع‌های علمی ارزشمند هستند دیرکرد در انتشار

^۱ Open review

مجاز نیست و برای رفع این نقص، داوری پس از انتشار^۱ را پیشنهاد می‌کند. از دیدگاه وی داوری تنها، در مجله‌های دسترسی آزاد^۲ اخلاقی است و باید تنها در این نظام گنجانده شود و بهترین منبع برای قضاوت داوری خود نویسنده است. در باور وی، نویسنده باید این حق را داشته باشند تا به صورت عمومی داوری داوران را نقد کنند و این نقدها نیز باید در کنار نظر داوری منتشر شود. در این صورت کیفیت خود داوری می‌تواند بررسی شود و داوری و داوران ضعیف شناخته می‌شوند و انگیزه‌ای برای دقت بیشتر داوران و انصاف بیشتر آنها فراهم می‌شود.

البته برای این که راهکاری برای نظام داوری اخلاقی مطلوب و ایده‌آل ارائه کند چند اصل زیر را مطرح می‌کند:

۱. در این نظام اخلاقی، هویت داوران شامل نام، وابستگی، رشته و تخصص آنها باید برای نویسنده و عموم مشخص باشد؛
۲. تأخیر در انتشار مجاز نیست و همه مقاله‌ها باید سریعاً منتشر شود و داوری پس از انتشار صورت گیرد؛
۳. داوری تنها در مجله‌های دسترسی آزاد اخلاقی است و باید تنها در این نظام گنجانده شود؛
۴. مجله باید قابل بازیابی، رایگان و آنلاین باشد تا بسیاری از مردم در صورت امکان بتوانند به واسطه رسانه‌های جمعی به آن اثر دسترسی داشته باشند؛
۵. هیچ کس نباید به خاطر فقر مالی از انتشار مقاله در مجله‌های دسترسی آزاد منع شود؛
۶. گزارش کامل داوری باید منتشر شود به طوری که خواننده بتواند دیدگاه وی را درباره اثر خود قضاوت کرده و درک بهتری از دلیل ارائه نظر داوری به دست آورد.

به طور کلی می‌توان گفت «کاولی» دیدگاه مثبتی درباره کل فرایند داوری ندارد و آن را بیشتر مشکل‌زا می‌داند تا حل‌کننده دشواری‌ها و وی معتقد است همان‌طور که علم در طی سال‌های طولانی و پیش از روند کنونی داوری، بدون انجام داوری نظام‌مند پیشرفت کرده اکنون نیز می‌تواند بدون آن به پیشرفت خود ادامه دهد. وی به جای داوری سنتی، استفاده از (شبکه‌های اجتماعی آکادمیک)^۳ را پیشنهاد می‌کند که طی آن نوشته‌های علمی نه از سوی دو یا سه داور بلکه از سوی چندین صاحب‌نظر ارزیابی می‌شود تا از کیفیت آن اطمینان حاصل شود (Cawley 2011).

انتقاد به داوری تنها به «کاولی» و «سودر» محدود نمی‌شود و «اسمیت» را نیز می‌توان به این دو افزود. «اسمیت» (Smith 2006) نواقص داوری را هزینه‌بر و زمان‌بر بودن، هدر دهنده زمان در انجام امور پژوهشی،

¹ Post publication

² Open access

³ Academic Social Networks

بسیار ذهنی بودن^۱، دارای سوگیری و با امکان سوءاستفاده بسیار می‌داند. البته وی بر این باور است که به جای حذف داوری باید به فکر بهبود آن بود. ایده‌های بسیاری برای این منظور مطرح شده و آزمایش عملی آنها ادامه دارد. برای نمونه، استانداردسازی رویه‌ها، باز بودن فرایندها، ناشناس بودن هویت نویسندگان برای داوران، تدوین پروتکل‌های داوری، آموزش داوران، دقت بیشتر در انتخاب و حذف داوران، استفاده از داوری الکترونیکی، پاداش دادن به داوران شایسته، ارائه بازخورد دقیق به داوران، استفاده از سیاهه‌های واریسی بیشتر، یا ایجاد آژانس‌های^۲ داوری حرفه‌ای. به نظر وی، شاید بهترین پاسخ، کاربست شکلی راحت و سریع از داوری است و سپس امکان دریافت دیدگاه از دنیایی وسیع‌تر برای نقد مقاله یا حتی رتبه‌بندی آن است؛ راهی که «آمازون» از کاربران خود برای رتبه‌بندی کتاب‌ها می‌خواهد.

برخی نیز همچون «آرمسترانگ» (Armstrong 1997) خطر جدی تأثیر داوری بر نوآوری و کیفیت آثار و انصاف^۳ در پژوهش را مطرح می‌کند. در صورتی که ایده تغییر پارادایم^۴ «کوهن»^۵ را بپذیریم برخی از نوآوری‌ها ممکن است با باورهای جاری یا گذشته داوران تضاد داشته باشد و امکان انتشار ایده‌های نو از میان برود؛ برخی از داوران نیز یافته‌های نویسندگان را تنها با دیدگاه‌های خود مطابقت می‌دهند و برخی از پیشنهادها را با یکدیگر تضاد دارد. افزون بر این، ممکن است داور نسبت به نویسندگان دانش کمتری داشته باشند. وی برای این امر به نتایج پژوهشی اشاره می‌کند که در آن نزدیک به نیمی از نویسندگان بر این باور بودند که داوران آثار آنها را با دقت نخوانده و کیفیت آن‌را درک نکرده‌اند. از دیگر آسیب‌های داوری، معیارهای اشتباه داوران در داوری است. برخی از این معیارهای نادرست دربرگیرنده معناداری آماری، اندازه بزرگ نمونه‌های پژوهشی، روش‌های پیچیده و شیوه نگارشی ابهام‌آمیز^۶ است که به زعم برخی داوران، وجود آنها نشان از کیفیت بالای مقاله است، در صورتی که چنین نیست. به باور وی، داوری همیشه منجر به افزایش کیفیت مقاله یا کاهش بدرفتاری‌های اخلاقی نمی‌شود. از دیگر انتقادهایی که به همترازخوانی مطرح می‌شود ناهماهنگی در میان توصیه‌های ارائه شده داوران است. برای نمونه، «راشول و مارتین»^۷ در بررسی تکرارپذیری نتایج داوری همترازخوانی دریافتند توافق میان داوران برای پذیرش، اصلاح و رد شدن آثار در مجله‌ها متفاوت است. بنابراین، برخی از داوران ممکن است در مورد جنبه‌هایی که باید داوری کنند مطمئن نباشند، وقت و دانش مناسبی برای داوری مقاله‌ها نداشته یا آموزش مناسب و کافی ندیده باشند، تحت تأثیر تعصب شخصی قرار بگیرند in (Wagner et al 2003) و به نبود استاندارد و عینیت در داوری آنها نقد وارد است (Wagner et al 2003).

¹ Subjectivity

² Agency

³ Fairness

⁴ Paradigm shift

⁵ Kuhn

⁶ Obscure writing

⁷ Rothwell and Martyn

داوری نامناسب نیز از دیگر چالش‌هایی که برای داوری مطرح می‌شود به گونه‌ای که برخی پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اغلب داوران در نوشته‌های ارسالی خطاهای ساده و روش‌شناسی را تشخیص نداده‌اند (Lee et al in Wagner et al 2003). این مسئله ممکن است نداشتن دانش عمیق یا تخصص در داوری یک اثر و یا ناشی از انتخاب ضعیف داوران، پیچیده و چندبعدی بودن آثار باشد و در نتیجه هیچ داوری نتواند داوری کامل و آگاهانه ارائه دهد (Resnik & Elmore 2016) که در پژوهش‌های «شورتز»^۱، «نیلنا»^۲ (in Resnik & Elmore 2016) نیز این دست مسائل داوری تأیید شدند.

«آرمسترانگ» همچنین بر این باور است داوری در برخی موارد از انصاف به دور است؛ انصاف به این معنی که همان‌گونه داوری کنیم که سایر آثار را داوری می‌کنیم و یا انتظار داریم داوری شویم. جنسیت هم می‌تواند در رعایت انصاف اثر بگذارد و به کارگیری داوران بیشتر سبب افزایش انصاف در داوری می‌شود. وی همچنین با اهمیت دادن به نوآوری در مقاله‌ها بر این باور است که ایده‌های جدید چون در تضاد با باورهای جاری یا گذشته داوران هستند رد می‌شوند یا زمان زیادی برای پذیرش آن به هدر می‌رود. پیامد بی‌توجهی به اهمیت نوآوری در آثار این است که پژوهشگران به جای تمرکز بر پیشرفت علم بر پیشرفت علمی و حرفه‌ای خود توجه می‌کنند و باعث انتشار پژوهش‌های عاری از نوآوری می‌شوند. البته وی برای رفع این مشکل، پیشنهادهایی همچون امکان فراخوان مقاله^۳، پذیرش اولیه مقاله (پذیرش موضوع بدون توجه به نتایج و یافته‌ها)، امکان ارسال همزمان اثر به چند مجله، داوری پیش از ارسال، معرفی داوران از سوی نویسندگان، ارسال اثر بدون نتایج (برای جلوگیری از سوگیری در نتایج)، استفاده از فرم‌های ساختاریافته داوری، و داوری آشکار را پیشنهاد می‌کند. در کل، وی نتیجه می‌گیرد که در بسیاری از موارد داوری، جلوی انتشار یک نوآوری را می‌گیرد و با ظهور نشر الکترونیکی، دیگر مشکل فضای کاغذی مطرح نیست و نوآوری‌ها بایستی بیش از پیش، امکان انتشار داشته باشند؛ بنابراین، بهترین راه این است که رویه داوری از رد و پذیرش به چگونگی انتشار تغییر یابد.

«آرمسترانگ» (Armstrong 1997)، همچنین به برخی چالش‌های داوری همچون داوری بدون مزد و پاداش از سوی داوران اشاره می‌کند که حتی نام آنها نیز منتشر نمی‌شود و بنابراین برای آنها شهرت یا محبوبیتی هم به همراه نمی‌آورد. افزون بر این، زمان بر هم هست و زمان قابل توجهی از داوران را می‌گیرد. همچنین، داوران معمولاً از رویه ساختاریافته‌ای همچون انجام مراحل انجام داوری به شکلی ساختارمند که در آن برای نمونه شیوه استفاده از ابزارها و روال‌های داور به طور کامل مشخص شده، برای داوری استفاده نمی‌کنند.

برخی از این انتقادات به ضعف‌های ذاتی داوری باز می‌گردد. برای نمونه، برخی از پژوهشگران بر این باورند که با وجود این که یکی از وظایف داوران، تشخیص بدرفتاری‌های علمی در آثار است، اما داوران به

¹ Schroter

² Nylenna

³ Call for paper

ندرت می‌توانند داده‌سازی، تحریف یا انواع دیگر از بدرفتاری را تشخیص بدهند. با این حال، «لی»^۱ و همکارانش (in Resnik & Elmore 2016) بر این باورند که منصفانه نیست داوران را به ناتوانی در شناسایی بدرفتاری متهم کنیم زیرا معمولاً به منابعی همچون داده‌های اولیه پژوهش برای تشخیص داده‌سازی یا جعل نیاز دارند که به‌طور معمول و به آنها دسترسی ندارند. همچنین، تشخیص دستکاری هوشمندانه داده‌ها می‌تواند بسیار دشوار باشد.

ناهماهنگی و تناقض در داوری به‌عنوان چالش و انتقاد دیگری است که به داوری وارد شده است. برای نمونه، «لی» و همکارانش بر این باورند که داوری‌ها بسیار متناقض هستند و بر پایه شایستگی آثار انجام نمی‌شود و پذیرفته یا رد شدن آثار بیشتر به هم‌رایی داور با نتایج یک اثر بستگی دارد. از دیدگاه آنها، اختلاف قابل ملاحظه در داوری‌های نقادانه آثار، می‌تواند تخصص نامناسب داور یا دشواری‌های واضح نبودن استانداردهای داوری را نشان دهد که در پژوهش‌های میان رشته‌ای ممکن است این قضیه پررنگ‌تر باشد. از دیدگاه «پارک» و همکارانش یکی از دلایل ناهماهنگی گزارش‌های داوری را ویژگی ذهنی ارزیابی آثار می‌دانند زیرا داوران سطوح گوناگونی از تجربه، مفروضات نظری و روش‌شناختی دارند و از آنجا که ارزیابی ذهنی مقاله‌ها بخش مهمی از روند داوری است، ممکن است کاهش ناهماهنگی دشوار باشد که با نتایج پژوهش‌های «پیترز و سسی»^۲ (in Resnik & Elmore 2016) هم‌راستا بود.

وجود انواع سوگیری، انتقاد دیگری است که به بی‌انصافی در ارزیابی آثار پیوند دارد و مورد اشاره بسیاری از پژوهشگران (از جمله «ور» ۲۰۰۸، «رزنیك و المور» ۲۰۱۶، و «هوپ و مونرو» ۲۰۱۹) قرار گرفته است. برای نمونه، از دیدگاه «هوپ و مونرو» سوگیری به‌عنوان یک عنصر انسانی در داوری، چالشی است که نمی‌تواند به‌طور کامل ریشه‌کن شود (Hope & Munro 2019) و یا از دیدگاه «لی» و همکارانش از آن‌جا که داوری، توسط انسان انجام می‌پذیرد بنابراین هیچ داوری‌ای نمی‌تواند از سوگیری‌های نظری و روش‌شناختی کاملاً رها باشد (Lee et al in Resnik & Elmore 2016) با این حال، سوگیری نسبت به اولویت برای یافته‌های مثبت یا منفی، جنسیت نویسنده، جنسیت داور، وابستگی سازمانی، ملیت نویسنده، پژوهش بحث برانگیز یا نوآورانه، داوران پیشنهادی نویسندگان، برخورد منافع داوری یا سردبیر و شهرت نویسنده (Resnik & Elmore 2016) از جمله مهم‌ترین مواردی است که در سوگیری داوری مطرح می‌شود. برای نمونه، ممکن است داور تحت تأثیر سوگیری ملیت، زبان، تخصص و جنس داور یا نویسنده قرار بگیرد و این شواهد در فرایند داوری بوضوح آشکار نشوند. برای نمونه، و سوسه پیدا کردن خطا در آثار نویسندگان رقیب در پژوهش «ایزرائیل» (Israel & Hay 2006, 119)، سوگیری برای انتشار یافته‌های مثبت در مقایسه با منفی در پژوهش‌های «ایستربروک»^۳ و

¹ Lee

² Peters & Ceci

³ Easterbrook

همکارانش و «استرن و سیمز»^۱ و «دوان»^۲ و همکارانش از جمله این موارد است. اگر چه شواهدی همچون پژوهش‌های «دیکرسین»^۳ و همکارانش و «آلسون»^۴ و همکارانش (in Resnik & Elmore 2016) وجود دارد که نشان می‌دهد نظام داوری مسئول این نوع از سوگیری نیست و ضروری است پژوهش‌های بیشتری درباره علت سوگیری برای انتشار یافته‌های مثبت انجام شود.

سوگیری جنسیتی نیز جزو انواع سوگیری‌ها شناخته می‌شود. برای نمونه، پژوهش‌های «ونراس و وُلد»^۵ «بورنمان»^۶ و همکارانش، «لی» و همکارانش، «لوید»^۷، «بورساک»^۸ و همکارانش از این دست محسوب می‌شوند. سوگیری می‌تواند مربوط به وابستگی‌های سازمانی و ملیت نویسندگان باشد. برای نمونه پژوهش‌های «راس»^۹، «تیمر»^{۱۰} و همکارانش، «ارنست و کین باکر»^{۱۱}، «گرفانکل»^{۱۲} و همکارانش (in Resnik & Elmore 2016) از جمله این پژوهش‌ها هستند. البته سوگیری به نفع یا علیه نویسندگان براساس ملیت یا وابستگی سازمانی خاص ممکن است به دلیل تفاوت در دشواری علمی یا مهارت نوشتن میان کشورهای یا نهادهای گوناگون، متغیر باشد (Resnik & Elmore 2016).

برخی از انتقادات به محافظه‌کاری داوری ارتباط دارد و داوران در برابر پژوهش‌هایی که متضاد، نوآورانه، میان‌رشته‌ای هستند یا چالش‌های دیگری در چارچوب‌های نظری، روش‌شناسی یا فرضیات دارند، سوگیری دارند. پژوهش‌های «رش»^{۱۳} و همکارانش و ماهانی^{۱۴} از جمله این پژوهش‌ها به‌شمار می‌روند. سوگیری در زبان اصلی نویسنده در پژوهش «نیلنا»^{۱۵} و همکارانش، سوگیری در داوران پیشنهادی نویسنده در پژوهش «ریوارا»^{۱۶} و همکارانش و «شورتر»^{۱۷} و همکارانش، در جنسیت در پژوهش‌های «گیلبرت»^{۱۸}، «بورساک»^{۱۹}، و «وینگ»^{۲۰}، در برخورد منافع داور یا سردبیر در پژوهش‌های «گاسپاریان»^{۲۱} و «سیسموندو»^{۲۲}، و در شهرت نویسندگان در

¹ Stern & Simes

² Dwan

³ Dickersin

⁴ Olson

⁵ Wenneras & Wold

⁶ Bornmann

⁷ Lloyd

⁸ Borsuk

⁹ Ross

¹⁰ Timmer

¹¹ Ernst and Kienbacher

¹² Garfunkel

¹³ Resch

¹⁴ Mahoney

¹⁵ Nylenna

¹⁶ Rivara

¹⁷ Schroter

¹⁸ Gilbert

¹⁹ Borsuk

²⁰ Wing

²¹ Gasparyan

²² Sismondo

پژوهش‌های «رزنیک و المور»^۱ و «لی» و همکارانش از جمله دیگر سوگیری‌ها بوده است. البته باید در نظر داشت که برخی همچون «دانجلو» بر این باورند که داوری در شناسایی تخلف از برخورد منافع و افشای محرمانگی نیز ناتوان است (D'Angelo 2012, 49). همچنین، گاهی داوران حملات شخصی^۲ به نویسندگان دارند (in Resnik & Elmore 2016).

داوران همچنین ممکن است با نویسندگان برخورد منافع از نوع شخصی، تجاری، سیاسی، علمی یا مالی داشته باشند. افزون بر این، برخورد منافع ممکن است بسته به رشته، موقعیت جغرافیایی پژوهشگران و حتی جنسیت نویسندگان متفاوت باشد (Gasparyan, Ayvazyan, Akazhanov & Kitaz 2013). کمیته اخلاق نشر پیشنهاد می‌کند که افراد باید داوری اثری که به اثر در دست تهیه خود مشابهت دارد رد کنند. در حالی که جلوگیری از داوری همه کسانی که در یک حوزه خاص کار می‌کنند باعث دور شدن از تخصص‌گرایی می‌شود (Wendler & Miller 2014) که چالش و انتقاد مهمی است که تنها با آشکارسازی برخورد منافع توسط داوران شدنی است. البته پژوهش‌های بسیاری در این زمینه انجام شده است که پژوهش‌های «کوپر»^۳ و همکارانش، «رزنیک»، «کانسنی» و «کیسلینگ»^۴، «بلوم»^۵ و همکاران^۶، «بوش»^۷ و همکارانش، و «آنراکو»^۷ و همکارانش (Resnik & Elmore 2018) تنها برخی از آنها را دربر می‌گیرد. نقص مهمی که برخورد منافع در داوری ایجاد می‌کند این است که می‌تواند قضاوت‌های داوران را به نفع یا علیه یکی را تغییر داده و اعتماد نویسندگان را به روند داوری را تضعیف کند (Resnik & Elmor 2016). یافتن داوران بدون برخورد منافع در برخی از رشته‌ها بسیار دشوار باشد (in Resnik & Elmore 2018).

۲-۶. فرایند داوری (با رویکرد همترازخوانی) و انواع آن

«ولر» (۱۳۸۹) فرایند داوری را این‌گونه شرح می‌دهد که یک پدیدآور، اثری را به یک مجله تخصصی می‌فرستد. دبیر مجله دو یا چند داور یا همترازخوان را برای ارزیابی اثر انتخاب می‌نماید و نسخه‌ای را برای هر یک می‌فرستد. از داوران خواسته می‌شود درباره پذیرش، پذیرش همراه با اصلاحات، یا رد کردن اثر نظر بدهند. آنگاه دبیر یا دبیران تصمیم می‌گیرند که توصیه‌های داوران را بپذیرند یا نپذیرند. اگر داوران با انتشار مقاله موافق نباشند، دبیر می‌تواند اثر را به گروه دیگری از داوران بسپارد، یا بدون بررسی بیشتر، تصمیم نهایی را مبنی بر این که اثر پذیرفته یا رد شود، اعلام نماید. فرایند داوری را می‌توان به شکل نمودار زیر ترسیم کرد.

¹ Resnik & Elmore

² Personal attack

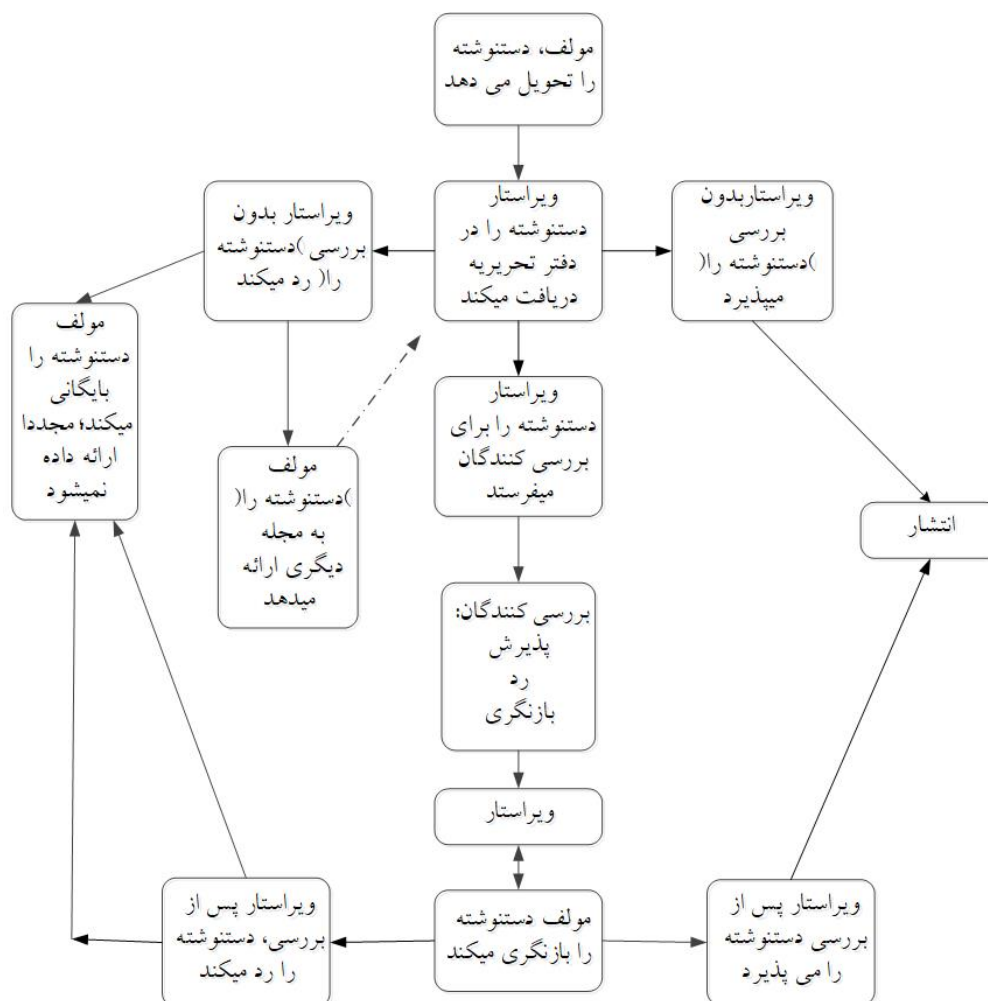
³ Cooper

⁴ Resnik, Konecny & Kissling

⁵ Blum et al

⁶ Bosch

⁷ Anraku

نمودار ۱-۲. مسیر اثر در فرایند همترازخوانی دبیرانه (ولر ۱۳۸۹، ۲)

در طول فرایند داوری با رویکرد همترازخوانی، دبیران به‌طور معمول از داوری دوسو ناشناس استفاده می‌کنند. دبیران گاهی فرمی را به داوران می‌دهند تا تکمیل کنند، و احتمال دارد چندین صفحه رهنمود نیز به آنان ارائه دهند، یا این که فقط از آن‌ها نظرخواهی کنند. از دیدگاه «ولر» گزارش داوران به چند روش استفاده می‌شود: اینکه دقیقاً به همان صورتی که نوشته شده‌اند به نویسنده ارجاع می‌شوند؛ دبیر نظرها را خلاصه می‌کند؛ یا صرفاً نظر نهایی را بدون توضیحات داوران به نویسنده ارائه می‌دهد. داوران فقط نقش مشاور دارند و دبیر می‌تواند تصمیماتی خلاف نظرهای همه داوران اتخاذ کند، و گاهی این کار را هم می‌کند. او ممکن است تصمیم بگیرد اثری را منتشر کند به این دلیل که موضوع بجا، جالب، تفکربرانگیز، یا جنجالی است (ولر ۱۳۸۹، ۳). همچنین، گاهی سیاهه واریسی یا رهنمودهای تفصیلی برای داوران ارائه می‌شود و اغلب وقتی که ارزیابی یک اثر از داوران درخواست می‌شود، داور نسخه‌ای از این سیاهه واریسی یا این گونه رهنمودها را نیز دریافت

می‌کنند (همان، ۲۹). از سوی دیگر، امروزه سامانه یا دست‌کم وب‌سایتی برای داوری برای یک مجله تهیه شده است که در آن رویه‌های استاندارد برای داوری اثر، شیوه انتخاب داوران، زمان صرف شده برای هر اثر، تعداد دفعات استفاده از داوران، نامه‌های فرم‌گونه در آن‌ها تعبیه شده است. با وجود چنین سامانه‌هایی می‌توان گفت فرایند داوری آثار مقوله‌ای حسی و شهودی^۱ نیست بلکه به آموزش و تجربه‌ای نیاز دارد که کسب آن همیشه آسان نیست. در حقیقت داور، یک مشاور برای نویسنده است و موظف است هر آنچه را که او ندیده، ببیند. بنابراین یک داور می‌تواند به اندازه یک پژوهشگر همکار، یا یک استاد راهنما یا استاد مشاور کمک‌کننده و راهنما باشد (ابویی اردکان، میرزایی و شیخ شعاعی، ۱۳۹۱).

همترازخوانی در رهنمودهای ارائه شده «کوپ»^۲، به داوری‌های انجام شده مقاله‌های ارسالی به مجله‌ها اشاره دارد، اما می‌تواند برای داوری‌های پلتفرم‌های دیگری به جز مجله‌ها و برای دیدگاه‌های همگانی پیش یا پس از انتشار نیز به کار آید. داورهای دیگر منابع از جمله پیش‌چاپ‌ها^۳، بودجه پژوهشی گرنت^۳، کتاب‌ها، مجموعه مقاله‌های کنفرانس، گزارش‌های ثبت شده (پروتکل‌های از پیش ثبت شده) یا داده‌ها، چارچوب اخلاقی مشابهی دارند، اما فرایند آن، بسته به نوع منبع و نوع داوری درخواستی، متفاوت خواهد بود. از دیدگاه «کوپ»^۲، مدل همترازخوانی بر عناصر فرایند داوری تاثیر می‌گذارد و ممکن است با ترکیبی از انتخاب یکی از گزینه‌های هر ردیف در جدول زیر به کار رود.

^۱ Intuitive

^۲ Preprints

^۳ Grants

جدول ۱-۱. مدل‌های همترازخوانی بر پایه رهنمودهای «کوپ»

زمان‌بندی کارکرد	پیش‌چاپ ^۱	پیش از انتشار	پس از انتشار
شناسایی‌پذیری	دوسو ناشناس	یک‌سو ناشناس	آشکار
میانجی‌گری	سردبیران همه تعامل‌های میان داوران و نویسندگان را میانجی‌گری می‌کنند	داوران با یکدیگر آشکارا تعامل دارند	داوران و نویسندگان با یکدیگر آشکارا همکاری می‌کنند
انتشار	گزارش همترازخوانی‌ها منتشر نمی‌شوند	همترازخوانی‌ها منتشر شده اما امضاء نمی‌شوند	همترازخوانی‌ها منتشر و امضاء می‌شوند
اجرا	داوری توسط مجله انجام می‌شود	داوری توسط شخص سوم انجام می‌شود	داوری توسط نویسندگان انجام می‌شود
مالکیت	داوری متعلق به یک مجله یا شخص سوم است	داوری متعلق به داوران است	مالکیت داوری مشترک یا ترکیبی است

بر پایه جدول بالا، فرایند همترازخوانی استاندارد و ناشناس برای مجله می‌تواند اینگونه باشد: پیش از انتشار؛ یک‌طرفه ناشناس؛ سردبیران میانجی همه تعامل‌های میان داوران و نویسندگان باشند؛ گزارش همترازخوانی منتشر نمی‌شود؛ داوری توسط نویسندگان و مجله انجام می‌شود؛ مالکیت داوری‌ها به داوران بازمی‌گردد.

از دیدگاه «کالاها»^۲، همه داوران باید از انتظارات مجله مطلع شوند و سردبیران نیز باید تلاش کنند که به آنها آموزش دهند و مواد آموزشی برای کسی که نیاز به آموزش دارند پیشنهاد کنند. سردبیران نیز باید به صورت مداوم کیفیت داوران را بررسی کنند. کیفیت بازخورد و سایر ویژگی‌های عملکرد داوری نیز باید به صورت دوره‌ای ارزیابی شود تا عملکرد مجله بهینه شده و به تصمیم‌گیری مجدد کمک کند. داده‌هایی که عملکرد شخصی داوران را ارزیابی می‌کند محرمانه خواهد بود. معیارهای عملکرد نیز برای بررسی تغییرات در فرایندهایی که عملکرد مجله را بهبود می‌دهند به کار می‌روند، اما با این وجود، در مجموع و به هیچ وجه قابل شناسایی نخواهد بود (Callaham 2003). به عبارت دیگر، نتایج ارزیابی عملکرد داوران به صورت محرمانه

^۱ Pre print

^۲ Callaham

خواهد بود و دسترسی به آن برای عموم امکان‌پذیر نیست علاوه بر این، معیارهای ارزیابی عملکرد نیز منتشر نمی‌شود و مخفی باقی می‌ماند.

مطالعه درباره فرایند داوری طیف‌های مختلفی را در برمی‌گیرد؛ از جمله بحث درباره مدل‌های گوناگون داوری و به طور عمده داوری آشکار در مقابل داوری ناشناس است که همچنان این بحث‌ها ادامه دارد. ورود فناوری‌های جدید نیز با اینکه چشم‌اندازهایی برای حل مسائل قدیمی ارائه می‌دهند، خود سبب ایجاد چالش‌های جدید می‌شود (Souder 2011). همانگونه که پیشتر اشاره شد، یکی از مدل‌های داوری پنهان با نام داوری دوسو ناشناس، اقبال بیشتری یافته است. با این حال، مدل‌های دیگر داوری نیز در حال رشد هستند که بر عکس مدل سنتی، هویت نویسندگان و داوران برای یکدیگر مشخص است. این مدل‌های جدید که در آن ارزیابی مقاله پس از انتشار آن صورت می‌گیرد، حتی مورد استقبال بسیاری از طرفداران مدل‌های سنتی هم قرار گرفته است. اگرچه در آینده اقبال بیشتر این مدل‌ها در میان جامعه نشر علمی دور از تصور نیست، هنوز حمایت زیادی برای جایگزین شدن کامل آنها به جای داوری دوسو ناشناس یا حتی به عنوان مکمل آنها صورت نگرفته است (Ware 2008). به طور کلی همه مدل‌های داوری باید به سوی تکامل کیفیت مجله برود چرا که هدف ضمنی داوری مقاله به باور «فتاحی» (۱۳۹۰)، تبدیل قضاوت ذهنی و شخصی به فرایندی عینی و ملموس است. از پیامدهای این رویکرد، پرهیز از بروز خطا در ارزیابی و نیز اعمال سلیقه‌های شخصی است تا ضمن حفظ یکدستی و انسجام در ارزیابی، حرکت جامعه علمی به سوی تفکر منطقی و عینیت‌گرایی و دانش‌مداری تسهیل گردد.

البته باید در نظر داشت که مجله‌ها در رویکرد خود نسبت به همترازخوانی متفاوت هستند. مجله‌های پزشکی معمولاً داوری یک‌سو ناشناس را انجام می‌دهند که در آن داوران هویت نویسندگان را می‌شناسند اما نویسندگان هویت داوران را نمی‌دانند. از دیدگاه «وندلر» و «میلر» (Wendler & Miller 2014) پنهان کردن هویت داوران برای این به کار می‌رود که به آنها اجازه می‌دهد بازخورد صادقانه خود را بدون نگرانی از اینکه نویسندگان ممکن است داوری‌های منفی آنها را مورد انتقاد قرار دهند، عملی کنند. با این حال آشکار بودن هویت داور ممکن است داور را به داوری دقیق‌تر تشویق کند. طبیعی است اگر افراد مجبور به تأیید داوری‌هایشان باشند، مراقبت بیشتری در انجام همترازخوانی خواهند داشت. افزون بر این، این استدلال وجود دارد که پنهان بودن هویت داوران با استانداردهای علمی برای شفافیت و کاهش مسئولیت داوران متناقض است. برای نمونه، در راستای این استدلال، «مجله پزشکی بریتانیا» داوری آشکار را در دستور کار خود قرار داده‌اند و در این شیوه داوران مجبورند داوری‌های خود را امضا کنند و به نویسندگان امکان انتشار نظرهای داوران همراه با پاسخ‌های خود را ارائه می‌دهد. از جمله نام‌های داوران بخشی از فرایند است که دقت اجرای داوری‌های آنها را افزایش می‌دهد. از دیدگاه آنها، از سوی دیگر، این مزیت‌های بالقوه ممکن است با کاهش خلوص در بیان

نظرهای انتقادی داوران به کاهش کیفیت داوری منجر شود. این نگرانی به نظر می‌رسد به خصوص در حوزه‌های نسبتاً کوچک، از جمله اخلاق زیستی که در آن داوران متوجه می‌شوند که دفعه بعد ممکن است نویسندگان داوری آنها را ارائه دهند، فشاری مضاعف برای آنها به همراه خواهد داشت. داوری آشکار همچنین احتمالاً پژوهشگران جدید را از انجام داوری‌های هم‌تراز انتقادی اثر پژوهشگران برجسته باز می‌دارد به دلیل ترس از این که این کار ممکن است تأثیری منفی بر چشم‌اندازهای شغلی آنها داشته باشد.

آنها بر این باورند که ارزیابی‌های دقیق درباره تعیین معناداری تأثیر پنهان کردن در مقابل آشکارسازی هویت‌های داوران شکست خورده‌اند. آنها به بررسی نظام‌مند ۹ پژوهش اشاره می‌کنند که تأثیر متناقضی از هویت داوران پنهان را نشان می‌دهد؛ همچنین به مطالعه‌ای در روانپزشکی اشاره می‌کنند که داوری‌های امضا شده بیشتر طول می‌کشد و کیفیت آنها کمی بالاتر و در داوری‌هایی که داوری خود را امضا می‌کردند امکان پذیرش نظرهای کمی بیشتر بود. به باور آنها، این یافته‌ها نشان می‌دهد آشکارسازی هویت داور ممکن است تا اندازه‌ای کیفیت داوری‌ها را افزایش داده و توصیه‌ها برای رد کردن را کمی کاهش و زمان داوری را به طور متوسط افزایش دهد.

آنها همچنین اعتقاد دارد که داوری غیرپنهان ممکن است اشتباهات و خطاهای مثبت و منفی ایجاد کند. نویسندگان برجسته می‌توانند از این تردید سود ببرند در حالی که نویسندگان ناشناخته ممکن است با بار غیرمنطقی اثبات مواجه شوند. همچنین، هم‌ترازخوانی آشکار همچنین ممکن است منجر به بازی سازی سیستم منجر شود؛ پژوهشگران جوان برای ایجاد شهرت حرفه‌ای ممکن است به دنبال همکاری‌های معتبر با هدف فرصت انتشار آن باشند. آنها همچنین به نتایج پژوهشی اشاره می‌کنند که این نگرانی‌ها در یک نظرسنجی از نویسندگان و داوران مطرح کرده و نشان می‌دهد ۶۸ درصد از پاسخ دهندگان، پنهان کردن اسامی نویسندگان را ترجیح می‌دهند و ۷۲ درصد پنهان کردن اسامی داوران را ترجیح می‌دهند زیرا پنهان کردن منافع و صداقت را تسهیل می‌کند (Wendler & Miller 2014).

باید در نظر داشت که ارسال آثار به داوران با هویت محرمانه نویسندگان برای حذف سوگیری برای یا در مقابل نویسندگان انجام می‌شود. «واگنر» و همکارانش معتقدند، نویسندگان معتبر ممکن است از سوگیری بهره‌مند شوند در حالی که نویسندگانی که هنوز معروف نشده‌اند ممکن است با شک و تردید قضاوت شوند. آنها به سه پژوهش در زمینه پنهان بودن هویت داوران اشاره کردند. در پژوهش اول، «فیشر»^۱ و دیگران ۲۰ داوری از ۵۷ اثر پژوهشی ارسالی به یک مجله را بررسی کردند که در آن هر اثر به چهار داور ارسال شده بود و دو تا از آنها هویت نویسنده را نمی‌دانستند و دو تا از آنها می‌دانستند. نویسندگان نوشته از هدف این مطالعه آگاه

^۱ Fisher

بودند و از آنها خواسته شده بود که فهرستی از انتشارات برای هر هم‌نویسندگی^۱ برای تعیین نویسنده مسئول ارائه کنند. درجه داوران پنهان و غیرپنهان به طور معناداری تفاوت نداشت و داوران پنهان تصور می‌کردند که در نیمی از موارد می‌دانند نویسنده چه کسی است ۸۹ درصد هویت نویسنده را دقیق حدس زدند. داوران پنهان اغلب بر اساس حدسیات خود، استنادها، موضوع یا دانش نویسنده از موضوع حدس می‌زدند. برخلاف انتظار، نویسندگان نمره بهتری از داوران پنهان دریافت کردند. در پژوهشی دیگر، «جاستیس»^۲ و همکارانش ارزیابی‌های داوران پنهان و غیرپنهان از مقاله‌های نویسندگان و سردبیران یک اثر را مقایسه کردند. نه نویسندگان و نه سردبیران تفاوت معناداری در کیفیت نوشته‌های پنهان و غیرپنهان ندیدند. افزون بر این، پنهان کردن هویت نویسندگان تنها در ۶۸ درصد موفق بود و اغلب آشنایی نویسنده شکست خورد. در پژوهش سوم نیز «چو»^۳ به اثربخشی پنهان بودن هویت داوران در سه مجله پزشکی که همیشه پنهان بودند، میزان موفقیت پنهان شدن تنها ۶۰ درصد بود. چهار مجله پزشکی که همیشه پنهان نبودند، میزان مشابهی از موفقیت (۵۸ درصد) داشتند. نتایج این پژوهش نشان داد اگر چه ممکن است ناهماهنگی ناکارآمد باشد، در برخی موارد ممکن است عینی بودن یا کیفیت داوری‌ها را بهبود دهد (Wagner et al 2003).

داوری دوسو شناس نیز در برخی از پژوهش‌ها مورد توجه قرار گرفته‌اند. این نوع داوری به دلیل عینیت و بی‌طرفی ترجیح داده می‌شود. با وجود چنین دیدگاهی، بعضی اعتقاد دارند که داوری دوسو شناس نیز تأثیری در سوگیری ندارد به این دلیل که در نهایت محتوا و منابع به هویت ختم می‌شود و هویت افراد در آن مشخص است. در داوری آشکار که داور و نویسنده یکدیگر را می‌شناسند، راهی برای ایجاد شفافیت در روند ارتباط علمی و سرعت روند داوری کار جدید شناخته می‌شود. استدلال‌های زیادی برای آن وجود دارد و درجات مختلفی از آشکار بودن^۴ می‌توان برای داوری‌ها در نظر گرفت. «مجله پزشکی بریتانیا» از سال ۱۹۹۹ به داوران توصیه می‌کند تا خودشان را معرفی کنند و هر گونه برخورد منافع را مورد توجه قرار دهند. نوع دیگری از داوری‌ها، با نوع داوری ترکیبی شناخته می‌شوند. در رویکرد ترکیبی، عناصر چندگانه‌ای از داوری یک‌سو شناس با هم ترکیب می‌شوند. جایی که فقط داوران نویسندگان را می‌شناسند اما نویسندگان داوران را نمی‌شناسند، احتمالاً بدترین نوع داوری است با این که بسیار رواج دارد (Manchikanti et al 2015).

آنچه در داوری، چه داوری یک‌سو شناس، چه، دوسوپنهان و چه آزاد آشکار اهمیت دارد، حفظ محرمانگی است. بنابراین داوران باید شرایط و جزئیات و فرایند داوری محرمانه تلقی کنند و نباید داوری‌ها را نگهداری کنند یا نسخه‌برداری کنند. نباید داور بدون اجازه صریح سردبیر و نویسنده مسئول داوری‌ها را با

^۱ Co-authorship

^۲ Justice

^۳ Cho

^۴ Openness

همکاران خود به اشتراک بگذارند. داوران و سردبیران نباید به هیچ وجه قبل از انتشار یک اثر، استفاده شخصی یا حرفه‌ای از داده‌ها، بحث یا تفسیری از داده‌ها (به جز آن چه مستقیماً در همترازخوانی شامل می‌شود) داشته باشند مگر این که مجوز خاصی از نویسنده داشته باشند یا در حال نوشتن سرمقاله سردبیر مرتبط با مقاله باشند. کالاهام بر این باور است که اگر داوران مشکوک به بدرفتاری باشند، سردبیر باید به طور محرمانه به آنها تذکر دهد و نگرانی‌های خود را با دیگر بخش‌ها به اشتراک نگذارد مگر این که به طور رسمی توسط مجله تذکر داده شود که این کار را انجام دهد (Callaham 2003).

۲-۷. همترازخوانی در مجله‌های علمی

پژوهش‌های انجام شده در حوزه اخلاق داوری طیف‌های گوناگونی را در برمی‌گیرد و برای همه نوع اثر، دست‌نوشته یا محصول می‌تواند به کار گرفته شود. با این حال، باید در نظر داشت بیشتر مواردی که در داوری و همترازخوانی مطرح می‌شود به مجله‌های علمی مرتبط می‌شود. برخی از پژوهش‌ها راه‌حل‌هایی برای سردبیران ارائه کرده‌اند و نقش آنها را در فرایند اخلاق داوری مد نظر قرار داده‌اند (Newton quoted in Resnik & Elmore 2016). همترازخوانی آثار علمی به عنوان سنگ بنای علم و پزشکی مدرن توصیف شده است (Rackwell quoted in Fox et al 2009). کمیته بین‌المللی سردبیران مجله پزشکی^۱، همترازخوانی را بخش مهمی از فرایند علمی می‌داند. اساسی‌ترین فرضیه همترازخوانی این است که صرفاً براساس یک خدمت علمی است. به این معنی که همترازخوانی باید از هرگونه تعصب جهان‌بینی، سیاسی، مالی یا شخصی یا سایر برخورد منافع به دور باشد. در نتیجه، مسئولیت اساسی سردبیران و داوران مجله برای جلوگیری از برخورد منافع است که می‌تواند بی‌طرفی روند داوری را به خطر بیندازد. به همین دلیل، معمولاً در همترازخوانی آثار به نویسندگان اجازه شناسایی داوران را به این دلیل امکان برخورد واقعی، احتمالی یا بالقوه منافع وجود دارد، داده می‌شود. به هر حال مسئولیت اخلاقی داوری، با خودداری از داوری آثاری که برخورد منافع دارد، گره خورده است (Rockwell quoted in Fox et al 2009).

برای سردبیران حفاظت از درستی فرایند همترازخوانی وظیفه‌ای معمول است. سردبیران مجله مسئولیت خاصی نسبت به نویسندگان دارند زیرا همترازخوانی انتشارات مانعی برای مشاغل علمی ایجاد می‌کند. انتشار در مجله‌های همترازخوانی شده شاخص اولیه‌ای است که حرفه‌ای‌های دانشگاهی با آن در استخدام، ارتقاء، تعهد، بودجه و موقعیت در جامعه علمی قضاوت می‌شوند. سردبیران مجله مسئول جامعه علمی هستند زیرا متون همترازخوانی بزرگترین بخش از مجموعه بهره‌وری علمی است (Fox et al 2009). این به این معنا نیست که همترازخوانی قادر به تضمین اعتبار هر یک از نتایج منتشر شده است. فرایند کشف علمی بدون خطا نیست. حتی دقیق‌ترین دانشمندان، که به خوبی آموزش دیده‌اند می‌توانند به یافته‌هایی برسند که نمی‌توان آنها را تکرار کرد

^۱ www.icmje.org

و نظریه‌هایی را پیش ببرند که ممکن است بعدها لغو شوند. داوران همچنین ممکن است نقایص اساسی در نسخه‌های ارسال شده را نادیده بگیرند. در نهایت خطاها اصلاح خواهند شد. بنابراین سردبیران مجله و داوران مجله باید هر مقاله را با دقت بررسی کنند اما نباید از یافته‌ها و نظریه‌های جدیدی که به جامعه ارائه شدند دلسرد نشوند، اعتماد به تکرار، نهایتاً اعتبار یافته یا نظریه را قضاوت خواهد کرد. براین اساس، دانشمندانی که با یافته‌های خاص، جزئیات روش‌شناسی یا نظریه مخالف هستند باید بحث را در یک فروم رسمی همترازخوانی به جای تلاش برای جلوگیری از انتشار ارائه کنند (Fox et al 2009).

همترازخوانی در مجله‌ها چندین کار را در علم انجام می‌دهد. اول اینکه به عنوان نوعی کنترل کیفیت برای یاری و اطمینان از این که پژوهش با استانداردهای اخلاقی و روش‌شناسی مطابقت دارد (Smith quoted in Resnik & Elmore 2015). همترازخوانی شکلی از دروازه‌بانی علمی است. دوم اینکه به عنوان شکلی از بهبود کیفیت است زیرا نویسندگان معمولاً تغییرات مثبتی در اثر خود در پاسخ به نظرهای مفید داوران و سردبیران انجام می‌دهند (Armstrong quoted in Resnik & Elmore 2015). سوم اینکه، همترازخوانی به عنوان شکلی از آموزش است. اگر نویسنده چیز بیشتری در مورد چگونگی انجام خوب پژوهش و ارسال مقاله‌های مناسب از طریق تعامل با داوران و سردبیران بیاموزد (Resnik & Shamoo quoted in Resnik & Elmore 2015). همترازخوانی، فارغ از مقالاتی با کیفیت پایین و ضعیف است که یک مجله آن را رد کرده است، ممکن است در نهایت توسط مجله دیگر منتشر شود و ممکن است داور بتواند پیشنهادی ارائه کند که به بهبود مقاله‌ها یا آموزش به نویسندگان درباره انجام پژوهش خوب کمک کند، اما بیشتر پژوهشگران موافق این گزاره هستند که همترازخوانی بخش مهمی از فرایند پژوهش‌های علمی است (Merton; Smith; Resnik; Lee et al; Ho et al quoted in Resnik & Elmore 2015).

۸-۲. وضعیت همترازخوانی در حال حاضر

مجله‌های تخصصی جدید و رقابت فزاینده میان مجله‌های گوناگون برای ارسال آثار، اهمیت همترازخوانی را افزایش داده است. سیستمی که در حال حاضر به کار می‌رود، حتی اگر از ریشه‌های قرن هجدهم تکامل یافته باشد، در شکل حاضر بسیار متفاوت است. به رغم نگرانی‌های مختلف و کاستی‌های متفاوت آن، همترازخوانی فرصتی رسمی برای نویسندگان برای ارزیابی اثر آرسالی آنها است و همچنین اجازه می‌دهد تا سایر افراد خطاها را تشخیص دهند. بدین ترتیب، نکته اصلی همترازخوانی، وجود داوران متخصصی است که با استفاده از دانش و تخصص خود، بدون سوگیری و با تفسیر بی‌طرفانه و با مراقبت و سرسختی از دانش خود برای بهبود اثر استفاده می‌کنند (Manchikanti et al 2015).

با وجود قبول همترازخوانی در جامعه علمی به عنوان استاندارد طلایی، نگرانی‌هایی وجود دارد؛ به‌ویژه، سوگیری بالقوه به نویسندگان خاص، تخصص‌ها، مؤسسه‌ها هم به نفع و هم علیه، وجود دارد. ناتوانی در

تشخیص نقص‌های عمده یا آشکار شدن نقص‌های عمده پس از پذیرش انتشار توسط سردبیران؛ تأخیرهای غیرضروری و شدید در مجله‌ها، که می‌تواند دو یا سه سال طول بکشد تا پس از ارسال مقاله منتشر شود؛ ناتوانی در شناسایی دستبرد ادبی، فساد، تخلفات علمی و تقلب بدون استفاده از دانش مناسب برای ادعای دستبرد ادبی یا حتی بدرفتاری علمی همه موارد فوق ممکن است اثر نامطلوب فرسایشی داشته باشد و از این رو به انتقاد و ارزیابی فرایند هم‌ترازخوانی منجر شود. در حقیقت آنچه «چانتکین»^۱ و همکارانش بیان می‌کنند که در معرض باتلاقی از مسائل شامل سوگیری داور، برخورد منافع، نقض محرمانه بودن، افشای منابع مالی، حقوق مالکیت، دستبرد ادبی و در نهایت محل مناسب برای انتشار دیدگاه‌های مخالف که پدیده‌ای شایع در میان مجله‌های بسیار معتبر سرکوب نظرهای علمی هستند (Manchikanti et al 2015).

۲-۸-۱. داوران، وظایف و مسئولیت‌ها

داوران دو نقش مهم در مجله دارند: نقش اول، قضاوت در باره صلاحیت اثر (معمولاً پس از اعمال اصلاحات) است که با عبارت‌هایی همچون موارد زیر ارائه می‌شوند: پذیرش، پذیرش به شرط اعمال اصلاحات، بازنگری کلی و داوری دوباره پس از اعمال اصلاحات، یا عدم پذیرش. نقش دوم آنها مربوط به ارائه انتقادهای سازنده برای نویسندگان بدون توجه به قابل پذیرش بودن یا نبودن مقاله است. بسیاری از داوران، بسیار خوب از عهده نقش نخست برمی‌آیند، در حالیکه می‌توانند ظرفیت خود را برای ایفای نقش دوم هم بهبود بخشند. نقش دوم در واقع مشاور بودن برای نویسنده و دیدن همه آن‌چیزهایی است که نویسنده ندیده است. پس یک داور به اندازه همکار در آزمایشگاه یا استاد راهنما می‌تواند در کیفیت مقاله مؤثر باشد.

«پروونسلی و استنلی» (Provensale & Stanley 2005) هم پیشنهادهایی برای بهتر ظاهر شدن داوران در هر دو نقش ارائه می‌دهد. ابتدا اینکه داوران طوری رفتار کنند که تمایل دارند داوران دیگر با مقاله‌های آنها رفتار کنند. بنابراین باید کاملاً با ادب و احتیاط اظهارات داوری خود را بیان کنند. در این مسیر، بهتر است نظرها درباره خود مقاله باشد تا نویسندگان. مثلاً به جای اینکه بگوید: «نویسندگان باید دقت بیشتری به داشته باشند» بهتر است بگوید: «این مقاله باید بیشتر به توجه کند».

«راک‌ول» نیز مواردی را که باید هنگام تصمیم‌گیری برای پذیرش دعوت داوری در نظر گرفته شوند، به شرح زیر می‌داند (Rockwell 2006):

- آیا تخصص کافی و مورد نظر سردبیر را دارید؟
- آیا اثر خیلی به اثر شما (از نظر موضوعی و محتوا) نزدیک است؟
- آیا هرگونه برخورد منافع واقعی یا آشکار درباره مقاله و نویسنده دارید؟

¹ Çantekin

- آیا در محدوده زمانی درخواست شده سردبیر، زمان برای داوری مقاله دارید؟

وی همچنین، مواردی را که داور در هنگام دریافت مقاله باید در نظر داشته باشد به شرح زیر بیان می‌کند:

- آیا دیدن متن کامل اثر دیدگاه شما را درباره توانایی تان در ارزیابی مقاله تغییر می‌دهد؟

- چگونه مقاله را داوری می‌کنید؟ (از لحاظ حفظ محرمانگی)

- آیا مقاله را برای داوری به فرد دیگری واگذار می‌کنید؟

وی همچنین مواردی را که در هنگام داوری، یک داور باید در نظر داشته باشد به شرح زیر بیان می‌کند:

- آیا می‌توانید با نویسنده درباره مقاله وی تماس بگیرید؟

- آیا می‌توانید از فرد دیگری برای داوری مقاله کمک بگیرید؟

- از عوامل مجله هستید نه دوست نویسنده؟

- به عنوان یک داور، به رعایت استانداردهای مجله و حوزه کمک می‌کنید؟

- مجله به دانش علمی شما نیاز دارد، نه کمک سردبیری شما؟

- باید شایستگی مقاله را برای مجله مورد نظر در نظر بگیرید؟

- توجه به مسائل اخلاقی در طول داوری؟

- توجه به مسائل نوشتن داوری.

وی در همین زمینه، وظایف سردبیری را دربرگیرنده این موارد کلیدی می‌داند:

- شناسایی داوران شایسته در زمینه مجله؛

- تعریف مسئولیت‌های داوران؛

- اطمینان از انجام کامل داوری آنها در زمان مناسب؛

- یافتن راه‌هایی برای پاداش دادن به داوران.

از دیدگاه «راک‌ول» برای شناسایی داوران شایسته، باید دو معیار شایستگی و استقلال (بدون وابستگی به تیم نگارش مقاله مورد داوری) را در نظر داشت. داشتن مجموعه‌ای از داوران بخش مهمی از سردبیری خوب است که بدون آن مجله نمی‌تواند به هدف مهم نشر علمی، که انتشار مقالاتی با استانداردهای کیفی جهانی است، برسد. مسئولیت‌های مهم داوران نیز شامل این موارد است:

- تعیین سطح اهمیت یافته‌ها در ارتباط با رسالت مجله؛

- و اطمینان از کنترل‌های جدی و شناسایی دشواری‌های تحلیلی در شکلی رسمی و مشخص.

از دیدگاه وی، نقش داور توصیه به نویسندگان برای بهبود کیفی محتوا است و بنابراین داور بیشتر از یک مشاور نیست. وی همچنین، مسائل اخلاقی که نگرانی‌های زیادی دارند را به شرح زیر مطرح می‌کند: شایسته دانستن خود در داوری محتوا، مسئولیت‌پذیر بودن، انصاف، وقت‌شناسی، رعایت محرمانگی، فاش کردن هر گونه برخورد منافع، مفید بودن برای نویسنده، حفظ ناشناختگی داور.

داوران باید برای تحقق هدف نظام داوری در انتشار دانش خوب، یار نویسندگان و سردبیران باشند. در بافت علمی، باید داوران به یاد داشته باشند آنها نه ارباب بلکه خدمتگزارانی برای علم هستند و حرفه‌ای‌گری و اخلاق‌مداری هر دو باید در امر داوری رعایت شود تا می‌توانند با داوری دقیق و به دور از هر گونه چالش اخلاقی داوری و با پایبندی به استاندارد طلایی آنچه که برای خود نمی‌پسندی برای دیگران هم می‌پسند داوری را انجام دهند (Vuèkoviaè-Dekiaè 2002).

داوران کارشناسانی هستند که در رشته و زمینه تخصصی خویش صاحب‌نظرند و از نظر سطح تخصص، حداقل هم‌تراز با نویسندگان مقاله‌ها محسوب می‌شوند («ابویی اردکان و میرزایی»، ۱۳۸۹). به دلیل همین هم‌ترازی است که در بسیاری از متون داوری را «هم‌ترازخوانی» نامیده‌اند. یک داور به اندازه همکار در آزمایشگاه یا استاد راهنما می‌تواند در کیفیت مقاله مؤثر باشد. همین‌طور آنها باید طوری رفتار کنند که تمایل دارند داوران دیگر با مقاله‌های آنها رفتار کنند. بنابراین باید کاملاً با ادب و احتیاط اظهارات داوری خود را بیان کنند. اینکه گفته می‌شود نظرها درباره خود مقاله باشد تا نویسندگان، نیز در همین راستاست (مثلاً به جای اینکه بگویند: «نویسندگان باید دقت بیشتری به ... داشته باشند» بهتر است بگویند: «این مقاله باید بیشتر به ... توجه کند» (Provencale & Stanley 2005).

وظیفه داور قضاوت درباره کیفیت اثر ارائه شده (به مجله‌ها) است. مهمترین وظیفه داور این است که نظر یا عقیده آگاهانه خود را درباره یک اثر بیان کند.

«پولاک»^۱ (نقل در ابویی اردکان و میرزایی ۱۳۸۹) وظایف داوران را اینگونه شرح می‌دهد:

۱. ارزیابی دقیق اثر ارائه شده و بررسی صلاحیت و شایستگی علمی و طبقه‌بندی آنها؛
۲. به کارگیری کلیه روش‌های علمی در هنگام ارزیابی اثرها؛
۳. مطالعه و بررسی کلیه متون منتشر شده در آن حوزه تخصصی؛
۴. تایید ارجاعات و تصاویر؛
۵. کمک به سردبیران در انتخاب مقاله‌ها و کمک به نویسندگان در انتقال صریح و واضح پیام خود به خوانندگان.

¹ Polak

«بنوس، کرک و هال»^۱ (نقل در ابویی اردکان و میرزایی ۱۳۸۹) مسئولیت‌های داوران را به صورت زیر خلاصه کرده‌اند:

۱. داور باید ارزیابی‌ای انتقادی و صادقانه از پژوهش تهیه کند. وظیفه داور، تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف پژوهش و تهیه پیشنهادهایی جهت اصلاح پژوهش است. داور باید از شیوه و لحنی برای بیان پیشنهادها استفاده کند که شور و شوق نویسندگان را برای اجرای پیشنهادها افزایش دهد. داور نباید فرایند ارزیابی مقاله را به گونه‌ای دستکاری کند که نویسندگان مجبور باشند به موضوعاتی بپردازند که صرفاً از نظر داور جالب توجه و با اهمیت هستند، اما در واقع برای هدف پژوهش، کم اهمیت یا جانبی باشند.
۲. داور باید حالت محرمانه بودن محتوا و موجودیت اثر را حفظ کند. داور نباید اثر را در اختیار دیگران قرار دهد یا در مورد جزئیات آن با دیگران بحث کند. البته یک سلسله استثناء نیز وجود دارد که باید ابتدا به تایید سردبیر برسد؛ از جمله، مشورت داور با همکاری که به لحاظ سطح علمی از خودش پائین تر است ولی در زمینه مورد بررسی تجربه دارد. در این صورت همکار داور نیز باید حالت محرمانه بودن اثر را حفظ کند.
۳. داور نباید در سرقت ادبی مشارکت کند. استفاده از داده‌ها یا مفاهیم جدید اثری، قبل از انتشار آن، برای پیشرفت پژوهش فرد داور، نوعی تجاوز و تخطی جدی محسوب می‌شود. داور باید همیشه از نشان دادن هر گونه برخورد منافع اجتناب کند. برای نمونه، داور باید بررسی‌های را نپذیرد که با موضوع آنها اختلاف نظر اساسی دارد و احساس می‌کند که نتواند بررسی منصفانه‌ای انجام دهد. از این موارد می‌توان به پیشداوری علیه مطالعاتی با نتایج غیردلخواه یا وجود رابطه شخصی یا حرفه‌ای نزدیک بین نویسندگان و داور اشاره کرد. در این حالت ممکن است واقع‌بینی داور به خطر افتد.
۴. داور باید اثرهایی را برای داوری بپذیرد که با حوزه تخصصی‌اش ارتباط داشته باشند. اگر چه سردبیران به دقت سعی می‌کنند تا هر اثری را برای داوران متخصص در آن زمینه بفرستد ولی گاهی اشتباهاتی رخ می‌دهد. به طور کلی اگر دور تخصص کافی را برای بررسی اثر نداشته باشد، این موضوع برای نویسندگان و به طور کلی فرایند بررسی نامنصفانه است. البته استثناء در این حالت زمانی است که سردبیر دیدگاه داور را به عنوان یک غیرمتخصص بخواهد یا به دنبال عقیده داور در جنبه‌های خاصی از اثر مانند آمارهای ارائه شده باشد.
۵. داور باید بررسی‌های را بپذیرد که می‌تواند آنها را به موقع آماده کند. گاهی اوقات شرایط غیرقابل پیش‌بینی رخ می‌دهد که مانع از تحویل اثرها در زمان مشخص می‌شود. در اینگونه موارد، داور باید سریع با سردبیر تماس بگیرد. به تاخیر انداختن بررسی اثرها به دلیل تعلل داوران، از نظر نویسندگان نامنصفانه

¹ Benos, Kirk & Hall

است. گاهی اوقات این موضوع باعث می‌شود که نویسندگان داورانی را که در همان موضوع کار می‌کنند، به سوءاستفاده متهم کنند. نویسندگان علت کارشکنی را انتشار زودتر آثار داوران می‌دانند.

۶. داوران باید با آثار متهم به مواردی مانند تقلب، سرقت ادبی و نادیده گرفتن ملاحظات اخلاقی پژوهش برخورد جدی داشته باشند.

۷. داور باید بررسی‌اش را به سبکی سازنده و آموزشی بنویسد و از بحث در مورد نقاط قوت و ضعف یک مطالعه فراتر نرود. این موضوع بخصوص برای پژوهشگران تازه کار مفید است؛ چرا که هیچ چیز ناامید کننده‌تر از این نیست که پژوهشگری تازه کار (یا حتی مجرب) ارزیابی‌ای طعنه‌آمیز یا مخرب از مقاله‌اش دریافت کند. هیچکس دوست ندارد مقاله‌اش رد شود، اما یک بررسی دقیق همراه با پیشنهادهای مناسب برای اصلاحات، می‌تواند خیلی مفید باشد. به همین دلیل اگر فرایند بررسی اشتباهات موجود در مقاله‌ها به خوبی پیش رفته باشد، نویسندگان از اینکه مقالاتشان رد شود؛ چندان احساس ناخوشایندی نخواهد داشت. به هر حال این وظیفه سردبیر است که تبصر علمی داوران را مورد بررسی قرار دهد و داورانی شایسته انتخاب کند. در پایان می‌توان به طور خلاصه معیارهای کلی زیر را برای ارزیابی داوران ارائه داد:

۱. وقت‌شناسی؛
۲. استناد به شواهد معتبر و متناسب برای حمایت از اظهارنظرهایی که برای نویسنده تهیه شده است؛
۳. انتقاد سازنده؛
۴. واقع‌بینی؛
۵. بیانی واضح برای سردبیر در باب میزان مناسب بودن و اولویت‌های پژوهش برای انتشار.

۲-۸-۲. فرایند داوری

همانگونه که پیشتر اشاره شد، لازم است داوری را به صورت یک فرایند ببینیم که این فرایند می‌تواند در اجرای اخلاقی یک داوری تأثیرگذار باشد. به بیان دیگر، نظام داوری اجزایی دارد که با شناخت دقیق آن می‌توان بهبود آن را دنبال کرد. از این رو، پژوهش‌هایی در ارتباط با فرایند داوری و تأثیر آن بر بهبود داوری انجام شده است. برای نمونه، «کال» و همکارانش با بررسی این موضوع که در صورتی که نویسندگان نتایج داوری مقاله‌های رد شده خود را به مجله جدید بفرستند، آیا در کاهش حجم بار نویسندگان، داوران، و سردبیران تأثیر مثبتی خواهد داشت، دیدگاه سردبیران را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که در کل، بیشتر سردبیران تأثیر بالقوه این عمل را در تسریع داوری، پذیرش و انتشار، مثبت دانستند (Cal et al 2013). «پاتل» نیز در مطالعه‌ای به ضرورت آموزش و تخصصی سازی در فرایند داوری اشاره کرد. در این مطالعه موردی، وی با تکنیک کنترل تصادفی داوران، کیفیت عملکرد آنها را مورد ارزیابی قرار داد. وی نتیجه می‌گیرد، آموزش داوران در کنار ارزیابی دوره‌ای از عملکرد آنها می‌تواند بسیاری از مشکلات داوری مجله‌های پزشکی را

کاهش دهد (Patel 2014). «واگنر» و همکارانش (Wagner et al 2003) به برخی از پرسش‌هایی که به اخلاق داوری نیز مرتبط است و داور پیش از فرایند داوری باید از خودش بپرسد به شرح زیر بیان می‌کند:

۱. آیا من برای بررسی این مقاله تخصص دارم؟ به این دلیل که داوری یک مجله علمی خواسته شده است، هر داور باید فهرستی از حوزه‌های خاصی که می‌خواهند داوری کنند ارائه دهند. در حالت مطلوب، این نشان دهنده نقاط خاصی از تخصص یا علاقه است. در هنگام انتخاب داوران برای یک اثر، سردبیر به این فهرست در حوزه خاص ارجاع داده و داوری‌ها را براساس نزدیک‌ترین حوزه مطابق با تأکید نوشته و کلیدواژه‌های تعریف شده تعیین می‌کند. اگر یک اثر به یک داور اختصاص داده شده است که خارج از حوزه تخصص او است، داور باید قبل از ادامه به سردبیر انتقال دهد. گاهی، نوشته به حوزه‌ای اشاره دارد که «متخصص» کمی در آن وجود دارد، و سردبیر ممکن است داوری را انتخاب کند که تخصص او در طراحی تجربی، پیش زمینه آماری یا حوزه مرتبط با تخصص باشد. داور ممکن است ضروری بداند که مراجع استناد شده را داوری کند و داوری موضوعی مربوط به تأکید نوشته را داوری کند. اغلب بزرگترین توجه یک داور دریافت فرصتی برای توسعه دانش و افق‌های بالینی او است.

۲. آیا برای بررسی این مقاله دانش پژوهشی دارم؟ داور باید بتواند طرح تحقیق مناسب، روش‌شناسی و تحلیل‌های آماری مربوط به مقاله را بررسی کند. اگر داور با روش‌های فعلی برای تخصص خاص نا آشنا باشد و برای کسب اطلاعات لازم برای داوری انتقادی، زمان و منابع لازم را نداشته باشد، قبل از ادامه باید به سردبیر اطلاع دهد. داوران نباید نگران پرسیدن کمک خاص در داوری یک مقاله یا روشن کردن فقدان تخصص در ارزیابی جنبه خاصی از نوشته باشند (مثل روش‌شناسی یا تحلیل آماری مورد استفاده) به طور کلی، این رویکرد به داوری علمی محصول نهایی را تقویت می‌کند و مانعی برای آن نیست. استنادات نوشته باید مرجع خاصی برای فنون غیرعادی یا جدید باید و داوران باید برای مرور این استنادات وقت بگذارند.

۳. آیا به عنوان داور برخورد منافی دارم؟ در معنای دقیق‌تر، برخورد منافی وقتی رخ می‌دهد که یک داور ارتباط مالی یا شخصی با دیگر اشخاص یا سازمان‌ها دارد که تأثیر نامناسبی (سوگیری) بر عمل او می‌گذارد. این ارتباط ممکن است در شکل استخدام، مشاوره، حق‌الوکاله، گرفتن تصدیق تخصص، اختراعات یا مالکیت سهام باشد. تضادها ممکن است دلایلی شخصی‌تر داشته باشد مثل ارتباط شخصی/خانوادگی، رقابت علمی یا تعصب فکری باشد. پتانسیل سوگیری ممکن است بدون توجه به اعتقاد داور وجود داشته باشد که رابطه بر قضاوت علمی او تأثیر نگذارد ممکن است اعتبار داور، سردبیر و مجله را تضعیف کند. اگر امکان برخورد منافع وجود داشته باشد، قبل از ادامه داوری به سردبیر اطلاع داده شود (Wagner et al 2003).

۴. آیا وقت کافی برای داوری این مقاله دارم؟ بیشتر مجله‌ها درخواست دارند که داوری‌ها در دو هفته از پذیرش انجام گیرد تا اطمینان زمانی مناسبی برای نویسنده فراهم آورند. با این حال، زمان بیشتری صرف داوری

می‌شود که کیفیت بررسی را افزایش می‌دهد. اغلب داور برای اطمینان از برنامه زمانی مطابق با درخواست مجله با سردبیر یا عوامل مجله در ارتباط خواهد بود. وقتی که داور مقاله را باز می‌گرداند سردبیر ممکن است نیاز داشته باشد که نظرهای دو یا سه داور را در یک سند مختصر و یکپارچه که به نفع نویسندگان است در نظر بگیرد. به همین ترتیب، داوری متفکرانه باید زمان کافی در برنامه خود داشته باشد تا به طور کامل از طریق خواندن نوشته، با زمان اضافی برای بررسی استناد و زمان برای ایجاد تفسیر مناسب، اختصاص یابد. در حالت ایده‌آل، داوری قبل از این که به سردبیر فرستاده شود، با داوری نهایی تفسیر کامل شده است.

داوری یک اثر، فرایندی خطی نیست و معمولاً تا زمانی که تمام نسخه داوری نشده باشد، نمی‌توان ارزیابی دقیقی از درستی و مناسب بودن اثر به دست آورد. بنابراین، داور اغلب بیشتر از یک بار نوشته را بررسی می‌کند. گرچه روش‌های معتبر متعددی برای بررسی یک نوشته وجود دارد، اما در هنگام خواندن، باید چندین سوال کلی را در ذهن داشته باشیم. از این رو، «واگنر» و همکارانش (Wagner et al 2003) برخی از پرسش‌هایی که لازم است داور هنگام انجام داوری از خودش پرسد به شرح زیر بیان می‌کند. این پرسش‌ها از معیارهای داوری برای نوشته‌های پژوهشی «بوردیج» و همکارانش (Bordage et al 2001) اقتباس شده است.

۱. آیا این مقاله مورد علاقه مجله هست؟ بدیهی است که نیاز به دانش کسی دارد که مجله را به هدف داوری می‌خواند. مجله «جاما» و مجله پزشکی نیوانگلند مخاطبان بسیار گسترده‌تری از مجله‌های خاصی مثل مجله آمریکایی پزشکی و توانبخشی دارند. بنابراین مقالاتی که آنها منتشر می‌کنند، اهمیت زیادی دارند. علاوه بر این، برخی از مجله‌هایی همچون «لنست^۱»، مخاطبان بین‌المللی با مطالعات بسیاری دارند که در خارج از آمریکا انجام شده است. هنگامی که در مورد اهمیت یک مقاله در یک مجله تردید وجود دارد، داوران باید دستورالعمل‌ها برای نویسندگان و بیانیه مأموریت مجله را بررسی کنند تا از عینیت آنها در مورد اهمیت موضوع اطمینان حاصل شود.

۲. آیا مقاله به دانش پایه در مورد موضوع ویژه می‌افزاید؟ اگر چه بازتولید نتایج دیگر پژوهش در چارچوب مطالعه‌های مروری اهمیت دارد، مقاله‌های خوب، باعث توسعه علمی پژوهش‌های دیگران می‌شود.

۳. آیا مقاله عملکرد را تغییر می‌دهد، مسیرهای پژوهشی را عوض می‌کند یا بر آن تأثیر می‌گذارد؟ این معیار شناخته‌شده‌ای برای جمله «خب که چی!»^۲ است. مقاله مهم یا بر عملکرد پزشکی، سیاست سلامت، یا چگونگی یا آن چه که پژوهشگران مطالعه می‌کنند تأثیر می‌گذارد.

۴. آیا پژوهشگران روش‌های جدید یا جالب دیگری را مورد استفاده قرار می‌هند که مناسب است؟ گاهی، یک اثر روش پژوهش جدیدی را به سایر پژوهشگران معرفی می‌کند. روش جدید که نو هستند یا روش‌هایی که در آن پژوهش انجام می‌شود را بهبود می‌بخشد باید در هم‌تراز خوانی مورد توجه قرار گیرد.

¹ Lancet

² So, what?!

۵. آیا نوشته روشن، منطقی و سازمان‌یافته است؟ نوشتن مقاله در یک سبک علمی آسان نیست و تمرین زیادی نیاز دارد. این سختی می‌تواند با محدودیت‌های مشخصی که مجله‌ها بر مقاله‌ها و د شواری‌های زبان برای نویسندگان خارجی دارد، تشدید شود. برخی از پیشنهادات یا نمونه‌هایی از نحوه بهبود دستور زبان و نوشتن سبک در نوشته ممکن است ضروری باشد. همچنین برای داور مناسب است که نشان دهد که نویسندگان با یک نسخه ویرایشگر یا حداقل انگلیسی زبان قبل از ارسال مقاله مشورت کنند.

البته باید در نظر داشت که فرایند همترازخوانی شامل چندین ذی‌نفع است که هر کدام خواسته‌ها، انتظارات و سوگیری‌های خود را دارند. ذینفعان اصلی نویسندگان هستند که به دنبال دریافت مشاوره منصفانه و بی طرف و انتشار مقاله خود هستند. آنچه در ادامه می‌آید رهنمودهایی است که در حوزه اخلاق داوری مورد توجه نهادهای بین‌المللی و مجله‌های علمی معتبر قرار گرفته است.

۲-۹. رهنمودهای اخلاق داوری

رهنمودهای اخلاق داوری بیشتر اوقات به صورت بندهایی از یک پاراگراف، به صورت قواعد اخلاقی یا به صورت راهنماهای اجرای داوری علمی به داوران و سردبیران ارائه می‌شود. در رهنمودهای اخلاق داوری برای همترازخوانان که توسط «کوپ» ارائه شده است، این گونه آمده است:

«همترازخوانان در تضمین اصالت پیشینه علمی نقش دارند. فرایند همترازخوانی تا اندازه زیادی به اعتماد و اراده مشارکت جامعه علمی بستگی دارد و نیازمند است همه افراد درگیر در آن، مسئولانه و اخلاقی رفتار کنند. همترازخوانان در فرایند همترازخوانی نقش حیاتی و اصلی ایفا می‌کنند، اما ممکن است در ایفای این نقش، راهنمایی نداشته باشند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه نشوند. مجله‌های علمی تعهد دارند خط‌مشی‌های شفاف برای همترازخوانی ارائه کنند و داوران تعهد دارند داوری‌ها را به شیوه‌ای اخلاقی و پاسخگو انجام بدهند. برای سهولت در ارائه داوری یک‌دست، عادلانه و به موقع، ضروری است ارتباط میان مجله‌ها و داوران شفاف باشد. «کوپ» نمونه‌هایی مرتبط با مسایل داوری را از اعضای خود دریافت و بر پایه آنها این راهنماها را ایجاد کرده است؛ بخشی از آن هم بر اساس تجربه و خرد جمعی شرکت کنندگان در مجمع «کوپ» گردآوری شده است. امید است این راهنماها، برای پژوهشگران راهنمایی‌های مفیدی را فراهم کنند، مرجعی برای سردبیران و ناشران برای راهنمایی داوران باشند و به عنوان منبعی آموزشی برای مؤسسه‌ها در آموزش دانشجویان و پژوهشگران عمل کنند»

با این حال از دیدگاه «بوزتی و توسانو» (Bosetti & Toscano 2008) با وجود این که بیشتر مجله‌های علمی ملزومات اخلاقی برای نویسندگان تعریف کرده‌اند، مجله‌های بسیار کمی به طور صریح استانداردهای اخلاقی حاکم بر امور داوری و سردبیری را مشخص کرده‌اند. به باور آنها، دیگر زمان آن رسیده که همه مجله‌هایی که

در فرایند داوری قرار می‌گیرند از استاندارد جهانی برای اخلاق داوری پیروی کنند. این تلاش باید دست‌کم شامل موارد زیر باشد:

۱. سیاستی صریح در مجله و وبگاه که استانداردهای اخلاق مورد انتظار نویسندگان، سردبیران و داوران را مورد توجه قرار دهد؛

۲. افشای قانونی برخورد منافع‌های واقعی یا احتمالی شده نویسندگان، سردبیران و اعضای هیئت تحریریه و همچنین داوران در طی مدت فرایند ارسال مقاله؛

۳. سازوکاری دقیق برای رد صلاحیت سردبیران و داوران برای عدم افشای برخورد منافع.

از دیدگاه آنها مواردی در بالا به آن‌ها اشاره شد، تنها مواردی نیستند که برای استانداردسازی اخلاق داوری به کار می‌روند. ویژگی‌های دیگری نیز وجود دارند که رهنمودهای جامع‌تری را برای همه مشارکت‌کنندگان در امر داوری فراهم می‌کنند. از دیدگاه آنها، تدوین رهنمودهای استاندارد برای همه مجله‌های علمی جلوی برخورد منافع مربوط به داوری را می‌گیرد. مهم‌تر اینکه این رهنمودهای اخلاقی اعتماد نویسندگان و داوران را در انجام فرایند داوری اخلاقی و منصفانه افزایش می‌دهد و هدف غایی بهبود کیفیت و اعتبار علم را ارتقا می‌بخشد.

تلاش‌هایی که کمیته اخلاق پژوهش یا «کوپ» در این زمینه انجام داد در سال ۲۰۱۳ به نسخه نخست رهنمودهای اخلاق داوری برای هم‌ترازخوانان منجر شد^۱ که در سال ۲۰۱۷ به نسخه دوم این رهنمودها تبدیل شد^۲ (برای مطالعه ترجمه این رهنمود بین‌المللی به پیوست ۱-۱ مراجعه شود). از سوی دیگر، تلاش‌ها و اقدام‌هایی نیز از سوی برخی از ناشران و انجمن‌های معتبر بین‌المللی در این زمینه انجام شده است که با نام تدوین اصول، توصیه، راهنما یا رهنمودهای اخلاق داوری و یا به‌طور کلی در قالب اخلاق نشر مطرح شده است. این اصول و رهنمودها برای ناشران بین‌المللی همچون «اشپرینگر»^۳، «وایلی»^۴، «اس‌تی‌ام»^۵ و در حوزه علوم پزشکی، انجمن ویراستاران پزشکی^۶ و کمیته ویراستاران مجله‌های پزشکی^۷ هستند (برای مطالعه ترجمه این راهنماها و رهنمودهای ناشران و انجمن‌های معتبر بین‌المللی به پیوست ۱-۲ تا ۱-۶ مراجعه شود).

¹ <https://publicationethics.org/files/Peer%20review%20guidelines.pdf>

² https://publicationethics.org/files/Ethical_Guidelines_For_Peer_Reviewers_2.pdf

³ <https://www.springer.com/authors/manuscript+guidelines?SGWID=0-40162-6-1261021-0>

⁴ <https://authorservices.wiley.com/ethics-guidelines/editorial-standards-and-processes.html#7>

⁵ http://www.stm-assoc.org/2013_05_21_STM_Ethical_Principles_for_Scholarly_Publication.pdf

⁶ <http://wame.org/recommendations-on-publication-ethics-policies-for-medical-journals#Peer%20Review>

⁷ <http://www.medicc.org/mediccreview/documents/ICMJE.PDF>

۲-۱۰. اخلاق داوری در مجله‌های «وزارت عتف»

اگر به پژوهش‌هایی که حوزه اخلاق داوری در ایران انجام شده است توجه کنیم، در می‌یابیم که وضعیت اخلاق داوری در مجله‌های ایران چندان روشن و مشخص نیست. برای نمونه، در پژوهش «ابویی اردکان» و همکاران (۱۳۸۹) با وجود این که به موضوع داوران و اخلاق داوری در مجله‌های داخلی توجه کردند، تنها بحث اخلاق داوری را از ابعاد محدود و ناکافی مورد بررسی قرار دادند. برای نمونه، آنها نتیجه گرفتند طولانی بودن زمان داوری مهمترین مشکل مجله‌های علمی در ایران است که به یکی از مؤلفه‌های اخلاق داوری که پابندی به زمان است ارتباط پیدا می‌کند. از این رو، پژوهش حاضر می‌تواند در شناختی کلی از مؤلفه‌های اخلاق داوری در چارچوب مجله‌های علمی ایران سودمند و موثر واقع گردد. نتایج یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای کیفی بیانیه‌های اخلاق داوری در فصل ۴ آمده است. با این حال، از آنجا که پژوهش حاضر به مطالعه موردی اخلاق داوری پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات می‌پردازد می‌تواند به روشن تر شدن وضعیت اخلاق داوری در مجله‌های علمی در ایران سودمند واقع گردد. از این رو، وضعیت پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات در ادامه مطرح خواهد شد.

۲-۱۰-۱. مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

«پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» که پروانه انتشار از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی دارد، مجله‌ای علمی و با فرایند هم‌تراز خوانی است که اولین شماره آن با نام «نشریه فنی مرکز مدارک علمی» در مهرماه ۱۳۵۱ منتشر شد و انتشار آن با تغییر نام به «فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی»، «فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات» و در زمستان ۱۳۹۰ با نام کنونی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» انجام شده است. همانگونه که در بیان مسئله پژوهش حاضر اشاره شد، «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» دو نظام ارزیابی اولیه (توسط اعضای هیئت تحریریه) و داوری (توسط دست‌کم دو فرد متخصص) دارد و در بند ۱۰ اساسنامه مجله اشاره‌ای کلی به معیارهای «کوپ» صورت پذیرفته اما مرامنامه^۱ یا منشور اخلاقی برای داوری این مجله تدوین نشده است. فرایند بررسی و داوری مقاله‌ها طی دو مرحله بررسی و داوری، ارزیابی می‌شوند.

۱. مرحله بررسی اولیه

در این مرحله، هیئت تحریریه مقاله‌های دریافت شده را تنها از نظر تطابق با هدف‌ها و قلمروی موضوعی، تناسب با سطح علمی مجله، عدم نشر تکراری، عدم تخلف اخلاقی یا سرقت علمی، تناسب ساختار و نگارش برپایه راهنمای پدیدآوران، در بیشینه ۱۰ روز بررسی و اعلام نظر می‌کنند. سردبیر با در نظر گرفتن نظرهای اعلام شده درباره هر یک از مقاله‌ها، با پذیرش یا عدم پذیرش موافقت می‌کند. در این مرحله، اعضای هیئت تحریریه

^۱ Statement

می‌توانند داور(ان) مورد نظر خود را نیز پیشنهاد کنند. در صورت عدم پذیرش، پیامی الکترونیکی حاوی دلیل عدم پذیرش به پدیدآور رابط ارسال می‌شود. در صورت اعتراض پدیدآور رابط به نتیجه یا بازنویسی مقاله، مستندات وی از سوی مدیر اجرایی به سردبیر ارسال می‌شود و سردبیر دوباره مقاله را برای بررسی اعضای هیئت تحریریه ارسال می‌کند.

۲. مرحله داوری اصلی

داوری در پژوهشنامه، از نوع دوسو پنهان است که طی آن هویت نویسنده و داور برای یکدیگر ناشناس است. انتخاب داوران از سوی سردبیر یا با مشارکت هیئت تحریریه و پدیدآوران صورت می‌گیرد. برای هر مقاله دست کم دو داور در نظر گرفته می‌شود. البته در سال‌های اخیر، رویکرد دیگری نیز پیش گرفته شده است. در برخی موارد که مقاله دریافتی بسیار تخصصی است و سردبیر نمی‌تواند داوران متخصص در آن موضوع را شناسایی کرده و معرفی کند از نویسنده می‌خواهد که نام و نشانی حداقل ۴ داور متخصص را اعلام کند. پس از دریافت نام‌ها، سردبیر با توجه به ملاحظات، دو یا سه داور را بر می‌گزیند تا مقاله برای آنها فرستاده شود. پیش از ارسال مقاله برای داوری، برای آنها دعوت‌نامه‌ای مبنی بر رضایت و آمادگی آنها برای داوری ارسال می‌شود. معمولاً داوران این موارد را (در صورت وجود) پیش از داوری به آگاهی مجله می‌رسانند:

- هر گونه برخورد منافع درباره موضوع مقاله یا پدیدآور(ان) اثر؛
- عدم دانش کافی درباره موضوع اثر؛
- عدم امکان داوری در زمان مقرر؛
- دریافت درخواست داوری همان اثر از سوی نشریه دیگر؛

در صورت موافقت آنها، مقاله برای آنها ارسال می‌شود. داوران مقاله را بر پایه فرم داوری ارزیابی و نظر خود را اعلام می‌کنند. معیارهای کلی داوری در این مرحله شامل نوآوری، اصالت، کیفیت، سودمندی و اثربخشی است که در قالب پرسش‌هایی در فرم داوری ارزیابی می‌شوند. در صورت دریافت نتیجه از سوی هر دو داور، گزارشی از سوی مدیر اجرایی تنظیم و برای سردبیر ارسال می‌شود. در این گزارش، ضمن درج نظر داوری، مدت زمان داوری نیز به منظور سنجش سرعت داوران اعلام می‌شود. سردبیر بر پایه نظر داوران که گاهی هم‌سو و گاهی ناهم‌سو هستند، نظر خود را مبنی بر عدم پذیرش، اصلاح، و پذیرش اعلام می‌کند.

در صورت پذیرش یا عدم پذیرش، دلایل به طور مکتوب برای پدیدآور رابط ارسال می‌شود. همچنین در صورت نیاز به اصلاح، از نویسندگان خواسته می‌شود اصلاح‌های خواسته شده را همراه با یادداشتی مبنی بر اعمال هر یک از اصلاح‌ها یا دلایل عدم امکان اعمال آنها به شکل مستدل ارسال کنند. پس از آن سردبیر از یکی از داوران (یا در مواردی از هر دو داور) می‌خواهد درباره کیفیت مقاله پس از اصلاح، اعلام نظر کنند. مبادله

مقاله میان داور و نویسنده (با واسطه مجله) تا آنجا ادامه می‌یابد که داوران و سردبیر از کیفیت مقاله رضایت لازم را به دست آورند. در نهایت نامه پذیرش صادر می‌شود و مقاله در نوبت چاپ و انتشار قرار می‌گیرد. البته، فایل مقاله‌هایی پذیرش شده بلافاصله در بخش زودآیند در سایت مجله قرار داده می‌شود تا پیش از انتشار در موعد مقرر، در دسترس همگان قرار گیرد.

اشاره به موارد از این جهت صورت می‌پذیرد که در فرایند و نوع داوری یک مجله تأثیر بسزایی در شرایط، نیازمندی‌ها و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری در یک مجله ایجاد می‌کند و از این رو، لازم به نظر می‌رسد این شرایط و موقعیت‌ها نخست اشاره شده و بر پایه آن‌ها بیانیه اخلاق داوری تنظیم شود. بر پایه آنچه تا به حال به آن‌ها اشاره شده است، می‌توان پیشینه پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده است را بررسی و دست‌کم خلاصه‌های پژوهش را شناسایی و معرفی کرد.

۲-۱۱. مروری بر پیشینه پژوهش

پژوهش‌هایی که در زمینه اخلاق و فرایند داوری انجام شده است را می‌توان به دو دسته پژوهش‌های داخلی و پژوهش‌های خارجی تقسیم‌بندی کرد. آنچه در ادامه می‌آید پژوهش‌هایی است که در داخل کشور انجام شده است و در ادامه نیز پیشینه پژوهش‌های خارجی می‌آید.

۲-۱۱-۱. پیشینه‌های داخلی

نگاهی به پیشینه پژوهش‌های داخلی نشان از این امر دارد که به مفهوم و کارکرد اخلاق داوری در پژوهش‌های انجام شده کمتر مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. بیشتر این پژوهش‌ها به صورت ویژه بر روی مسئله اخلاق داوری و همه جوانب و مؤلفه‌های تأثیرگذار در آن متمرکز نبوده‌اند و بیشتر بر روی فرایند داوری و تأثیر داوری در آثار علمی مجله‌های علمی تأکید داشته‌اند. برای نمونه، «ابویی اردکان» و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله خود موضوع داوران و اخلاق داوری را بررسی کردند و دریافتند طولانی‌بودن زمان داوری مهمترین مشکل مجله‌های علمی ایران است. از سوی دیگر، برخی از پژوهش‌ها بر تأثیر داوری بر کیفیت مقاله‌ها تأکید داشته‌اند. «بیدختی و ریاحی‌نیا» (۱۳۹۳) در مطالعه توصیفی-تحلیلی، کیفیت نگارش اجزای مختلف مقاله‌های پژوهشی منتشر شده در مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند در سال ۱۳۹۱، در مراحل قبل از فرایند داوری و بعد از انتشار را ارزش‌گذاری و مقایسه کردند. این بررسی نشان داد، فرایند داوری، موجب ارتقای نگارش مقاله‌ها به ویژه در قسمت‌های عنوان، شیوایی و تناسب متن و یافته‌ها می‌شود.

بخش مهمی از پژوهش‌هایی که درباره اخلاق داوری انجام شده است به تحلیل کلی اسناد داوری یک مجله پرداخته است. برای نمونه «ارشاد» و همکارانش (۱۳۸۴) در تحلیل اسناد داوری مجله جامعه‌شناسی و طی مدت دو سال (۸۲ و ۸۳) دریافتند عمده‌ترین اشکال‌های مطرح شده داوران به ابعاد محتوایی و ساختاری

(صوری) مقاله‌ها اشاره دارد. یافته‌های این پژوهش نشان داد که عمده‌ترین اشکال‌ها و اصلاح‌های پیشنهادی داوران بیشتر ناظر بر روش تحقیق مقاله‌ها و مباحث نظری آنها بود. «میرزایی» و دیگران (۱۳۸۷) نیز به بررسی وضعیت همترازخوانی مجله جامعه‌شناسی ایران پرداختند. آنها سپس فرایند همترازخوانی در این مجله را برای ارائه الگویی از این فرایند در مجله‌های علمی پژوهشی در ایران بررسی کردند. در این مطالعه، خصوصیات فرایند داوری در این مجله در یک بازه چهارساله با توجه به ویژگی‌های عمومی فرایند و نیز ویژگی‌های داوران مانند سن، جنس، رشته تحصیلی، رتبه علمی، و ... بررسی شد. نتایج این پژوهش نشان داد از میان متغیرهای جمعیت‌شناختی داوران، میان رشته تحصیلی، خارجی یا داخلی بودن داور و رتبه دانشگاهی با نتیجه داوری (پذیرش یا عدم پذیرش) رابطه معناداری وجود دارد و سایر متغیرها رابطه‌ای با نتیجه داوری ندارند.

بررسی فرایند داوری و انواع داوری‌ها در مجله‌های علمی نیز مورد توجه برخی پژوهشگران قرار گرفته است. برای نمونه، «رضائیان» و دیگران (۱۳۹۱) پژوهش خود را با هدف تعیین سرنوشت مقاله‌های مردود شده در بررسی اولیه مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان انجام دادند. یافته‌های آنها نشان داد که بیشتر از ۳۰ درصد مقالاتی که در مرحله بررسی اولیه این مجله رد شده بودند، موفق شدند در مجله‌های دیگر منتشر شوند. «علیدوستی» و دیگران (۱۳۹۱) نیز به معرفی فرایند داوری و ضرورت آن در نظارت بر کیفیت آثار علمی منتشر شده، بررسی وجود یا نبود فرایند داوری، انواع داوری‌های رایج، روش‌های تصمیم‌گیری، معیارهای مؤثر بر پذیرش مقاله، تصمیم‌گیرندگان اصلی، مسائل و مشکل‌های سردبیران، و هنجارهای رایج در فرایند داوری مجله‌های معتبر علمی ایران پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که نوع داوری رایج در این مجله‌ها، دوسو ناشناس است و روش غالب در پذیرش مقاله «اعلام نتیجه مقاله پس از داوری و طرح در جلسه هیئت تحریریه» است. همچنین، یافته‌ها حاکی از آن بود که دو معیار اصیل و بدیع بودن پژوهش و ارتباط موضوع با خط‌مشی موضوعی مجله نقش مؤثری در پذیرش مقاله‌ها دارند. از میان پنج رکن اصلی دخیل در فرایند داوری مجله‌ها، «هیئت تحریریه» نقش اساسی‌تری در فرایند داوری مقاله‌ها داشته است. درباره مسائل و دشواری‌ها، سردبیران مجله‌های ایرانی بیشتر با سه مسأله «طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها»، کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها، و دشواری‌های مالی مواجه بوده‌اند.

البته پژوهش‌های انگشت‌شماری هم بودند که در کنار پرداختن به فرایند داوری هرچند به صورت جزئی، اما به موضوع اخلاق داوری توجه کرده‌اند. برای نمونه «ابویی اردکان و میرزایی» (۱۳۸۹) در پژوهشی، موضوع داوران و اخلاق داوری در مجله‌های علمی پژوهشی را مورد بررسی قرار دادند. در این پژوهش پیمایشی، ۲۴۵ مجله ایرانی بررسی شدند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در مجله‌های علمی ایران از دو منبع اعضای هیئت تحریریه و فهرست اسامی داوران موجود در مجله، برای انتخاب داوران مقاله‌ها بیشتر استفاده شده است. سه معیار سرشناس بودن در حوزه موضوعی مجله، سابقه گزارش‌های داوری مفید و سازنده، و داشتن تجربه در

حوزه داوری برای مجله‌های، برای انتخاب داوران بیشتر اهمیت داشتند. از دیگر نتایج این پژوهش عملکرد داوران جوان در سه ویژگی نظم و رعایت وقت، دقت نظر در داوری مقاله، ارائه پیشنهادها سازنده برای اصلاح مقاله بود که بهتر از داوران مسن انجام می‌شد. آنها همچنین دریافتند مجله‌های علمی در ایران بیشتر از داور داخلی به جای داور خارجی استفاده می‌کنند و طولانی بودن زمان داوری مهمترین مشکل مجله‌های علمی ایران بود.

نگاهی به پژوهش‌های داخلی انجام شده در زمینه داوری و اخلاق داوری نشان می‌دهد برخی از پژوهش‌ها به فرایند داوری و برخی دیگر به اخلاق داوری آن‌هم به صورت کلی برای همه مجله‌ها توجه کرده‌اند در حالی که پژوهش‌هایی که به هر دو بُعد فرایند و اخلاق داوری به صورت مطالعه موردی برای تدوین مرامنامه اخلاق داوری پردازد در این مرحله یافت نشد.

۲-۱۱-۲. پیشنهادهاى خارجى

پژوهش‌های خارجی در زمینه اخلاق و فرایند داوری بسیار گسترده مورد توجه پژوهش‌ها و پژوهشگران قرار گرفته‌اند. برای نمونه «کالس» و همکارانش (Cals et al 2013) در مطالعه خود این موضوع را بررسی کردند که در صورتی که نویسندگان نتایج داوری مقاله‌های رد شده خود را به مجله جدید بفرستند، آیا در کاهش حجم بار نویسندگان، داوران، و سردبیران تأثیر مثبتی خواهد داشت؟ برای یافتن پاسخ، دیدگاه سردبیران این مجله‌ها را بررسی کردند. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در کل، بیشتر سردبیران تأثیر بالقوه این عمل را در تسریع سرعت داوری، پذیرش و انتشار را مثبت دانستند.

از جمله مسائلی که درباره ابعاد داوری مجله‌ها مورد توجه قرار گرفته است، پژوهشی است که توسط «جگسی» و همکارانش (Jagsi et al 2014) انجام شده است. در این پژوهش، موضوع ناشناخته بودن نویسنده و داور و نگرش‌های موجود درباره این موضوع مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های آنها نشان داد که در صدی از داوران، امکان شناسایی نویسندگان را دارند، برخی از آنها می‌توانند وابستگی سازمانی نویسنده را حدس بزنند، و این موضوع برای نویسندگان هم صدق می‌کند. یعنی برخی از آنها هم می‌توانند داور را شناسایی کنند. البته نویسندگان این مقاله نتیجه می‌گیرند با وجود یافته‌های این پژوهش که ایرادهایی از روش داوری دو سو شناس را نشان می‌دهد، هنوز این روش محاسن زیادتری نسبت به سایر روش‌های داوری دارد.

برخی پژوهش‌ها نیز بر نقش داور در فرایند داوری تأکید دارند. برای نمونه «گلوگف» (Glogoff 1988) با بررسی درک داوران از نقش آنها در فرایند مقاله‌های مجله‌های پژوهشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی، تجربه و کیفیت خدمت‌رسانی به عنوان داور را ارزیابی کرد. در این پژوهش، ۱۹۹ مطالعه به داوران ارسال شد و ۱۲۱ پاسخ دریافت شد. پاسخ‌ها نشان داد که نیمی از داوران با راهنمای معیارهای ارزیابی رسمی کار نمی‌کنند اما به

طور مداوم اعتبار پیگیری‌ها و اصالت را به‌عنوان دو معیار مهم در داوری در نظر می‌گیرند. «سروتر، هاجینگز و بلک» (Sehroter, Hutchings & Black 2006) با مقایسه داوران پیشنهادی سردبیر با داوران پیشنهادی نویسندگان، کیفیت داوری و توصیه‌ها برای انتشار در میان این ۷۷۸ داور ۳۲۹ مقاله را بررسی کردند. در این مطالعه، به سردبیران ۱۰ مجله زیست پزشکی دستور داده شد که در مورد انتخاب داوران به روش عادی خود تصمیم بگیرند. سپس مدیران مجله، داوری اضافی از لیست پیشنهادی نویسنده طبق پروتکل سختگیرانه را درخواست کردند. کیفیت داوری نیز با استفاده از ابزار کیفیت داوری و سهم داوران در پذیرش توصیه (شامل اصلاح حداقلی) اصلاح یا رد سنجیده شد. نتایج این پژوهش نشان داد کیفیت داوری (میانگین تفاوت در نمره ابزار کیفیت داوری) بین داوران پیشنهادی سردبیر و نویسندگان تفاوتی نداشت اما داوران پیشنهادی نویسنده با احتمال بیشتری مقاله را پذیرش می‌کردند.

جنبه‌های محرمانگی مدل‌های داوری از جمله موضوع‌های پژوهش بوده است. پژوهش‌های «روین»^۱ و همکاران (1998) و «جگسی» و همکاران (Jagsi et al 2014) دو نمونه از پژوهش‌هایی هستند که به موضوع پنهان بودن داوری پرداخته‌اند. «روین» و همکاران (Rooyen et al 1998) در پژوهش خود به تعیین این که آیا پنهان ماندن هویت نویسندگان از داوران (پنهان) یا آشکار کردن هویت داور برای همکار داور (پنهان کردن) بر کیفیت داوری، زمانی که داوری می‌گیرد، و توصیه انتشار تأثیر دارد یا خیر، پرداختند. ۵۲۷ نوشته متوالی ثبت شده در مجله بی‌ام‌جی^۲، به طور تصادفی انتخاب شدند و هر کدام به دو داور فرستاده شد. همچنین به طور تصادفی تصمیم گرفته شده که آیا هویت آشکار باشد، پنهان شود یا براساس جایی که مطالعه انجام شده یک شکل شود. دو داور برای هر نوشته برای دریافت نسخه پنهان یا غیرپنهان تصادفی انتخاب شدند. از ۵۲۷ نوشته وارد شده در این مطالعه، ۴۶۷ (۸۹ درصد) به طور موفقیت‌آمیزی تصادفی انتخاب و دنبال شد. میانگین امتیاز کلی کیفیت ۲/۸۷ بود. تفاوت کم یا هیچ تفاوتی در کیفیت داوری بین گروه‌های شناخته شده یا ناشناس (امتیاز ۲/۸۲ و ۲/۹۶ به ترتیب) و بین گروه‌های پنهان و آشکار (امتیاز ۲/۸۷ و ۲/۹۰) وجود نداشت. همچنین تفاوت معناداری بین گروه‌ها در توصیه به انتشار یا زمان داوری وجود نداشت. ناشناسی و پنهان بودن تفاوت معناداری در کیفیت داوری، توصیه‌های داوری یا زمان داوری، ایجاد نمی‌کند. ملاحظات دیگری باید تصمیمات را برای ایجاد هماهنگی همترازخوانی با یک مجله راهنمایی شود و بهبود کیفیت همترازخوانی باید با ابزارهای دیگری سنجیده شود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که درصدی از داوران، امکان شناسایی نویسندگان را دارند، برخی از آنها می‌توانند وابستگی سازمانی نویسنده را حدس بزنند، و این موضوع برای نویسندگان هم صدق می‌کند.

^۱ Rooyen

^۲ BMJ (Bio Medical Journal)

یعنی برخی از آنها هم می‌توانند داور را شناسایی کنند. البته نویسندگان این مقاله نتیجه می‌گیرند با وجود یافته‌های این پژوهش که ایرادهایی از روش داوری دوسو ناشناس را نشان می‌دهد، هنوز این روش محاسن زیادتری نسبت به سایر روش‌های داوری دارد (Jagsi et al 2014).

یکی از پژوهشگران حوزه اخلاق داوری و به‌طور کلی، اخلاق پژوهش، «رزنیک»^۱ است. وی با همکاری برخی از پژوهشگران به ابعاد و رویکردهای گوناگونی در حوزه اخلاق داوری پرداخته است. برای نمونه، «رزنیک» و همکاران (Resnik et al 2008) در پژوهشی پیمایشی درباره پژوهشگران در مؤسسه پژوهشی دولتی، درک دشواری‌های اخلاقی با همترازخوانی مجله‌ها در این گروه از ذی‌نفعان را گزارش کردند. در این پژوهش، دو مورد جدی اخلاق همترازخوانی، نقض محرمانه بودن (۶/۸ درصد) و استفاده از ایده، داده‌ها یا ابزار بدون اجازه (۵ درصد) کمتر از سایر دشواری‌ها توسط پژوهشگران درک شد. آنها همچنین دریافتند سوگیری (۵/۵ درصد) از چالش‌های معمول اخلاق داوری است. در این پژوهش، حدود ۲۲/۷ درصد از پاسخ دهندگان گفتند که داوران از آنها درخواست کرده بودند که به انتشارات آنها استناد دهند در صورتی که ضرورتی نداشت. ۱۷/۷ درصد نیز گفتند که نظرها شامل حمله شخصی بودند و ۹/۶ درصد اظهار داشتند که داوران انتشار مقاله را برای انتشار در همین موضوع به تأخیر می‌انداختند. دو مورد جدی اخلاق همترازخوانی، نقض محرمانه بودن (۶/۸ درصد) و استفاده از ایده، داده‌ها یا ابزار بدون اجازه (۵ درصد) کمتر از سایر دشواری‌ها درک شده است. منبع در حدود ۲۲/۷ درصد از پاسخ دهندگان گفتند که داوران از آنها درخواست کرده بودند که ارجاع غیر ضروری به انتشارات آنها داشته باشند. ۱۷/۷ درصد گفتند که نظرها دربرگیرنده حمله شخصی^۱ بوده و ۹/۶ درصد اظهار داشتند که داوران انتشار مقاله را برای انتشار در همین موضوع به تأخیر می‌انداختند.

برخی از پژوهش‌ها راه‌حلی برای سردبیران ارائه کرده‌اند و نقش آنها را در فرایند اخلاق داوری مد نظر قرار داده‌اند. برای نمونه، «رزنیک و المور» (۲۰۱۶) در بررسی نقش سردبیران در اخلاق داوری ابتدا با بررسی متون، دشواری‌های بالقوه‌ای که می‌توانند در کیفیت، عادلانه بودن و درستی داوری نقش داشته باشند، شامل داوری نامناسب، گزارش‌های داوری متناقض، سوگیری‌های داوری و تخلف‌های اخلاقی داور، شناسایی کرده‌اند. شواهد مرتبط با این دشواری‌ها را بررسی و اصلاحات پیشنهادی مثل داوری پنهان دو سویه و داوری باز را بررسی کردند. در نهایت مشخص شد که سردبیران از عواملان کلیدی داوری هستند چرا که تصمیم‌هایی می‌گیرند که تأثیر قابل توجهی در روند و نتیجه داوری دارد. پژوهشگران بعضی از مراحل را در نظر گرفته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که سردبیران برای ارتقای کیفیت، عدالت و درستی در مراحل مختلف فرایند داوری می‌توانند کارها و توصیه‌هایی انجام دهند و این توصیه‌ها را برای تصمیم‌گیری‌های سردبیران ارائه کردند. «لیپ‌ورث و کریج» نیز در پژوهش خود طی مصاحبه با ۳۵ نفر از سردبیران و داوران نتایجی را درباره داوری از

^۱ Personal attack

نظریه‌های قدرت مطرح می‌کنند. آنها ضمن اذعان به نقص نظام داوری موجود، راه‌حل‌هایی را به شرح زیر مطرح می‌کنند؛ نخست اینکه مجله باید نویسندگان را تشویق کند تا دیدگاه‌های خود را درباره‌ی داوری انجام شده روی مقاله‌های خود را بازتاب دهند تا از فرایند ناقص داوری جلوگیری کنند. همچنین، داوران و دبیران باید هرگونه برخورد منافی که در قضاوت آنها تأثیر می‌گذارد را بیان کنند و مجله‌ها نیز رهنمودهای دقیقی را در بیان انتظارات خود از یک داوری مشخص کنند. در انتها نیز همچنان داوری پس از انتشار را به عنوان بهترین و مؤثرترین سیستم داوری معرفی می‌کنند هر چند اثرگذاری هر یک از اقدام‌های پیشنهادی را منوط به کاربرد عملی آن و ارزیابی نتایج می‌دانند (Lipworth & Kerridge 2011).

برخی از پژوهش‌ها نیز بر مبانی نظری اخلاق پژوهش تأکید داشته‌اند. برای نمونه، «سودر» در پژوهش مروری خود، موضوع‌های اخلاقی مختلفی را که در میان مشارکت‌کنندگان اصلی در نظام داوری (شامل نویسندگان، سردبیران، داوران، و خوانندگان) بررسی کرد. موضوع‌ها شامل سوگیری، نزاکت، برخورد منافع، نشر تکراری، صداقت، شفافیت و آموزش را در مطالعه مروری خود مورد توجه قرار داد. وی نتیجه گرفت که بحث‌هایی پیرامون مسائلی چون داوری باز و ناشناس، با وجود ظهور فناوری‌های نوین همچنان لاینحل خواهند بود چرا که آنها خود چالش‌های جدیدی را ایجاد می‌کنند (Souder 2011).

پژوهش‌های انجام شده در این زمینه به موارد یاد شده محدود نیست. برای نمونه، برخی از پژوهشگران همچون «مولیگان» (Mulligan 2005)، به بررسی وضعیت همترازخوانی پرداخته‌اند. در این پژوهش، «مولیگان» با مصاحبه گروه کانونی و وضعیت همترازخوانی را به تصویر کشید. شرکت‌کنندگان در مصاحبه در آن مطالعه معتقد بودند که همترازخوانی باید موارد احتمالی سرقت علمی را شناسایی کرده و همترازخوانی باید اطمینان حاصل کند که روش متداول و مناسبی در اثر استفاده شده و کارهای معتبر در حوزه، براساس آن، به درستی اشاره و تأیید شده است (Mulligan 2005). نتایج پژوهش وی نشان داد که داوران احساس می‌کنند که کل بار داوری در حال افزایش است، همانطور که مقاله‌ها منتشر می‌شوند، داوران کمتری تمایل به داوری دارند؛ سردبیران و داوران با درخواست پاسخ داوری سریع‌تر از سوی نویسندگان در معرض آسیب هستند. نویسندگان نیز معتقد بودند که سوگیری و برخورد منافع باعث شده است داوران بی‌اخلاق اثر یا ایده مناسب را نادیده بگیرند. در عوض، سردبیران احساس کردند که جذب و نگه داشتن داوران به طور فزاینده‌ای دشوارتر می‌شود؛ در بین نویسندگان خطای چندین ارسال، تجزیه مطالعات به واحدهای کمتر قابل انتشار و دستبرد ادبی افزایش یافته است (Mulligan 2005).

«رزنیك و المور» (Elmore & Resnik 2015) دشواری‌های مربوط به همترازخوانی مجله‌ها را دربرگیرنده کیفیت، انصاف، داوری نامناسب، گزارش‌های داوری متناقض، سوگیری داوری، و نقض اخلاق داوران معرفی کردند و در مورد پیشنهادات ارائه شده برای حل این مسائل، داوری آشکار و دوسو ناشناس را به عنوان راه‌حل

مطرح کردند. «میلر و وندلر» (Miller & Wendler 2014) پیشنهادهایی در رابطه با استانداردهای اخلاقی برای همترازخوانی ارائه کردند. آنها به میزان تعهد پژوهشگران بر اجرای فرایند همترازخوانی پرداختند. آنها برخلاف پیشنهادها و دستورالعمل‌های موجود، بر این باور بودند که داوران در همترازخوانی ممکن است، از تجربیات در پژوهش‌های خود استفاده کنند. آنها همچنین، داوری دوسوپنهان را تأیید کرده و پیشنهاداتی برای بهبود روند همترازخوانی ارائه کردند.

«گاسپاریان» و همکارانش (Gasparyan et al 2013) در پژوهش خود شواهدی از موارد برخورد منافع در مجله‌های پژوهشی رشته‌های عمومی و تخصصی زیست پزشکی ارائه دادند. آنها برخوردهای منافع حاصل از مسائل مالی را به عنوان قوی‌ترین منبع سوگیری دانستند که حتی ممکن است نتایج استناد مجله‌های تحت حمایت را تحریف کند. همچنین، تمایل به تقویت شاخص‌های استناد مجله توسط ذی‌نفعان ارتباطات علمی به عنوان منفعت ثانویه جدید مشاهده شد که ممکن است اثر متقابل بین نویسندگان، همترازخوانی و سردبیران را تحت تأثیر قرار دهد. سیاست‌های جامع در مورد افشای برخوردهای منافع مالی و غیرمالی در مجله‌های علمی برای نمایه‌سازی مجله‌ها نیز در این پژوهش مورد بحث قرار گرفت. نتایج پژوهش آنها نشان داد گزارش‌ها در مورد آزمایش‌های بالینی، بررسی‌های نظام‌مند، فراتحلیل‌ها و دستورالعمل‌های بالینی ممکن است به طور غیرمستقیم تحت تأثیر روابط صنایع دارویی و نویسنده قرار گیرد، اما این مجله‌های همیشه پایبند به افشای صریح برخورد منافع نیستند تا خوانندگان بتوانند از نتایج منتشر شده اطمینان پیدا کرده و عملکردها را قضاوت کنند. این پژوهش همچنین، بر اهمیت پیوستن به رهنمودهای برخورد منافع از انجمن‌هایی همچون کمیته بین‌المللی سردبیران مجله‌های پزشکی تأکید دارد. همچنین تلاش‌های مشترک نویسندگان، داوران و سردبیران باید به عنوان پایه‌ای برای افشای برخورد منافع بالقوه در نظر گرفته شود. در پژوهش آنها، وب‌سایت، دستورالعمل برای نویسندگان و سیاست‌های انتشار برخورد منافع ۴۳ مجله نمایه شده در «اسکوپوس»^۱ بررسی شد که تنها ۷ (۱۶/۳ درصد) سیاست‌های جامعی در مورد افشای برخورد منافع برای نویسندگان، داوران و سردبیران را پذیرفته بودند. از بین آنها ۳۰ مجله (۶۹/۸ درصد) هنوز سیاست‌های خود را برای گزارش واضح برخورد منافع در میان داوران و سردبیران مشخص نکرده‌اند.

«بوهانون» (Bohannon 2013) نیز تجربه خود را از ارسال ۳۰۴ نسخه از مقاله خود را با نام‌های جعلی به چندین مجله بیان می‌کند که طی آن مقاله‌ای که محتوای آن کاملاً غیرعلمی و نادرست بود مورد پذیرش بیش از نیمی از مجله‌ها واقع شد. این مقاله که در حوزه پزشکی بود و عواقب خطرناک عدم توجه دقیق مجله‌های پزشکی در پذیرش مقاله‌های جعلی را نشان داد زیرا نه تنها مجله‌های دسترسی آزاد و برپایه پرداخت نویسنده،

¹ Scopus

این مقاله را پذیرفته بودند بلکه از سوی ناشران معتبری چون « الزویر و سیج » و دانشگاه « کوب »^۱ ژاپن هم پذیرفته شده بود. در عوض مجله‌هایی هم بودند که در عین دسترسی باز بودن انتقادهای شدیدی به مقاله مطرح و در نهایت آن را رد کرده بودند.

«آدوئین و واسیلوا» (Adewoyin & Vassileva 2014) به نقش بازخورد نویسندگان اشاره کرده و نویسندگان را به عنوان بهترین منبع برای ارزیابی داوری انجام شده مقاله‌ها معرفی کردند. در واقع آنها روشی را پیشنهاد کردند که در آن، به نویسندگان فرصتی داده می‌شود تا داوری‌های مقاله‌های خود را در فرایندی دوسو ناشناس ارزیابی و بازخورد ارائه کنند. داوران هم بازخورد خود را درباره دیدگاه آنها می‌دهند. برای این منظور، آنها این روش را که فرایند داوری اصلاحی^۲ نامیدند، در میان دانشجویان اخلاق و فناوری اطلاعات به آزمایش گذاشتند تا نتایج مفیدی را به ویژه روی بُعد سازندگی سازنده داوری به دست آورند که به نوعی با یادگیری مرتبط است و در یک محیط یادگیری (کلاس دانشگاهی) اجرا شد چرا که باور بر این بود که جنبه سازندگی در محیط یادگیری نسبت به جنبه ارزیابی خلاصه در اولویت است. هدف این کلاس، آموزش اصول بحث و استدلال اخلاقی به دانشجویان و کمک به آنها در بهبود مهارت نگارش بود. در این آزمایش، تکلیف‌های درسی به دانشجویان داده می‌شد و آنها باید چندین انشای کوتاه می‌نوشتند. فرضیه این آزمایش این بود که فرایند داوری که طی آن به نویسندگان امکان ارائه بازخورد به داوران داده شود، می‌تواند منجر به این موارد شود: (۱) ارائه بازخوردی که به داوران کمک می‌کند مهارت انتقادورزی خود را بهبود بخشند؛ (۲) ایجاد انگیزه برای داوران که منجر به به ارتقای کیفیت داوری آنها می‌شود؛ (۳) به نویسندگان اجازه می‌دهد تا مهارت‌های نگارش خود را برپایه نظرهای داوری با کیفیت‌تر ارتقا دهند. شش هفته دانشجویان فرصت داشتند انشاهای خود را بنویسند و انشاهای هم‌کلاسی‌های خود را نیز داوری می‌کردند و همچنین داوری یکدیگر را نیز داوری می‌کردند. سپس پرسشنامه‌ای میان آنها توزیع و پرسش‌های زیر از آن‌ها مطرح شد: الف) آیا این فرایند جدید داوری به خوبی هدف سازنده بودن برای ارائه داوری‌های سازنده، مفید و باکیفیت را محقق می‌سازد؟ ب) آیا این فرایند جدید داوری، توانسته بود داوران را برای ارائه داوری‌های مفید و سازنده برانگیزاند؟ ج) آیا استفاده از فرایند داوری دوسو پنهان به عنوان یک پایه، ضروری است؟ یافته‌های این پژوهش نشان داد که ارزش محبوبیت داوران برپایه ارزیابی نویسندگان می‌تواند تعیین می‌شود. همچنین رضایتمندی زیادی میان دانشجویان به عنوان داور یا نویسنده وجود داشت و منجر به افزایش کلی در کیفیت داوری‌ها و مفید بودن آنها برای نویسندگان شد. همچنین درباره ضرورت داوری دوسو پنهان، برای اطمینان از داوری انتقادی و صادقانه اساسی

^۱ Kobe University

^۲ modified peer review process

تشخیص داده شد اما استفاده از نام‌های مستعار نیز برای اطمینان از هویت دائم داوران در جهت محبوبیت سازی آنها هم مهم بود.

۲-۱۲. جمع‌بندی مبانی نظری و پیشینه پژوهش

نگاهی به پژوهش‌های انجام شده در این زمینه نشان می‌دهد پژوهش‌های فراوان خارجی و پژوهش‌های محدود داخلی در حوزه اخلاق داوری انجام شده است که بر اهمیت اخلاق داوری و داوری در مجله‌های علمی تأکید دارد (به جدول ۲-۲ بنگرید).

جدول ۲-۲. پیشینه پژوهش‌های حوزه اخلاق داوری

ردیف	پژوهشگران / سال پژوهش	روش پژوهش	جامعه پژوهش	یافته‌های پژوهش
پژوهش‌های داخلی				
۱	ابویی اردکانی و همکاران / ۱۳۸۹	پیمایش	مجله‌های ایران	- مشکل طولانی بودن زمان داوری
۲	بیدختی و ریاحی‌نیا / ۱۳۹۳	توصیفی- تحلیلی	مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند	- فرایند داوری، موجب ارتقای نگارش مقالات
۳	ارشاد و همکاران / ۱۳۸۴	تحلیل اسناد داوری	۱۷۸ مقاله مجله جامعه‌شناسی	- عمده‌ترین اشکالات از سوی داوران ابعاد محتوایی و ساختاری (صوری) مقالات، اصلاحات داوران ناظر بر روش تحقیق مقاله‌ها و مباحث نظری
۴	میرزایی و دیگران / ۱۳۸۷	پیمایش	مجله جامعه‌شناسی ایران	- رابطه معناداری میان متغیرهای (جمعیت‌شناختی داوران، رشته تحصیلی، خارجی یا داخلی بودن داور، رتبه دانشگاهی) با نتیجه داوری (پذیرش یا عدم پذیرش) وجود دارد و سایر متغیرها رابطه‌ای با نتیجه داوری ندارند.
۵	رضائیان و دیگران / ۱۳۹۱	پیمایش	مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان	- بیش از ۳۰ درصد مقاله‌ها رد شده در بررسی اولیه، توانستند در مجله‌های دیگر منتشر شوند.
۶	علیدوستی و دیگران / ۱۳۹۱	پیمایش / ابزار پرسشنامه	مجله‌های علمی ایران	- نوع داوری رایج (دوسو ناشناس- مواجه بودن سردبیران با مشکلات «طولانی بودن زمان داوری مقاله‌ها، کیفیت ضعیف نگارش مقاله‌ها، و مشکلات مالی»)
۷	ابویی اردکانی و میرزایی / ۱۳۸۹	اکتشافی و توصیفی / روش پیمایشی	۲۴۵ مجله ایرانی	- مهمترین مشکل (طولانی بودن زمان داوری) - معیارهای انتخاب داور (سرشناس بودن، سابقه داوری و داشتن تجربه)
پژوهش‌های خارجی				

۱	کالس و همکاران/ ۲۰۱۳	پیمایش	سردبیران	- فرستادن نتایج داوری مقاله‌های رد شده به مجله جدید تاثیر در (سرعت، پذیرش و انتشار)
۲	پاتل/ ۲۰۱۴	پیمایش	مجله‌های پزشکی	- آموزش و ارزیابی داوران باعث کاهش دشواری‌های سیستم داوری - ضرورت آموزش و تخصصی‌سازی در فرایند داوری
۳	جاگسی و همکاران/ ۲۰۱۴	مروری	-	- محاسن روش داوری دوسو پنهان نسبت به سایر روش‌ها
۴	گلوگف/ ۱۹۸۸	پیمایش	داوران مجله‌های علمی	- پیگیری‌ها و اصالت دو معیار مهم در داوری - کار نکردن با راهنمای معیارهای ارزیابی رسمی
۵	سروتر، هاپینگز و بلک/ ۲۰۰۶	-	سردبیران مجله زیست پزشکی	- پذیرش بیشتر داوری توسط داوران پیشنهادی
۶	روین و همکاران/ ۱۹۹۸ جگسی و همکاران/ ۲۰۱۴	پیمایش	مجله بی‌ام‌جی	- ناشناسی و پنهان بودن تفاوت معناداری در کیفیت داوری، توصیه‌های داوری یا زمان داوری، ایجاد نمی‌کند - درصدی از داوران، امکان شناسایی نویسندگان را دارند
۷	رزنیک و همکاران/ ۲۰۰۸	پژوهشی پیمایشی	پژوهشگران در موسسه پژوهشی دولتی	- سوگیری (۵۰/۵) چالش‌های معمول در اخلاق داوری
۸	رزنیک و المور/ ۲۰۱۶	مروری	نقش سردبیران در اخلاق داوری	- سردبیران عوامل کلیدی دای (تصمیمات آنها تاثیر قابل توجهی در روند و نتیجه داوری)
۹	لیپورث و کریج/ ۲۰۱۱	مروری	سردبیران و داوران	- طرح راه‌حل: ۱. تشویق نویسندگان توسط مجله؛ ۲. بیان هرگونه برخورد منافع تاثیرگذار در قضاوت آنها؛ ۳. بیان انتظارات بوسیله رهنمودهای دقیق توسط مجله‌ها. - داوری پس از انتشار بهترین و موثرترین سیستم داوری
۱۰	سودر/ ۲۰۱۱	مروری	نویسندگان، سردبیران، داوران و خوانندگان	- لاینحل بودن مسائل (داوری باز و ناشناس) با وجود ظهور فناوری‌های نوین

۱۱	مولیگان/ ۲۰۰۵	کیفی	داوران	- شناسایی موارد احتمالی سرقت علمی از طریق همترازخوانی - اطمینان استفاده از روش متداول و مناسب در اثر، بوسیله همترازخوانی
۱۲	رزنیك و المور/ ۲۰۱۵	مروری	-	- استفاده از داوری آشکار و دوسوپنهان راه حل دشواری‌ها (کیفیت، داوری نامناسب، سوگیری، نقض اخلاق و...)
۱۳	میلر و المور/ ۲۰۱۴	مروری	-	- امکان استفاده داوران از تجربیات در پژوهش‌های خود در همترازخوانی - تأیید داوری دوسو ناشناس
۱۴	گاسپاریان و همکاران/ ۲۰۱۳	مروری	نویسندگان، همترازخوانی و سردبیران	- قویترین منبع سوگیری (برخوردهای منافع حاصل از مسائل مالی) - تأکید بر اهمیت پیوستن به رهنمودهای برخورد منافع از انجمن (کمیته بین‌المللی سردبیران مجله‌های پزشکی) - تلاش مشترک (نویسندگان، داوران و سردبیران) پایه‌ای برای افشای برخورد منافع بالقوه
۱۵	بوهانون/ ۲۰۱۳	پیمایش	مجله پزشکی (ارسال مقاله‌هایی با نام جعلی)	- پذیرش مقاله با محتوای غیرعلمی و نادرست توسط نیمی از مجله‌ها مانند (الزویر و سیج و دانشگاه کوب ژاپن)
۱۶	آدوئین و واسیلوا/ ۲۰۱۴	مروری	نویسندگان	- نویسندگان بهترین منبع برای ارزیابی داوری - فرایند داوری صلاحی: داوری مقاله‌های توسط خود نویسندگان در فرایند دوسو ناشناس

همانگونه که در جدول بالا می‌توان دید، پژوهش‌های معدودی در رابطه با بررسی فرایند و اسناد داوری در مجله یا مجله علمی ویژه انجام شده است. افزون بر این، بسیاری از پژوهش‌های انجام شده بر مسائل و ابعاد سلبی و ایجابی اخلاق داوری مجله‌ها اشاره کرده‌اند. همچنین، برخی از پژوهش‌ها نیز بر ابعاد نظری اخلاق داوری تأکید کرده‌اند. با این حال، پژوهش‌هایی که به هر دو بُعد فرایند و اخلاق داوری به‌صورت مطالعه موردی برای تدوین مرامنامه اخلاق داوری پردازد پیدا نشد. این امر می‌تواند تحت تأثیر دو مسئله مهم و اصلی قرار بگیرد: نخست این که بسیاری از اصول، موازین، رهنمودها و راهنماهای اخلاق داوری تحت تأثیر اقدام‌ها و فعالیت‌هایی قرار دارد که توسط کمیته اخلاق پژوهش یا «کوپ» برای تدوین رهنمودهای اخلاق داوری برای همترازخوانان انجام شده است. از این رو، این اصول، موازین، رهنمودها و راهنماهای اخلاق داوری فارغ از مؤلفه‌های بافتی

حاکم بر یک مجله (از نظر سازمانی، اجرایی، انسانی، علمی و غیره) تدوین شده است و تا اندازه‌ای جنبه عام و گسترده دارد. با این حال، نگاهی به پژوهش‌های داخلی نشان داد پژوهشی که به تدوین بیانیه یا مرامنامه اخلاق داوری پردازد چه در نمونه‌های داخلی و چه در نمونه‌های خارجی پیدا نشد. از آنجا که بسیاری از این رهنمودهای اخلاقی در زبان فارسی تدوین یا ترجمه نشده‌اند، به نظر می‌رسد تلاش و نتایج حاصل از پژوهش حاضر می‌تواند از دو بُعد در راستای ترویج و اشاعه اخلاق داوری در مجله‌های علمی در ایران مفید و سودمند واقع شود؛ نخست این که بیانیه یا مرامنامه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» می‌تواند الگو یا نمونه‌ای بافتی (بر پایه ویژگی‌ها، شرایط، نیازمندی‌ها و الزام‌های مرتبط با مجله‌ای میان‌رشته‌ای) معرفی و به تصمیم‌گیران حوزه مجله‌های علمی «وزارت عتف» ارائه کند که در حالت «کمینه» برای سایر مجله‌های حوزه موضوعی زیر پوشش مجله و در حالت بیشینه برای همه مجله‌های علمی «وزارت عتف» سازنده، سودمند و قابل ارائه باشد. دوم این که، این بیانیه یا مرامنامه اخلاقی می‌تواند به بهبود شرایط و ویژگی‌های مورد نیاز برای اجرای مسائل اخلاقی در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به کار گرفته شود.

فصل سوم

روش پژوهش

۳-۱. روش پژوهش

این پژوهش به صورت موردپژوهی^۱ و با روش یا رویکرد آمیخته^۲ و از نوع متوالی اکتشافی (کیفی و کیفی) و با وزن یکسان و با پایه کیفی انجام شد. این پژوهش از این نظر موردپژوهی بود که با بررسی و تحلیل محتوای اسناد داوری و همچنین بررسی دیدگاه داوران مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات»، بیانیه اخلاق داوری این نشریه تدوین شد. این پژوهش همچنین از نوع شاهدمحور^۳ نیز محسوب می‌شود که این نوع شواهد علمی برای راهنمایی یا تصمیم‌گیری‌ها استفاده می‌شوند. این نوع از پژوهش‌ها جزو دسته‌ای به شمار می‌آیند که برخی از آنها با عنوان رویه‌های شاهدمحور^۴ یا رهنمودهای اخلاقی شاهدمحور^۵ برای تدوین بیانیه‌های اخلاقی نیز به کار گرفته می‌شوند و در حوزه‌هایی همچون پزشکی و پرستاری کاربرد فراوانی دارد. به بیان دیگر، این مفهوم که بعد از مفهوم پزشکی شاهدمحور مدل‌سازی شده به‌طور فزاینده‌ای در مجله‌های بین‌المللی در دهه اخیر کاربرد یافته است. یکی از مزیت‌های پرداختن به اخلاق شاهدمحور^۶ این است که رابطه میان هنجارهای اخلاقی و واقعیت‌ها بهتر مورد توجه قرار می‌گیرد. به بیان دیگر، استفاده از بهترین اطلاعات تجربی^۷ که از مورد یا یک کیس در دسترس قرار دارد انعکاسی بافت‌محور فراهم می‌کند که کیفیت شواهد خارجی را بررسی (Strech, 2008) و زمینه نسبتاً مناسبی را برای پرداخت اخلاقی فراهم می‌نماید. بنابراین، اخلاق شاهدمحور بر توجه بر واقعیت‌های^۸ اخلاقی در بافت مورد توجه در یک یا چند مورد تمرکز دارد.

به‌طور کلی، چهار استراتژی برای اجرای موردپژوهی وجود دارد: (۱) طرح‌های تک‌موردی (کلی ۲) طرح‌های تک‌موردی مبسوط (۳) طرح‌های چندموردی کلی (۴) طرح‌های چندموردی مبسوط. در موردپژوهی مبسوط بیش از یک واحد تحلیل در نظر گرفته می‌شود و چنین وضعی هنگامی پیش می‌آید که در درون موردی یگانه، واحد یا واحدهای فرعی نیز مورد توجه باشد. چنین طرحی را طرح موردپژوهی مبسوط در نظر می‌گیرند

¹ Case study

² Mixed method

³ Evidence based

⁴ Evidence Based Practices (EBP)

⁵ Evidence based ethical guideline

⁶ Evidence Based Ethics (EBE)

⁷ Empirical

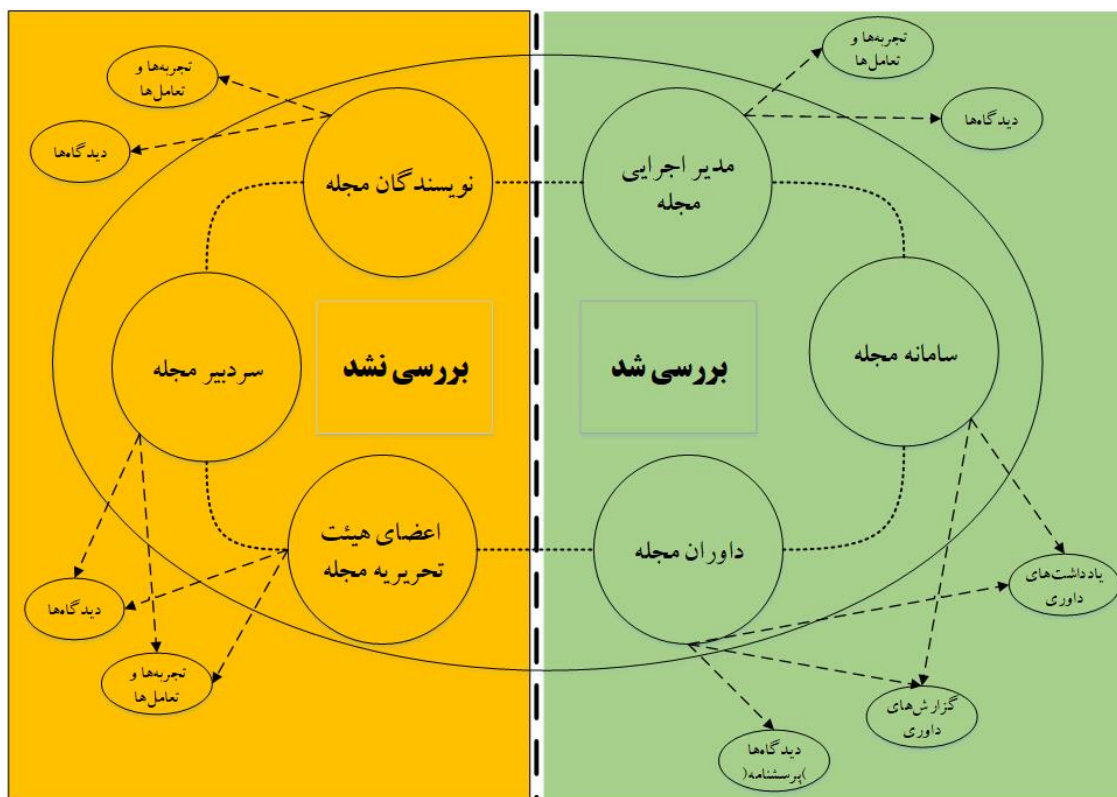
⁸ Facts

(بین ۱۳۹۳، ۶۵ و ۶۹). پژوهش حاضر از نوع تک موردی مبسوط بود زیرا چند واحد تحلیل (اسناد داوری، دیدگاه داوران و تجربه‌ها و تعامل‌های مدیر اجرایی مجله با داوران) در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت. برای مطالعه موردی در زیست‌بوم این مجله، اجزا و اعضای شش‌گانه‌ای مشاهده شد که به ترتیب اهمیت، به شرح زیر معرفی می‌شوند: ۱) داوران مجله که مخاطب اصلی این پژوهش هستند و اخلاق داوری آنها مورد بررسی قرار گرفته است؛ ۲) سامانه مجله که دادوگرفت‌ها (گزارش داوری و فایل‌های داوری) و پیام‌های ارسالی از سوی داور به سامانه را دربر می‌گیرد؛ ۳) مدیر اجرایی که نقش مهمی هم در پژوهش (گردآوری پرسشنامه و اسناد داوری و اجرای بحث گروهی متمرکز^۱) و هم در تعامل‌های میان داوران و نویسندگان مجله داشت و از تجربه‌های وی برای تحلیل اسناد استفاده شد؛^۲ ۴) نویسندگان مجله، که وجهه بیرونی و موثر از رعایت یا رعایت نکردن اخلاق داوری از سوی داوران بودند؛ ۵) سردبیر مجله که شناخت کافی از داوران دارد و تعامل‌های میان اعضای هیئت تحریریه، مدیر اجرایی، نویسندگان، سامانه را زیر نظر دارد و تصمیم‌گیرنده نهایی درباره سرنوشت یک اثر (مقاله) است؛^۳ ۶) اعضای هیئت تحریریه مجله که تصمیم‌گیری درباره اثر برای آغاز داوری را برعهده دارند. از میان این شش جزء، با توجه به محدودیت زمانی پژوهش، سه جزء در پژوهش حاضر در نظر گرفته شدند و بنابراین دامنه پژوهش حاضر را شکل دادند (به نمودار ۳-۱ بنگرید).

^۱ Focus Group

^۲ یادآوری این نکته ضروری است که مدیر اجرایی از افراد گروه پژوهش نیز بود.

^۳ یادآوری این نکته ضروری است که سردبیر این مجله، به‌عنوان ناظر طرح بر روند اجرای پژوهش نظارت داشت.

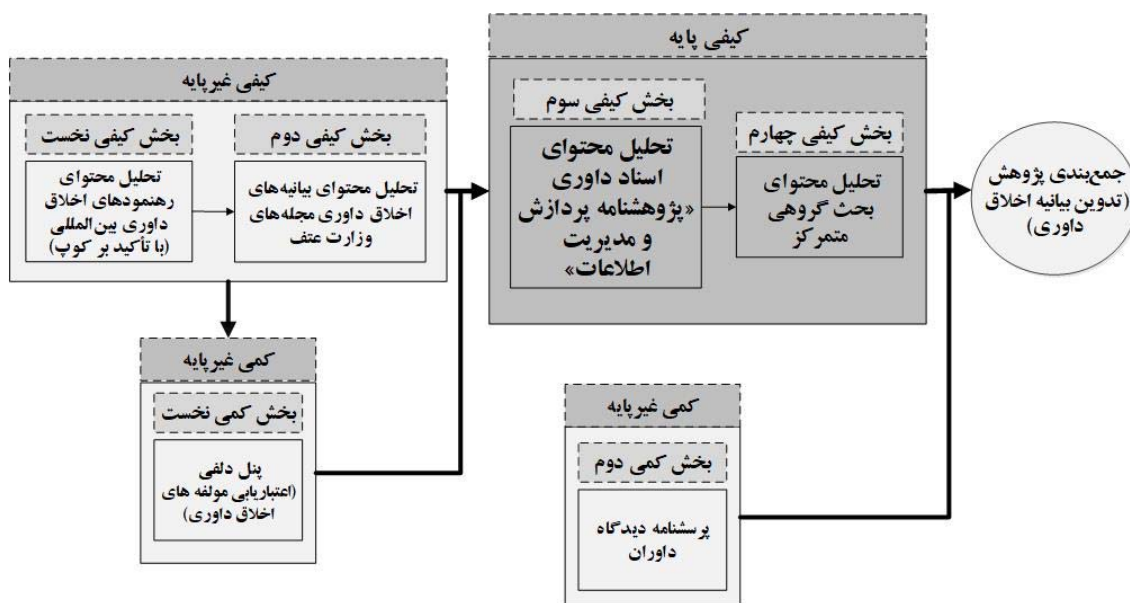

زیست بوم مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

نمودار ۳-۱. اجزای مورد بررسی در مطالعه موردی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

در این پژوهش، نخست، بافت نشریه‌ها یا مجله‌های علمی در ایران بررسی شد و از این جهت بیانیه اخلاق داوری نشریه‌های علمی مورد توجه قرار گرفت. تأکید مجله‌های علمی به مؤلفه‌های اخلاق داوری شواهدی را برای پژوهشگران فراهم کرد تا بافت حاکم بر مجله‌های علمی در ایران را که مجله مورد بررسی نیز در همین بافت قرار دارد تاحدودی روشن نماید. همچنین، این پژوهش از نوع آمیخته و با شیوه متوالی اکتشافی انجام شد زیرا ترکیبی ناهمگن از روش‌های کیفی و کمی برای تدوین بیانیه اخلاق داوری مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات» استفاده شده است. پژوهش حاضر از نوع اکتشافی هم بود زیرا تا زمان انجام پژوهش، به صورت عمیق، کیفی، و یا چندروشی درباره اخلاق داوری مجله‌های علمی در ایران به صورت کلی، و درباره یک مجله به صورت موردی یا چندموردی انجام نشده بود. با این حال، روش کیفی مورد استفاده در پژوهش حاضر در چهار بخش انجام شد. در بخش نخست، محتوای راهنماهای اخلاق داوری و در بخش دوم بیانیه‌های اخلاق داوری مجله‌های علمی در ایران به صورت کیفی تحلیل محتوا شدند. در بخش سوم و چهارم نیز اسناد داوری در دو بخش و به شیوه تحلیل محتوای کیفی و بحث گروهی متمرکز بررسی شدند. بخش‌های نخست و دوم کیفی به صورت غیرپایه و بخش‌های سوم و چهارم به صورت پایه

انجام شدند. بخش کمی غیرپایه پژوهش نیز در بخش نخست با پنل دلفی برای اعتباریابی مؤلفه‌های اخلاق داوری و در بخش دوم با بررسی دیدگاه داوران مجله انجام شدند. منظور از پایه و غیرپایه، تأکید و بنیان اصلی و فرعی پژوهش است (به نمودار ۲-۳ بنگرید).

نمودار ۲-۳. مراحل مدل آمیخته پژوهش با تأکید بر روش‌های کیفی و کمی

۲-۳. گام‌های پژوهش

بر پایه آنچه اشاره شد، این پژوهش با بررسی پیشینه داخلی و خارجی پژوهش‌های حوزه اخلاق داوری آغاز شد. در بخش نخست کیفی غیرپایه، نخست با استخراج و بررسی رهنمودهای اخلاق داوری که در مراجعی همچون «کوپ»، «اشپرینگر» و «اس‌تی‌ام» تنظیم شده‌اند، مؤلفه‌های اخلاقی در این رهنمودها با تحلیل محتوای کیفی استخراج شدند. در بخش دوم کیفی غیرپایه، با نمونه‌گیری از جامعه پژوهش که دربرگیرنده مجله‌های علمی پژوهشی ثبت شده در سامانه رتبه‌بندی مجله‌های علمی «وزارت عتف» بود، مرامنامه اخلاقی این مجله‌ها بررسی و تحلیل محتوای کیفی شدند. در ادامه و در بخش سوم کیفی پایه، نخست با بررسی فرایند داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»، فرایند (انتخاب داور و شیوه و چگونگی انجام داوری و غیره) و مراحل انجام داوری مشخص شد. سپس شواهد و موردهای استخراج شده از موارد نقض اخلاق داوری بر پایه مؤلفه‌های اصلی و فرعی استخراج شده در مرحله نخست بخش کیفی غیرپایه تحلیل محتوا شد. در بخش چهارم کیفی نیز با بحث گروهی متمرکز، تعدادی از اسناد داوری برای بحث گروهی متمرکز انتخاب و بررسی شدند. در پایان، بیانیه یا مرامنامه اخلاق داوری در این مجله بر پایه رهنمودهای اخلاقی، فرایند داوری و اسناد

داوری تنظیم شد. آنچه در ادامه می‌آید تشریحی از گام‌های پژوهش و جزئیات اجرای آنهاست. بر پایه آنچه پیشتر اشاره شد، گام‌های پژوهش به شرح زیر انجام پذیرفت:

۳-۲-۱. **بررسی مبانی نظری و پیشینه پژوهش:** در این گام از پژوهش، مبانی و چارچوب نظری و پیشینه پژوهش در ارتباط با اخلاق داوری و فرایند داوری بررسی و تدوین شد. در این بخش، منابع و پژوهش‌های داخلی و خارجی در حوزه موضوعی اخلاق داوری، اخلاق پژوهش و اخلاق نشر (با تأکید بر اخلاق داوری) و رهنمودهای اخلاق داوری مراجع بین‌المللی همچون «کوپ» و مجله‌های منتشره از سوی ناشران معتبری همچون «اشپرینگر»، «اس‌تی‌ام» و سایر رهنمودهای اخلاقی ارائه شده توسط مجله‌ها و انجمن‌های بین‌المللی شناسایی شدند؛

۳-۲-۲. **تحلیل محتوای کیفی رهنمودهای اخلاقی:** در این گام از پژوهش، رهنمودهای اخلاقی مراجع ذی‌صلاح بین‌المللی (با تأکید بر «کوپ») که در گام پیشین اشاره شد، با استفاده از نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی «MaxQDA V. 12» تحلیل محتوا شدند (به پیوست ۱ و بخش ۴-۲-۳-۲ بنگرید). همچنین، با بررسی موردی‌های ارائه شده توسط کمیته اخلاق نشر «کوپ» و تحلیل محتوای رهنمودهای اخلاق داوری (با تأکید بر «کوپ»)، تعریف مفهومی و عملیاتی شده و مصداق‌های اخلاق داوری به دست آمد (به جدول ۴-۲ و بخش ۴-۲-۱ بنگرید)؛

۳-۲-۳. **تحلیل محتوای بیانیه‌های اخلاقی مجله‌های علمی پژوهشی «وزارت عتف»:** در این گام از پژوهش، از سامانه ارزیابی و رتبه‌بندی مجله‌های معتبر «وزارت عتف»، بر پایه نمونه‌گیری کوکران تعداد ۲۹۷ مجله از ۱۲۷۴ مجله دارای درجه علمی برگزیده^۲ انتخاب، بیانیه‌های اخلاقی این مجله‌ها استخراج و بر پایه رهنمودهای اخلاقی استخراج در گام پیشین، با استفاده از نرم‌افزار تحلیل محتوای کیفی «MaxQDA V. 12» تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار^۳ (بر پایه مؤلفه‌های استخراج شده از مرحله پیشین) انجام شد. داده‌های این بخش در بازه زمانی ۱۳۹۷/۱۰/۰۱ تا ۱۳۹۸/۰۲/۰۷ گردآوری شد. این نرم‌افزار به دلیل امکان استفاده از امکانات ترسیم گرافیکی داده‌ها، تهیه پایگاه داده از محتوایی که برای تحلیل استفاده می‌شود، در کنار دیگر قابلیت‌ها از جمله افزایش اعتبار و صحت داده‌ها برای افزایش اعتبار پژوهش‌های کیفی نیز به کار رفت (به بخش ۴-۲-۲ بنگرید). برای مشاهده فهرست مجله‌های «وزارت عتف» که بیانیه‌های اخلاق داوری داشتند، به پیوست ۲ بنگرید.

۳-۲-۴. **برگزاری پنل خبرگان:** در این گام از پژوهش، مؤلفه‌های استخراج شده از مرحله دوم و سوم توسط پنل خبرگان (دربرگیرنده متخصصان حوزه اخلاق داوری و متخصصان حرفه‌ای همچون سردبیران و افراد صاحب تجربه) برای اعتبارسنجی، افزودن و کاستن به مؤلفه‌های اصلی و فرعی استفاده شد (به پیوست ۴

¹ Case

^۲ لازم به یادآوری است، در تاریخ ۱۳۹۷/۱۲/۰۱ داده‌های مجله‌های «وزارت عتف» تغییر پیدا کرد و همچنین، در تاریخ ۱۳۹۸/۰۳/۰۱ نیز آئین‌نامه جدیدی برای مجله‌های علمی تدوین شد که از این تاریخ به بعد واژه «پژوهشی» در این مجله‌ها حذف شدند.

³ Directed content analysis

بنگرید). لازم به یادآوری است که طیف نظرسنجی از خیلی مهم (با امتیاز ۵) تا بی‌اهمیت (۱) قرار داشت و به دلیل این که هیچ مؤلفه اصلی و فرعی به مؤلفه‌های ارائه شده به اعضای پنل خبرگان اضافه نشد، در یک دور انجام شد. همچنین، نقطه برش^۱ امتیاز پنل خبرگان هم امتیاز ۳٫۱ (اهمیت متوسط) بود. این پنل با حضور ۸ نفر از متخصصان حوزه اخلاق پژوهش یا اخلاق اطلاعات و سردبیران مجله‌های علمی داخلی و خارجی برگزار شد (به بخش ۴-۲-۲ بنگرید).

۳-۲-۵. بررسی فرایند داوری و گردآوری اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»: در این گام از پژوهش، فرایند داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» مورد بررسی قرار گرفت. از این‌رو، فرایند داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در قالب مراحل همچون، ثبت مقاله، بررسی شیوه ارائه دیدگاه اعضای هیئت تحریریه و سردبیر، بررسی شیوه ارائه دیدگاه داوران، پیام‌های رد و بدل شده میان داوران، سردبیر و دست‌اندرکاران اجرایی مجله (مدیر اجرایی مجله)، چالش‌ها و مؤلفه‌های اخلاقی موجود میان افراد درگیر در فرایند داوری بررسی و برای مراحل گوناگون پژوهش در نظر گرفته شد (به بخش ۳-۴ از همین فصل بنگرید). اسناد داوری در دو قالب الکترونیکی ذخیره شده تحت وب و اسناد داوری «ورد» ارائه شده توسط داوران، تحلیل محتوای کیفی شدند. به بیان دیگر، تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری در برگیرنده تحلیل گزارش‌های داوری و فایل یا فایل‌های بارگذاری شده داوران بود. گزارش داوری که توسط مدیر اجرایی و برای ارزیابی کار داوران (۲ داور و یا گاهی بیش از ۲ داور) تهیه می‌شد در برگیرنده اجزاء زیر بود: عنوان مقاله، کدهای اختصاصی، خلاصه دیدگاه نهایی داور نخست و دوم و گاه سوم، پذیرش یا عدم پذیرش، دقت داوری، سرعت داوری و در بعضی از موارد نتیجه بررسی مدیر اجرایی (به پیوست ۸ بنگرید).

فایل داوری نیز در برگیرنده فایل اصلی مقاله نویسنده همراه با تغییرات اعمال شده و یادداشت‌های داور بر روی متن در «مایکروسافت آفیس ورد» بود و در این بخش از تحلیل محتوا با تبدیل این فایل‌ها به «پی‌دی‌اف»، در پروژه MaxQDA وارد شد. یادآوری این نکته ضروری است که در بررسی و تحلیل محتوای اسناد داوری، از آنجا که گزارش‌ها و فایل‌های داوری به یکدیگر مرتبط هستند و به احتمال فراوان، داوران از فایل‌های داوری برای تهیه بخش دیدگاه خود درباره مقاله در فرم داوری استفاده می‌کنند و همان دیدگاه‌ها در بخش گزارش‌های داوری می‌آیند، تلاش شد برای هر مورد نقض اخلاق داوری در گزارش‌های داوری، به فایل‌های داوری نیز مراجعه شود. به بیان دیگر، اگر موردی از نقض اخلاق داوری در گزارش داوری دیده شد، اگر آن نقض اخلاق در فایل‌های داوری نیز همچنان پابرجا بود، در آن‌صورت آن مورد به‌عنوان نقض اخلاق در نظر گرفته

¹ Cut point

شد. بازه زمانی این گزارش‌ها و فایل‌های داوری سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸^۱ را دربر می‌گرفت که از مجموع گزارش‌ها برای سال‌های یاد شده، تعداد ۳۴۰ سند تحلیل محتوا شدند (به جدول ۱-۳ بنگرید).

جدول ۱-۳. تعداد گزارش‌ها و فایل‌های داوری بررسی شده در تحلیل محتوای کیفی

تعداد گزارش‌های داوری	تعداد فایل‌های داوری	مجموع
۹۶	۵۱	۱۱۱
۹۷	۱۰۵	۱۹۶
۹۸	۱۸	۳۳
مجموع کل	۱۷۴	۳۴۰

۳-۲-۶. تحلیل محتوای اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»: در این گام از پژوهش، اسناد داوری گردآوری شده (برپایه مجوز صادره از پژوهشگاه) در مرحله پیشین و بر پایه رهنمودهای اخلاقی استخراج شده با استفاده از نرم‌افزار «MaxQDA V. 12» به صورت جهت‌دار تحلیل محتوای کیفی شد. از میان اسناد تحلیل شده، تعداد ۱۰۲ مورد نقض اخلاق داوری استخراج شد که در مؤلفه‌های اصلی «پابندی به زمان»، «رعایت محرمانگی»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» استخراج شدند (به بخش ۴-۲-۳-۱ بنگرید). یادآوری این نکته ضروری است که نمونه‌های نقض اخلاق داوری در مؤلفه‌های «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» به دلیل ذهنی بودن کار کدگذاری، در طیفی از ۰ تا ۱۰۰ قرار گرفتند و از این جهت این نمونه‌های اخلاقی به صورت بحث گروهی متمرکز که در ادامه توضیح داده می‌شود مورد بررسی قرار گرفتند (به بخش ۳-۲-۸ بنگرید)؛

۳-۲-۷. بررسی دیدگاه داوران مجله پردازش و مدیریت اطلاعات: در این گام از پژوهش، مؤلفه‌های اخلاق داوری از دیدگاه خود داوران در سه زمینه (اهمیت و حساسیت)، (خودارزیابی اخلاقی) و (شرایط و موقعیت‌های اخلاقی) نیز بررسی شد.^۲ ۳ گویه از اطلاعات جمعیت‌شناختی و ۱۰ گویه از مؤلفه‌های اخلاق داوری (پابندی و اهمیت) حذف شد تا این پرسشنامه کوتاه‌تر شود. نقطه برش امتیاز پنل خبرگان هم امتیاز ۳,۶ (بیش از اهمیت متوسط با امتیاز ۳) بود که بیشتر از نقطه برش پنل خبرگان نیز محسوب می‌شد. به بیان دیگر، مؤلفه‌هایی که زیر ۳,۶ بودند به دلیل طولانی شدن پرسشنامه، حذف شدند. در این بخش از پژوهش، دیدگاه ۶۰ نفر از داوران این

^۱ تحلیل محتوای اسناد داوری که دربرگیرنده گزارش‌ها و فایل‌های داوری بود از اواخر مهرماه ۱۳۹۸ تا اواسط آذرماه ۱۳۹۸ انجام شد. بنابراین، تمامی اسناد داوری پیش از این تاریخ تحلیل محتوای کیفی شدند.

^۲ از آنجا که در برآورد اولیه از خلأهای موجود در بررسی داده‌های به‌دست آمده از اسناد و فرایند داوری، حدود ۹ مؤلفه را نمی‌شد استخراج کرد، دیدگاه داوران مجله یادشده نیز در پژوهش گنجانده شد تا افزون بر مقایسه «اهمیت و حساسیت»، «خودارزیابی» و «شرایط و موقعیت‌های» اخلاق داوری با اسناد و فرایند داوری مجله، خلأهایی که در بررسی داده‌ها وجود داشت نیز برطرف گردد.

مجله که طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۳۹۸ بیش از ۱ اثر را داوری کرده بودند، گردآوری و بررسی شد. نتایج این بررسی برای تدوین بیانیه اخلاق داوری استفاده شد (به بخش ۴-۲-۳-۱ بنگرید).

۳-۲-۸. **بحث گروهی متمرکز:** در این گام از پژوهش از بحث گروهی متمرکز استفاده شد. به طور کلی دو نوع بحث گروهی متمرکز وجود دارد: اکتشافی و تأییدی^۱ که در پژوهش حاضر از روش تأییدی برای بررسی نمونه‌های به‌دست آمده از تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری استفاده شد. این روش گردآوری داده که در پژوهش‌های کیفی کاربرد بسیار زیادی دارد برای شناخت باورها، زبان، ادراک افراد، هنجارها، و اعمال گروهی از افراد درباره موضوعی ویژه و نیز عوامل زمینه‌ای موثر بر آن استفاده می‌شود. این روش بویژه در مواقعی که زمان بسیار کمی برای پژوهش وجود دارد می‌تواند کارایی فراوان داشته باشد. چرا که اطلاعات گسترده و اساسی را در مدت کمی جمع‌آوری می‌کند. به بیان دیگر، وقتی که اطلاعات اندک درباره یک موضوع داریم اما به دنبال اطلاعات عمیق و با جزئیات بیشتر هستیم نیز از این روش استفاده می‌کنیم. به دلیل کوچکی گروه‌های بحث و ماهیت محاوره‌ای آن، چنین گروه‌هایی برای جمع‌آوری سریع داده‌ها مناسبند. در این روش یک نفر به عنوان تسهیلگر^۲ گفتگو و یک یادداشت‌بردار^۳ وجود دارد که افراد را ترغیب می‌کند درباره موضوع مورد نظر بحث کنند. گروه معمولاً با شش تا هشت عضو تشکیل می‌شود که در یک مصاحبه ۱/۵ تا ۲ ساعته شرکت می‌کنند (نوروزی جوینانی ۱۳۸۸، ۱۷). در ابتدای این نشست بحث گروهی، توضیحی کوتاه و مفید درباره فرایند پژوهش و یافته‌های به‌دست آمده ارائه شد. سپس، مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری و مصداق‌های آن که پیشتر به اعضا ارسال شده بود معرفی و توضیح مختصری درباره آن‌ها ارائه شد. در ادامه به بحث درباره یافته‌های به‌دست آمده از تحلیل محتوای کیفی اسناد پرداخته شد. یادآوری این نکته ضروری است که در برخی از مؤلفه‌ها همچون «توجه به بدرفتاری پژوهش» و «بیان احترام‌آمیز» در قریب به اتفاق موارد (به غیر از موارد نادر و به انتخاب سردبیر یا مدیر اجرایی) همه یادداشت‌های داوران را نویسندگان دریافت می‌کردند و از این جهت تعدیل ناچیزی در گزارش‌های داوری اتفاق می‌افتاد. در مواردی که سامانه داوری امکان ثبت و پیگیری مؤلفه‌های اخلاق داوری در گزارش‌های داوری را نداشت از پیام‌ها یا تماس‌های دریافتی (شفاهی یا کتبی) مدیر اجرایی و سردبیر برای استخراج رعایت مؤلفه‌های اخلاق داوری استفاده شد. این مؤلفه‌ها در برگیرنده مؤلفه‌های اصلی و فرعی مرتبط با «برخورد منافع»، «نبود سوگیری»، «بد رفتاری پژوهش» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی» بودند. یادآوری این نکته از این جهت انجام شد که در بحث گروهی متمرکز، برخی از این مؤلفه‌ها از سوی اعضا با این تردید روبرو بودند که ممکن است مخاطب گزارش‌های داوری، سردبیر و نه نویسنده (گان) بوده باشد و از این نظر، ممکن است نقض اخلاق داوری رخ نداده باشد. در این گام از پژوهش، ۲۳ نمونه رعایت نکردن مؤلفه‌های اخلاق داوری (به جدول ۳-۲ بنگرید) مورد بحث و بررسی قرار گرفت. همچنین، برخی از

¹ Exploratory & Confirmatory

² Facilitator

³ Note taker

مصادق‌های ممکن برای مؤلفه‌های اخلاق داوری نیز از سوی اعضای بحث گروهی متمرکز پیشنهاد و به یافته‌های پژوهش اضافه شد. یادآوری این نکته ضروری است که به دلیل بحث و بررسی فراوان درباره هر یک از نمونه‌ها، این بخش از پژوهش در دو نشست مجزا و با فاصله یک هفته از یکدیگر برگزار شد. به دلیل کوتاه بودن زمان بحث گروهی متمرکز و همچنین، دشواری بحث درباره همه نمونه‌ها، از میان این نمونه‌های مشاهده شده تعداد ۲۳ نمونه به صورت هدفمند برای این گام از پژوهش به شرح زیر انتخاب شدند (به جدول ۳-۲ بنگرید).

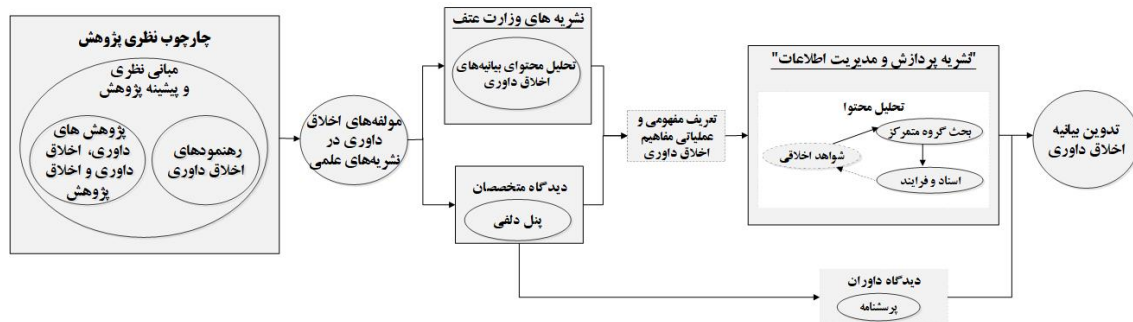
جدول ۳-۲. فراوانی تعداد کدهای انتخابی برای بحث گروهی متمرکز

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	تعداد موردها
۱	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	۱۲
۲	پیشنهاد سازنده و عینی	۶
۳	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۴
۴	رعایت محرمانگی	۱
	مجموع	۲۳

یادآوری این نکته ضروری است که فایل صوتی بحث گروهی متمرکز پیاده‌سازی و تحلیل محتوای کیفی شد و یادداشت‌های تحلیلی^۱ برای موافقت، مخالفت و یا دلایل درستی یا نادرستی، چرایی و چگونگی رخداد این نمونه‌های نقض اخلاق داوری در نرم‌افزار MaxQDA قرار داده شد و در بخش یافته‌های پژوهش و نتیجه‌گیری از آن‌ها استفاده شد. یافته‌های این گام از پژوهش، دربرگیرنده دو بخش بحث و بررسی نمونه‌های نقض اخلاق داوری و مؤلفه‌های بافتی نقض اخلاق داوری بود که در بخش ۴-۲-۳-۳ ارائه می‌شود. همچنین، نام اعضای بحث گروهی متمرکز در بخش پیوست‌ها قابل مشاهده است (به پیوست ۸ بنگرید)؛

۳-۲-۹. تدوین مرامنامه اخلاقی مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات»: در این گام از پژوهش، برونداد به‌دست آمده از مراحل پیشین برای تدوین مرامنامه اخلاقی این مجله به کار گرفته شد (به بخش ۴-۲-۳ بنگرید).

¹ Memos

نمودار ۳-۳. مدل مفهومی مراحل انجام پژوهش

یادآوری این نکته ضروری است که بیانیه تدوین شده در پژوهش حاضر برای «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» حالت تجویزی^۱ داشته و بر پایه رهنمودها و مؤلفه‌های تبیینی^۲ همچون رهنمودهای اخلاق داوری «کوپ» تنظیم شده است.

۳-۳. اعتبار پژوهش و بی‌نام‌سازی داده‌ها

در این پژوهش از سه نوع زاویه‌بندی^۳ پژوهشگر^۴، داده^۵ و روش پژوهش^۶ برای اعتبار یافته‌های پژوهش استفاده شد. نخستین زاویه‌بندی، زاویه‌بندی پژوهشگر بود که از بیش از ۲ پژوهشگر در تیم پژوهش برای افزایش اعتبار پژوهش استفاده شد^۷. دومین زاویه‌بندی نیز زاویه‌بندی داده‌ای بود که از بیش از ۲ نوع داده برای تدوین بیانیه اخلاق داوری استفاده شد. داده‌های به کار گرفته شده در این پژوهش دربرگیرنده موارد زیر بود: الف) داده‌های کیفی بیانیه‌های اخلاق داوری برای روشن کردن بافت حاکم بر بیانیه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران و بررسی مؤلفه‌های اخلاق داوری؛ ب) داده‌های کیفی اسناد داوری به عنوان نمونه‌های رعایت یا نقض اخلاق داوری؛ ج) داده‌های کمی پنل خبرگان برای تأیید مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری؛ د) پرسشنامه داوران برای بررسی دیدگاه داوران درباره مؤلفه‌های اخلاق داوری؛ و ه) داده‌های کیفی بحث گروهی متمرکز برای افزایش اعتبار یافته‌های بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری. سومین زاویه‌بندی نیز زاویه‌بندی روش پژوهش بود که از دو روش‌شناسی کیفی و کمی و با تعداد بیش از یک مورد از هر کدام از روش‌های کیفی (۴ روش) و کمی (با ۲ روش) و در مجموع ۶ روش گردآوری داده‌ها استفاده شد. برای رعایت محرمانگی و بی‌نام‌سازی اسناد داوری و دیدگاه داوران از پروتکل حذف نام^۸ (داوران و نویسندگان و سایر اجزای افشا

^۱ Prescriptive

^۲ Descriptive

^۳ Triangulation

^۴ Researcher

^۵ Data

^۶ Research method

^۷ در این پژوهش، ۵ نفر حضور داشتند که از ۴ نفر آنها برای زاویه‌بندی پژوهشگر در تحلیل محتوای کیفی استفاده شد.

^۸ Name deletion protocol

کننده هویت داوران و نویسندگان) در دو مرحله انجام شد. مرحله نخست در مرحله تحلیل محتوای اسناد (و پیرو آن، مرحله بحث گروهی متمرکز) انجام شد که در این مرحله هویت نویسندگان و داوران از گزارش‌ها و فایل‌های داوری توسط مدیر اجرایی و یکی دیگر از اعضای پژوهش که با هویت داوران هیچ آشنایی نداشت صورت پذیرفت. در مرحله دوم بی‌نام‌سازی مقاله‌ها با حذف عنوان مقاله‌ها انجام شد تا در مرحله بحث گروهی متمرکز، اعضا از هویت نویسندگان نیز بی‌خبر باشند.

۳-۴. بافت داوری و اخلاق داوری در مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات»^۱

برای این که به صورت ویژه به شرایط و نیازمندی‌های مجله پرداخته شود، لازم است اشاره کوتاهی به شرایط و وضعیت انجام داوری و رعایت اخلاق این مجله پردازیم. همانگونه که پیشتر هم اشاره شد، «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»، دارای پروانه انتشار از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، یک ادواری علمی و دارای فرایند هم‌ترازخوانی است که اولین شماره آن با نام «نشریه فنی مرکز مدارک علمی» در مهرماه ۱۳۵۱ منتشر گردید و انتشار آن با تغییر نام به «فصلنامه علوم اطلاع‌رسانی» و «فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات» و در زمستان ۱۳۹۰ با تغییر نام به «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» ادامه یافت. مالکیت مادی و معنوی این ادواری به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران تعلق دارد. تمام مراحل دریافت، داوری، و انتشار به صورت الکترونیکی و از طریق سامانه مدیریت نشریات صورت می‌گیرد. این مجله هدف‌های زیر را دنبال می‌کند:

- گسترش ارتباطات علمی در میان پژوهشگران و فناوری‌ها در میان تولیدکنندگان و نیازمندان علم و فناوری؛

- انتشار آخرین یافته‌های علمی در کشور؛
- افزایش مشاهده‌پذیری آثار ایرانیان در جهان؛
- آگاه‌سازی مخاطبان از گسترش‌های علم و فناوری؛
- ثبت یافته‌ها و نتایج پژوهش‌ها در کشور؛
- شناخت و معرفی پژوهشگران و نوآوران کشور؛
- ارتقای سطح دانش و پژوهش در کشور؛
- ترویج استانداردهای نشر ادواری‌ها در کشور.

همانگونه که اشاره شد، این مجله عضو «کمیته اخلاق نشر (کوپ)» است و از اصول آن پیروی می‌کند و مخاطبان آن را استادان دانشگاه و دانشجویان دکترای رشته‌های مرتبط، و پژوهشگران و کارگزاران حوزه‌های مرتبط تشکیل می‌دهند. قلمرو این مجله به گونه‌ای است که گزارش پژوهش‌های نوین را در قالب مقاله‌های

^۱ این اطلاعات مجله تا تاریخ ۱۶/۰۹/۱۳۹۸ است.

پژوهشی، مروری، و مطالعه موردی در زمینه نظریه پردازی، رهیافت‌های فلسفی، روش‌شناسی، روند پژوهی، آینده‌نگاری، معماری، مدل، الگوریتم، استاندارد، رهنمود، زبان، جنسیت، آموزش، و یادگیری؛ در قلمرو «اطلاعات و دانش علمی و فناوری» به صورت میان‌رشته‌ای و در پیوند با محورهای زیر، برای بررسی و انتشار می‌پذیرد:

۱. پردازش اطلاعات (دربگیرنده تولید، فراهم‌آوری، و انتقال، سازمان‌دهی، ذخیره و بازیابی، حفظ و آرشیو، ارزیابی و تحلیل مدیریت کیفیت، بازنمایی و دیداری‌سازی، ابزارهای زبانی و زبان‌شناختی)؛
 ۲. جامعه و اطلاعات (دربگیرنده سیاست‌گذاری، اخلاق و حقوق، اقتصاد، صنعت، و بازار، نهاد و سازمان، نوآوری و کارآفرینی، رسانه، مشارکت بخش عمومی و خصوصی، دسترسی آزاد، علم آزاد، و داده آزاد، پایش و ارزیابی تأثیر، اشتراک منابع)؛
 ۳. انسان و اطلاعات (دربگیرنده تعامل انسان و ماشین، رفتار اطلاع‌یابی، تجربه و رابط کاربری، سواد (اطلاعات، دیجیتال، محتوا، و رسانه)؛
 ۴. فناوری اطلاعات (دربگیرنده سیستم‌های مدیریت اطلاعات و دانش، سیستم‌های هوشمند و پیشنهاددهنده، سیستم‌های جست‌وجو، معماری‌های پلتفرمی، امنیت، اینترنت اشیا، کسب و کار الکترونیک، اکتشاف دانش، مدیریت محتوا، تحلیل داده‌های کلان)؛
 ۵. دیگر زمینه‌ها، موضوع‌ها، و فناوری‌های نوین در پردازش و مدیریت اطلاعات و دانش علمی و فناوری.
- این مجله از سال ۱۳۹۰ با عنوان «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» و با اعتبار علمی - پژوهشی منتشر می‌شد. اما این اعتبار از سوی کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور حذف و به جای آن «نشریه علمی» تصویب شد. بنابراین این نشریه اکنون با همین اعتبار منتشر می‌شود.
- انتخاب داوران برای هر مقاله به این ترتیب است که سردبیر دست‌کم دو داور را برای هر مقاله تعیین می‌کند. در این زمینه ممکن است اعضای هیئت تحریریه نیز داورانی را پیشنهاد کنند. همچنین این امکان نیز وجود دارد که نویسندگان داوران پیشنهادی خود را معرفی کنند که ممکن است بسته به مورد، از آنها استفاده شود. تعداد این موارد زیاد نیست ولی در صورت وجود، از نویسندگان می‌خواهند دست‌کم چهار داور معرفی کنند و نشریه هم یک یا دو نفر از آنها را انتخاب می‌کند. در این شرایط، به دلیل امکان آشکار بودن هویت داوران و نویسندگان برای یکدیگر، گزارش داوری با سخت‌گیری بیشتری از سوی مدیر اجرایی و سردبیر بررسی خواهد شد. هیئت تحریریه نشریه شامل ۹ نفر از اعضای هیئت علمی پژوهشگاه و سایر دانشگاه‌ها و نهادهای علمی کشور است با ترکیب تخصص‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی (۶ نفر)، مدیریت (۱ نفر)، زبان‌شناسی (۲ نفر) و مرتبه‌های علمی استادی (۵ نفر)، دانشیاری (۳ نفر) و استادیاری (۱ نفر). انتخاب این افراد با پیشنهاد پژوهشگاه و موافقت کمیسیون بررسی مجله‌های علمی کشور صورت گرفته است. وظایف آنها برپایه اساس‌نامه نشریه دربگیرنده موارد زیر است:

- تأیید داوران معرفی شده از سوی سردبیر برای همکاری با مجله؛
- همکاری در داوری دست‌نوشته‌ها؛
- تصویب موضوع‌های پیشنهادی سردبیر برای ویژه‌نامه‌ها؛
- تنظیم نهایی هر شماره از پژوهش‌نامه برای انتشار؛
- تصویب فرایند داوری؛
- رسیدگی به اعتراض‌های پدیدآوران؛
- رسیدگی به داوری‌های ناهمگون و ناهم‌خوان نوشته‌ها؛
- نظارت بر چگونگی دستیابی به هدفهای پژوهش‌نامه.

بررسی اولیه مقاله‌ها از سوی هیئت تحریریه اکنون به صورت الکترونیکی برگزار می‌شود و عمده همکاری آنها در فرایند بررسی (ارزیابی اولیه) مقاله‌های دریافت شده به نشریه است. مقاله‌ها به صورت بی‌نام‌شده^۱ برای اعضای هیئت تحریریه ارسال می‌شود و افراد نظر خود را درباره ارتباط موضوعی مقاله با قلمروی موضوعی و همچنین مناسب بودن انتشار آنها اعلام می‌کنند. مقاله‌های دریافتی در این مجله طی دو مرحله الف) بررسی؛ و ب) داوری؛ ارزیابی می‌شوند. در مرحله بررسی، هیئت تحریریه مقاله‌های دریافت شده را تنها از نظر تطابق با اهداف و قلمروی موضوعی، تناسب با سطح علمی نشریه، نشر تکراری نداشتن، تخلف اخلاقی یا سرقت علمی نداشتن، تناسب ساختار و نگارش برپایه راهنمای پدیدآوران، در بیشینه ۱۰ روز بررسی و اعلام نظر می‌کنند. سردبیر با در نظر گرفتن نظرهای اعلام شده درباره هر یک از مقاله‌ها، با پذیرش یا عدم پذیرش موافقت می‌کند. در این مرحله، اعضای هیئت تحریریه می‌توانند داور(ان) مورد نظر خود را پیشنهاد کنند. در صورت رد مقاله از سوی مجله، پیامی الکترونیکی حاوی دلیل پذیرفته نشدن به پدیدآور مسئول یا رابط ارسال می‌شود. در صورت اعتراض پدیدآور مسئول یا رابط به نتیجه یا بازنویسی مقاله، مستندات وی از سوی مدیر اجرایی به سردبیر ارسال می‌شود و سردبیر دوباره مقاله را برای بررسی اعضای هیئت تحریریه ارسال می‌کند.

در مرحله داوری که از نوع «دو سو نا شناس» است، طی آن هویت نویسنده و داور برای یکدیگر ناشناس است. انتخاب داوران از سوی سردبیر یا با مشارکت هیئت تحریریه و پدیدآوران صورت می‌گیرد. برای هر مقاله دست کم دو داور در نظر گرفته می‌شود. پیش از ارسال مقاله برای داوری، برای آنها دعوت‌نامه‌ای مبنی بر رضایت و آمادگی آنها برای داوری ارسال می‌شود. معمولاً داوران این موارد را (در صورت وجود) پیش از داوری به آگاهی نشریه می‌رسانند:

- هر گونه برخورد منافع درباره موضوع مقاله یا پدیدآور(ان) اثر؛
- نداشتن دانش کافی درباره موضوع اثر؛

¹ Anonymized

- نداشتن امکان و شرایط داوری در زمان مقرر؛

- دریافت درخواست داوری همان اثر از سوی نشریه دیگر.

در صورت موافقت آنها، مقاله برای آنها ارسال می‌شود. داوران، مقاله را بر پایه فرم داوری ارزیابی و نظر خود را اعلام می‌کنند. معیارهای داوری در این مرحله شامل نوآوری، اصالت، کیفیت، سودمندی و اثربخشی است که در قالب تعداد زیادی پرسش (شاخص ارزیابی) در فرم داوری ارزیابی می‌شوند. در صورت دریافت نتیجه از سوی هر دو داور، گزارشی از سوی مدیر اجرایی تنظیم و برای سردبیر ارسال می‌شود. در این گزارش، ضمن درج نظر داوری، مدت زمان داوری نیز به منظور سنجش سرعت داوران اعلام می‌شود. سردبیر بر پایه نظر داوران که گاهی هم سو و گاهی ناهم سو هستند، نظر خود را مبنی بر «رد»، «اصلاح»، و «پذیرش» اعلام می‌کند. در صورت پذیرش یا رد، دلایل به طور مکتوب برای پدیدآور رابط ارسال می‌شود (به پیوست ۱۰ بنگرید). همچنین در صورت نیاز به اصلاح، از نویسندگان خواسته می‌شود اصلاح‌های خواسته شده را همراه با یادداشتی مبنی بر اعمال هر یک از اصلاح‌ها یا دلایل عدم امکان اعمال آنها ارسال کنند. پس از آن سردبیر از یکی از داوران (یا در مواردی از هر دو داور) می‌خواهد درباره کیفیت مقاله پس از اصلاح، اعلام نظر کنند. مبادله مقاله میان داور و نویسنده (با واسطه نشریه) تا آنجا ادامه می‌یابد که داوران و سردبیر از کیفیت مقاله رضایت لازم را به دست آورند. در نهایت نامه پذیرش صادر می‌شود و مقاله در نوبت چاپ و انتشار قرار می‌گیرد.

در این نشریه مدیریت فرایند دریافت و ارسال مقاله، داوری، و انتشار اینترنتی از طریق سامانه‌ای الکترونیکی به نام «یکتاوب» به نشانی jipm.irandoc.ac.ir صورت می‌گیرد. پدیدآور رابط (نویسنده مسئول مکاتبات میان نشریه و پدیدآور(ان) مقاله) در وبگاه نشریه نام‌نویسی می‌کند و پس از تأیید نام‌نویسی از سوی کارشناس نشریه دارای حساب کاربری می‌شوند و می‌توانند مقاله خود را ارسال کنند. در هنگام ارسال مقاله، ضروری است دو فایل از اثر ارسال شود: یک فایل با درج مشخصات کامل پدیدآوران (شامل وابستگی سازمانی و اطلاعات تماس) و فایل دیگر بدون نام پدیدآوران. دریافت مقاله به همراه کد اختصاصی آن به همه پدیدآوران اعلام شده در مقاله از طریق رایانامه نشریه اعلام می‌شود تا از ارسال مقاله به نام خود آگاه شوند. در پروفایل هر نویسنده، پیشنهاد داور نیز شدنی است و در موارد لازم امکان دعوت به همکاری از آنها نیز وجود دارد. همچنین، پدیدآور رابط امکان رصد همه مراحل انجام شده درباره مقاله خود را دارد و در هنگام هر تغییری در وضعیت مقاله، رایانامه‌ای به طور خودکار به پدیدآور رابط ارسال می‌شود.

کارشناس فایل بی‌نام را برای اعضای هیئت تحریریه ارسال می‌کند تا اعضا، ارزیابی خود را در مدت حداکثر ۱۰ روز اعلام کنند. هرچند سردبیر به اطلاعات این بخش دسترسی دارد، برای سرعت عمل بیشتر، مدیراجرایی گزارشی از نظر اعضا را به شرح زیر برای سردبیر ارسال می‌کند و سردبیر نظر خود را مبنی بر ارسال به داوری یا رد اعلام می‌کند. در صورت رد مقاله، ایمیلی برای آگاهی پدیدآور رابط ارسال می‌شود. در صورت ارسال مقاله به مرحله داوری، ابتدا دعوت‌نامه رایانامه‌ای از سوی نشریه به داور(ان) ارسال می‌شود که در آن

عنوان و چکیده مقاله درج شده است. داور نیز در صورت موافقت با شرایط داوری مقاله و آمادگی خود، پاسخ مثبت می‌دهد و پس از آن فایل بی‌نام مقاله از طریق سامانه برای وی ارسال می‌شود. داوران نیز لازم است ابتدا در نشریه دارای حساب کاربری داوری شوند و از طریق آن، داوری را انجام دهند. انجام داوری به معنای این است که در فرم داوری، به بخش‌های مشخص شده، امتیازی داده شود و سپس در کادر توضیح‌دار، دیدگاه‌های خود را بیان کند. به دلیل اینکه فایل وُرد مقاله، در دسترس داوران قرار می‌گیرد، امکان یادداشت‌گذاری در فایل مقاله نیز برای داوران وجود دارد. در نهایت، فرم داوری، گزارش داوری، و فایل‌های کامنت‌دار مقاله (در صورت وجود) با صلاح‌دید سردبیر در اختیار پدیدآور رابط قرار می‌گیرد. پدیدآور این فرصت و این حق را دارد بلافاصله که پاسخ داوران را از سوی سامانه مجله دریافت کرد، به ایرادهای داوران به شکل مستدل پاسخ بدهد. داوران و سردبیر و یا داور جدید نیز می‌توانند پاسخ وی را بررسی کرده و اگر منطقی باشد بپذیرند.

اسناد داوری در این مجله نیز دربرگیرنده فرم داوری با قابلیت امتیازدهی شاخص‌ها (بیشترین امتیاز: ۵۰) است که در انتهای آن، کادری برای داوران تعبیه شده است که مهم‌ترین دیدگاه خود درباره مقاله و دلیل‌های پذیرش یا رد مقاله را در آن درج می‌کنند. همان‌طور که گفته شد داوران امکان یادداشت‌گذاری روی فایل بی‌نام شده نویسندگان را نیز دارند و می‌توانند آن فایل را همراه با مواردی همچون مقاله‌های مشابه (در صورت بدرفتاری پژوهش) در انتهای فرم فراگذاری^۲ کنند. پس از ارسال فرم داوری، این فرم در سامانه مجله در بخش داوری‌های دریافت شده ذخیره می‌شود. پس از اینکه دو داور یک نشریه، داوری‌های خود را پاسخ دادند و گزارش داوری مقاله از سوی مدیر اجرایی به سردبیر ارسال، و در نهایت تصمیم نهایی وی دریافت شد، فرم داوری برای نویسنده قابلیت مشاهده پیدا می‌کند و می‌تواند مقاله خود را برپایه دیدگاه‌های داوران، ویرایش کند؛ به این معنی که امکان ویرایش مقاله به وی داده می‌شود. مدت زمان در نظر گرفته شده برای داوری اولیه ۱ ماه است که این مدت برای داوری‌های بعدی (پذیرش با اصلاح‌های جزئی) ۲ ماه در نظر گرفته شد و بیش از این میزان، به عنوان نقض اخلاق داوری در نظر گرفته شد (به پیوست ۱۰ بنگرید).

¹ Comment

² Upload

فصل چهارم

یافته‌های پژوهش

۴-۱. مقدمه

این بخش از پژوهش، یافته‌های به دست آمده از بخش نخست پژوهش است. با این حال، بخش‌های تکمیلی این پژوهش (در بخش دوم) به تدوین بیانیه یا مرامنامه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در گزارش نهایی منجر شده است. همچنین، از آنجا که اطلاعات و داده‌های بسیاری از مجله‌های علمی استخراج شده، تنها در این بخش به مقایسه کلی مجله‌ها پرداخته شده است و داده‌های مربوط به اطلاعات مربوط به میزان توجه مجله‌ها به راهنمای اخلاق داوری «کوپ»، و همچنین تک تک مجله‌ها یا دست کم، مجله‌های ویژه در حوزه بیانیه اخلاق داوری به دلیل کوتاه شدن گزارش در این بخش نیامده است.

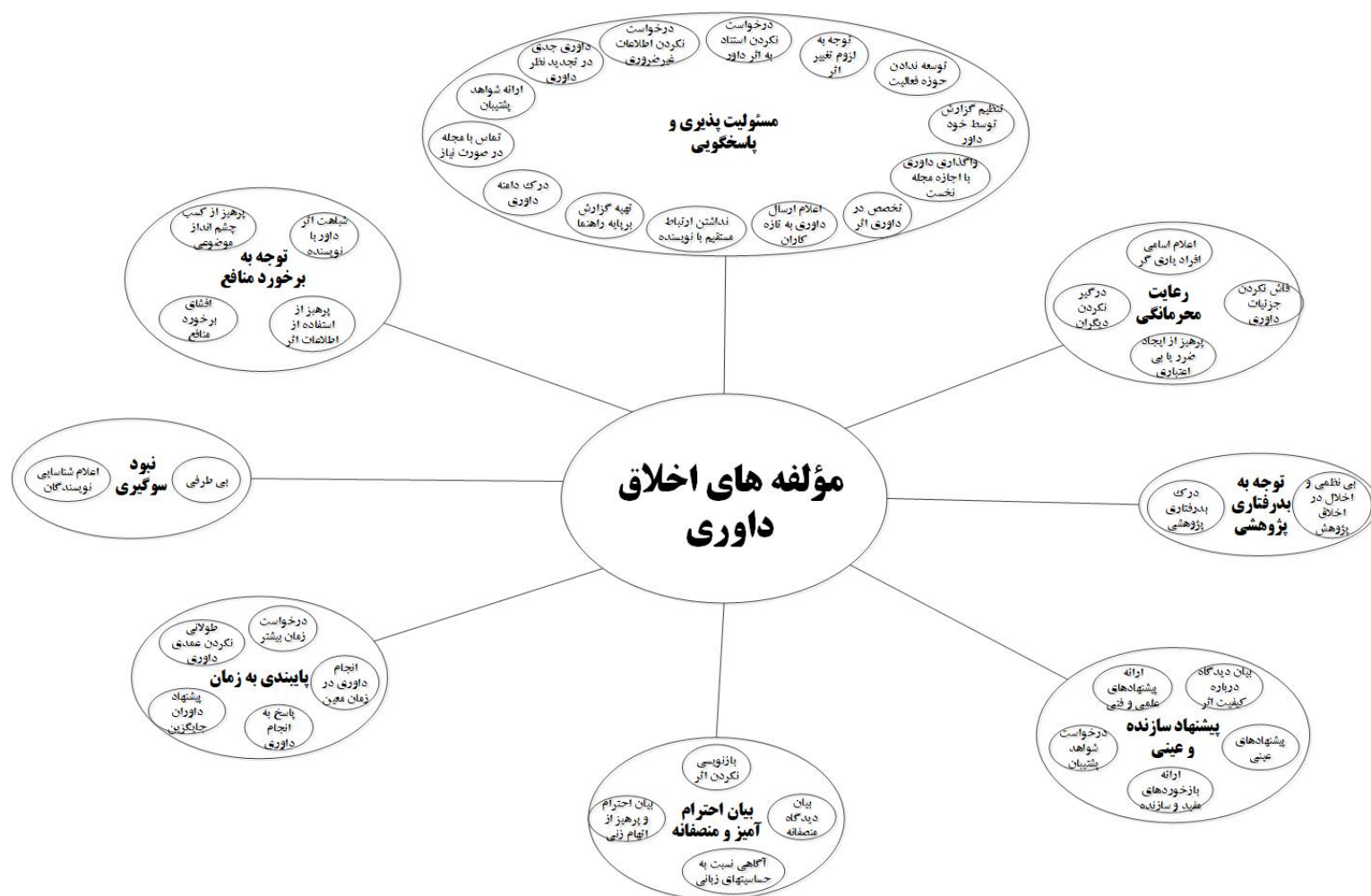
۴-۲. پاسخ به پرسش‌های پژوهش

این بخش از پژوهش به تحلیل محتوای رهنمودهای اخلاق داوری و استخراج مؤلفه‌های اخلاق داوری و تحلیل محتوای بیانیه‌های اخلاق داوری مجله‌های علمی «وزارت عتف»، اجرای پنل خبرگان، دیدگاه داوران مجله، تحلیل محتوای اسناد داوری مجله، و بحث گروهی متمرکز می‌پردازد که دربرگیرنده پاسخ به پرسش‌های این پژوهش نیز هست.

۴-۲-۱. پرسش نخست: مهم‌ترین مؤلفه‌های موجود در رهنمودهای اخلاقی ملی و بین‌المللی چیستند و در برگیرنده چه ملاحظه‌هایی برای اخلاق داوری در مجله‌های علمی هستند؟

بر پایه آنچه در این فصل مطرح شد، می‌توان چارچوب نظری و مدل مفهومی پژوهش حاضر را به شکل زیر تدوین کرد. یادآوری این نکته ضروری است که این چارچوب نظری و مدل مفهومی که در ادامه می‌آید در اصل، بر پایه رهنمودهای بین‌المللی است و این رهنمودها هم برگرفته از پژوهش‌هایی استخراج شده است که برخی از مهم‌ترین این پیشنهادها در پژوهش حاضر آمده است (به بخش ۳-۲ و ۳-۲-۲ بنگرید).

بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی: مطالعه موردی فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات... □ ۷۸

نمودار ۴-۱. مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری در مجله‌های علمی

همانگونه که در نمودار بالا می‌توان دید، مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری دربرگیرنده ۸ مؤلفه پایبندی به زمان، رعایت محرمانگی، نبود سوگیری، توجه به برخورد منافع، توجه به بدرفتاری پژوهشی، بیان احترام‌آمیز و منصفانه، پیشنهاد سازنده و عینی و مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی که در مجموع، این مؤلفه‌ها دربرگیرنده ۴۰ مؤلفه‌های فرعی بود که فهرست آن‌ها در بخش پیوست (به پیوست ۳ بنگرید) آمده است. بر پایه آنچه که در ادامه می‌آید، هشت مؤلفه اصلی اخلاق داوری به شرح زیر است که تعریف‌های مفهومی و عملیاتی مفاهیم اخلاق داوری بوده و برای تحلیل محتوای اسناد داوری مورد استفاده قرار گرفته است. لازم به یادآوری است، مؤلفه‌های فرعی در درون هر یک از مؤلفه‌های اصلی گنجانده شده است.

۴-۱-۱-۲. توجه به بدرفتاری پژوهشی^۱

برخی از پژوهشگران همچون «دی‌آنجلو»^۲ (D'Angelo 2012, 47) بر این باورند که باوجود این‌که همترازخوانی می‌تواند برخی از نمونه‌های بدرفتاری علمی در اخلاق پژوهش را شناسایی کند اما شناسایی این بدرفتاری‌های علمی جزو هدف اصلی همترازخوانی به شمار نمی‌آید و در برخی از موارد، فرایند همترازخوانی ممکن است باعث تشویق به بدرفتاری پژوهشی محدود یا حتی بی‌اخلاقی شود. «رزنیک» نیز معتقد است داوری در شناسایی بدرفتاری‌های پژوهشی مهم و حیاتی است و فعالیت در زمینه اخلاق پژوهش را به عنوان راهی برای آگاهی‌رسانی بیشتر به افراد درباره اخلاق و بدرفتاری پژوهش و بهبود قضاوت و تصمیم‌گیری اخلاقی آن‌ها می‌داند (Resnik 2010). لی و همکارانش (Lee et al quoted in Resnik & Elmore 2015) نیز بر این باورند در صورتی که داوران به منابعی همچون پرونده‌های اولیه پژوهش برای تشخیص داده‌سازی یا جعل دسترسی داشته باشند، می‌توانند این گونه از بدرفتاری‌ها را شناسایی کنند. از سوی دیگر «کوپ» بدرفتاری پژوهشی را دربرگیرنده داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری تصویر، پژوهش غیراخلاقی و گزارش‌دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و برخورد منافع می‌داند (COPE 2017).

۴-۱-۲-۲. برخورد منافع^۳

برخورد منافع در همترازخوانی مسئله مهمی است که به توجه بیشتری نیازمند است. برخورد منافع می‌تواند قضاوت‌هایی که داوران یا سردبیران انجام می‌دهند را به سود یا علیه یک اثر تبدیل کند و اعتماد نویسندگان به روند همترازخوانی را تضعیف کند (Elmore & Resnik 2016). در دیدگاه دی‌آنجلو داور متعهد است از تخلف در برخورد منافع جلوگیری کند. در غیر این صورت، مسئولیت این امر به سردبیر باز می‌گردد که این تخلف را کشف کند (D'Angelo 2012, 49). از دیدگاه «مانچیکانتی» و همکارانش (Manchikanti et al 2015) داوران نباید برخورد منافع عمده در موضوع اثر داشته باشند. از دیدگاه آن‌ها، داورانی که برای یک شرکت کار می‌کنند

¹ Misconduct of research

² D'Angelo

³ Conflict Of Interest (COI)

که در مقاله در دست داوری محصول‌شان مورد آزمایش قرار گرفته، رقبای آنها، افرادی که برنامه‌های سیاسی و ایدئولوژیک دارند، نمونه‌هایی از برخورد منافع را دارند. آن‌ها برخورد منافع را واقعیت‌هایی می‌دانند که برای شرکت‌کننده در فرایند انتشار آشناست و اگر بعداً برای وی آشکار شود احساس می‌کند او را گمراه کرده‌اند یا فریب خورده است. این برخورد منافع ممکن است بر قضاوت نویسندگان، داوران و سردبیران تأثیر بگذارد که ممکن است شخصی، تجاری، سیاسی، علمی یا مالی باشند. برخورد منافع مالی دربرگیرنده استخدام، بودجه پژوهشی، مالکیت سهام، پرداخت‌های مالی برای ارائه یا سفر، مشاوره، پشتیبانی غیرمالی یا هر منفعت سازمانی دیگر است. درک از برخورد منافع همانند یک تضاد واقعی مهم است زیرا هر دوی آنها اعتماد را از بین می‌برد. برخورد منافع هنگامی اتفاق می‌افتد که شرکت‌کنندگان در انتشار یک اثر، منافع شخصی یا حرفه‌ای دارند که می‌تواند تأثیر نامناسب بر قضاوت آنها بگذارد. همچنین، سردبیران و داوران ممکن است به دوستان، همکاران یا دانشمندانی که عقیده پژوهش آنها را تأیید می‌کنند یا کمتر انتقاد کنند توجه ویژه‌ای داشته باشند. برعکس نیز ممکن است اتفاق بیفتد. مثلاً اگر داوری با اثری از پژوهشگری مواجه شود که ایده رقابتی دارد، یا اگر نویسنده وقتی داور است، نظر منفی به مقاله داور اثر خود داشته باشد؛ یا در صورتی که یک داور قصد انتشار مقاله‌ای در موضوع مرتبط به آن مقاله را داشته باشد، نشر آن مقاله را به دیرکرد بیاندازد. برخورد منافع در بسیاری موارد شایع است و شناسایی آن دشوار است. برخورد منافع ممکن است بسته به رشته، موقعیت جغرافیایی پژوهشگران و حتی جنسیت نویسندگان متفاوت باشد. اما مهم‌تر از همه، سیاست هیئت تحریریه مجله با ارجاع به استانداردهای اخلاقی و پیروی از این سیاست، نقش کلیدی در شناسایی و اصلاح برخورد منافع دارد (Gasparyan, Ayvazyan, Akazhanov & Kitaz, 2013).

مجله‌ها می‌توانند سیاست‌های مشخص و موثری را در فرایند هم‌تراز خوانی برای داوران و سردبیران برای برخورد منافع تهیه کنند. برای این کار باید برخورد منافع را تعریف کنند و نمونه‌هایی از انواع شرایط تحت پوشش برخورد منافع را فراهم کرده و فرایندی برای داوران و سردبیران برای گزارش برخورد منافع بگنجانند. اگر داوری برخورد منافع خود را افشا کرد، سردبیر می‌تواند فرد دیگری برای داوری آن مقاله انتخاب کند. در صورتی که مجله بیشتر از ۱ سردبیر دارد، اگر یک سردبیر برخورد منافع خود را افشا کرد، سردبیری که برخورد منافع ندارد می‌تواند فرایند داوری را به دست گیرد. «کوپ» (COPE 2017) راهنمایی برای مجلات ایجاد کرده است که مجلات می‌توانند آن را بپذیرند یا برای رسیدگی به برخورد منافع داوران و سردبیران به کار برند.

«رنزیک و المور» (Resnik & Elmore 2018) برخی از انواع برخورد منافع را به شرح زیر برمی‌شمرند: (۱) از پژوهشگری با سهمی مشخص در یک شرکت خواسته شده مطالعه‌ای را که در آن یک داوری تولیدی از یک شرکت برتر (محصول رقابتی) است را داوری کند؛ (۲) سردبیر با سهمی مشخص در یک شرکت فرایند داوری را مدیریت کند؛ (۳) از یک پژوهشگر خواسته شده که مقاله کسی را که رابطه حرفه‌ای با او دارد (دانشجو یا مشاور سابق اوست) داوری کند؛ (۴) از یک پژوهشگر خواسته شده مقاله‌ای را که توسط گروه پژوهشی رقیب ارسال

شده داوری کند؛ ۵) سردبیر یک مجله یک مقاله به مجله ارسال کند. داوران باید هرگونه برخورد منافعی که می‌تواند نظر آنها را در یک نوشته تحت تأثیر قرار دهد، افشا کنند و از داوری آثار ویژه‌ای که به صورت بالقوه روی آنها سوگیری وجود دارد، اجتناب کنند. داوران نباید پیش از انتشار یک اثر، از دانش اثری که در حال داوری آن هستند برای افزایش منافع خود استفاده کنند (Gasparyan et al 2013; Shamoo an Resnik quoted in Resnik & Elmore 2015)، منافع مالی نویسندگان می‌تواند برخورد منافع در پژوهش ایجاد کنند (Sismondo 2008; Shamoo & Resnik quoted in Resnik & Elmore 2015).

در رهنمودهای اخلاق داوری «کوپ» بر این تأکید شده است که داور باید هرگونه برخورد منافع (بالقوه و بالفعل) را به مجله اعلام می‌کند. «کوپ» انواع برخورد منافع را دربرگیرنده انواع شخصی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی و یا مذهبی می‌داند؛ «کوپ» نمونه‌های دیگر را مواردی می‌داند که داوران در همان موسسه مشغول به کار هستند یا یکی از نویسندگان به‌شمار می‌روند یا به تازگی (به عنوان مثال، در طی ۳ سال گذشته) مشاور، تحت مشاوره، همکاران نزدیک یا از بهره‌گیران مشترک پژوهانه قرار گرفته‌اند؛ افزون بر این، این که داور، اثری را بدون اینکه قصد داوری آن را دارد و فقط برای به‌دست آوردن چشم‌انداز از موضوع برای داوری می‌پذیرد و یا وقتی که اثر به اثری بسیار شبیه باشد که در حال آماده‌سازی دارد یا در دست داوری مجله‌ای دیگری است، مصداق‌های برخورد منافع می‌داند (COPE 2017).

۴-۱-۲-۳. بیان احترام‌آمیز و منصفانه^۱

رهنمودهای «کوپ» بر حرفه‌ای بودن داور و خودداری از بیان داوری خصومت‌آمیز یا التهاب‌افزا، یادداشت‌ها و اظهارنظرهای شخصی مخرب و منحرف و یا بیان اتهامات بی‌اساس در نظر می‌گیرد. همچنین، داوران را ملزم می‌داند که به حساسیت‌های زبانی آگاه باشند و مسایل زبانی را برای نویسندگانی می‌داند که زبان مقاله، زبان اصلی آن‌ها نیست؛ «کوپ» همچنین، بر بیان محترمانه در جمله‌های بازخورد، بیان نکردن دیدگاه‌های منفی ناعادلانه یا انتقادهای غیر قابل اثبات درباره آثار فرستاده شده برای داوری تأکید دارد (COPE 2017).

۴. پابندی به زمان^۲

ابویی اردکان و میرزایی (۱۳۸۹) طولانی‌بودن زمان داوری را مهم‌ترین مشکل مجله‌های علمی پژوهشی ایران می‌دانند که در تعارض با برخی گزاره‌ها و رهنمودهای اخلاقی مطرح شده «کوپ» درباره داوری به‌موقع و در چارچوب زمانی^۳ تعیین شده برای همترازخوانی است (COPE 2017). علیدوستی و دیگران (۱۳۹۱) نیز بر طولانی بودن زمان داوری به‌عنوان یکی از مشکل‌های مورد توجه سردبیران اشاره داشتند. رهنمودهای اخلاق داوری «کوپ» نیز بر پذیرش داوری به‌هنگام اشاره دارد. البته «کوپ» شرایط غیرقابل پیش‌بینی را نیز در نظر گرفته است و توصیه می‌کند در این گونه موارد، داور باید سریع با سردبیر تماس بگیرد و نیاز به افزایش زمان داوری را فوراً به

^۱ Respectful & fair expressions

^۲ Timeliness

^۳ Time-frame

مجله اطلاع بدهد. «کوپ» همچنین، بر طولانی نکردن عمدی فرایند و یا ارسال داوری تأکید دارد و درخواست غیرضروری برای اطلاعات اضافی از مجله یا نویسنده را مجاز نمی‌داند. «کوپ» همچنین، سرعت بخشیدن برای پاسخ به درخواست‌های مجله را نیز مهم می‌داند (COPE 2017).

۴-۲-۱-۵. پیشنهادهای عینی و سازنده^۱

بنوس، کرک و هال تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف پژوهش و تهیه پیشنهادها به شیوه و لحنی که شور و شوق نویسندگان را جهت اصلاح پژوهش افزایش می‌دهد جزو وظایف داور می‌داند. «کوپ» نیز بر این تأکید دارد که داور باید در داوری خود عینی (بی‌طرف) و سازنده باشد و بازخوردی به نویسندگان ارائه کند که به آن‌ها کمک می‌کند اثر را بهبود بخشند. برای نمونه، پیشنهاد می‌کند در داوری خود واضح عمل کند و شواهد پشتیبان همراه با ارجاع‌های مقتضی برای اثبات بیانیه‌های کلی خود ارائه کند تا به سردبیران در ارزیابی اثر یاری برساند و داوران نیز باید نظرها و پیشنهاداتشان برای سردبیر با گزارش به نویسندگان مطابقت داشته باشد و بیشتر بازخوردها باید در گزارش ارائه شود که نویسندگان آن‌ها را ببینند. همه پیشنهادها همچنین باید بر اساس دلایل علمی یا فنی معتبر باشد (COPE 2017).

۴-۲-۱-۶. رعایت محرمانگی^۲

از دیدگاه «کالاها» (Callaham 2003) داوران باید شرایط و جزئیات و فرایند داوری را محرمانه تلقی کنند و نباید پیشینه داوری‌ها را نگهداری کنند یا از آن‌ها نسخه‌برداری کنند. از دیدگاه وی، داور نباید بدون اجازه مستقیم سردبیر و نویسنده (گان) داوری‌ها را با همکاران خود به اشتراک بگذارد. همچنین، داوران و سردبیران نباید به هیچ وجه قبل از انتشار یک اثر، استفاده شخصی یا حرفه‌ای از داده‌ها، بحث یا تفسیری از داده‌ها به جز مواردی که به طور مستقیم در همترازخوانی است، داشته باشند مگر این که مجوز خاصی از نویسنده داشته باشند. «کوپ» نیز بر این تأکید دارد که داور باید به محرمانگی فرایند همترازخوانی احترام گذاشته و از اطلاعات به دست آمده در طی فرایند داوری برای منفعت شخصی یا منفعت، ضرر و یا بی‌اعتبار شدن دیگران استفاده نکند. همچنین، داور نباید بدون اینکه ابتدا مجوز مجله را دریافت کرده باشد، فرد دیگری را (همچون پژوهشگران تازه کار) در داوری یک اثر درگیر کند. از دیدگاه وی، باید نام همه افرادی را که در داوری، داور را یاری کرده‌اند آورده شود به گونه‌ای که داوری آن‌ها در پیشینه داوری مجله ثبت شود و تلاش‌های آن‌ها به رسمیت شناخته شود. همچنین، داوران نباید درباره آثار نویسندگان به طور عمومی بحث کنند و ایده‌های نویسندگان را قبل از انتشار مال خود کنند. «کوپ» همچنین بر این امر تأکید دارد که در مورد بدرفتاری‌های پژوهشی نویسنده و یا هر نگرانی اخلاقی دیگر، داور نباید بدون اطلاع سردبیر، بررسی‌های بیشتری انجام بدهد مگر در مواردی که مجله اطلاعات و مشاوره اضافی از داور داشته باشد. یادداشت‌های محرمانه به سردبیر نیز نباید باعث بدنامی یا اتهام نادرست به

¹ Objective & constructive recommendations

² Confidentiality

نویسندگان شود و داور باید اطمینان پیدا کند که نویسندگان یادداشت‌ها و نظرهای شما را نمی‌بینند. داورانی که می‌خواهند دانشجویان و پژوهشگران تازه کار خود را در همترازخوانی درگیر کنند، باید درخواست خود را به سردبیر بدهند و منتظر نظر او باشند (COPE 2017).

۴-۲-۱-۷. سوگیری^۱

سوگیری، چالش دیگری است که در فرایند همترازخوانی به آن اشاره شده است و بی انصافی در ارزیابی آثار و به عنوان نقض بی‌طرفی در ارزیابی یک اثر شناخته می‌شود. سوگیری، تعصب نظام‌مند تعریف می‌شود که از تفسیر دقیق و عینی مطالعات علمی جلوگیری می‌کند و به راحتی قابل تشخیص یا اصلاح نباشد. پژوهش‌های گوناگونی وجود دارد که نشان می‌دهد، محققان برجسته از گروه‌های پژوهشی شناخته‌شده حمایت می‌کنند (Manchikanti et al 2015). «لی» و همکارانش بر این باورند که از آن‌جا که همترازخوانی توسط انسان انجام می‌شود هیچ داوری‌ای نمی‌تواند از سوگیری‌های نظری و روش‌شناختی کاملاً آزاد و رها باشد (Lee et al 2015 quoted in Resnik & Elmore 2015) با این حال، انواع خاصی از سوگیری می‌تواند کیفیت، عادلانه بودن و اخلاق همترازخوانی را تحت تأثیر قرار دهد. بعضی از نمونه‌هایی که ممکن است در سوگیری داور تأثیر داشته باشد را می‌توان سوگیری نسبت به اولویت برای یافته‌های مثبت یا منفی، جنسیت نویسنده، جنسیت داور، وابستگی سازمانی، ملیت نویسنده، پژوهش بحث‌برانگیز یا نوآورانه، داوران پیشنهادی نویسندگان، برخورد منافع داوری یا سردبیر و شهرت نویسنده (Resnik & Elmore 2015) ویژگی‌های نویسنده، اعتبار و شهرت، زبان، ویژگی‌های داور، سوگیری مبتنی بر محتوا، سوگیری تأیید، سوگیری محافظه‌کاری، سوگیری در مقابل تحقیق بین رشته‌ای، سوگیری شناختی و سوگیری نشر (Manchikanti, Kaye, Boswel & Hirsch 2015) در نظر گرفت. ایزرائیل شواهدی را مطرح می‌کند که فرایند همترازخوانی تحت تأثیر سوگیری ملیت، زبان، تخصص و جنس داور یا نویسنده قرار دارد و این شواهد سوگیری در فرایند همترازخوانی بوضوح آشکار نمی‌شوند. همچنین، وی بر این باور است که داوران وسوسه می‌شوند خطاهای نویسندگان رقیب را پیدا کنند (Israel 2006, 119). «لی» و همکارانش^۲ بی‌طرفی را به عنوان توانایی داور در تفسیر و کاربرد معیارهای ارزیابی به روش ارزیابی اثر تعریف کردند و بر این باورند داوران بی‌طرف ارزیابی آثار مشابه را براساس معیارهای ارزیابی دقیق انجام می‌دهند زیرا آنها به نوشته به عنوان یک اثر نگاه می‌کنند. «کوپ» بر این امر تأکید می‌کند که داوران باید هر گونه برخورد منافی که می‌تواند نظر آنها را در یک نوشته تحت تأثیر سوگیری قرار دهد، افشا کنند و باید از داوری کردن آثار ویژه‌ای که بالقوه سوگیری بر روی آنها وجود دارد، اجتناب کنند. از دیدگاه «کوپ»، داور باید در ملاحظه‌های مرتبط به ملیت، اعتقادات مذهبی یا سیاسی، جنسیت یا دیگر ویژگی‌های شخصیتی نویسنده که از یک اثر یا ملاحظه‌های تجاری آن نشأت می‌گیرد، بی‌طرف باقی بماند. «کوپ» همچنین تأکید می‌کند که اگر

¹ Bias

² Lee et al

یک داور، متوجه برخورد منافع خود شد باید آن را اعلام کند تا داوری عادلانه و بدون سوگیری انجام شود. «کوپ» همچنین، در مواردی که داور تخصص لازم برای ارزیابی جنبه‌های مرتبط با یک اثر را ندارد پیشنهاد می‌کند داور به مجله اطلاع بدهد. در داوری‌های دوسو ناشناس نیز اگر داور به هویت نویسنده(ها) مشکوک شد، در صورت برخورد منافع، آن را به مجله اطلاع بدهد (COPE 2017).

۴-۲-۱-۸. مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی^۱

هاپتمن (Hauptman, quoted in Israel 2006, 119) بر این باور است که برخی از داوران مسئولیت‌های داوری خود را جدی می‌گیرند و برخی دیگر، ممکن است مقاله را بدون آنکه بخوانند رد کنند زیرا در شرایط روحی بدی قرار دارند؛ یا اینکه موضوع اثر یا نویسنده را دوست ندارند؛ یا بی‌نظمی‌های نگارشی مانع از بیان درست نتایج می‌شود؛ یا اینکه مقاله را برای ماه‌ها نگه می‌دارند یا گم می‌کنند. به هر حال مسئولیت اخلاقی داوری، با خودداری از داوری آثاری که برخورد منافع دارد، گره خورده است (Rockwell quoted in Fox et al 2009). «کوپ» تأکید می‌کند که داور باید خودش گزارش را آماده کند، مگر اینکه از مجله اجازه داشته باشد فرد دیگری را درگیر داوری یا تهیه گزارش کند. همچنین، از داور می‌خواهد از ارائه پیشنهادهایی که از نویسندگان می‌خواهد به اثر خودش یا همکاری(به صورت غیر ضروری و صرفاً به دلیل افزایش تعداد ارجاع‌ها یا ارتقاء مشاهده‌پذیری) استناد بدهد، خودداری کند. همچنین، از داور می‌خواهد درخواست غیر ضروری برای اطلاعات اضافی از مجله یا نویسنده نداشته باشد (COPE 2017).

بر پایه آنچه که پیشتر در قسمت ۳-۲-۴ در پنل خبرگان توضیح داده شد، مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری که در مرحله پیش استخراج شده بودند (به بخش ۴-۲-۱ بنگرید) در قالب یک پرسشنامه (به پیوست ۴ بنگرید) به خبرگان ارائه شد و نتایج آن برای وزن‌دهی (تأیید)، افزودن و کاستن به مؤلفه‌های اصلی و فرعی به کار گرفته شد که امتیازهای این وزن‌دهی از ۱ (بی‌اهمیت) تا ۵ (خیلی مهم) متغیر بود. یادآوری این نکته ضروری است که دیدگاه اعضای پنل خبرگان درباره اهمیت این مؤلفه‌ها، الزاماً با رعایت این موارد در مجله‌های علمی در ایران (بویژه پژوهشنامه) همخوانی ندارد. نتایج پنل خبرگان برای مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری به شرح جدول زیر ارائه می‌شود (به جدول ۴-۱ بنگرید).

جدول ۴-۱. جدول نتایج دیدگاه خبرگان برای مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری

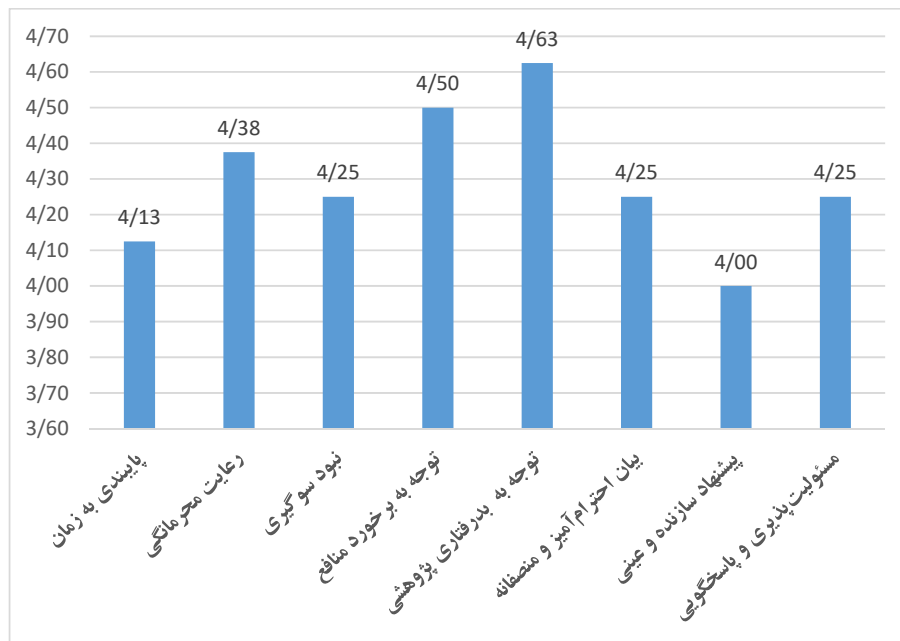
ردیف	مؤلفه‌های اصلی	رتبه	مؤلفه‌های فرعی	رتبه
۱	پایبندی به زمان	۴/۱۳	پاسخ به موقع درخواست مجله برای داوری مقاله	۳/۹
			انجام داوری در زمان/ چارچوب زمانی پذیرفته شده/پیشنهادی	۴/۴

¹ Responsibility & Accountability

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	میانگین
		درخواست زمان بیشتر هنگام تغییر شرایط داور	۳/۵
		پیشنهاد داور جایگزین در صورت ناتوانی در انجام به موقع داوری	۳/۶
		طولانی نکردن عمدی فرایند داوری/ دیرکرد در ارسال داوری	۴/۵
۲	رعایت محرمانگی	پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران از طریق فاش کردن اطلاعات محرمانه	۴/۵
		درگیر نکردن دیگران در فرایند داوری بدون اجازه مجله	۳/۹
		اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری	۳/۸
		فاش نکردن فرآیند و جزئیات داوری	۴/۴
۳	نبود سوگیری	بی‌طرفی در رابطه با ملیت/ اعتقادات مذهبی/ سیاسی/ جنسیتی/ شخصیتی/ همکاران نزدیک	۴/۵
		اطلاع دادن به مجله در صورت شناختن نویسندگان در رویکرد دوطرفه ناشناس	۳/۶
۴	توجه به برخورد منافع	افشای هر گونه برخورد منافع و اطلاع آن به مجله و کسب مشاوره/ مجوز از مجله	۴/۳
		پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی/ دیگری	۴/۸
		نپذیرفتن داوری اثری که به اثر ارسالی/ آماده به ارسال داور شباهت اساسی دارد	۳/۹
		پرهیز از این که بدون انجام داوری، از یافته‌ها، نتایج و یا موضوع اثر، اطلاعاتی کسب و یا بهره‌برداری شود	۴/۵
۵	توجه به بدرفتاری پژوهشی	توجه به بی‌نظمی و اخلاق در اخلاق پژوهش/ نشر و اعلام آن به مجله	۴/۴
		اطمینان از بروز بدرفتاری پژوهشی و اعلام به سردبیر	۴/۵
۶	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور	۳/۸
		آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها	۳/۶
		بیان احترام‌آمیز و منصفانه در بازخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی	۴/۳
		بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه/ انتقادهای غیر قابل اثبات	۴/۶
۷	پیشنهاد سازنده و عینی	بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان	۴/۱
		ارائه بازخوردهای مفید و سازنده برای افزایش وضوح اثر	۴
		پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر	۳/۹
		درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده	۴
		ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر	۴/۱
۸	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	درخواست نکردن از نویسندگان برای استناد غیرضروری به اثر خود/ همکاران	۴/۳
		در صورت وجود هر گونه موضوعی جدید و یا ابهام، برای روشن شدن قضیه با مجله تماس گرفته شود	۳/۵

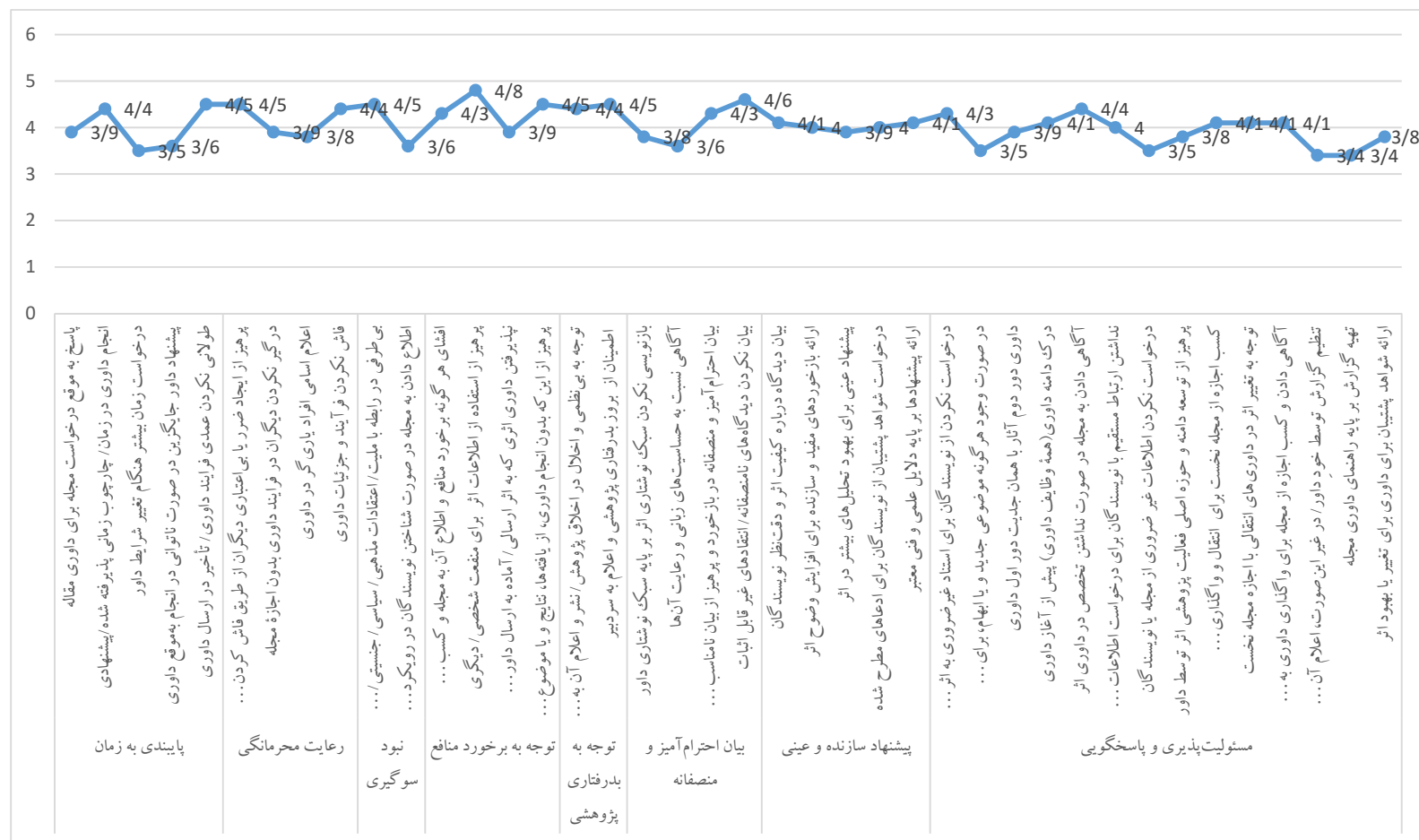
ردیف	مؤلفه‌های اصلی	میانگین	مؤلفه‌های فرعی	میانگین
			داوری دور دوم آثار با همان جدیت دور اول داوری	۳/۹
			درک دامنه داوری (همه وظایف داوری) پیش از آغاز داوری	۴/۱
			آگاهی دادن به مجله در صورت نداشتن تخصص در داوری اثر	۴/۴
			نداشتن ارتباط مستقیم با نویسندگان برای درخواست اطلاعات بیشتر	۴
			درخواست نکردن اطلاعات غیر ضروری از مجله یا نویسندگان	۳/۵
			پرهیز از توسعه دامنه و حوزه اصلی فعالیت پژوهشی اثر توسط داور	۳/۸
			کسب اجازه از مجله نخست برای انتقال و واگذاری گزارش‌های داوری به دیگر مجله‌ها	۴/۱
			توجه به تغییر اثر در داوری‌های انتقالی با اجازه مجله نخست	۴/۱
			آگاهی دادن و کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران و همکاران	۴/۱
			تنظیم گزارش توسط خود داور/ در غیر این صورت، اعلام آن به مجله	۳/۴
			تهیه گزارش بر پایه راهنمای داوری مجله	۳/۴
			ارائه شواهد پشتیبان برای داوری برای تغییر یا بهبود اثر	۳/۸
	میانگین کل	۴/۳۰	۴/۰۵	
	میانگین مورد انتظار	۳/۰۰	۳/۰۰	
	میان	۴	۴	
	نما (مد)	۴	۴	
	انحراف استاندارد	۰/۲۰	۰/۳۷	

بر پایه یافته‌های جدول ۴-۱ درباره دیدگاه خبرگان درباره مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری، میانگین مورد انتظار برای هر مؤلفه اصلی و فرعی ۳ (با اهمیت متوسط) در نظر گرفته شد؛ این در حالی بود که میان و مد در امتیازها ۴ (مهم) به دست آمد. انحراف استاندارد از میانگین در هر دو مؤلفه اصلی (۰/۲۰ امتیاز) و فرعی (۰/۳۷ امتیاز) به دست آمد که ناچیز بود. به بیان دیگر، دیدگاه خبرگان درباره مؤلفه‌های اصلی و فرعی تا اندازه زیادی مشابه یکدیگر بودند. با این حال، این نتایج را می‌توان به شکل نمودار ۴-۲ و مؤلفه‌های فرعی را نیز در نمودار ۴-۳ مشاهده کرد که برای مشاهده بهتر امتیازها و امکان مقایسه میان نتایج تهیه شده است.

نمودار ۴-۲. نتایج دیدگاه خبرگان درباره اهمیت مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری

همانگونه که در این نمودار می‌توان دید (به نمودار ۴-۲ بنگرید) دیدگاه خبرگان درباره اهمیت مؤلفه‌های اصلی در بالاترین امتیاز و بیش از همه، به توجه به بدرفتاری پژوهش (با میانگین ۴/۶۳) و در پایین‌ترین امتیاز به ارائه پیشنهاد سازنده و عینی (با میانگین ۴/۰۰) بود؛ این در حالی است که بقیه مؤلفه‌های اصلی با فاصله‌ای کم از یکدیگر قرار داشتند. نتایج مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری را نیز می‌توان به شکل نمودار زیر مشاهده کرد (به نمودار ۴-۳ بنگرید)

نمودار ۴-۳. نتایج دیدگاه پل خبرگان درباره مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری

با توجه به نتایج به‌دست آمده، مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری مورد تأیید پنل خبرگان قرار گرفت. آنچه در ادامه می‌آید بر پایه نتایج ارائه شده و افزودن مصداق‌هایی است که از مبانی نظری و همچنین مورد‌های ارائه شده توسط کمیته اخلاق نشر «کوپ» به‌دست آمده است. باید اشاره کرد که مؤلفه‌های اخلاق داوری در سطحی از انتزاع قرار دارند که هرچه از مؤلفه‌های اصلی تا مؤلفه‌های فرعی و مصداق‌ها حرکت کنیم، سطح انتزاع کمتر می‌شود. برای نمونه، در مؤلفه اصلی «توجه به بدرفتاری پژوهش» می‌توان مصداق‌هایی همچون داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری تصویر، پژوهش غیراخلاقی، گزارش دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و برخورد منافع نویسنده را در نظر گرفت که لازم به‌نظر می‌رسد داوران آن‌ها را شناخته و گزارش کنند (به جدول ۴-۲ بنگرید).

جدول ۴-۲. مؤلفه‌های اصلی، فرعی و مصداق‌های اخلاق داوری

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	مصداق‌ها
۱	پایبندی به زمان	پاسخ به موقع درخواست مجله برای داوری مقاله انجام داوری در زمان / چارچوب زمانی پذیرفته شده / پیشنهادی درخواست زمان بیشتر هنگام تغییر شرایط داور پیشنهاد داور جایگزین در صورت ناتوانی در انجام به‌موقع داوری طولانی نکردن عمده فرایند داوری / دیرکرد در ارسال داوری	طولانی بودن زمان داوری، درخواست زمان بیشتر در شرایط غیرقابل پیش‌بینی، سرعت در پاسخ به درخواست مجله
۲	رعایت محرمانگی	پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران از طریق فاش کردن اطلاعات محرمانه درگیر نکردن دیگران در فرایند داوری بدون اجازه مجله اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری فاش نکردن فرآیند و جزئیات داوری	نسخه‌برداری نکردن از پیشینه داوری، به اشتراک گذاشتن اثر، استفاده نکردن از اطلاعات برای منفعت شخصی یا حرفه‌ای یا ضرر و بی‌اعتباری دیگران، ثبت نام افراد یاری‌گر، پنهان بودن نظرات و یادداشت‌ها، نظرخواهی از سردبیر برای درگیری تازه‌کاران
۳	نبود سوگیری	بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی / سیاسی / جنسیتی / شخصیتی / همکاران نزدیک اطلاع دادن به مجله در صورت شناختن نویسندگان در رویکرد دوطرفه ناشناس	نقض بی‌طرفی، تعصب نظام‌مند (جنسیت، وابستگی سازمانی، ملیت، زبان، تخصص، اعتقادات مذهبی یا سیاسی)، اعلام برخورد منافع به مجله (هویت نویسنده)
۴	توجه به برخورد منافع	افشای هر گونه برخورد منافع و اطلاع آن به مجله و کسب مشاوره / مجوز از مجله	شخصی، علمی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی، مذهبی،

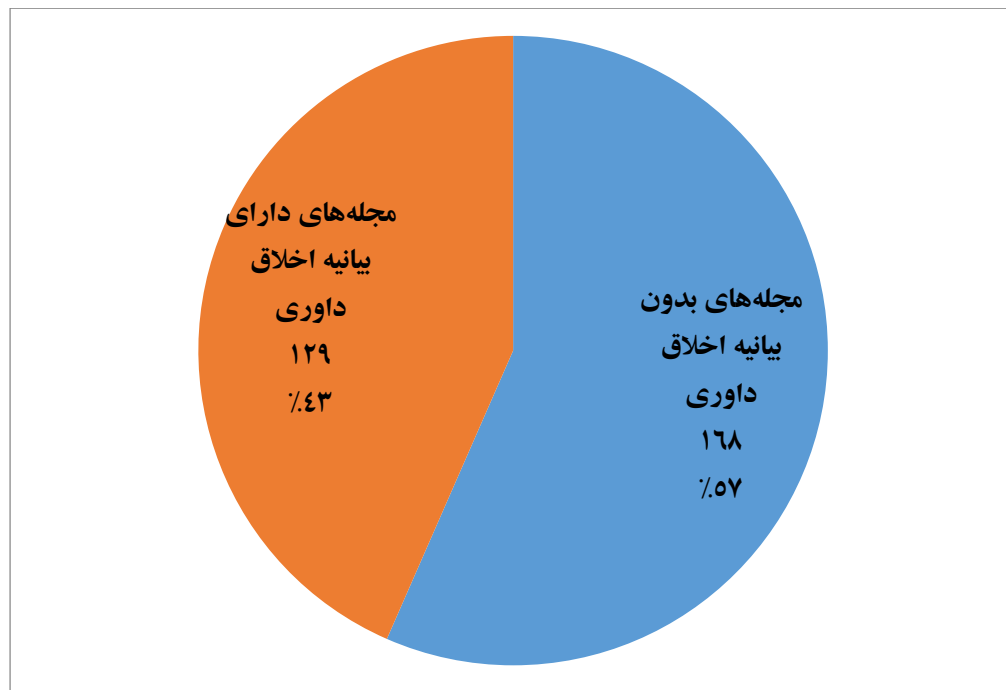
ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	مصادق‌ها
		پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی/ دیگری	رشته‌ای، جنسیتی و موقعیت جغرافیایی
		نپذیرفتن داوری اثری که به اثر ارسالی/ آماده به ارسال داور شباهت اساسی دارد	
		پرهیز از این که بدون انجام داوری، از یافته‌ها، نتایج و یا موضوع اثر، اطلاعاتی کسب و یا بهره‌برداری شود	
۵	توجه به بدرفتاری پژوهشی	توجه به بی‌نظمی و اخلال در اخلاق پژوهش/ نشر و اعلام آن به مجله	داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری، پژوهش غیراخلاقی، گزارش دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و برخورد منافع
		اطمینان از بروز بدرفتاری پژوهشی و اعلام به سردبیر	
۶	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور	بیان خصومت‌آمیز و التهاب‌افزا، اظهار نظرهای شخصی (مخرب، منحرف)، اتهامات بی‌اساس، حساسیت زبانی، انتقادهای غیرقابل اثبات...
		آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها	
		بیان احترام‌آمیز و منصفانه در بازخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی	
		بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه/ انتقادهای غیر قابل اثبات	
۷	پیشنهاد سازنده و عینی	بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان	افزایش شور و شوق جهت اصلاح، عینی (بی‌طرف)، سازنده، واضح، دارای شواهد پشتیبان و بر اساس دلایل علمی و فنی
		ارائه بازخوردهای مفید و سازنده برای افزایش وضوح اثر	
		پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر	
		درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده	
		ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر	
۸	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	درخواست نکردن از نویسندگان برای استناد غیر ضروری به اثر خود/ همکاران	جدی نگرفتن مسئولیت داوری (نامناسب بودن شرایط روحی، دوست نداشتن موضوع اثر یا نویسنده)، اجازه از مجله برای درگیری فرد دیگر، درخواست استناد به اثر خود یا همکاران، درخواست غیر ضروری برای اطلاعات اضافی
		در صورت وجود هر گونه موضوعی جدید و یا ابهام، برای روشن شدن قضیه با مجله تماس گرفته شود	
		داوری دور دوم آثار با همان جدیت دور اول داوری	
		درک دامنه داوری (همه وظایف داوری) پیش از آغاز داوری	
		آگاهی دادن به مجله در صورت نداشتن تخصص در داوری اثر	
		نداشتن ارتباط مستقیم با نویسندگان برای درخواست اطلاعات بیشتر	
		درخواست نکردن اطلاعات غیر ضروری از مجله یا نویسندگان	

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	مصادق‌ها
		پرهیز از توسعه دامنه و حوزه اصلی فعالیت پژوهشی اثر توسط داور	
		کسب اجازه از مجله نخست برای انتقال و واگذاری گزارش‌های داوری به دیگر مجله‌ها	
		توجه به تغییر اثر در داوری‌های انتقالی با اجازه مجله نخست	
		آگاهی دادن و کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران و همکاران	
		تنظیم گزارش توسط خود داور / در غیر این صورت، اعلام آن به مجله	
		تهیه گزارش بر پایه راهنمای داوری مجله	
		ارائه شواهد پشتیبان برای داوری برای تغییر یا بهبود اثر	

یادآوری این نکته ضروری است، همانگونه که در بند ۲ و ۸ از بخش ۳-۲ اشاره شد، این مؤلفه‌های اصلی و فرعی، و مصداق‌های آن‌ها از تحلیل محتوای رهنمودهای اخلاق داوری (با تأکید بر «کوپ»)، مبانی نظری و پیشینه پژوهش و همچنین، موردهای ارائه شده توسط «کوپ» به دست آمده است. آنچه در بخش بعدی می‌آید، برگرفته از همین مؤلفه‌های اصلی و فرعی است که برای تحلیل محتوای بیانیه‌های اخلاقی مجله‌های علمی «وزارت عتف» به کار گرفته شده است.

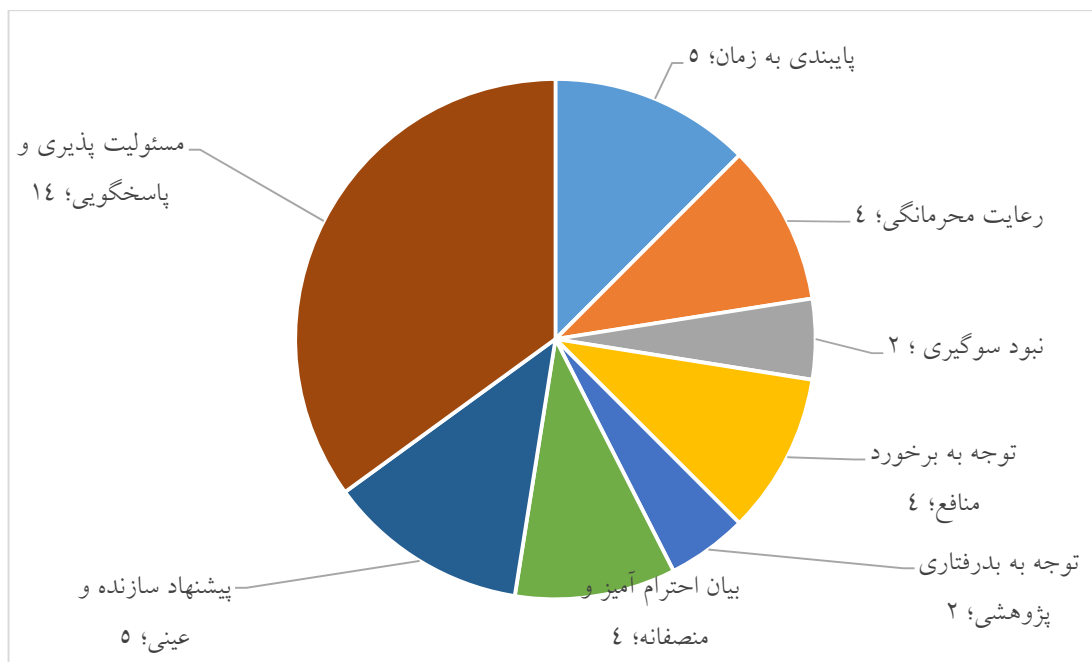
۴-۲-۲. پرسش دوم: وضعیت مجله‌های علمی پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) از نظر توجه به رهنمودها و بیانیه‌های اخلاقی موجود چگونه است؟

با توجه به آنچه پیشتر درباره مجله‌های «وزارت عتف» اشاره شد (به بخش ۳-۲-۳ بنگرید) تعداد ۲۹۷ مجله از ۱۲۹۶ مجله علمی در سامانه رتبه‌بندی نشریات این وزارت مورد بررسی قرار گرفتند (به نمودار ۴-۴ بنگرید). از میان این تعداد مجله، کمتر از نیمی از مجله‌ها (۱۲۹ مجله) بیانیه اخلاق داوری داشتند.

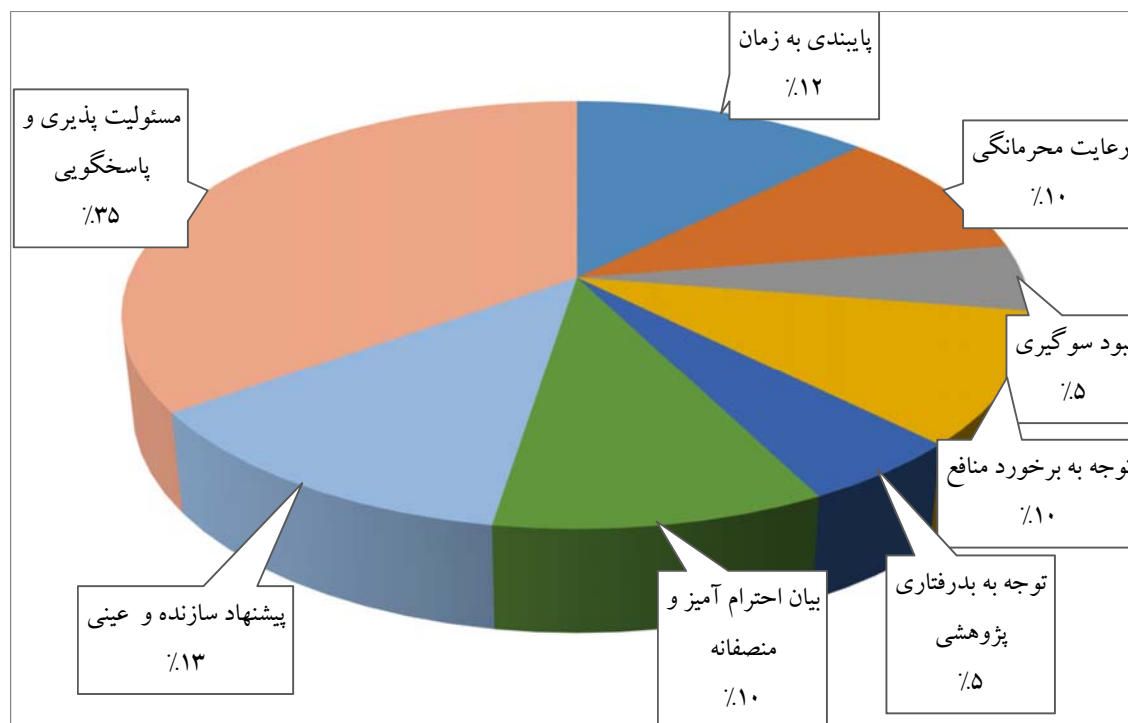
نمودار ۴-۴. مقایسه میان مجله‌های دارای بیانیه اخلاق داوری و مجله‌های بدون بیانیه اخلاق داوری

بر پایه آنچه که از تحلیل محتوای بیانیه اخلاق داوری برای همتراز خوانان که توسط «کوپ» تدوین شده مؤلفه‌های اصلی و فرعی (بنگرید به بخش ۴-۲-۱ و پیوست ۳) به دست آمد که بر پایه آن، ۸ مؤلفه اصلی و ۴۰ مؤلفه فرعی استخراج شد. همانگونه که در نمودار زیر می‌توان دید (بنگرید به نمودار ۴-۵)، هر یک از ۸ مؤلفه اصلی دربرگیرنده مؤلفه‌های فرعی هستند و سهم (مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی) با ۱۴ مؤلفه فرعی و (پایبندی به زمان) و (پیشنهاد عینی و سازنده) هر کدام با ۵ مؤلفه فرعی، بیشترین مؤلفه‌ها را تشکیل می‌دهند. از سوی دیگر، در مؤلفه‌های (نبود سوگیری) و (توجه به بدرفتاری پژوهش) هر یک با ۲ مؤلفه، کمترین میزان مؤلفه‌های فرعی را به خود اختصاص داده‌اند.

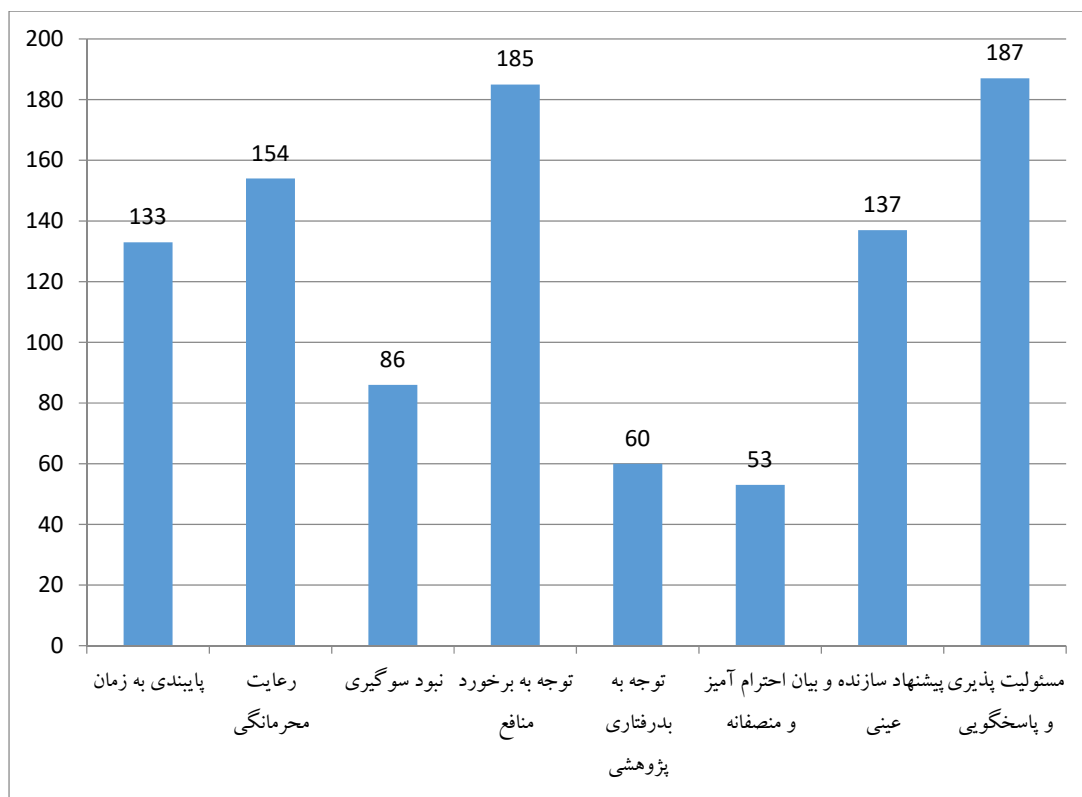
نمودار ۴-۵. تعداد مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری بر پایه «کوپ»

از سوی دیگر درصد توجه به مؤلفه‌های اصلی در «کوپ» نیز نشان می‌دهد (بنگرید به نمودار ۴-۶) مسئولیت‌پذیری با ۳۵ درصد، بیش از سایر مؤلفه‌ها بود. این امر نشان از این دارد که این مؤلفه از دیدگاه «کوپ» بیش از سایر مؤلفه‌ها مورد توجه و تأکید قرار گرفته است.

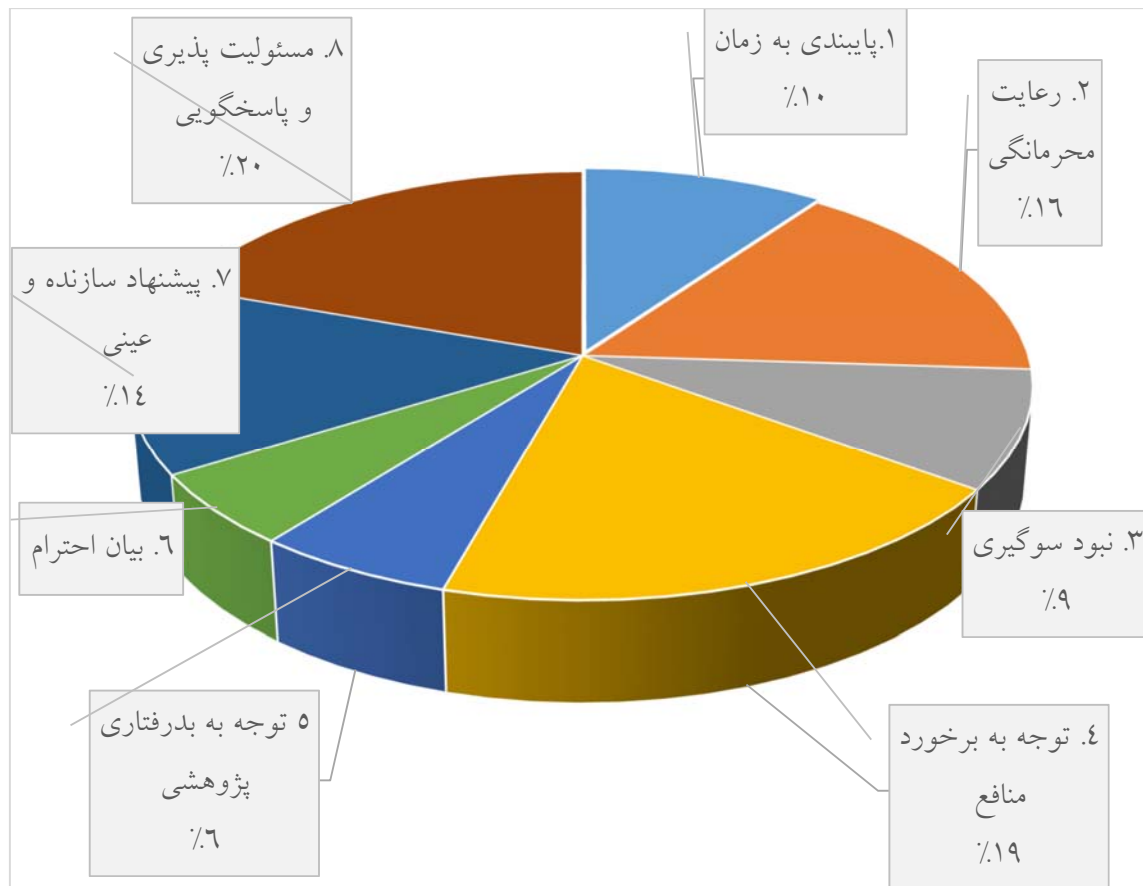
نمودار ۴-۶. سهم (درصد) توجه «کوپ» به مؤلفه‌های اصلی در اخلاق داوری

از سوی دیگر، لازم است وضعیت بیانیه‌های اخلاق داوری در مجله‌های «وزارت عتف» از نظر میزان پرداختن به مؤلفه‌های اخلاق داوری بررسی شود (به بخش ۳-۲-۳ بنگرید). تحلیل محتوای بیانیه‌های اخلاق داوری در این مجله‌ها نشان داد، این مجله‌ها در وضعیتی متفاوت نسبت به «کوپ» از نظر پرداختن به مؤلفه‌های اخلاق داوری قرار داشتند. بر پایه آنچه در نمودار زیر آمده است (بنگرید به نمودار ۴-۷)، میزان پرداختن به مؤلفه‌های اصلی در مجله‌ها به شکل زیر است.

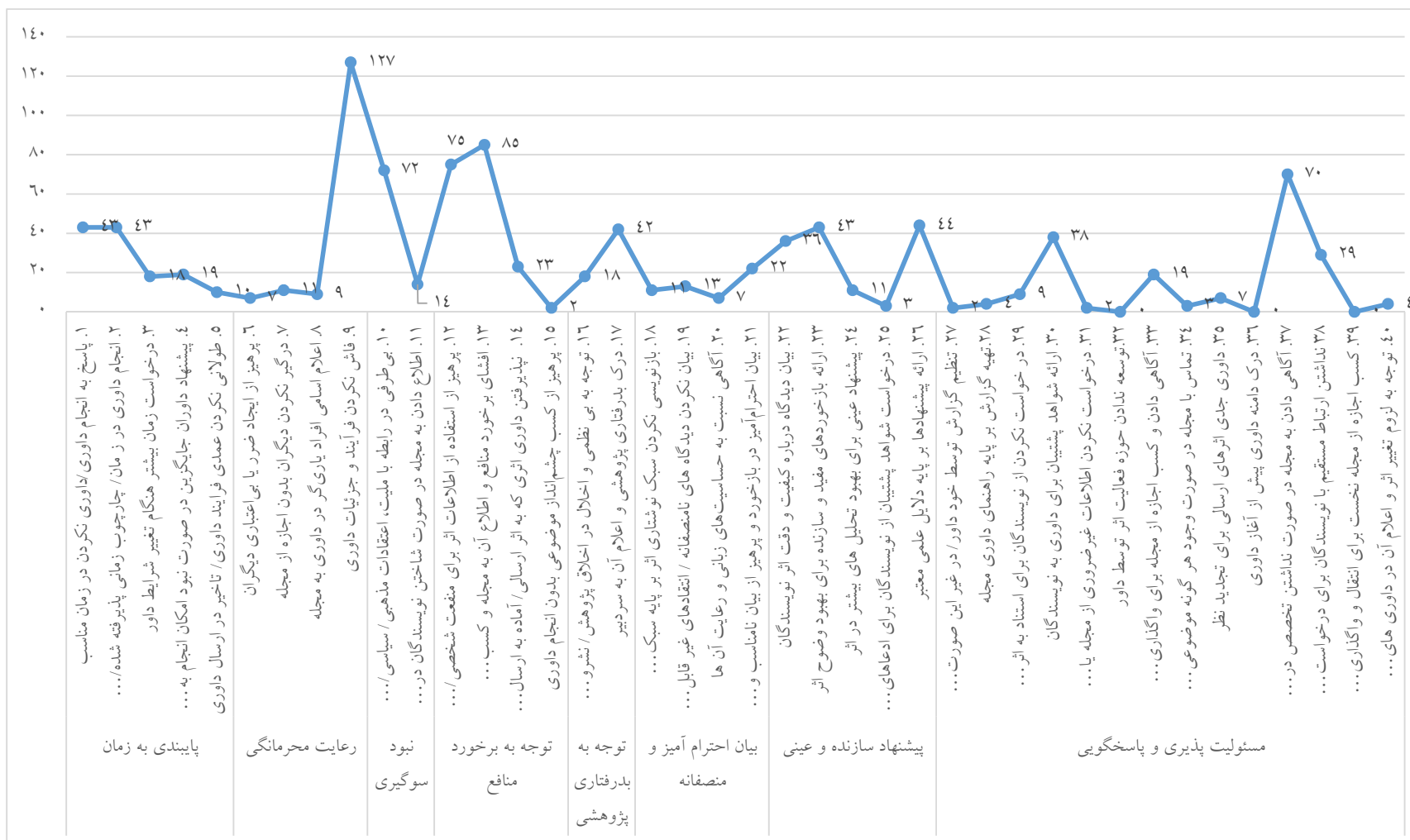
نمودار ۴-۷. میزان (تعداد) توجه مجله‌های «وزارت عتف» به مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری

همانگونه که از نمودار بالا می‌توان دریافت (به نمودار ۴-۷ بنگرید)، بیشترین میزان توجه مجله‌های «وزارت عتف» به مؤلفه اصلی مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی (با ۱۸۷ مورد)، و توجه به برخورد منافع (با ۱۸۵ مورد) بود. از سوی دیگر، بیان احترام‌آمیز و منصفانه و توجه به بدرفتاری پژوهشی کمترین میزان توجه را به خود اختصاص دادند. همچنین، نمودار دیگری در ارتباط با این مؤلفه‌ها با تأکید بر سهم (درصد) هر یک از مؤلفه‌های اصلی به خوبی نمایانگر میزان توجه مجله‌ها به مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری است (به نمودار ۴-۸ بنگرید).

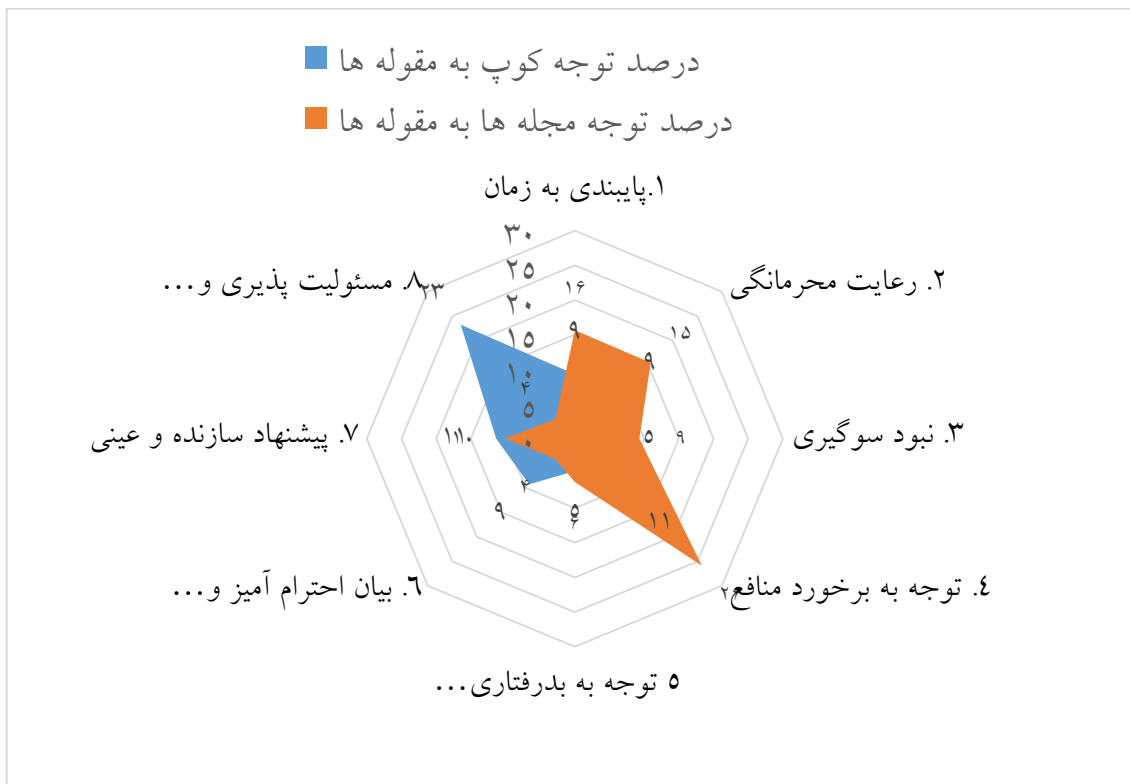
نمودار ۴-۸ سهم (درصد) توجه مجله‌های مورد بررسی به مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری

با این حال، نگاهی دقیق‌تر و جزئی‌تر درباره مؤلفه‌های فرعی نشان می‌دهد که کدام‌یک از مؤلفه‌های فرعی بیش از سایر مؤلفه‌ها مورد تأکید مجله‌ها قرار داشتند (بنگرید به نمودار ۴-۹).

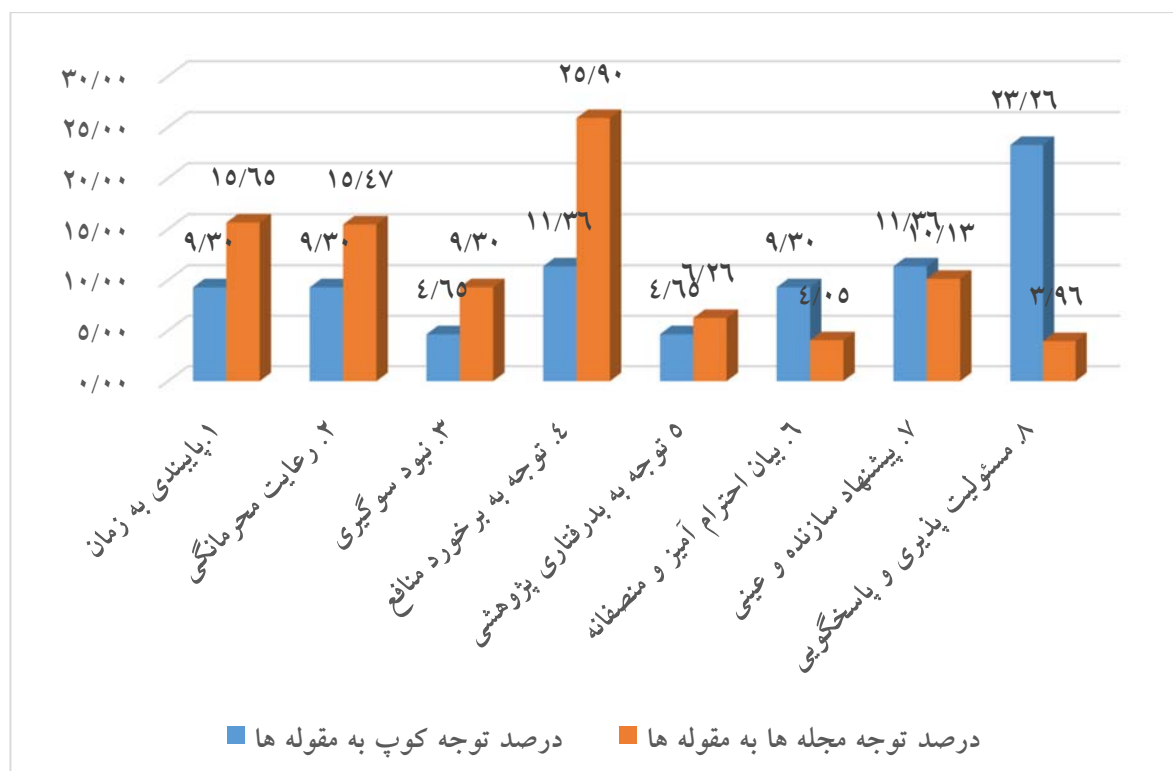
نمودار ۴-۹. میزان (تعداد) توجه مجله‌های «وزارت عتف» به مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری

همانگونه که در نمودار بالا می‌توان دید (به نمودار ۴-۹ بنگرید) مجله‌های «وزارت عتف» بیش از همه مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری، بر فاش نکردن جزئیات داوری و افشای برخورد منافع تأکید دارند و برخی از مؤلفه‌ها همچون توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر و درک دامنه داوری پیش از آغاز داوری را به‌هیچ وجه در نظر نداشتند. از سوی دیگر، لازم به‌نظر می‌رسد تحلیل شکاف میان توجه «کوپ» و مجله‌های مورد بررسی به مؤلفه‌ها اخلاق داوری داشته باشیم (به نمودار ۴-۱۰ بنگرید).

نمودار ۴-۱۰. تحلیل شکاف میزان توجه مجله‌های «وزارت عتف» در برابر «کوپ» به مؤلفه‌های اخلاق داوری

بر پایه آنچه در نمودار بالا آمده است (به نمودار ۴-۱۰ بنگرید)، تأکید کوپ بر مسئولیت پذیری و پاسخگویی داوران است درحالی که توجه به برخورد منافع در میان مجله‌ها بیش از سایر مؤلفه‌های اصلی به چشم می‌خورد. این تحلیل شکاف نشان می‌دهد که مجله‌ها افق فکری، دغدغه‌های علمی و حرفه‌ای و شرایط بسیار متفاوتی را نسبت به «کوپ» برای پرداختن به مؤلفه‌های اخلاق داوری در نظر دارند. آنچه در نمودار زیر (به نمودار ۴-۱۱ بنگرید) می‌آید نگاهی دیگر به وضعیت پرداختن مجله‌های مورد بررسی در برابر «کوپ» به مؤلفه‌های اخلاق داوری است.

نمودار ۴-۱۱. مقایسه سهم (درصد) توجه مجله‌های مورد بررسی در برابر «کوپ» به مؤلفه‌های اخلاق داوری

آنچه از جمع‌بندی یافته‌های به‌دست آمده از این بخش می‌توان اشاره کرد، افزون بر این که سهم کمی (کمتر از نیمی) از مجله‌ها بیانیه اخلاق داوری داشتند، باید در نظر داشت که این مجله‌ها نگاه، رویکرد و چشم‌انداز متفاوتی نسبت به «کوپ» در ارتباط با مؤلفه‌های اخلاقی داشتند. این شرایط، ویژگی‌ها و الزام‌های مجله‌های علمی در بافت علمی، پژوهشی، انتشاراتی و به تبع آن، شرایط، ویژگی‌ها و الزام‌های اخلاقی متفاوتی را تجربه می‌کنند. از این‌رو، لازم به نظر می‌رسد این شرایط، ویژگی‌ها و الزام‌های اخلاقی در بررسی پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات نیز مورد توجه قرار بگیرد. این قضیه از این‌رو اهمیت پیدا می‌کند که فارغ از شباهت‌ها و تفاوت‌های میان زیست‌بوم، ذی‌نفعان و امکانات مجله یاد شده نسبت به سایر مجله‌های «وزارت عتف»، فضا و زیست‌بوم علمی کلی که در آن، مجله‌های علمی به حیات خود ادامه می‌دهند، پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از این‌رو، در تدوین بیانیه اخلاق داوری این مجله به این ویژگی‌ها باید توجه کافی داشت. آنچه در ادامه می‌آید، بررسی دیدگاه داوران این مجله درباره مؤلفه‌های اخلاق داوری، تحلیل محتوای اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» و جمع‌بندی دیدگاه اعضای بحث گروهی متمرکز درباره نمونه‌های نقض اخلاق داوری در اسناد داوری بررسی شده است.

۴-۲-۳. پرسش سوم: مرامنامه اخلاقی مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» بر پایه رهنمودهای بین‌المللی موجود چگونه باید باشد؟

همانگونه که پیشتر هم اشاره شد، برای پاسخ به این پرسش لازم است یافته‌های به‌دست آمده از سه بخش دیدگاه داوران مجله، تحلیل محتوای اسناد داوری مجله، و بحث گروهی متمرکز مورد اشاره قرار بگیرد. آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از سه بخش یاد شده است که شیوه انجام آن در بخش‌های ۵، ۶، ۷ و ۸ از قسمت ۳-۲ به‌صورت مفصل توضیح داده شده است.

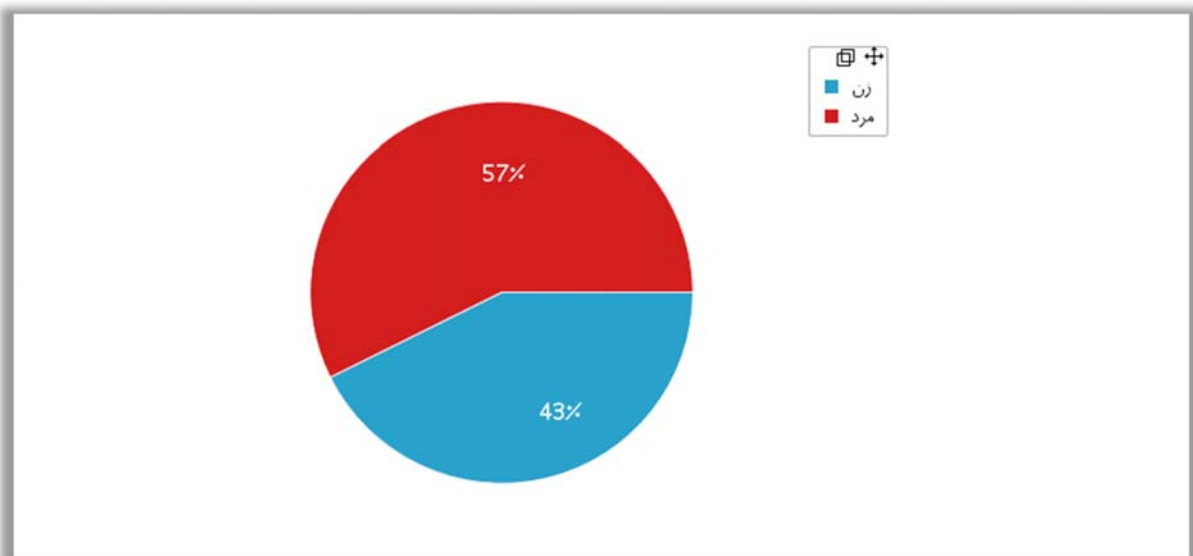
۴-۳-۲-۱. یافته‌های دیدگاه داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» درباره اخلاق داوری

همانگونه که در بخش ۷ از قسمت ۳-۲ توضیح داده شد، یافته‌های این بخش بر پایه پرسشنامه خودارزیابی داوران به‌دست آمده است (به پیوست ۵ بنگرید). این پرسشنامه دربرگیرنده چهار بخش: الف) اطلاعات جمعیت‌شناختی؛ ب) دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری؛ ج) دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق داوری؛ و د) شرایط و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری؛ بود که یافته‌های هر بخش به‌صورت جداگانه در ادامه می‌آید. البته از آنجا که بخش «ب» با بخش «ج» ارتباط تنگاتنگی دارد تلاش می‌شود یافته‌های این دو بخش از نظر همراستایی با یکدیگر بررسی شوند^۱. بنابراین برای جمع‌بندی این بخش، تطابق یافته‌های دو بخش «ب» و «ج» به‌صورت خلاصه و همراه با بخش «د» مطرح می‌شود.

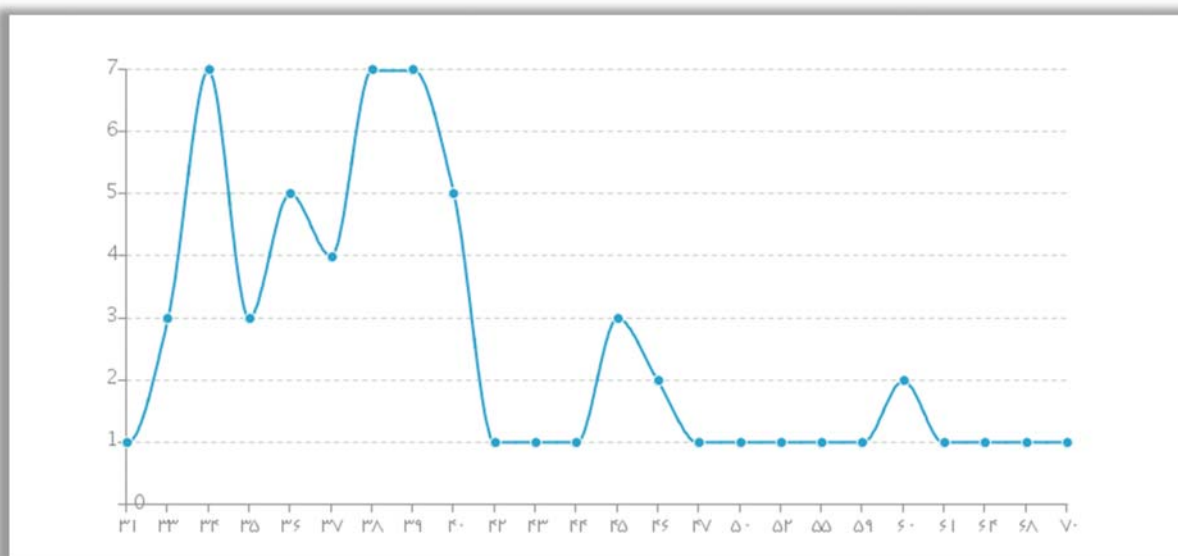
۴-۳-۲-۱-۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی داوران

یافته‌های بخش اطلاعات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان نشان می‌دهد (به نمودارهای ۴-۱۲ و ۴-۱۳ بنگرید) مردان کمی بیش از زنان به این پرسشنامه پاسخ دادند و طیف سنی آنها از ۳۱ تا ۷۰ سال است و افراد جوانتر از ۴۰ سال، حدود ۷۰ درصد از پاسخ‌دهندگان را تشکیل می‌دهند. یافته‌های این بخش نشان می‌دهد طیف داوران و پاسخ‌دهندگان به این پرسشنامه جوان بوده و تجربه بسیار زیاد در ارتباط با داوری نداشتند.

^۱ یادآوری این نکته ضروری است که این دو بخش در پرسشنامه با یک فاصله از یکدیگر قرار داشتند اما به‌دلیل لزوم مقایسه یافته‌های این بخش، به‌صورت پیاپی می‌آیند.

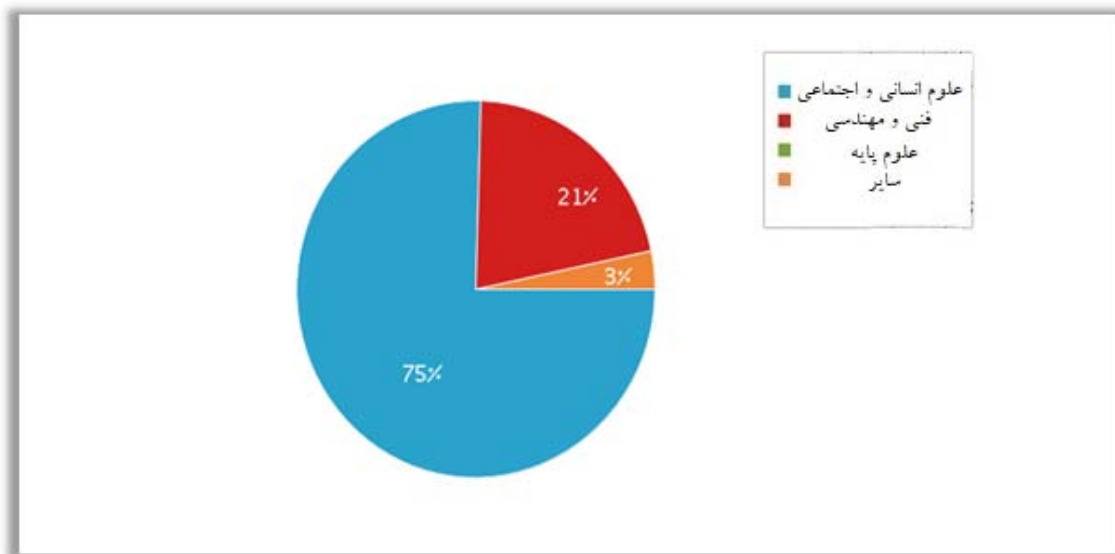
نمودار ۴-۱۲. جنسیت داوران

نمودار ۴-۱۳. سن داوران

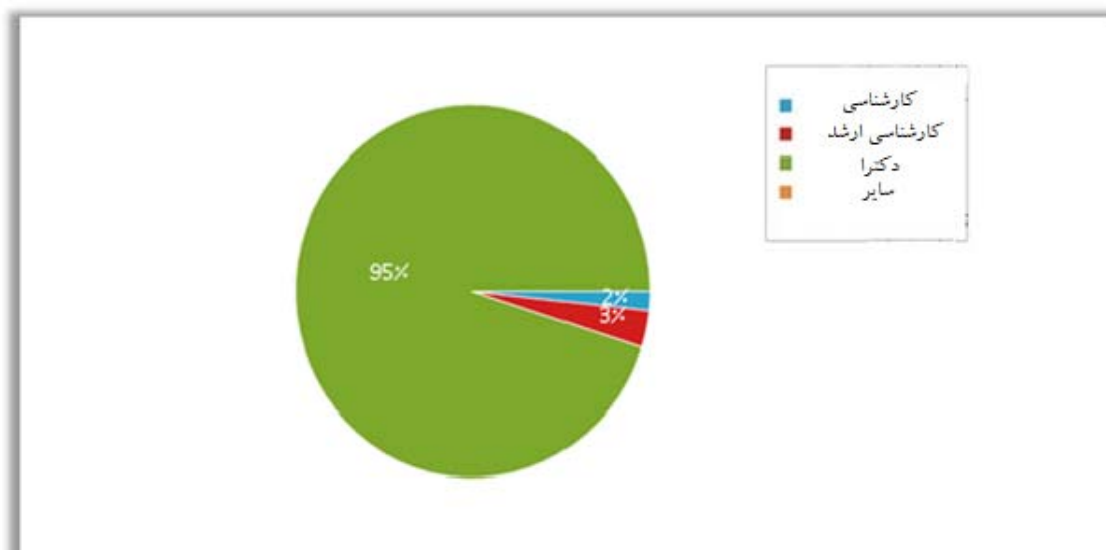
برای بررسی حوزه موضوعی پاسخ‌دهندگان در این پژوهش می‌توان به نمودار بعدی اشاره کرد (به نمودار ۴-۱۴ بنگرید). یافته‌ها نشان داد ۲۴ درصد از پاسخ‌گویان از رشته‌های فنی و مهندسی یا سایر رشته‌ها بودند و بقیه افراد از رشته علوم انسانی و اجتماعی شرکت کردند. از سوی دیگر، سهم سایر حوزه‌های موضوعی (علوم پایه و

غیره) ناچیز بوده است که با توجه به قرار گرفتن مجله در حوزه بین‌رشته‌ای فناوری اطلاعات با گرایش علوم انسانی تا حدود زیادی طبیعی می‌نماید.

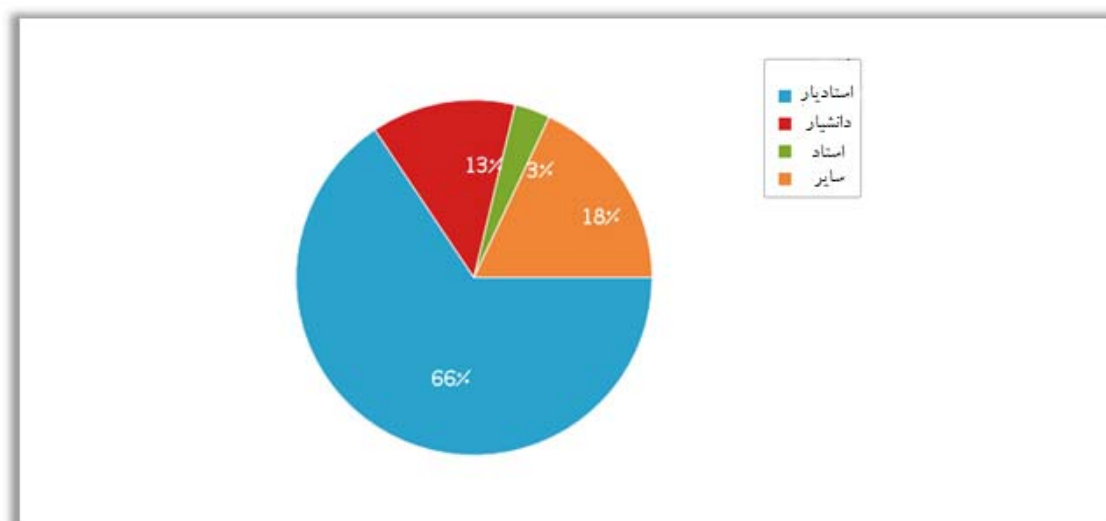

نمودار ۴-۱۴. حوزه موضوعی داوران

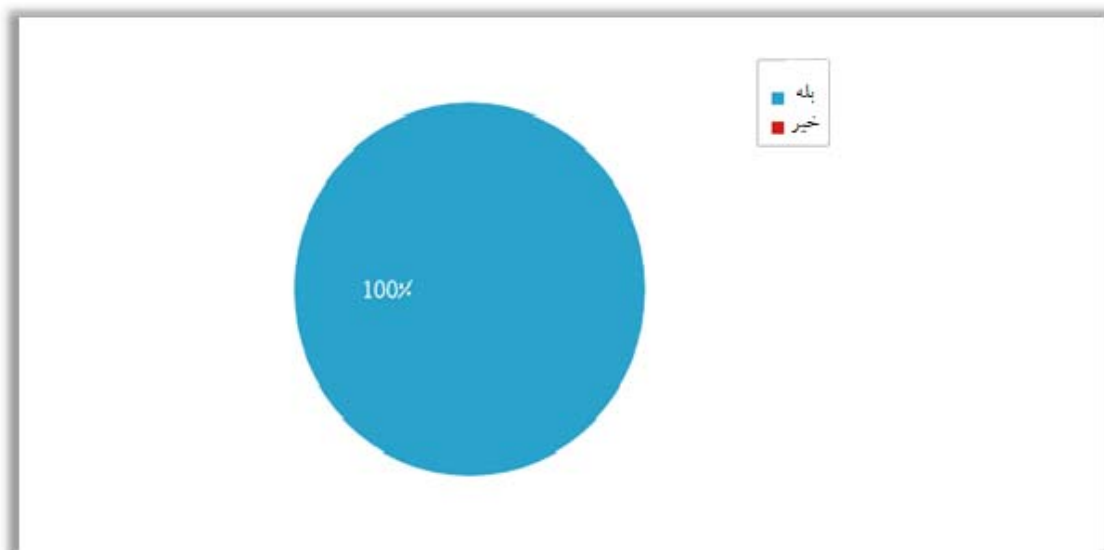
افزون بر این، آگاهی از مدرک تحصیلی و درجه علمی داوران و پاسخ‌دهندگان نیز می‌تواند اهمیت پیدا کند (به نمودارهای ۴-۱۵ و ۴-۱۶ و ۴-۱۷ بنگرید). با توجه به اینکه ۹۵ درصد پاسخ‌دهندگان مدرک تحصیلی دکتر داشتند احتمال آن می‌رود بیشتر داوران از اعضای هیئت علمی باشند که بیشتر آنها با مرتبه علمی استادیاری در دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی مشغول به فعالیت بودند. البته یافته‌ها نشان داد که کمتر از ۲۰ درصد نیز عضو هیئت علمی نیستند همه این افراد نیز دارای تجربه داوری بوده‌اند.

نمودار ۴-۱۵. مدرک تحصیلی داوران

نمودار ۴-۱۶. مرتبه علمی داوران

نمودار ۴-۱۷. تجربه داوری در سایر مجله‌ها

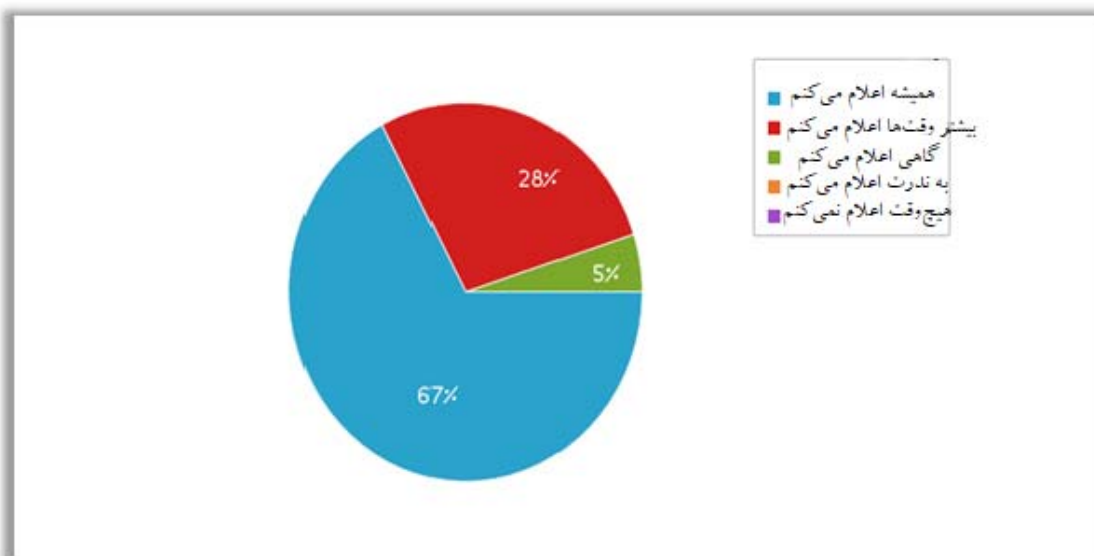
افزون بر این که لازم بود اطلاعات جمعیت‌شناختی داوران گردآوری شود، لازم بود از دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری نیز آگاهی به‌دست بیاید. البته این آگاهی مبتنی بر خودارزیابی داوران نسبت به میزان پایبندی به این مؤلفه‌ها بود که در ادامه به آن پرداخته می‌شود.

۴-۱-۳-۲-۴. دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های مرتبط با دیدگاه داوران درباره مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری در مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» است (به بخش ۳-۲-۷ بنگرید). این در حالی است که مؤلفه‌های اصلی و هشتگانه اخلاق داوری برای پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه نامشخص بود و دیدگاه آنها درباره میزان پایبندی به این مؤلفه‌های فرعی ۴۰گانه مورد توجه قرار گرفت. در این بخش تلاش می‌شود بر یافته‌هایی تمرکز صورت پذیرد که یافته‌هایی قابل توجه نسبت به میزان پایبندی مطلوب یا تام و تمام به مؤلفه‌های اخلاق داوری ارائه کرده است. به بیان دیگر، در صورتی که نمونه‌ای از یافته‌های این بخش نیاز به توضیح ویژه‌ای داشته باشد، به صورت مشروح‌تر مطرح می‌شود. یافته‌های این بخش به تفکیک مؤلفه اصلی ارائه می‌شود تا نگاهی منسجم نسبت به این یافته‌ها به دست آید. بنابراین، آنچه در ادامه می‌آید بر پایه مؤلفه‌های اصلی و تبع آن، مؤلفه‌های فرعی مرتبط با آنها خواهد بود (به نمودارهای ۴-۱۸ تا ۴-۵۳ بنگرید).

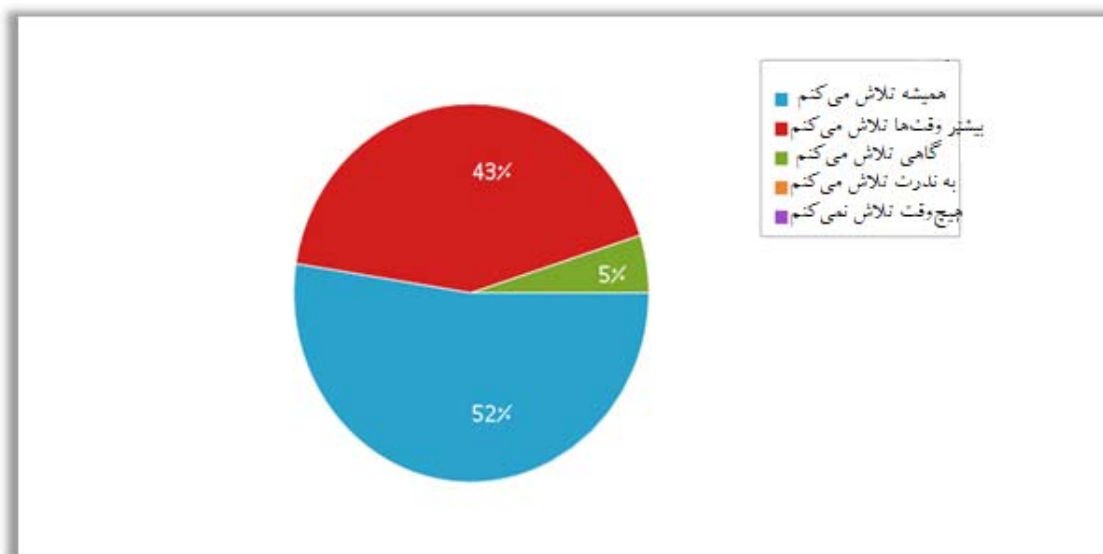
۱. دیدگاه داوران درباره مؤلفه اصلی «میزان پایبندی به زمان»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پایبندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی است (به نمودارهای ۴-۱۸ تا ۴-۲۱ بنگرید).

نمودار ۴-۱۸. میزان پابندی به پاسخ مثبت/منفی به انجام داوری

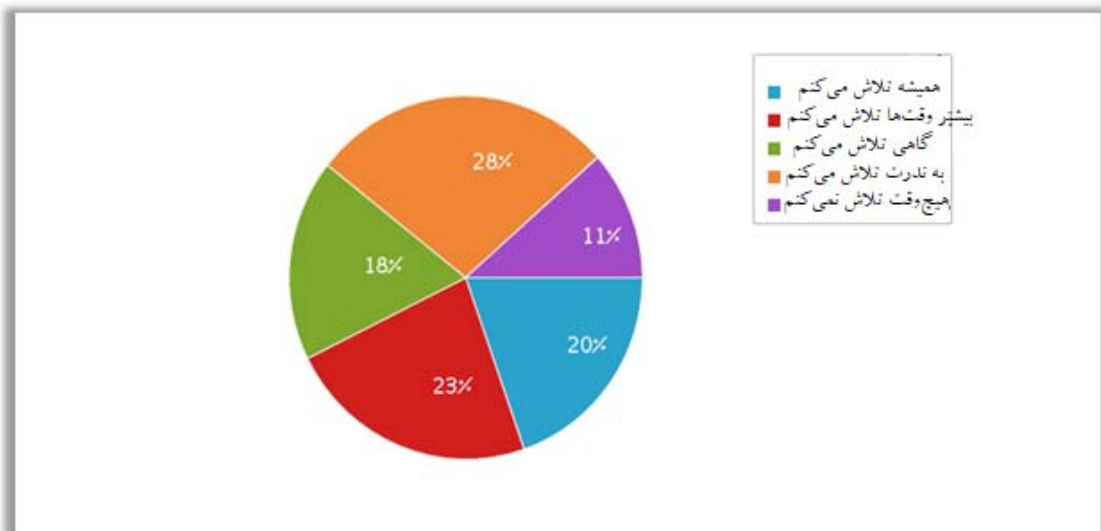
بر پایه یافته‌های نمودار بالا (به نمودار ۴-۱۸ بنگرید) بیشتر داوران به درخواست‌ها یا دعوت‌نامه‌های داوری پاسخ می‌دهند و حدود ۳۳ درصد نیز اغلب یا گاهی پاسخ می‌دهند که درصد قابل توجهی به نظر می‌رسد. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۴ بنگرید).

نمودار ۴-۱۹. میزان پابندی به انجام داوری در زمان معین

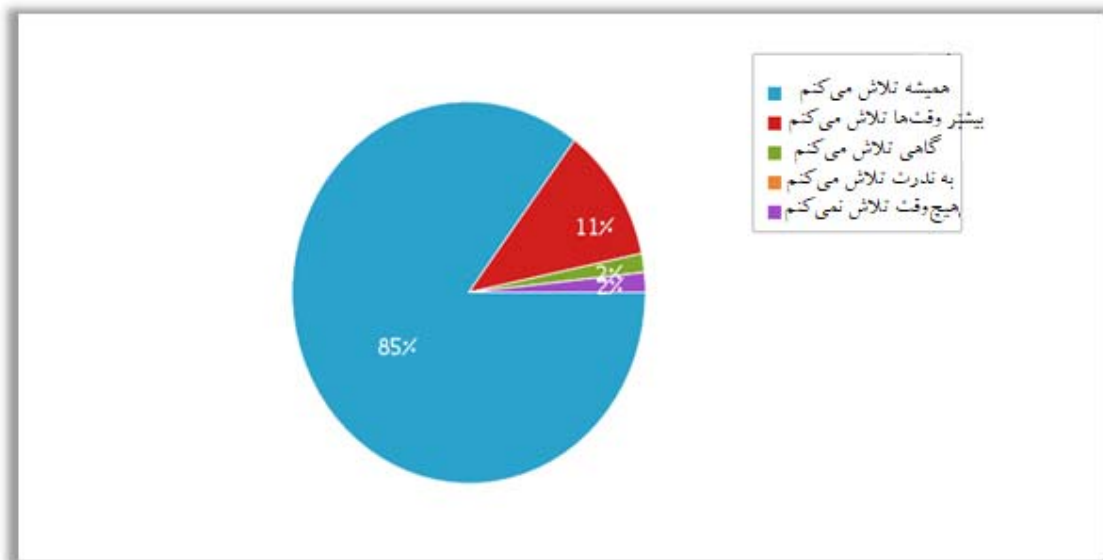
بر پایه یافته‌های به‌دست آمده از دیدگاه پاسخ‌دهندگان به مؤلفه فرعی «انجام داوری در زمان/ چارچوب زمانی پذیرفته شده/پیشنهادی» در نمودار بالا (به نمودار ۴-۱۹ بنگرید)، حدود نیمی از داوران اذعان داشتند که

برای انجام داوری در زمان معین همیشه تلاش خود را می‌کنند. در حالی که اگر داوری برای آنها شدنی باشد سهم ناچیزی از آنها «گاهی اوقات» تلاش می‌کنند به این چارچوب زمانی پایبند باشند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۵-۴ نگرید).

نمودار ۴-۲۰. میزان پایبندی به امکان پیشنهاد داور/داوران جایگزین

یافته‌های نمودار بالا نشان می‌دهد (به نمودار ۴-۲۰-۴ بنگرید) تنها کمتر از نیمی (۴۳ درصد) از داوران، «همیشه» یا «بیشتر مواقع» تلاش می‌کنند در صورتی که انجام به موقع داوری برای آنها شدنی نیست «داور جایگزین» به جای خود پیشنهاد کنند و بقیه چنین کاری انجام نمی‌دهند. می‌توان گفت در نتیجه این میزان پایبندی، احتمال دیرکرد آگاهانه برای داوری افزایش پیدا کرده و زمینه طولانی کردن یا دیرکرد عمدی فرایند داوری فراهم می‌شود. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۶-۴ بنگرید). با این حال، لازم است به این مورد هم پرداخت که ارزیابی داوران به مؤلفه «طولانی نکردن عمدی فرایند داوری/ دیرکرد در ارسال داوری» چیست که یافته‌های آن در ادامه می‌آید (به نمودار ۴-۲۱-۴ بنگرید).

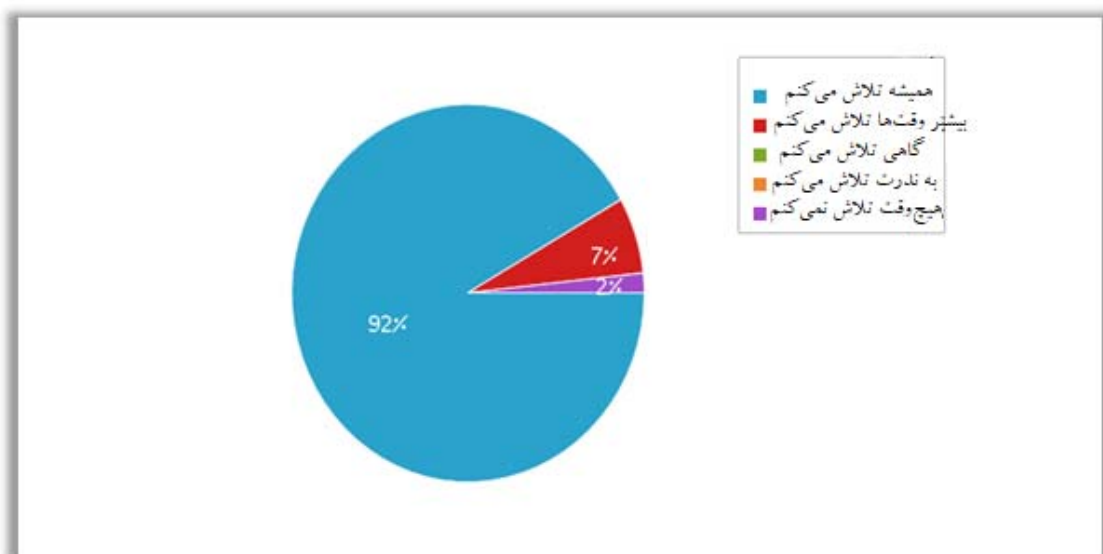

نمودار ۴-۲۱. میزان پایبندی به طولانی نکردن عمدی یا دیرکرد در داوری

یافته‌های دیدگاه داوران به پایبندی به مؤلفه «طولانی نکردن عمدی فرایند داوری/ دیرکرد در ارسال نتیجه داوری» نشان داد (به نمودار ۴-۲۱ بنگرید) که تنها دو درصد از داوران با صراحت بیان کردند که فرایند داوری را از روی عمد طولانی می‌کنند و بیشتر آنها (حدود ۹۶ درصد) «همیشه یا بیشتر وقت‌ها» تلاش می‌کردند داوری را از روی عمد با دیرکرد مواجه نکنند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۷ بنگرید). همچنین باید در نظر داشت که یافته‌های این بخش با یافته‌های بخش تحلیل محتوای اسناد (به بخش ۴-۲-۳-۲ بنگرید) نیز ارتباط دارد و می‌توان یافته‌های این دو بخش را با هم در نظر گرفت و با هم تحلیل کرد.

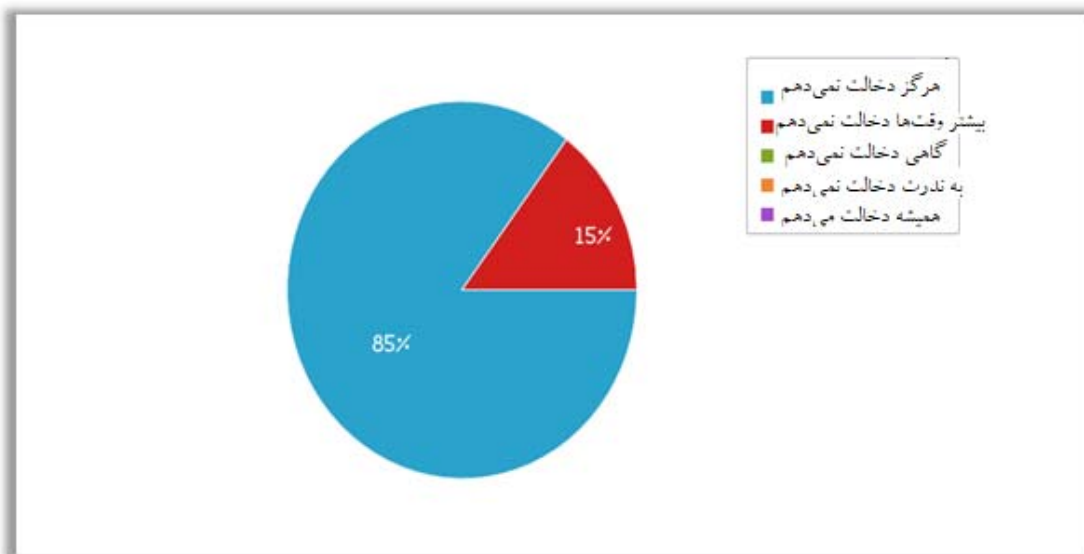
۲. دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به «رعایت محرمانگی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پایبندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «رعایت محرمانگی» است (به نمودارهای ۴-۲۲ تا ۴-۲۵ بنگرید).

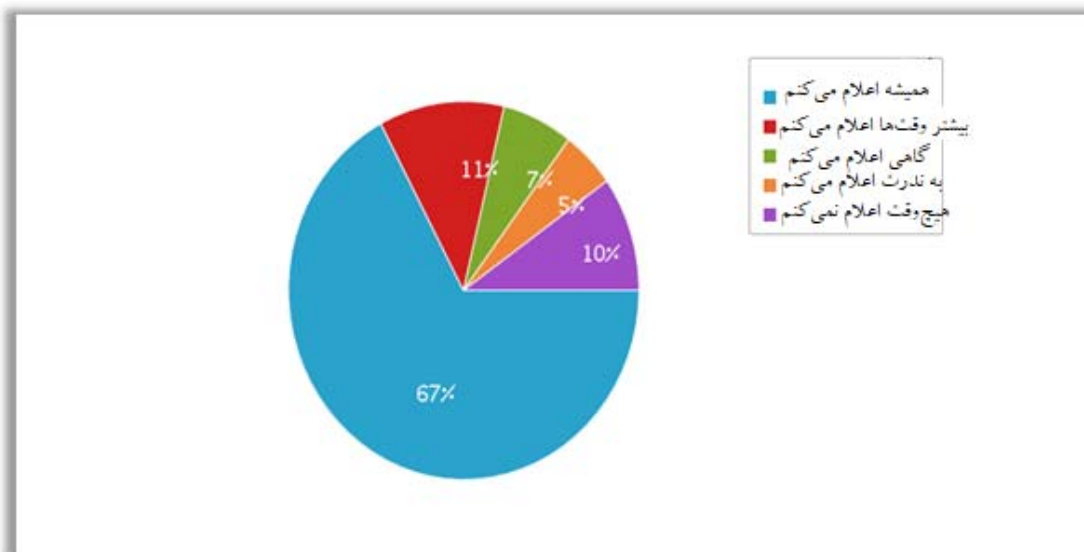

نمودار ۴-۲۲. میزان پابندی به پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری

بر پایه یافته‌های به‌دست آمده از «پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری» نویسنده (گان) (به نمودار ۴-۲۲ بنگرید)، تقریباً همه (حدود ۹۹ درصد) داوران «همیشه یا بیشتر وقت‌ها» تلاش می‌کنند باعث ضرر یا بی‌اعتباری نویسنده (گان) نشوند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۸ بنگرید). برای بررسی یافته‌های سایر مؤلفه‌های فرعی، نمودارهای ۴-۲۳ تا ۴-۲۵ را ببینید.

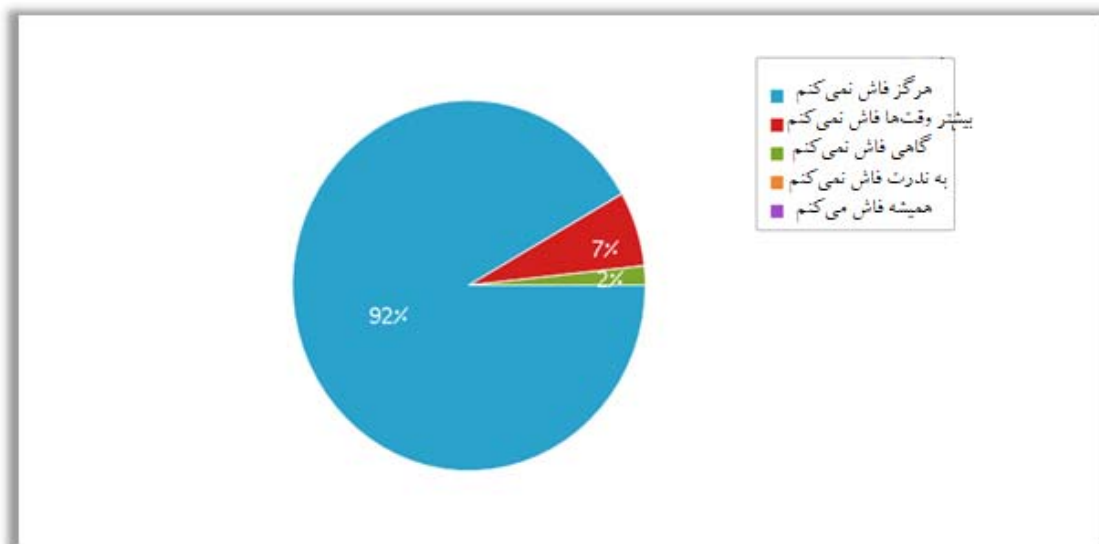
نمودار ۴-۲۳. میزان پابندی به دخالت ندادن دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...) بدون اجازه مجله در داوری

نمودار ۴-۲۴. میزان پابندی به اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری

یافته‌های این پژوهش نشان داد از نظر پاسخ‌دهندگان، «هرگز یا بیشتر وقت‌ها» افراد دیگر را بدون اجازه مجله در داوری دخالت نداده‌اند. همچنین، حدود ۸۵ درصد آنها اعلام کردند که «همیشه، بیشتر وقت‌ها و گاهی» اسامی افراد یاری‌گر را در داوری به مجله اعلام کرده‌اند (به نمودارهای ۴-۲۳ و ۴-۲۴ بنگرید). البته باید در نظر داشت

که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۵۹ و ۴-۶۰ بنگرید).

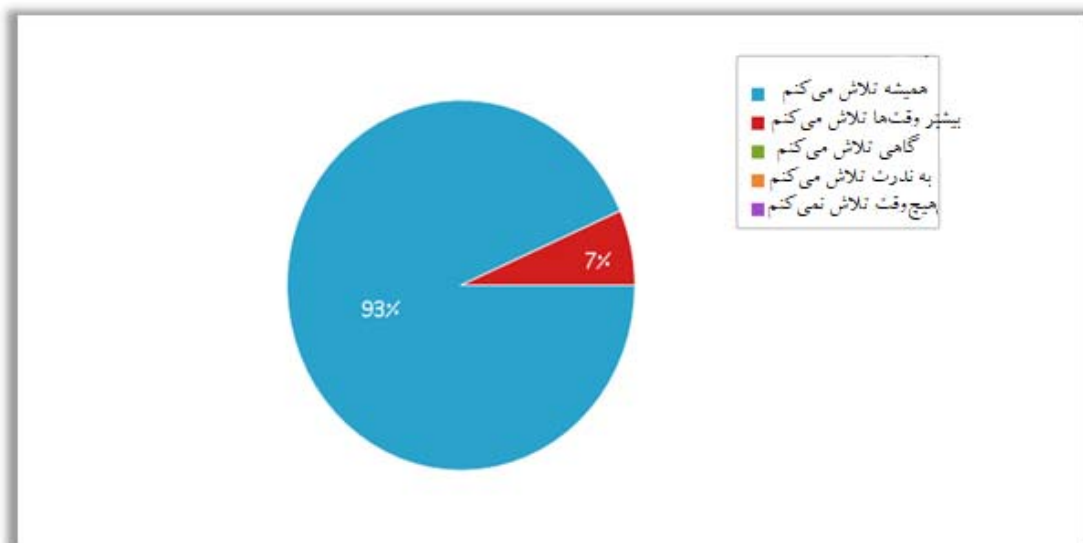

نمودار ۴-۲۵. میزان پایبندی به فاش نکردن جزئیات داوری

درباره مؤلفه فرعی «افشا نکردن جزئیات داوری» به جز درصد کمی از افراد (۹ درصد) که عنوان کردند «گاهی و بیشتر وقت‌ها» این جزئیات را فاش نمی‌کنند، بقیه داوران پاسخ‌دهنده (۹۱ درصد) اعلام کردند که هرگز جزئیاتی از فرایند داوری را فاش نمی‌کنند (به نمودار ۴-۲۵ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۶۱ بنگرید).

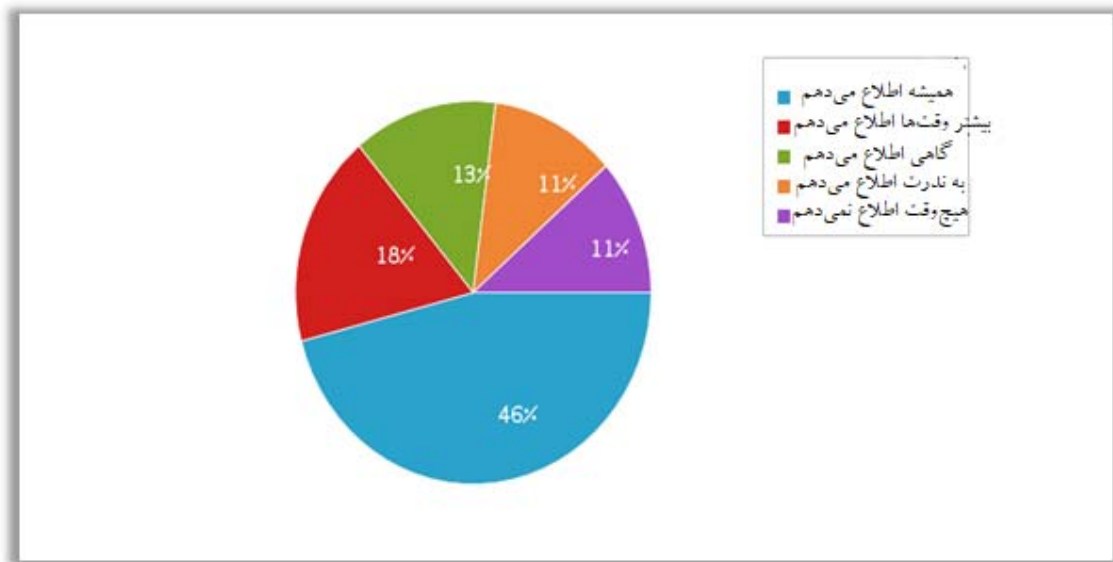
۳. دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به «نبود سوگیری»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پایبندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «نبود سوگیری» است (به نمودارهای ۴-۲۶ و ۴-۲۷ بنگرید).

نمودار ۴-۲۶. میزان پایبندی به رعایت بی‌طرفی در داوری

بر پایه یافته‌های نمایش داده شده در پایبندی به مؤلفه فرعی «رعایت بی‌طرفی در داوری»، ۹۳ درصد از پاسخ‌دهندگان «همیشه» و ۷ درصد از آن‌ها «بیشتر وقت‌ها» تلاش می‌کنند بی‌طرفی را در داوری رعایت کنند (به نمودار ۴-۲۶ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴۷ بنگرید).

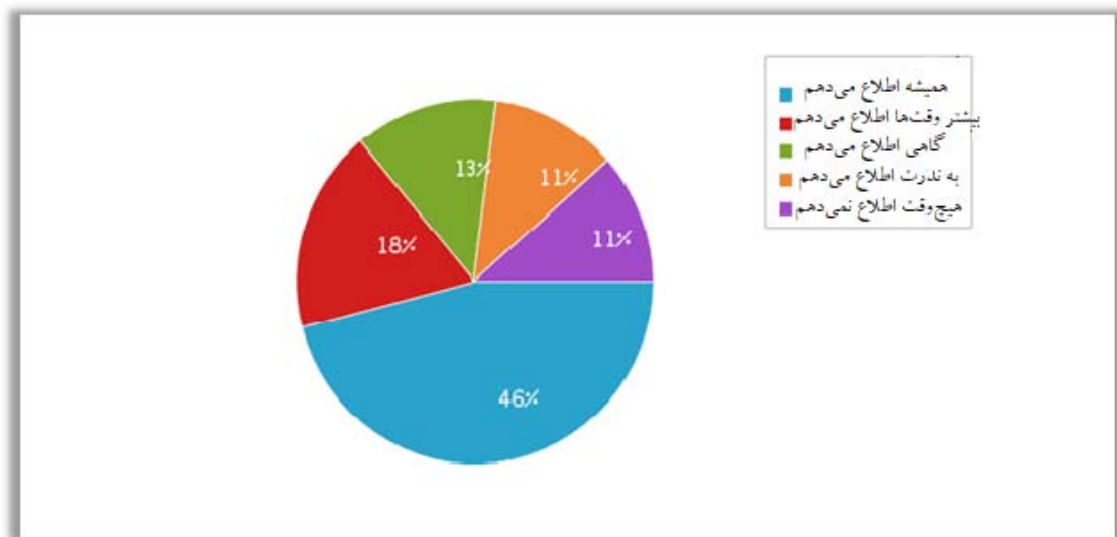

نمودار ۴-۲۷. میزان پابندی به اعلام شناسایی نویسندگان

بر پایه یافته‌های نمایش داده شده در نمودار بالا می‌توان گفت در صورتی که داوران (پاسخگویان) به هر طریقی متوجه هویت نویسندگان می‌شدند، رفتارهای متنوعی داشتند به گونه‌ای که کمتر از نیمی از آنها اعلام کردند که «همیشه» این موضوع را به مجله اطلاع داده‌اند. این در حالی است که آمار قابل توجهی (حدود ۲۲ درصد) از داوران، «به ندرت یا هرگز» این کار را نکرده‌اند (به نمودار ۴-۲۷ بنگرید). یادآوری این نکته ضروری است که این مجله «دوسوپنهان» است و نویسنده (گان) و داوران از هویت یکدیگر آگاهی ندارند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۶۳ بنگرید).

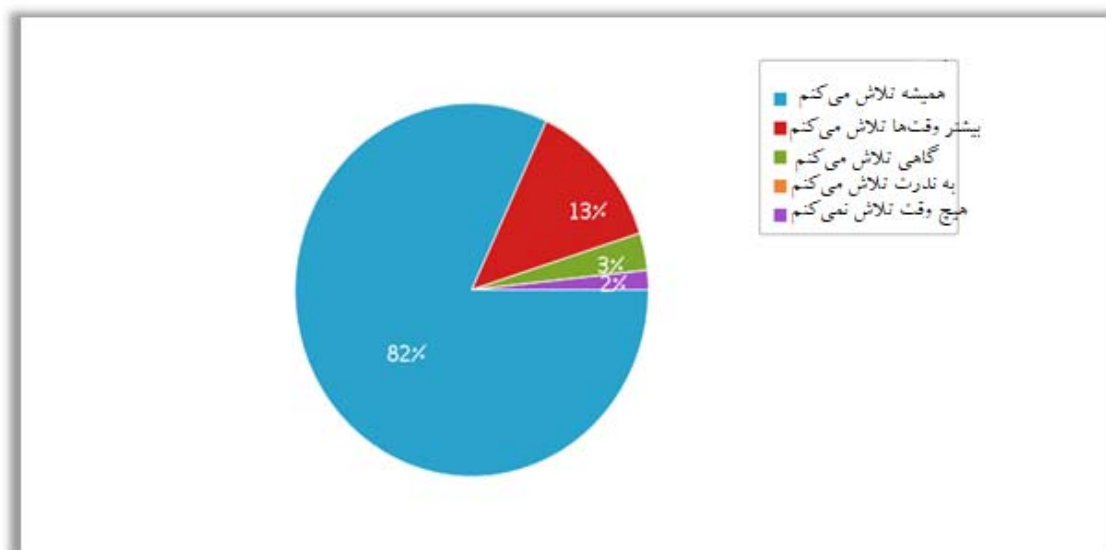
۴. دیدگاه داوران درباره میزان پابندی به «توجه به برخورد منافع»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پابندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «توجه به برخورد منافع» است (به نمودارهای ۴-۲۸ تا ۴-۳۰ بنگرید).

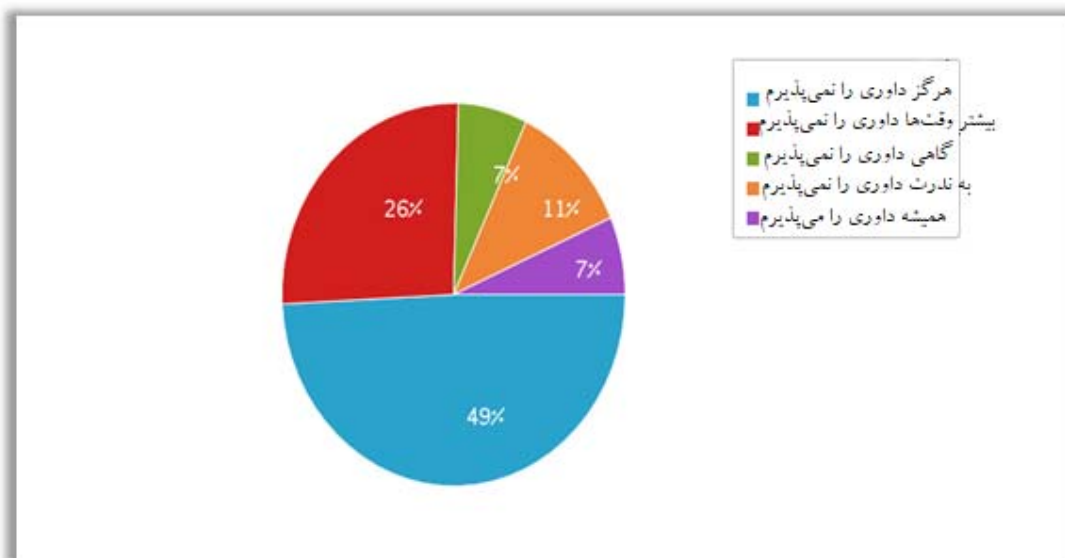
نمودار ۴-۲۸. میزان پابندی به افشای برخورد منافع

بر پایه یافته‌های نمایش داده شده در نمودار بالا (به نمودار ۴-۲۸ بنگرید) می‌توان گفت کمتر از نیمی از داوران (حدود ۴۶ درصد) اعلام کردند که اگر هرگونه برخورد منافی را در مقاله در دست داوری خود احساس می‌کردند، این موضوع را «همیشه» اطلاع داده‌اند. این در حالی است که حدود ۱۸ درصد «در بیشتر مواقع» و بقیه (حدود ۳۵ درصد) آنها «گاهی، به ندرت و هیچ وقت» اعلام برخورد منافع نکرده‌اند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش، تا حدود زیادی مشابه با مؤلفه فرعی «شناسایی هویت نویسندگان» است. همچنین، باید در نظر داشت که یافته‌های این بخش به نمودار ۸ که به تحلیل شکاف توجه مجله‌های علمی در ایران در برابر توجه «کوپ» به مؤلفه اصلی «توجه به برخورد منافع» اختصاص داشته است نیز پیوندی قابل ملاحظه و معنادار دارد. به بیان دیگر، بیشتر مجله‌های علمی مورد بررسی در پژوهش حاضر به این مؤلفه اصلی توجه داشته‌اند در حالی که داوران این مجله به این موضوع کمتر از میزانی که لازم است توجه کرده‌اند. اشاره این نکته ضروری است از آنجا که مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در بافت مجله‌های ایران قرار داشته و به اصطلاح زیست دارد، همچنین با توجه به این که سهم قابل توجهی از داوران این مجله از اعضای هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) بوده‌اند و به صورت بالقوه می‌توانند نویسنده (گان) مقاله‌های ارسالی به این مجله نیز باشند، توجه به مؤلفه اصلی «برخورد منافع» و مؤلفه فرعی «افشای برخورد منافع» از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است و در تدوین بیانیه اخلاق داوری نیز این قضیه در نظر گرفته می‌شود. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۶۴ بنگرید). برای بررسی یافته‌های سایر مؤلفه‌های فرعی، به نمودارهای ۴-۲۹ تا ۴-۳۱ بنگرید.

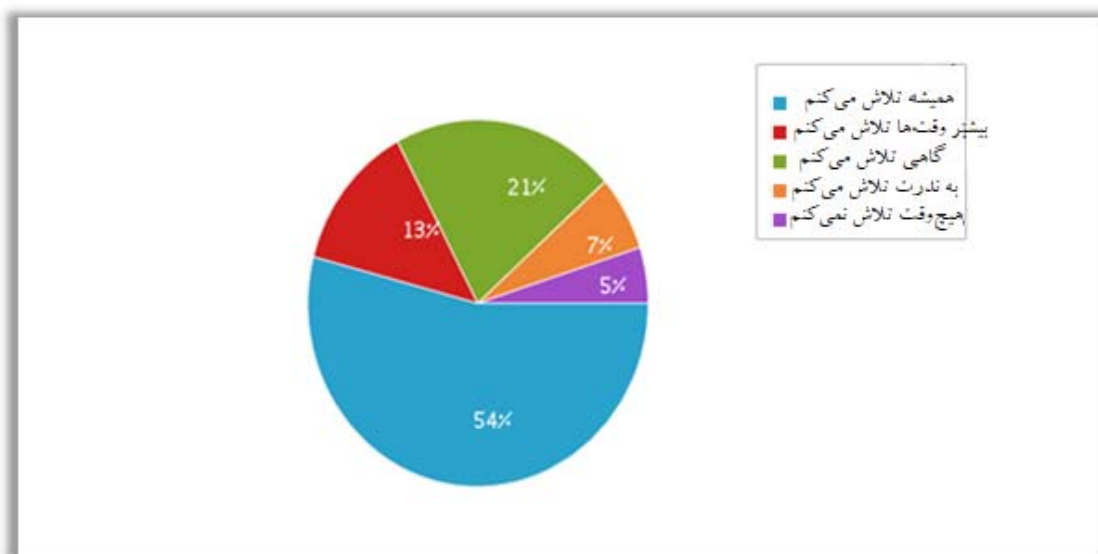

نمودار ۴-۲۹. میزان پابندی به پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر

یافته‌های این بخش نشان می‌دهد سهم بسیار زیادی از داوران (حدود ۸۲ درصد) اعلام کرده‌اند «همیشه» تلاش می‌کنند از اطلاعات اثر در دست داوری خود برای هرگونه منفعت شخصی استفاده نکنند. با این حال، بر پایه اعلام حدود ۱۸ درصد از پاسخ‌دهندگان، استفاده از اطلاعات اثر در دست داوری، در تعداد معدودی از داوری‌ها صورت پذیرفته و داوران خود را مکلف به رعایت این موضوع نمی‌دانند (به نمودار ۴-۲۹ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۶۵ بنگرید).

نمودار ۴-۳۰. میزان پابندی به برخورد منافع از نظر شباهت اساسی اثر داور با اثر نویسنده

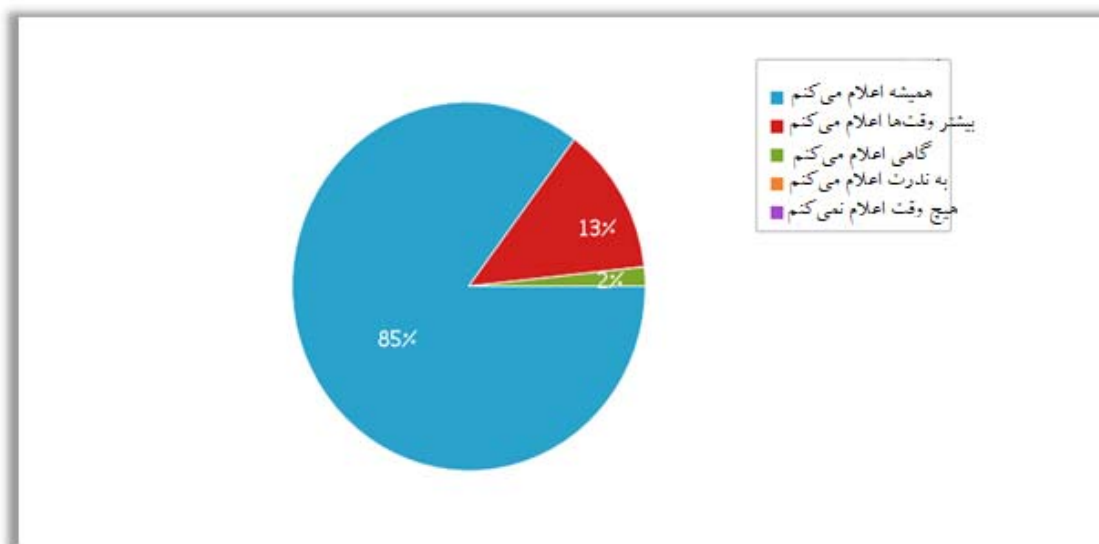
نمودار ۴-۳۱. میزان پابندی به پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا (به نمودار ۴-۳۰ بنگرید) نشان می‌دهد، نزدیک به نیمی (حدود ۴۹ درصد) از داوران اعلام کردند که «هرگز» داوری اثری را که شباهت اساسی با اثر خود آنها داشته نپذیرفته‌اند. با این حال، حدود یک‌چهارم (حدود ۲۶ درصد) نیز در این مورد سخت‌گیری ویژه‌ای نداشته‌اند و بقیه (حدود ۲۴ درصد) نیز ممکن است به پذیرش داوری اقدام کنند. البته کمی بیش از نیمی از داوران (حدود ۵۴ درصد) «همیشه» تلاش کرده‌اند که از داوری به عنوان ابزاری برای کسب چشم‌انداز موضوعی از مقاله استفاده نکنند. این موضوع

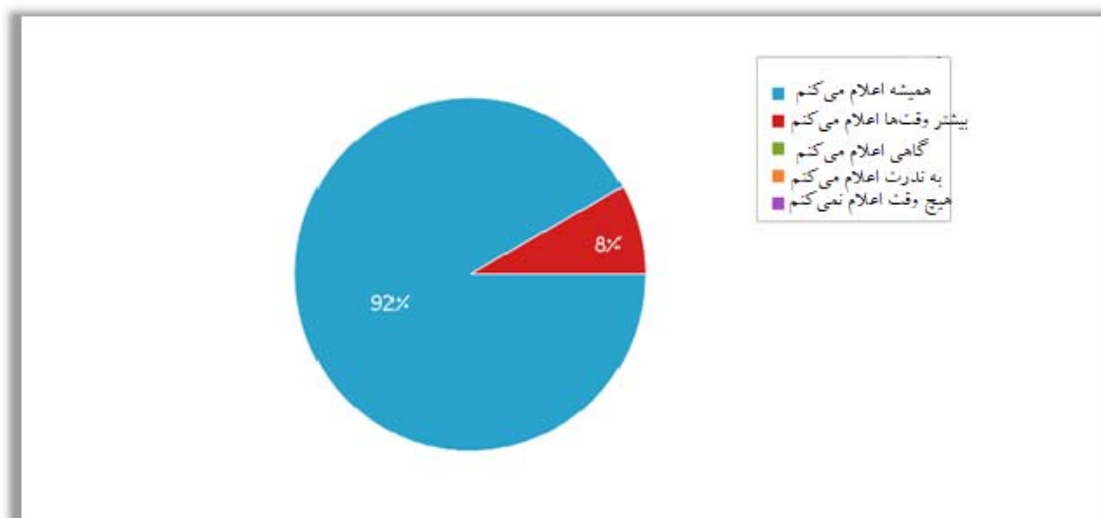
برای برخی هم «گاهی یا بیشتر وقت‌ها» (حدود ۳۴ درصد) اتفاق می‌افتد اما ۱۲ درصد اعلام کردند که «به ندرت یا هرگز» تلاشی برای این موضوع نمی‌کنند و این ممکن است به این معنا باشد که آنها «منفعت شخصی بردن از داوری» را امری غیراخلاقی نمی‌پندارند (به نمودار ۴-۳۱ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۶۶ و ۴-۶۷ بنگرید).

۵. دیدگاه داوران درباره میزان پابندی به «توجه به بدرفتاری پژوهشی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پابندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «توجه به بدرفتاری پژوهشی» نویسنده(گان) است (به نمودارهای ۴-۳۲ و ۴-۳۳ بنگرید).

نمودار ۴-۳۲. میزان پابندی به شناسایی بی‌نظمی و اخلاق پژوهش

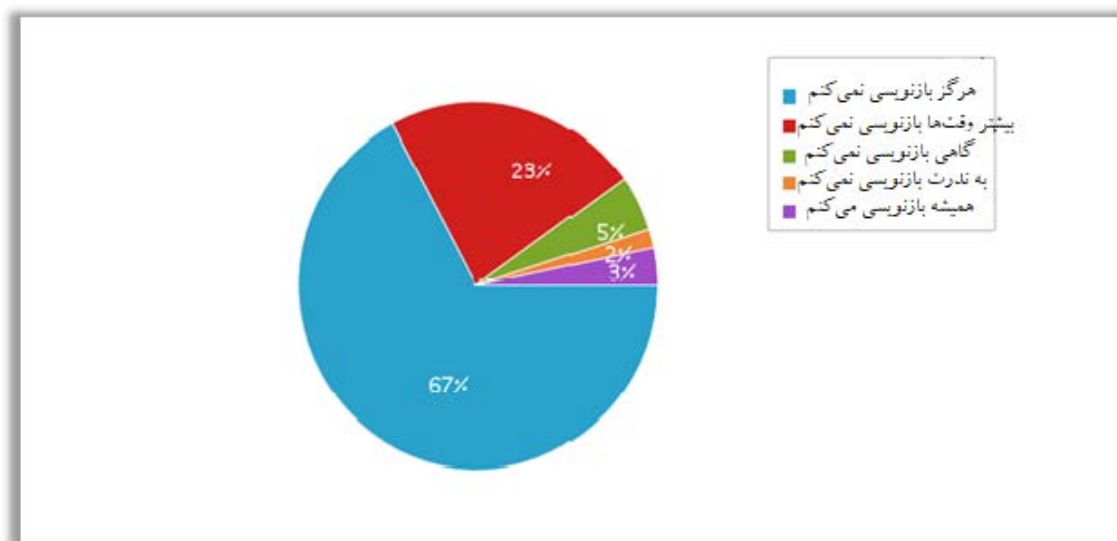

نمودار ۴-۳۳. میزان پابندی به درک بدرفتاری پژوهشی

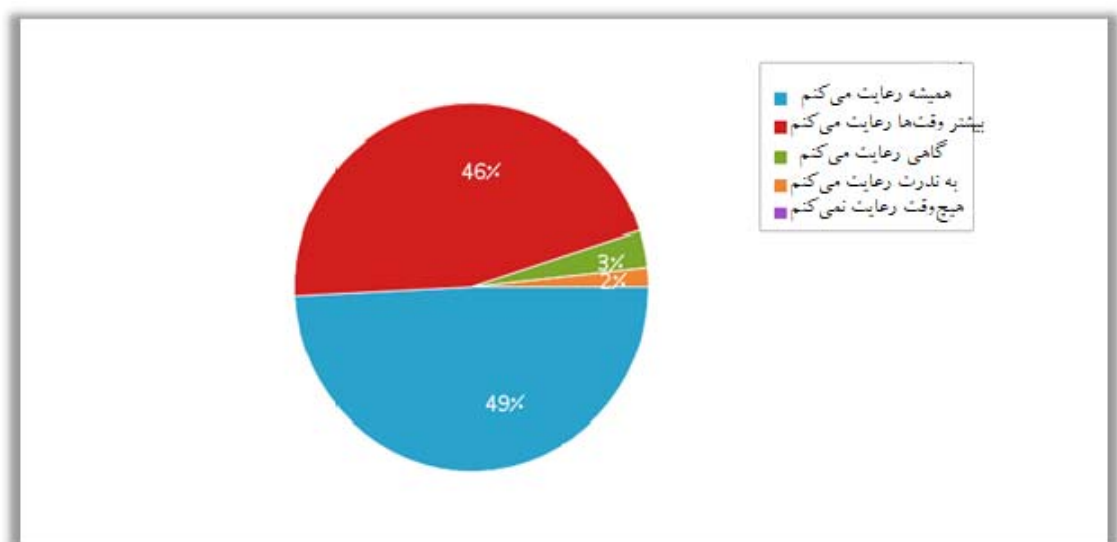
یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد (به نمودار ۴-۳۳ بنگرید) حدود ۸۵ درصد از داوران اگر هرگونه اخلاق و بی‌نظمی در اخلاق پژوهش را تشخیص بدهند، آن را به مجله اطلاع می‌دهند و بقیه (حدود ۱۵ درصد) نیز «بیشتر وقت‌ها یا گاهی» این کار را انجام داده‌اند. درباره «اعلام بدرفتاری پژوهشی» نیز همه داوران «همیشه یا بیشتر وقت‌ها» آن را به مجله اطلاع داده‌اند (به نمودار ۴-۳۳ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۶۸ و ۴-۶۹ بنگرید).

۶. دیدگاه داوران درباره میزان پابندی به «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پابندی شان به مؤلفه‌های فرعی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» است (به نمودارهای ۴-۳۴ تا ۴-۳۷ بنگرید).

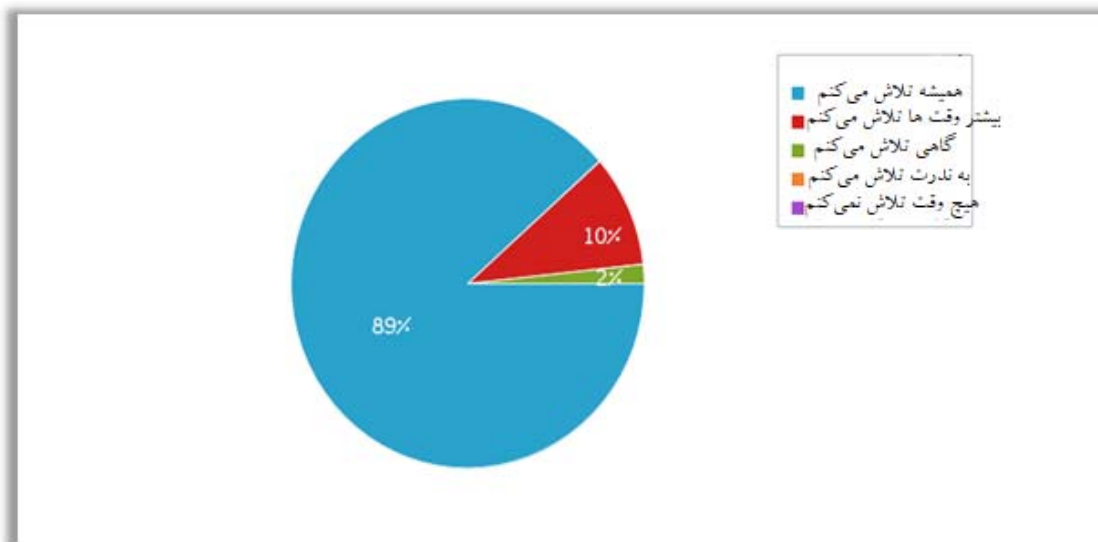
نمودار ۴-۳. میزان پایبندی به بازنویسی نکردن اثر

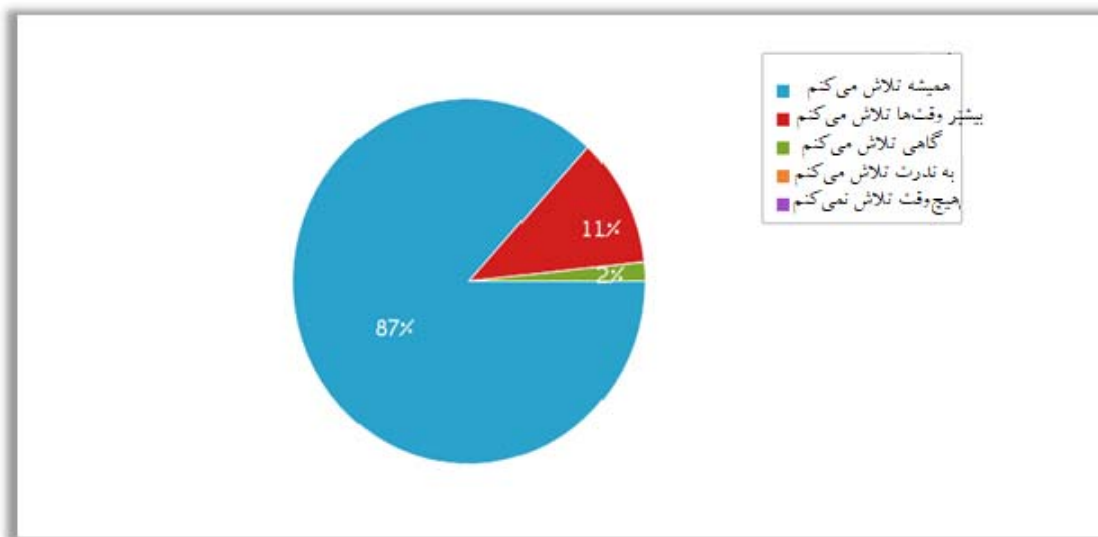
نمودار ۴-۳۵. میزان پایبندی به آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد (به نمودار ۴-۳۴) پایبندی داوران به «بازنویسی نکردن اثر نویسنده» در حدود ۹۰ درصد مواقع «هرگز» و یا «در بیشتر مواقع» انجام می‌شود. اما سهم کمی هم اعلام کردند که «گاهی، به ندرت یا همیشه» این کار را انجام داده‌اند. همچنین، نزدیک به همه داوران (حدود ۹۵ درصد) اعلام کردند که نسبت به حساسیت‌های زبانی در داوری آگاهی داشته و آن را رعایت کرده‌اند (به نمودار ۴-۳۵ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان

اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۶۹ و ۴-۷۰ بنگرید). برای بررسی یافته‌های سایر مؤلفه‌های فرعی، نمودارهای ۴-۳۶ و ۴-۳۷ را ببینید.

نمودار ۴-۳۶. میزان پایبندی به بیان احترام‌آمیز و پرهیز از اتهام‌زنی

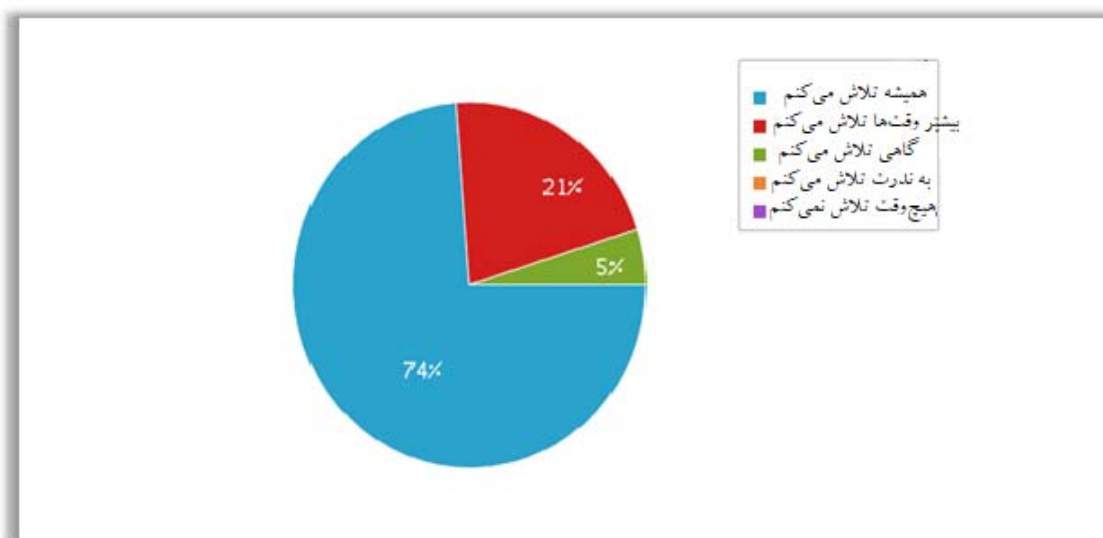
نمودار ۴-۳۷. میزان پایبندی به بیان دیدگاه منصفانه

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا تا اندازه زیادی با یکدیگر شباهت دارد (به نمودارهای ۴-۳۶ و ۴-۳۷ بنگرید). یافته‌های به دست آمده در این دو نمودار نشان می‌دهد که نزدیک به همه داوران (حدود ۹۸ درصد) «همیشه و بیشتر وقت‌ها» به «بیان احترام‌آمیز و پرهیز از اتهام‌زنی» و «بیان منصفانه دیدگاه» پایبند هستند و بقیه

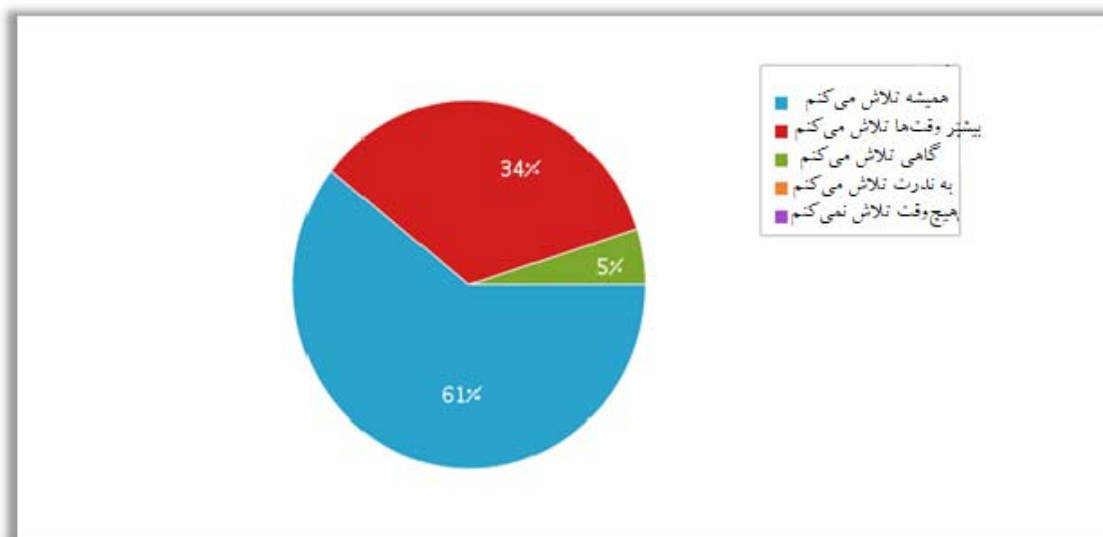
(حدود ۲ درصد) نیز «گاهی» تلاش می‌کنند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های تحلیل محتوای اسناد داوری (بخش ۲-۳-۲-۴ بنگرید) پیوند و ارتباط قابل توجهی دارد که در همان بخش، توضیح بیشتر ارائه می‌شود. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۷۱ و ۴-۷۲ بنگرید).

۷. دیدگاه داوران درباره میزان پابندی به ارائه «پیشنهاد عینی و سازنده»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پابندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «ارائه پیشنهاد عینی و سازنده» است (به نمودارهای ۴-۳۸ تا ۴-۴۰ بنگرید).

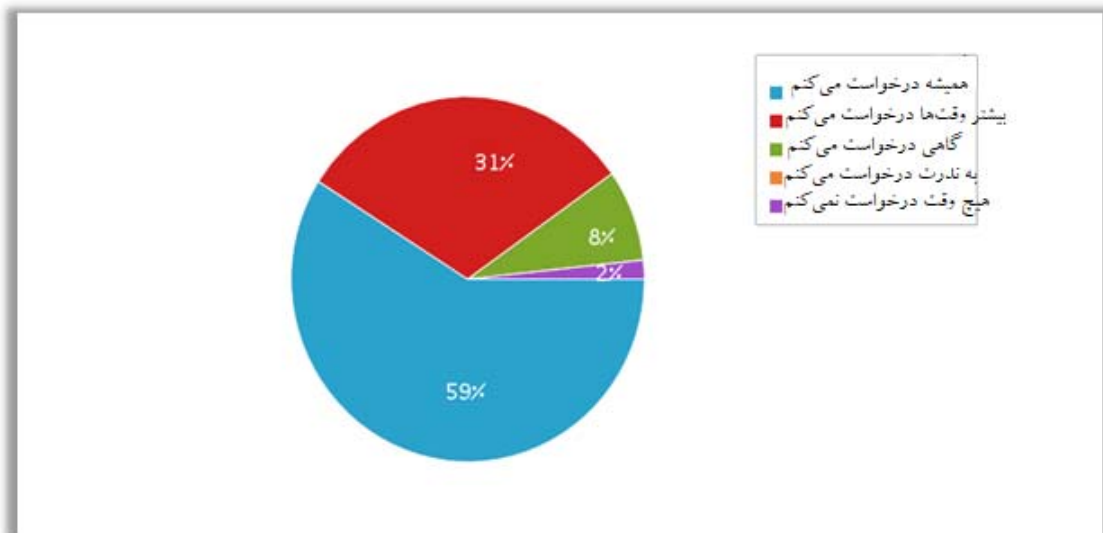

نمودار ۴-۳۸. میزان پابندی به بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر

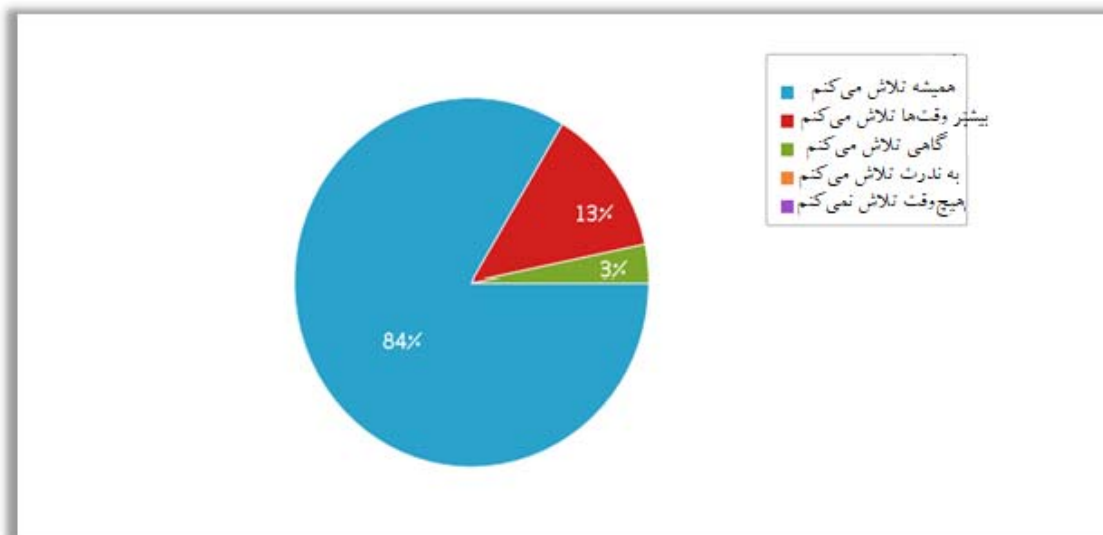

نمودار ۴-۳۹. میزان پایبندی به ارائه پیشنهاد‌های عینی

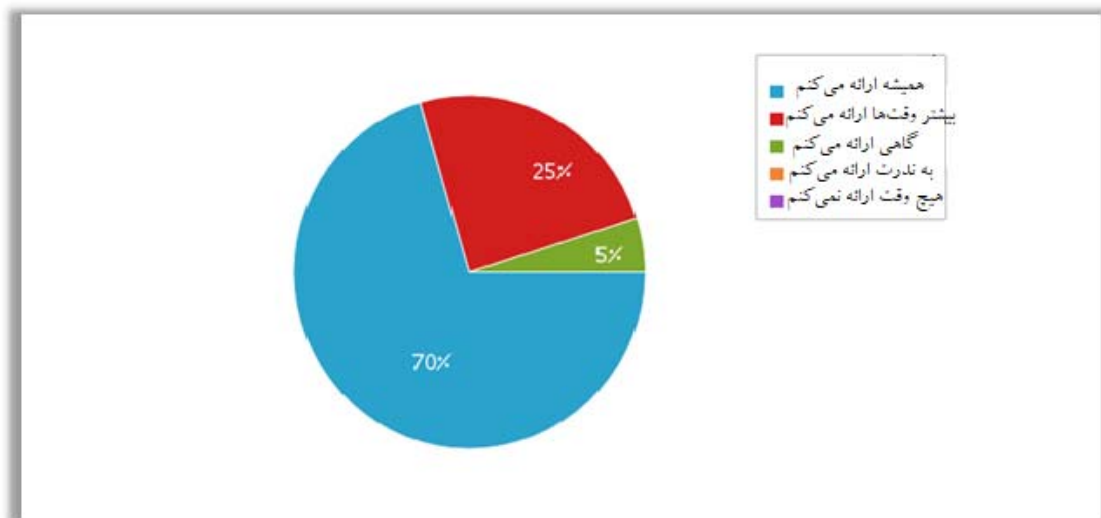
یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا تا اندازه زیادی با یکدیگر شباهت دارد (به نمودارهای ۴-۳۸ و ۴-۳۹ بنگرید). یافته‌های این بخش نشان می‌دهد از دیدگاه داوران، «بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر» و «ارائه پیشنهاد‌های سازنده به نویسنده (گان)» در میان حدود ۹۵ درصد از پاسخ‌دهندگان رخ داده و سهم کمی از داوران «گاهی و به ندرت» این دو مؤلفه را رعایت می‌کنند و هیچ‌یک از آنها اشاره نکرده‌اند که به این مؤلفه پایبند نبوده‌اند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۷۳ و ۴-۷۴ بنگرید). برای بررسی یافته‌های سایر مؤلفه‌های فرعی، نمودارهای ۴-۴۰ تا ۴-۴۲ را ببینید.

نمودار ۴-۴۰. میزان پابندی به درخواست شواهد پشتیبان

نمودار ۴-۴۱. میزان پابندی به ارائه پیشنهادها علمی و فنی

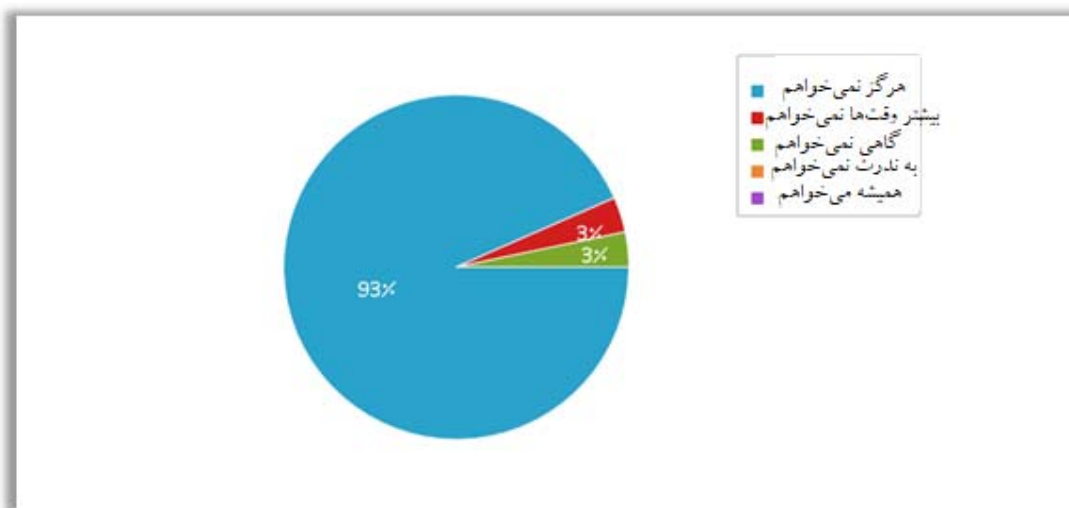

نمودار ۴-۴۲. میزان پایبندی به ارائه بازخوردهای مفید و سازنده

یافته‌های به‌دست آمده از پژوهش برای پایبندی به «درخواست شواهد پشتیبان»، «ارائه پیشنهادها علمی و فنی»، و «ارائه بازخوردهای مفید و سازنده» نشان می‌دهد (به نمودارهای ۴-۴۰، ۴-۴۱ و ۴-۴۲ بنگرید) اگر نویسندگان ادعایی را در اثر خود مطرح کرده باشند داوران در بیشتر مواقع (بیش از ۹۰ درصد) از آنها شواهد پشتیبان درخواست کنند؛ افزون بر این، داوران «پیشنهادهای علمی و فنی» و «بازخوردهای مفید و سازنده‌ای» به نویسنده (گان) داده‌اند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۷۵، ۴-۷۶ و ۴-۷۷ بنگرید). یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های تحلیل محتوای اسناد داوری (بخش ۲-۳-۴ بنگرید) پیوند و ارتباط قابل توجهی دارد که در همان بخش، توضیح بیشتر ارائه می‌شود.

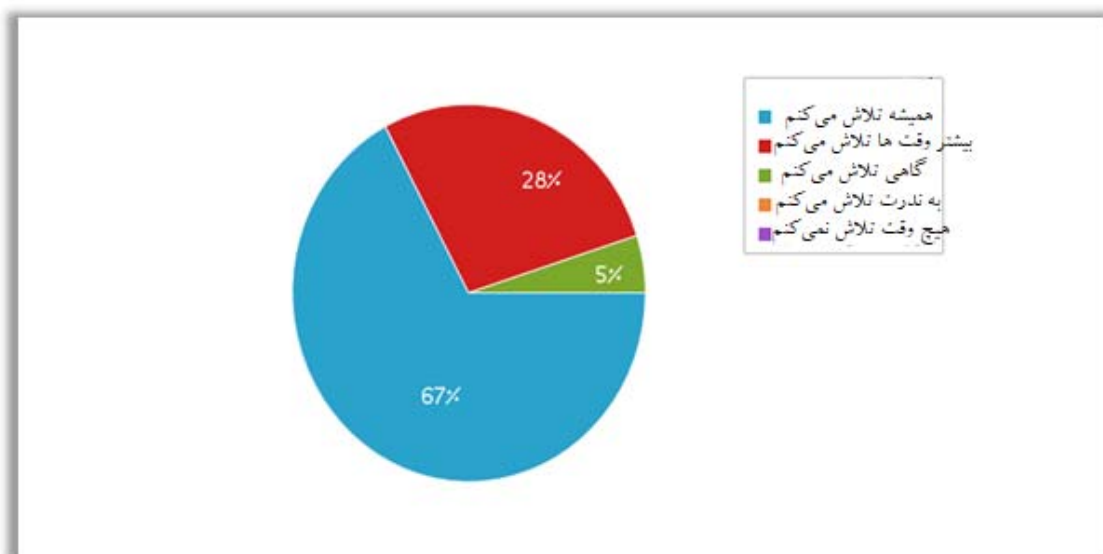
۸. دیدگاه داوران درباره میزان پایبندی به «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به‌دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان پایبندی‌شان به مؤلفه‌های فرعی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» است (به نمودارهای ۴-۴۳ تا ۴-۵۲ بنگرید).

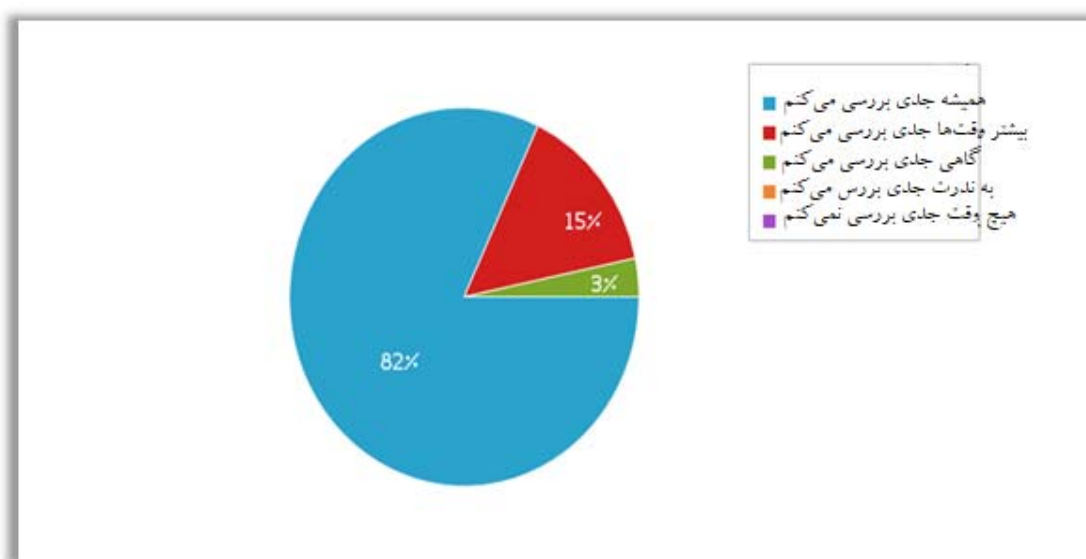

نمودار ۴-۴۳. میزان پایبندی به درخواست نکردن غیرضروری استناد به اثر خود (داور)

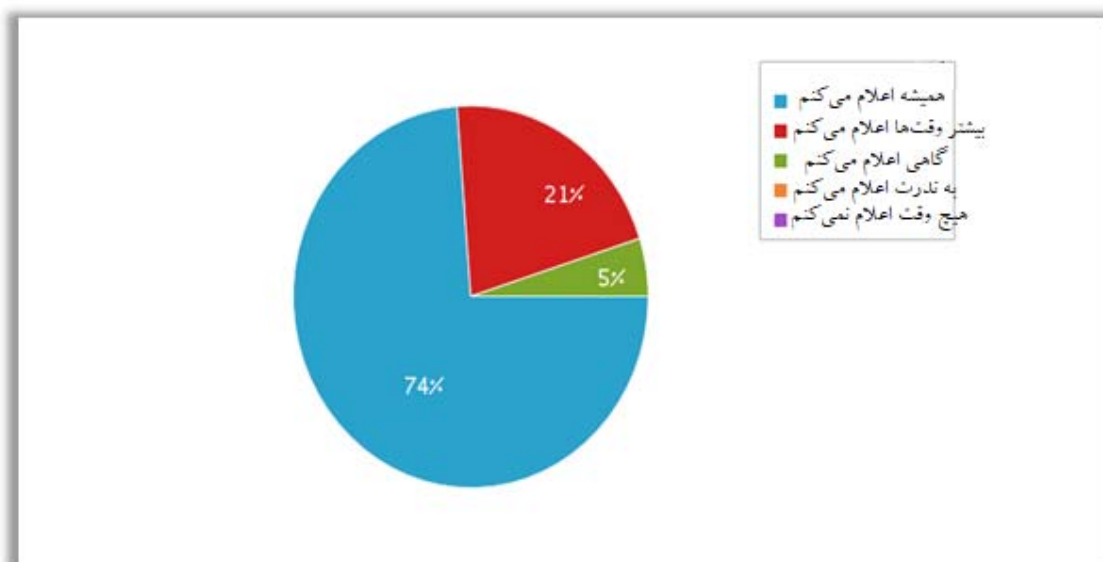
یافته‌های نمایش یافته در نمودار ۴۱ نشان می‌دهد داوران در اکثر قریب به اتفاق موارد، از نویسندگان نمی‌خواهند تا به آثار آنها استناد بدهند و در ۶ درصد موارد «بیشتر وقت‌ها یا گاهی» از نویسندگان می‌خواهند به آثار آنها استناد بدهند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پایبندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۷۸ بنگرید). برای بررسی یافته‌های سایر مؤلفه‌های فرعی، نمودارهای ۴-۴۴ تا ۴-۵۲ را ببینید.

نمودار ۴-۴۴. میزان پابندی به درک دامنه داوری

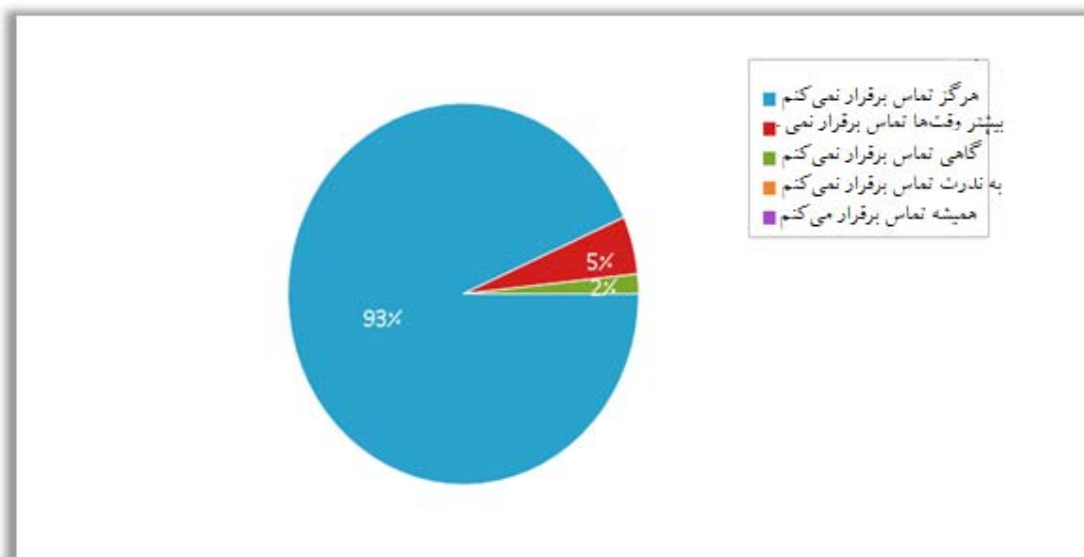

نمودار ۴-۴۵. میزان پابندی به داوری جدی در تجدید نظر داوری

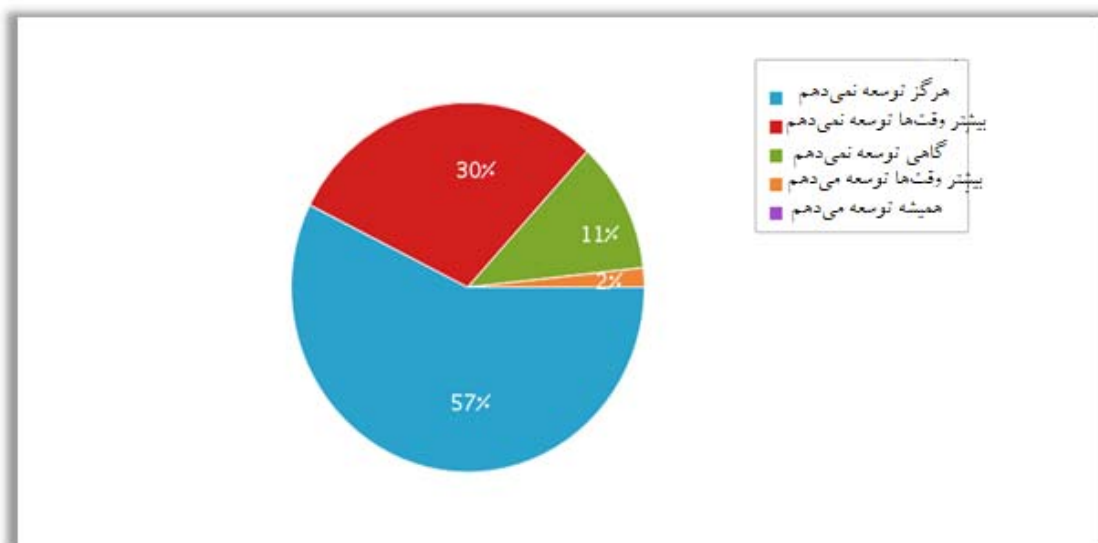
نمودار ۴-۶. میزان پابندی به داشتن تخصص در داوری اثر

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد بیشترِ داوران (بیش از ۹۵ درصد) اعلام کرده‌اند پیش از انجام داوری از دامنه داوری آگاهی پیدا می‌کنند، در تجدید نظر داوری‌ها، جدی بوده‌اند و در داوری‌های خود تخصص داشته‌اند (به نمودارهای ۴-۴۴، ۴-۴۵ و ۴-۴۶ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۷۹، ۴-۸۰ و ۴-۸۱ بنگرید).

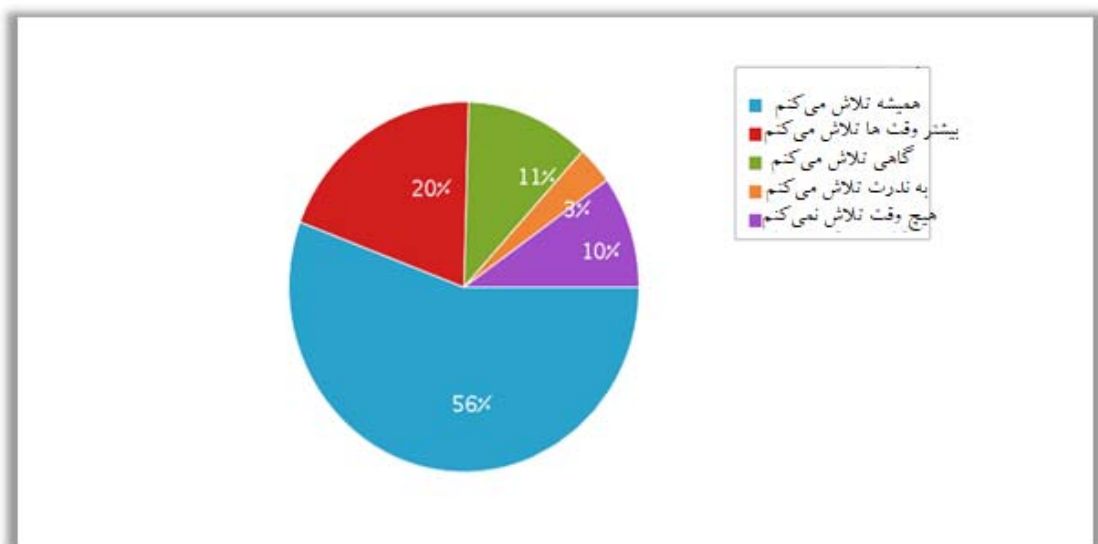
نمودار ۴-۴۷. میزان پابندی به نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد که اکثر قریب به اتفاق داوران «همیشه و بیشتر مواقع» به طور مستقیم با نویسنده (گان) تماس برقرار نکرده‌اند (به نمودار ۴-۴۷ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۸۲ بنگرید).

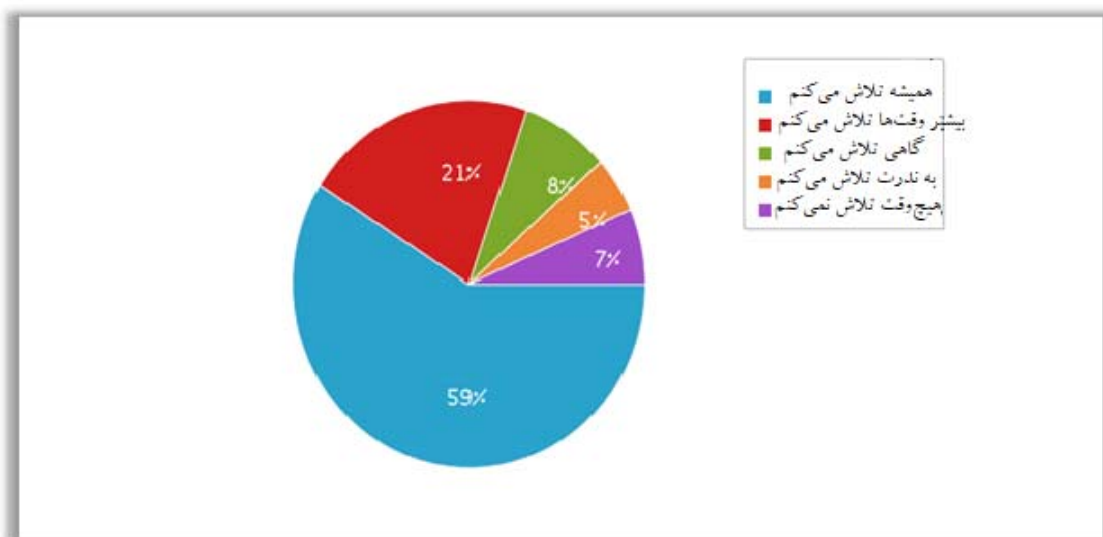

نمودار ۴-۴۸. میزان پابندی به توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر

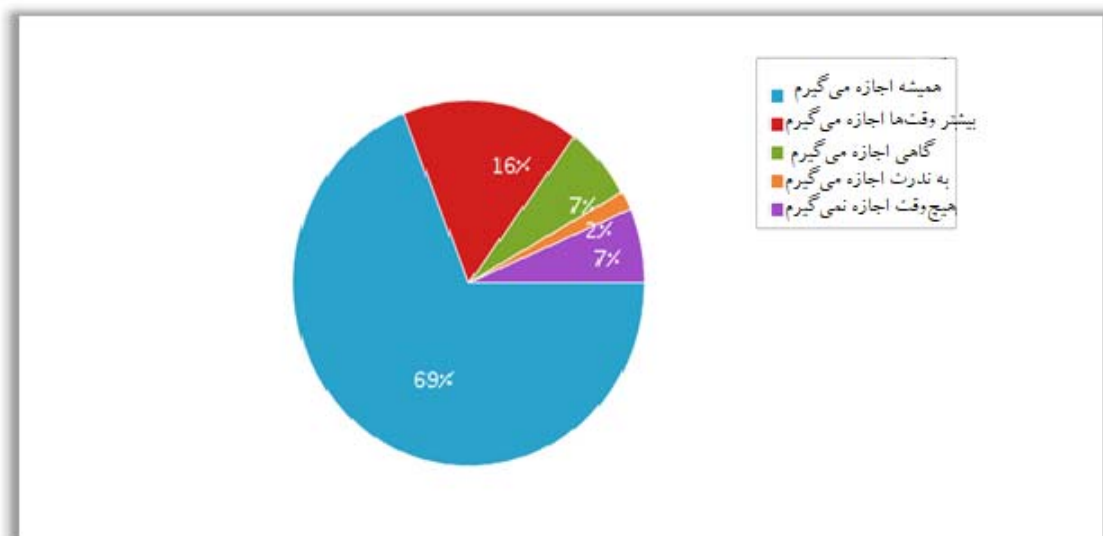
یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد که در بیشتر موارد (حدود ۹۰ درصد) داوران اذعان داشته‌اند که «هرگز یا بیشتر مواقع» دامنه یا حوزه فعالیت اثر را گسترش نداده‌اند اما ۱۳ درصد آنها بر «امکان» آن تأکید کرده‌اند (به نمودار ۴-۴۸ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۸۳ بنگرید).

نمودار ۴-۴۹. میزان پابندی به واگذاری داوری با اجازه مجله نخست

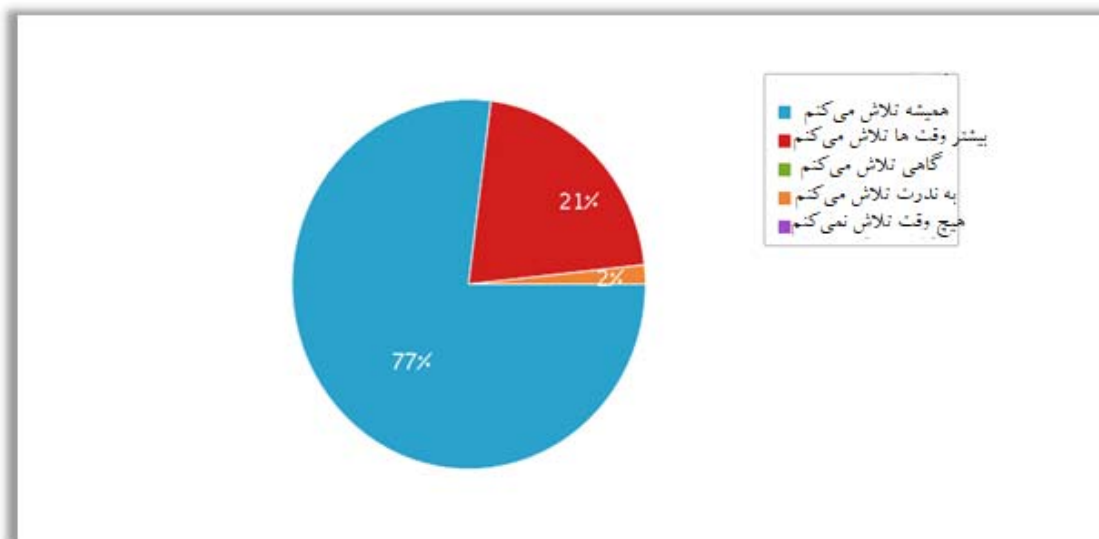
نمودار ۴-۵۰. میزان پابندی به توجه به لزوم تغییر اثر

نمودار ۴-۵۱. میزان پابندی به اعلام ارسال داوری به تازه‌کاران

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد، هرچند بیشتر داوران (حدود ۸۷ درصد) «همیشه، بیشتر وقت‌ها یا گاهی» تلاش کرده‌اند که واگذاری داوری مقاله را با اجازه مجله نخست انجام بدهند اما ۱۳ درصد نیز اعلام کردند که «به ندرت یا هرگز» چنین تلاشی نداشته‌اند (به نمودار ۴-۵۱ بنگرید). همچنین، یافته‌های نمایش یافته در نمودار ۴-۵۲ نشان می‌دهد حدود ۹۰ درصد داوران «همیشه، بیشتر وقت‌ها و گاهی»، به تغییر اثر توجه کرده‌اند و سهم کمی (حدود ۱۲ درصد) «هیچ وقت و به ندرت» به این تغییرها توجه نکرده‌اند. یافته‌های نمودار ۴-۵۱ نیز نشان می‌دهد در حدود ۸۵ درصد مواقع «همیشه و بیشتر وقت‌ها» اگر یک داور، داوری یک اثر را به افراد

تازه‌کار واگذار کند، به مجله اعلام می‌کند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۸۴، ۴-۸۵ و ۴-۸۶ نگرید).

نمودار ۴-۵۲. میزان پابندی به ارائه شواهد پشتیبان

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نیز نشان می‌دهد اکثر قریب به اتفاق داوران «همیشه و بیشتر وقت‌ها»، شواهد پشتیبان به نویسنده (گان) ارائه می‌کنند (به نمودار ۴-۵۲ نگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان پابندی» باید با یافته‌های بخش «میزان اهمیت» همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۸۷ نگرید). همچنین، یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش از پژوهش با یافته‌های تحلیل محتوای اسناد داوری (بخش ۴-۲-۳-۲ نگرید) پیوند و ارتباط قابل توجهی دارد که در همان بخش، توضیح بیشتر ارائه می‌شود. یادآوری این نکته ضروری است که میزان پابندی داوران به مؤلفه‌های اصلی و فرعی اخلاق داوری در این پژوهش براساس خوداظهاری داوران اتفاق افتاده است و آنچه از یافته‌های این بخش برمی‌آید این است که داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به طور کلی درصد بالایی از میزان پابندی به مؤلفه‌ها را نشان دادند.

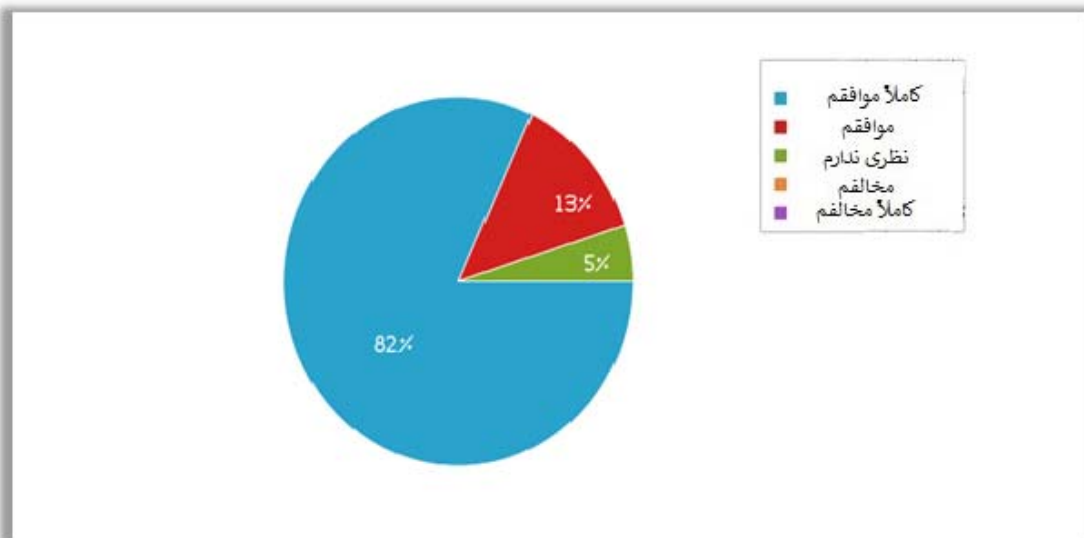
۴-۲-۳-۱-۳. میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق داوری برای داوران

آگاهی از نگرش داوران درباره میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق داوری در این پژوهش اهمیت دارد زیرا بهبود فرایند داوری به باور داوران به اهمیت آنها نیازمند است. آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های مرتبط با دیدگاه داوران درباره اهمیت مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری در مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» است. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش، به یافته‌های بخش پیشین (به بخش ۴-۲-۳-۱-۲ نگرید)

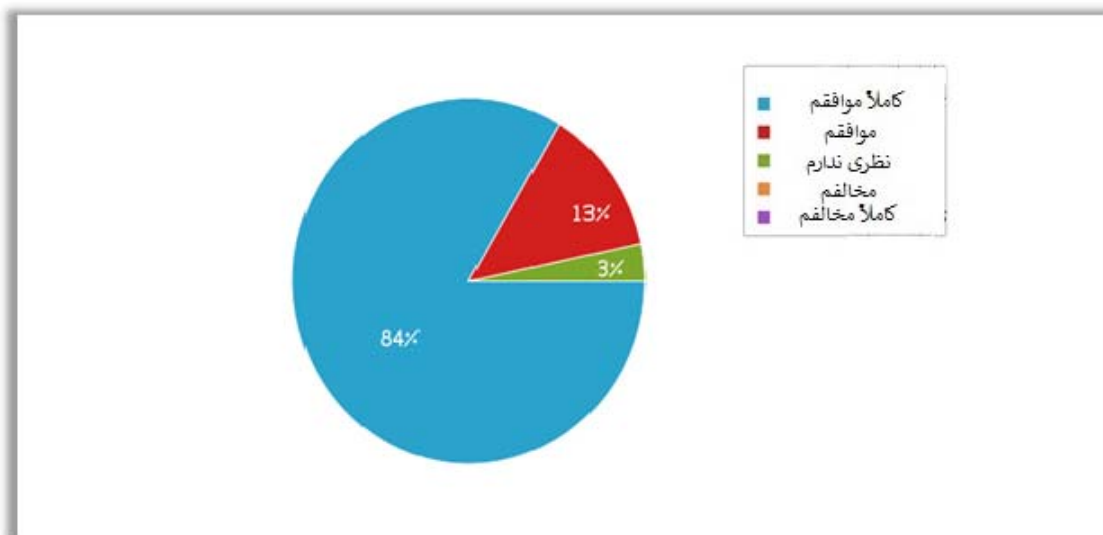
پیوند دارد و می‌توان یافته‌های آن بخش را نیز دنبال کرد (به نمودارهای ۴-۱۸ تا ۴-۵۲ بنگرید). در این بخش نیز تلاش می‌شود بر یافته‌هایی تمرکز صورت پذیرد که نتایجی قابل توجه از میزان اهمیت هر یک از مؤلفه‌های اخلاق داوری در نگاه داوران داشته است. به بیان دیگر، در صورتی که نمونه‌ای از یافته‌های این بخش نیاز به توضیح ویژه‌ای داشته باشد، به صورت مشروح‌تر مطرح می‌شود. یافته‌های این بخش نیز به تفکیک مؤلفه اصلی ارائه می‌شود تا نگاهی منسجم نسبت به این یافته‌ها به دست آید. بنابراین، آنچه در ادامه می‌آید بر پایه مؤلفه‌های اصلی و تبع آن، مؤلفه‌های فرعی مرتبط با آنها خواهد بود.

۱. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «میزان پابندی به زمان»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «پابندی به زمان» است (به نمودارهای ۴-۵۳ تا ۴-۵۶ بنگرید).

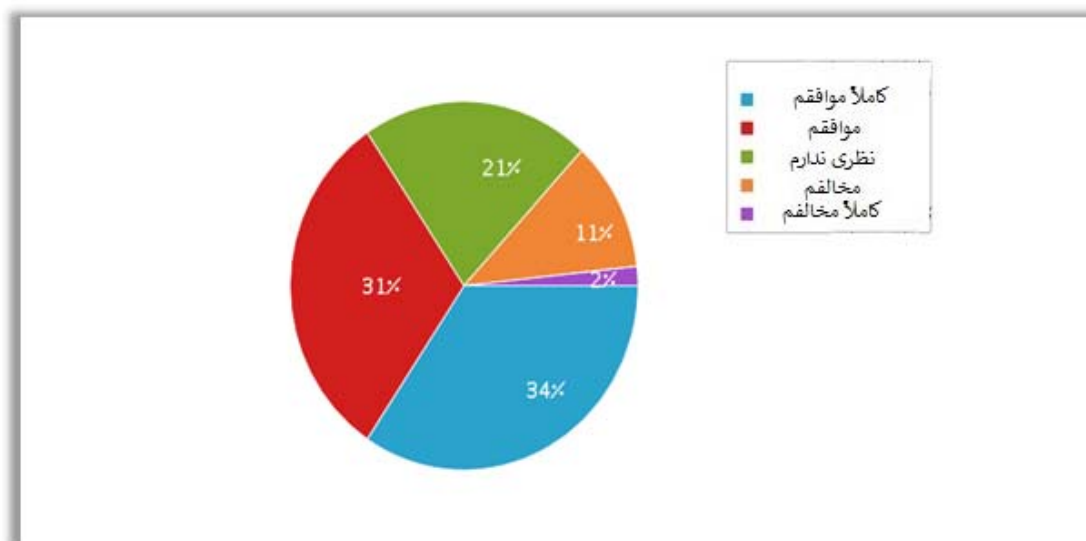

نمودار ۴-۵۳. «اعلام موافقت با انجام داوری در زمان مناسب و منطقی» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

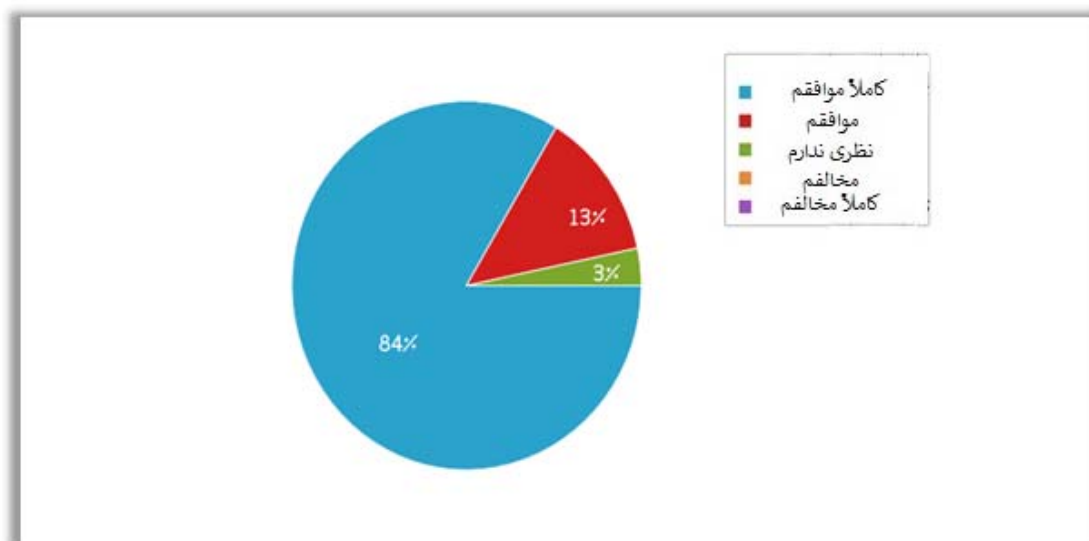

نمودار ۴-۵. «انجام داوری در زمان یا چارچوب زمانی تعیین شده مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «اعلام موافقت با انجام داوری در زمان مناسب و منطقی» و «انجام داوری در زمان تعیین شده» را بسیار مهم و ضروری دانسته‌اند زیرا بیش از ۹۵ درصد آنها این مؤلفه‌های فرعی را مهم و بسیار مهم ارزیابی کرده‌اند (به نمودارهای ۴-۵۳ و ۴-۵۴ بنگرید). البته باید به این نکته نیز توجه داشت که ۵ درصد افرادی که گزینه «نظری ندارم» را انتخاب کرده‌اند، به دلیل‌هایی همچون عدم دقت در پر کردن پرسشنامه، سرسری گرفتن، این گزینه را انتخاب کرده‌اند. این که داوران در این زمینه نظری نداشته باشند، دور از انتظار بود و جای پرسش جدی دارد که چرا این دست از داوران نسبت به این مولفه «نظری ندارم» را انتخاب کرده‌اند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۱۸ و ۴-۱۹ بنگرید).

نمودار ۴-۵۵. «در صورت نداشتن امکان انجام داوری، پیشنهاد داور جایگزین» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد دیدگاه داوران در مورد گزینه «پیشنهاد داور جایگزین در صورت نبود امکان داوری» با یکدیگر هم راستا نیست (به نمودار ۴-۵۵ بنگرید). به بیان دیگر، حدود دوسوم داوران (حدود ۶۵ درصد) بر پیشنهاد داور جایگزین تأکید کردند اما بقیه (حدود ۳۵ درصد) یا نظری نداشتند و یا مخالف این امر بودند. البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۲۰ بنگرید).

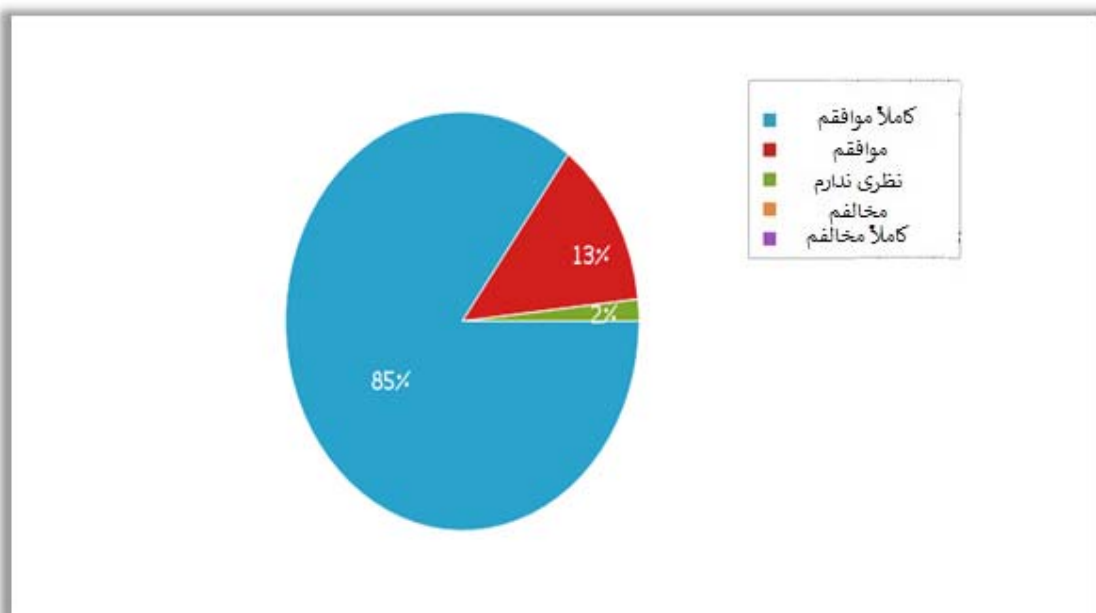

نمودار ۴-۵۶. «طولانی نکردن داوری و دیرکرد عمدی در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

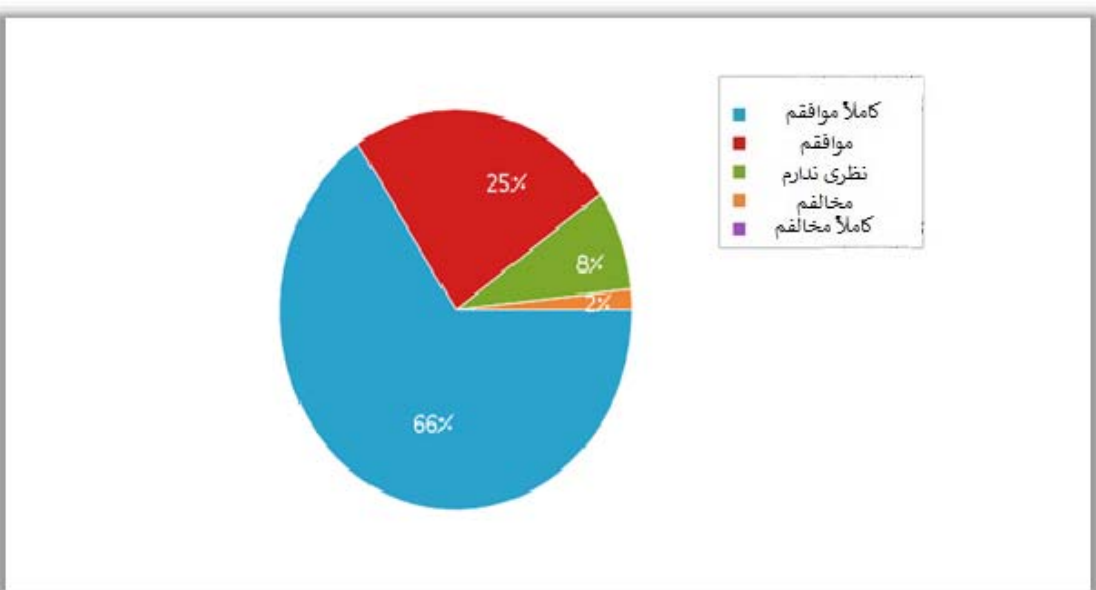
یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد تقریباً همه (حدود ۹۷ درصد) داوران «طولانی نکردن و دیرکرد عمدی داوری» را یکی از اصول اخلاق داوری در نظر داشتند (به نمودار ۴-۵۶ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۲۱ بنگرید).

۲. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «رعایت محرمانگی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «رعایت محرمانگی» است (به نمودارهای ۴-۵۷ تا ۴-۶۰ بنگرید).

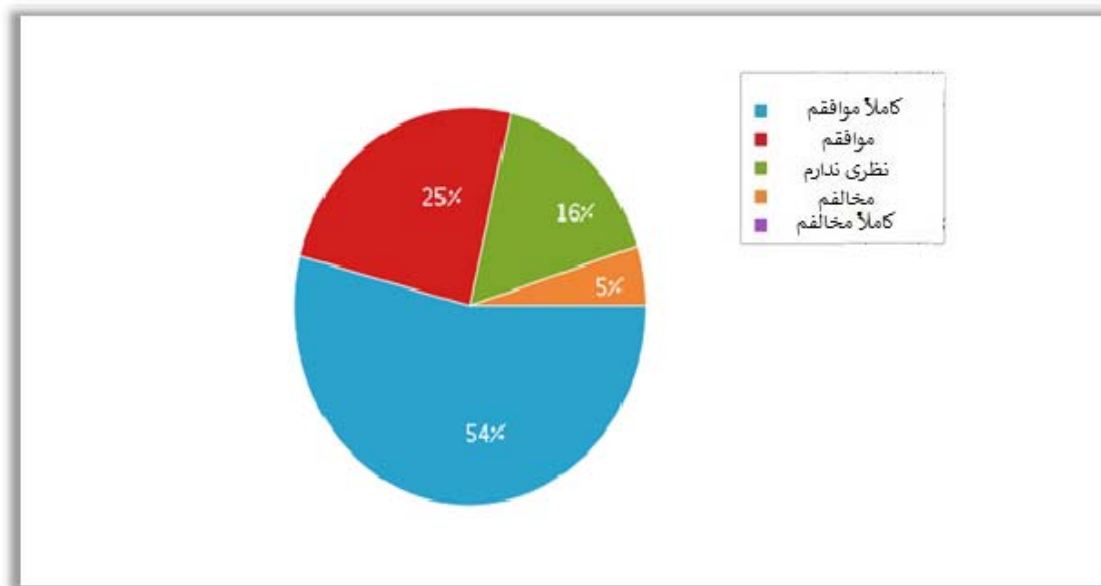
نمودار ۴-۵۷. «پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران» (نویسندگان و سایر افراد) را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

نمودار ۴-۵۸. «دخالت ندادن دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...) بدون اجازه مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

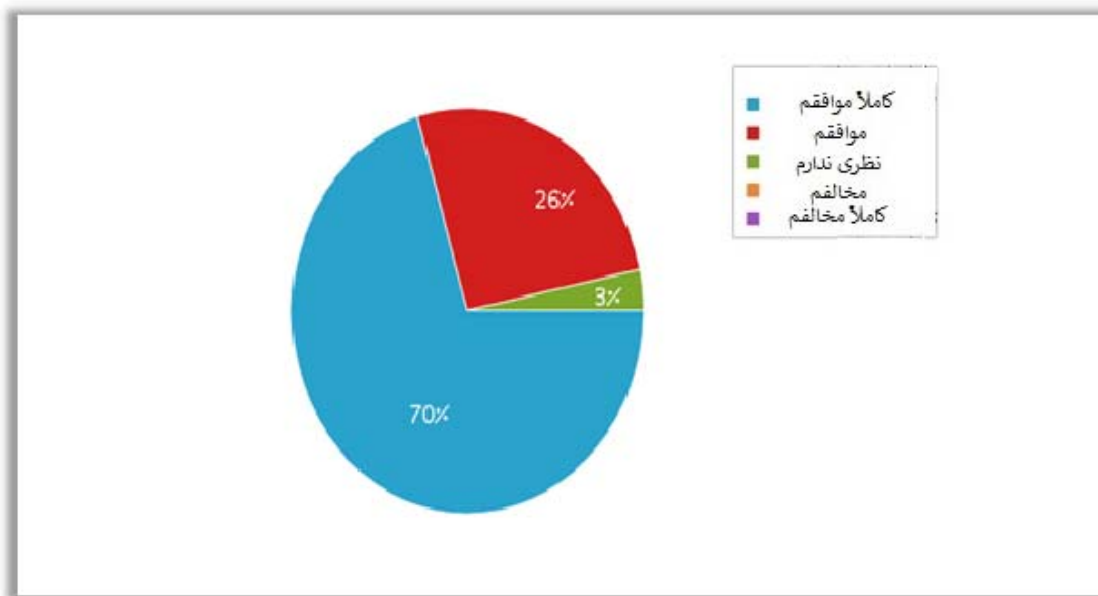
یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران «پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری نویسندگان» و «دخالت ندادن سایر افراد در داوری بدون اجازه مجله» را یکی از وظایف اخلاقی خود دانستند؛ زیرا بیش از ۹۰ درصد داوران درباره اهمیت این دو مؤلفه موافق یا کاملاً موافق بودند (به نمودارهای ۴-۵۷ و ۴-۵۸).

۵۹ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۲۲ و ۴-۲۳ بنگرید).

نمودار ۴-۵۹. «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر (حدود ۸۰ درصد) داوران «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند و بقیه (حدود ۲۰ درصد) یا نظری نداشتند و یا مخالف بودند (به نمودار ۴-۵۹ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۲۴ بنگرید).

نمودار ۴-۶۰. «فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری» را از وظایف اخلاقی خود مطرح کردند زیرا حدود ۹۶ درصد آنها با مهم بودن این مؤلفه کاملاً موافق یا موافق بودند (به نمودار ۴-۶۰ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۲۴ و ۴-۲۵ بنگرید).

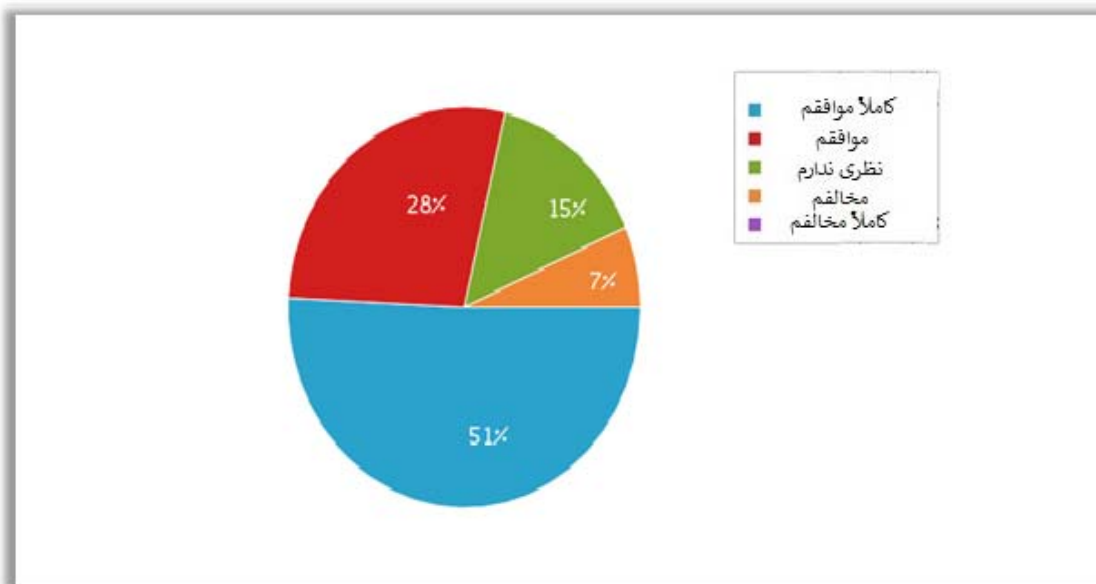
۳. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «نبود سوگیری»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «نبود سوگیری» است (به نمودارهای ۴-۶۱ تا ۴-۶۲ بنگرید).

نمودار ۴-۶۱. «بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی و سیاسی / جنسیت / ویژگی‌های شخصیتی و ...» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار نشان می‌دهد تقریباً همه (حدود ۹۸ درصد) داوران «بی‌طرفی درباره ملیت و اعتقادات مذهبی، سیاسی، جنسیت و سایر ویژگی‌های شخصیتی نویسندگان» را از وظایف اخلاق داوری می‌دانند (به نمودار ۴-۶۱ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۲۶ بنگرید).

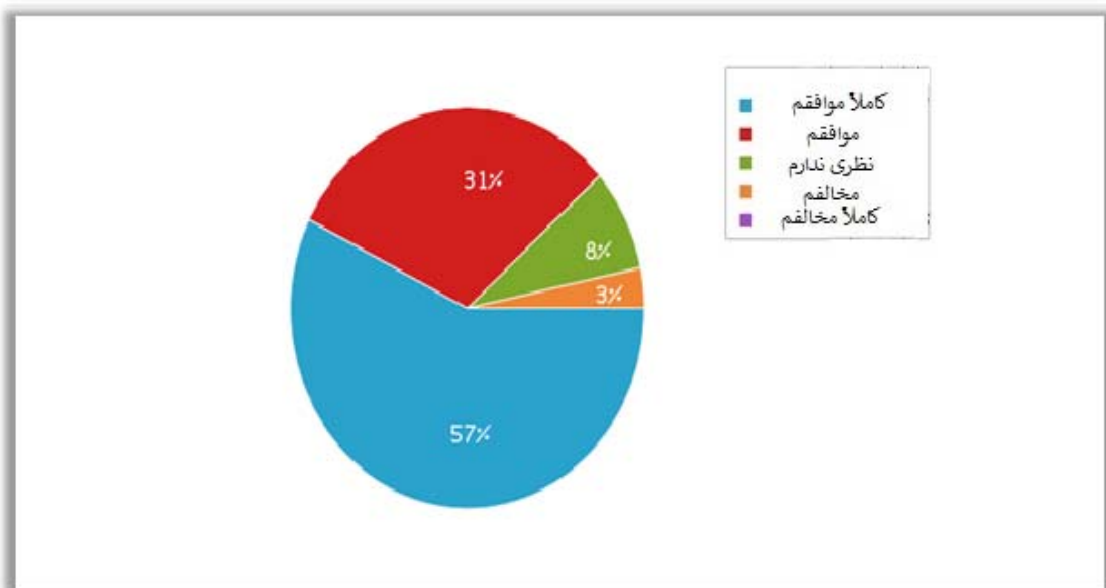

نمودار ۴-۶۲. «اطلاع دادن به مجله در صورت شناخت نویسنده (گان) اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

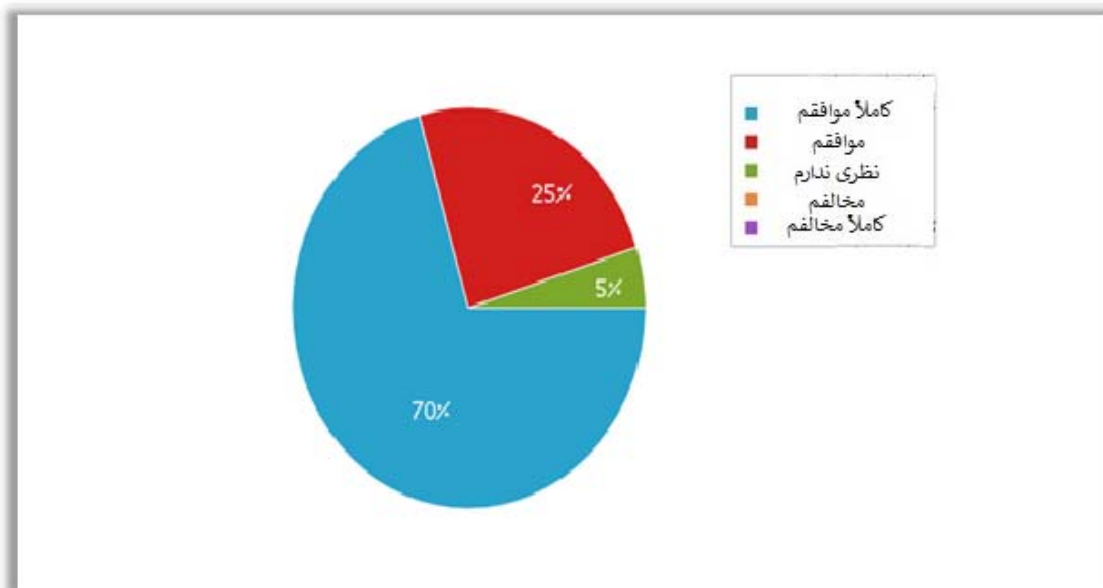
یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر (حدود ۸۰ درصد) داوران «اطلاع دادن به مجله در صورت شناخت نویسنده (گان) اثر» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند اما حدود ۲۰ درصد نیز در این زمینه نظری نداشتند و یا مخالف بودند (به نمودار ۴-۶۲ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۲۷ بنگرید).

۴. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «توجه به برخورد منافع»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «برخورد منافع» است (به نمودارهای ۴-۶۳ تا ۴-۶۶ بنگرید).

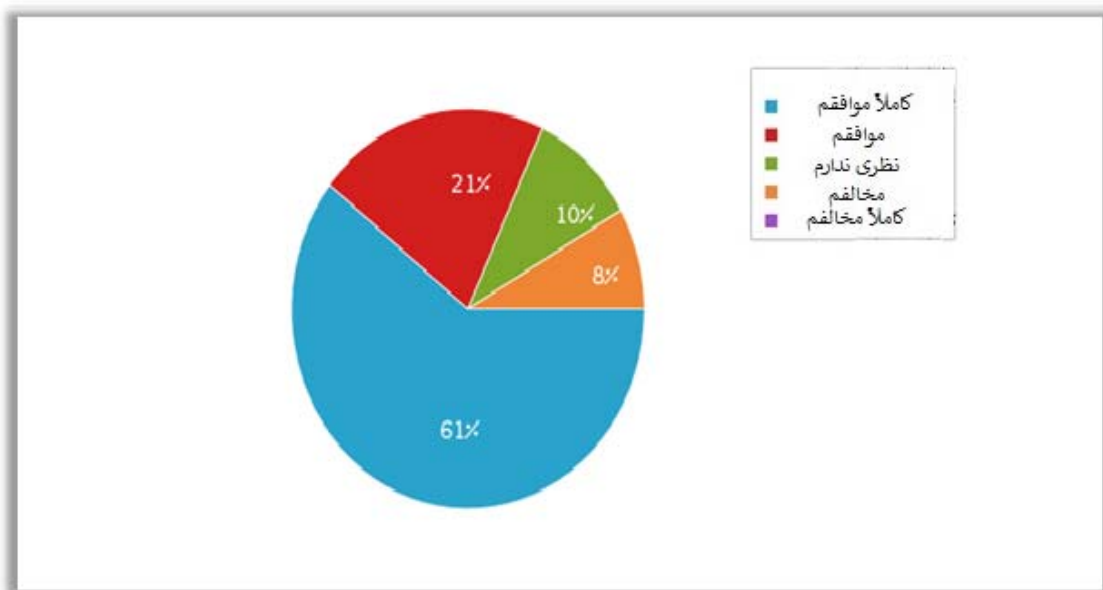

نمودار ۴-۶۳. «اطلاع به مجله و مشورت گرفتن در صورت برخورد یا تعارض منافع» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

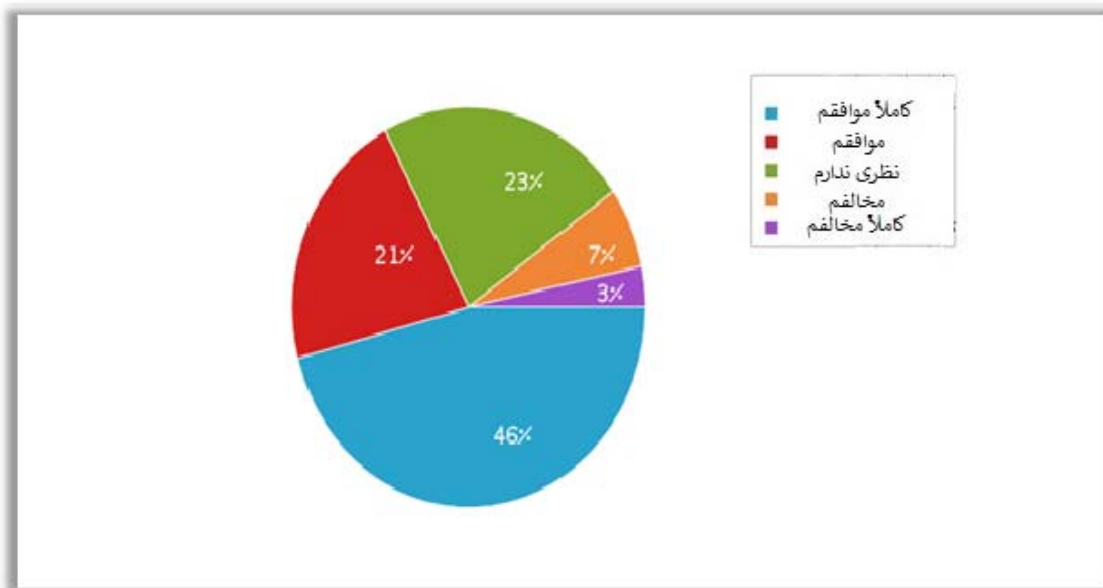
نمودار ۴-۶. «پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی یا دیگری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد تقریباً همه (بیش از ۹۰ درصد) داوران با مؤلفه‌های «اطلاع به مجله و مشورت گرفتن در صورت برخورد یا تعارض منافع» و «پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی یا دیگری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند (به نمودارهای ۴-۶۳ و ۴-۶۴ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۲۸ و ۴-۲۹ بنگرید).

نمودار ۴-۶۵. «نپذیرفتن اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله به دلیل شباهت اساسی» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر (حدود ۸۲ درصد) داوران با مؤلفه «نپذیرفتن اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله به دلیل شباهت اساسی» موافق یا کاملاً موافق بودند (به نمودار ۴-۶۵ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۰ بنگرید).

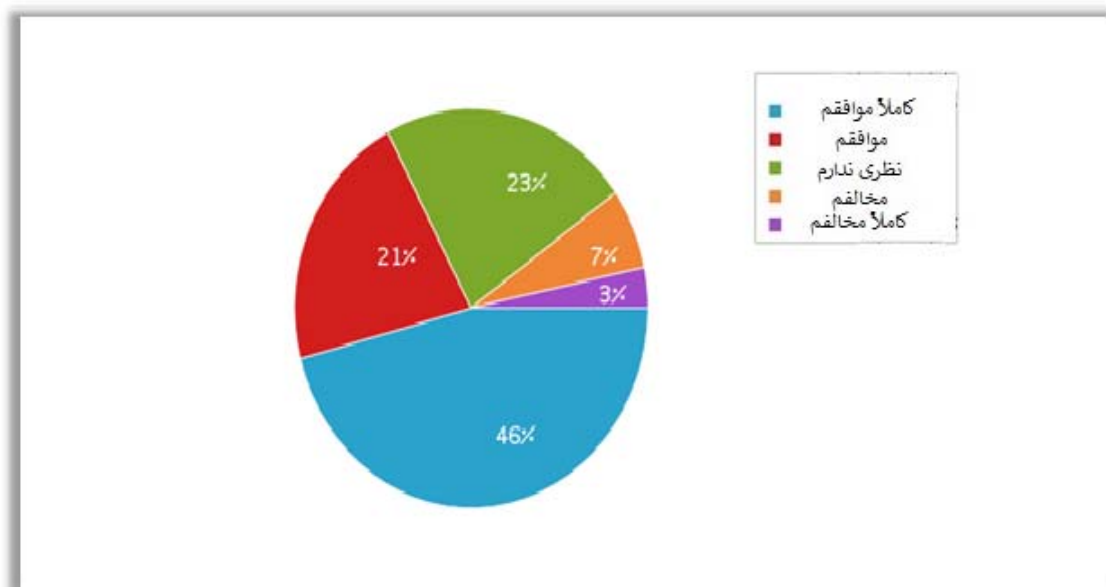

نمودار ۴-۶۶. «پرهیز از کسب چشم‌انداز و دیدگاه موضوعی بدون انجام داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد، برخلاف بسیاری از مؤلفه‌های اخلاق داوری، دیدگاه داوران درباره «نپذیرفتن اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله به دلیل شباهت اساسی» تا حدودی با یکدیگر همراستا نیست زیرا تنها حدود دوسوم (۶۷ درصد) از داوران با اهمیت این مؤلفه موافق یا کاملاً موافق بودند و ۲۳ درصد نظری نداشتند و ۱۰ درصد نیز مخالف یا کاملاً مخالف بودند (به نمودار ۴-۶۶ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۱ بنگرید).

۵. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «توجه به بدرفتاری پژوهشی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «توجه به بدرفتاری پژوهشی» است (به نمودارهای ۴-۶۷ تا ۴-۷۱ بنگرید).

نمودار ۴-۶۷. «اعلام بی‌نظمی یا اخلال در اخلاق پژوهش به مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد برخلاف بسیاری از مؤلفه‌های اخلاق داوری، دیدگاه داوران درباره اهمیت مؤلفه «اعلام بی‌نظمی یا اخلال در اخلاق پژوهش به مجله» تا حدودی با یکدیگر همراستا نیست زیرا حدود دوسوم (۶۷ درصد) از داوران به گزینه موافق و کاملاً موافق رأی دادند و ۲۳ درصد داوران به گزینه نظری ندارم و ۱۰ درصد داوران هم مخالف و کاملاً مخالف رأی دادند (به نمودار ۴-۶۷ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایبندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۲ بنگرید).

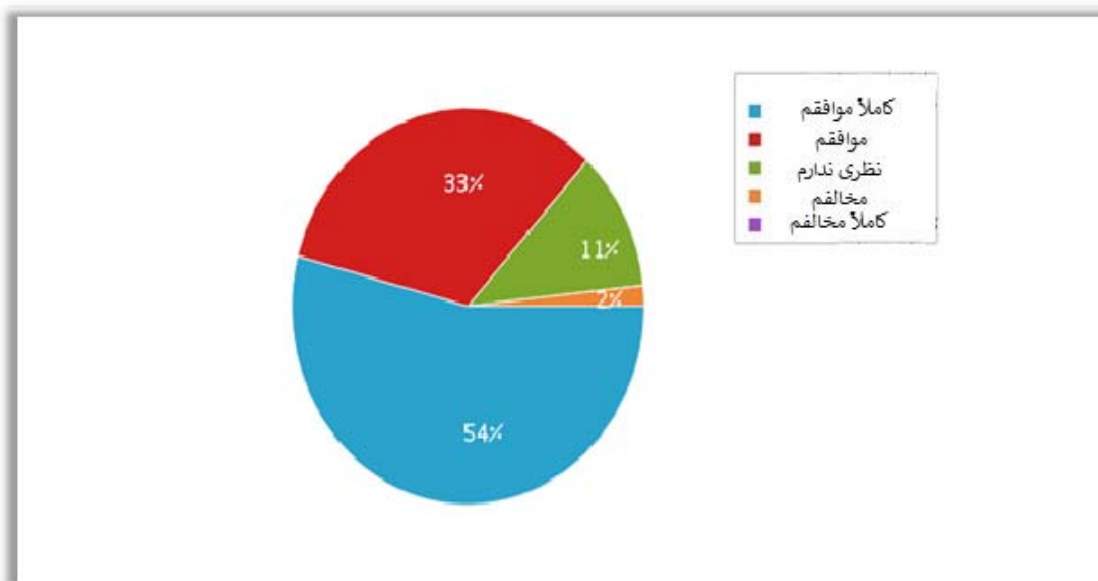

نمودار ۴-۶۸. «اعلام بدرفتاری پژوهشی در یک اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

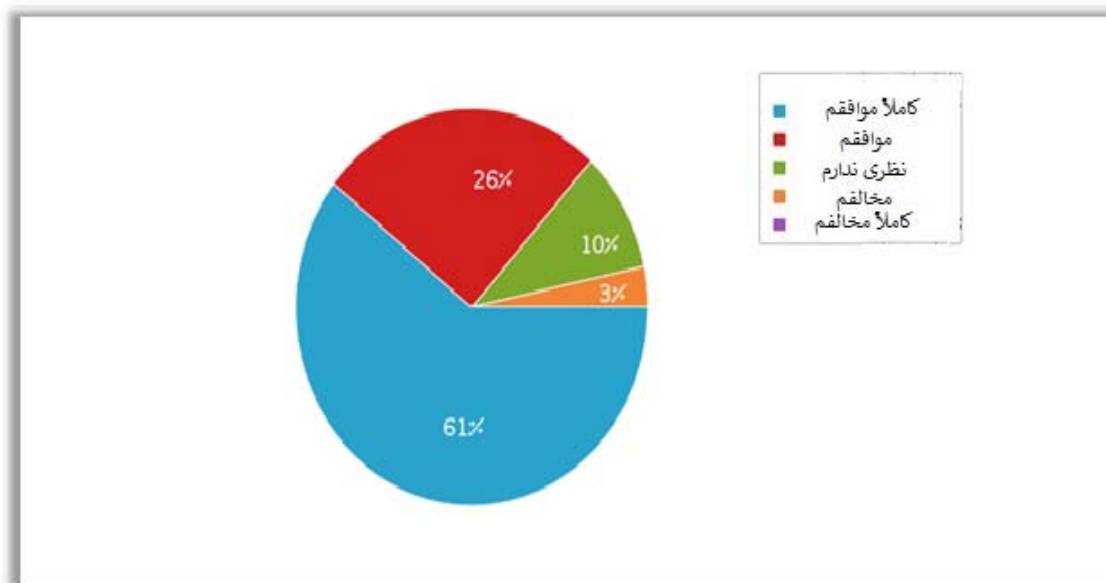
یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «اعلام بدرفتاری پژوهشی در یک اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند (به نمودار ۴-۶۸ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۳ بنگرید).

۶. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «بیان احترام آمیز و منصفانه»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «بیان احترام آمیز و منصفانه» است (به نمودارهای ۴-۶۹ تا ۴-۷۰ بنگرید).

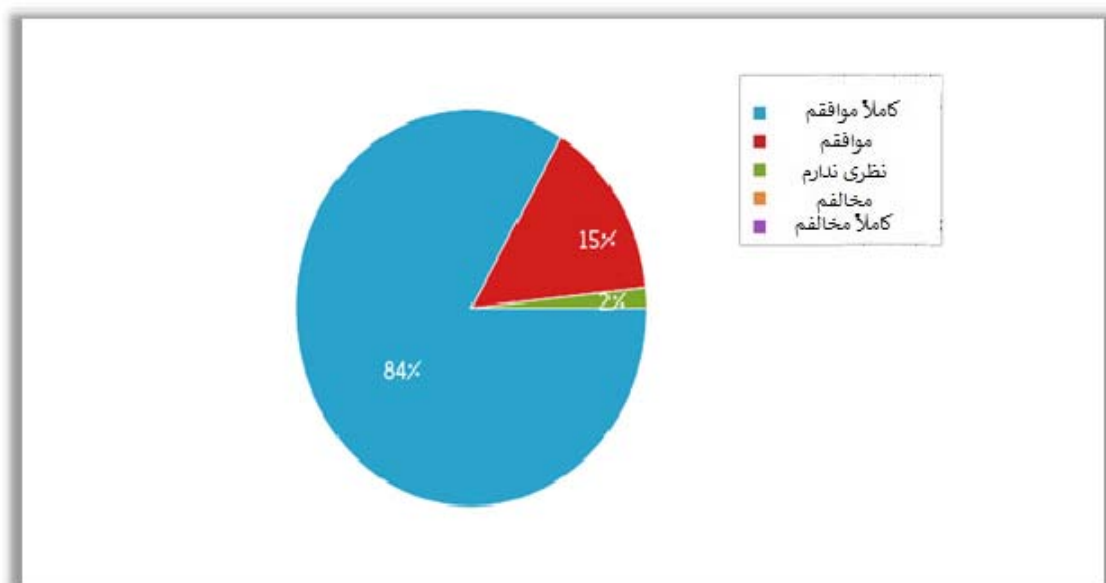

نمودار ۴-۶۹. «بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری خودم» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر (حدود ۸۷ درصد) داوران «بازنویسی نکردن سبک نوشتاری بر پایه سبک نوشتاری خود» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند و درصد کمی (حدود ۱۳ درصد) نظری نداشتند یا مخالف بودند (به نمودار ۴-۶۹ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۴ بنگرید).

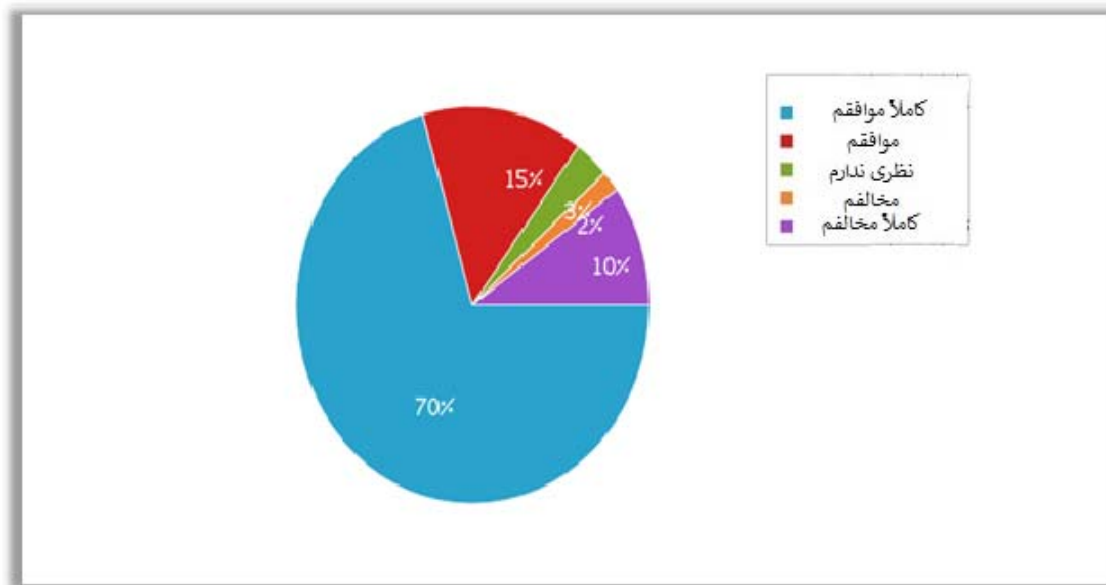
نمودار ۴-۷۰. آگاهی از حساسیت‌های زبانی و رعایت آن، را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران «آگاهی از حساسیت‌های زبانی و رعایت آن» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند؛ زیرا ۸۷ درصد از داوران به گزینه موافق یا کاملاً موافق رأی دادند (به نمودار ۴-۷۰ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۵ بنگرید).

نمودار ۴-۷۱. «بیان احترام‌آمیز و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «بیان احترام‌آمیز و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند؛ زیرا ۹۹ درصد از داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۷۱ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایبندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۶ بنگرید).

نمودار ۴-۷۲. پرهیز از «بیان نامنصفانه یا انتقادهای غیرقابل اثبات به اثر یا نویسنده» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران «پرهیز از بیان نامنصفانه یا انتقادهای غیرقابل اثبات به اثر یا نویسنده» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستند؛ زیرا ۸۵ درصد داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۷۲ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۷ بنگرید).

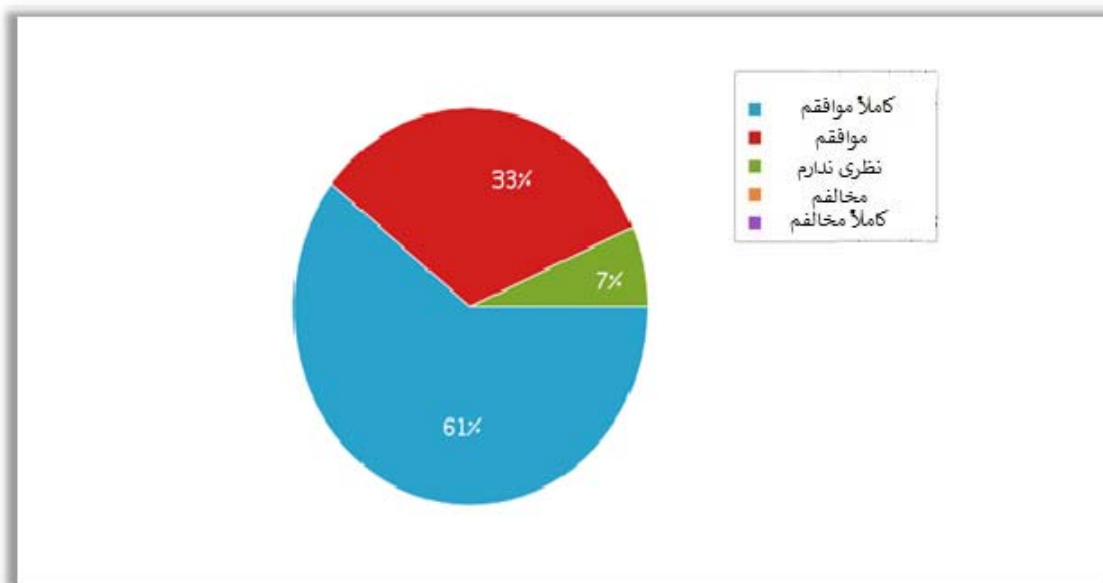
۷. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت ارائه «پیشنهاد عینی و سازنده»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «پیشنهاد عینی و سازنده» است (به نمودارهای ۴-۷۳ تا ۴-۷۷ بنگرید).

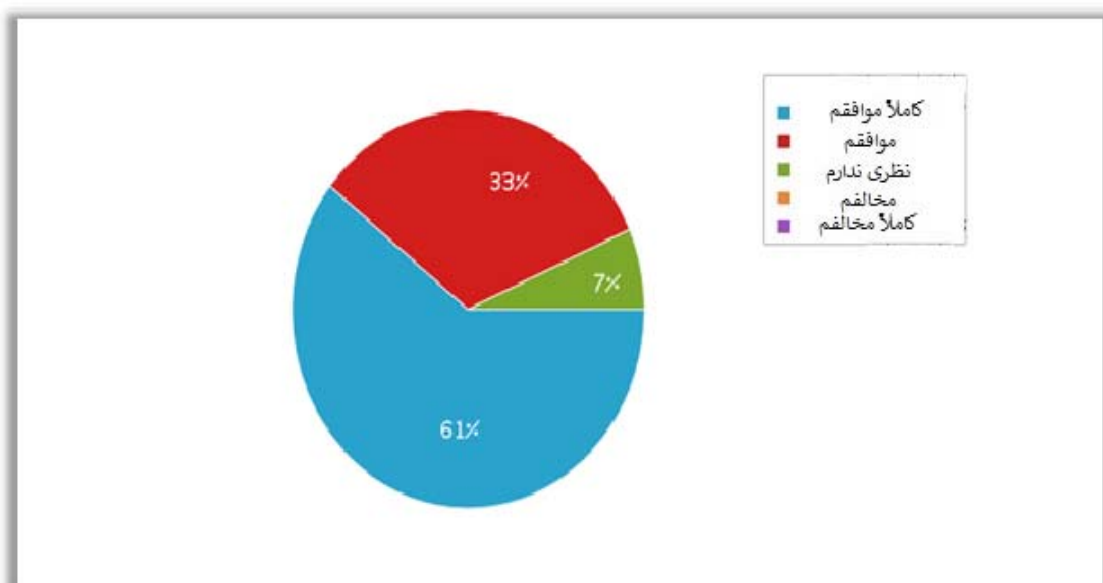

نمودار ۴-۷۳. «بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسنده (گان)» رایکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران گزینه «بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسنده (گان)» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند؛ زیرا ۸۵ درصد آنها به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۷۳ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۳۸ بنگرید).

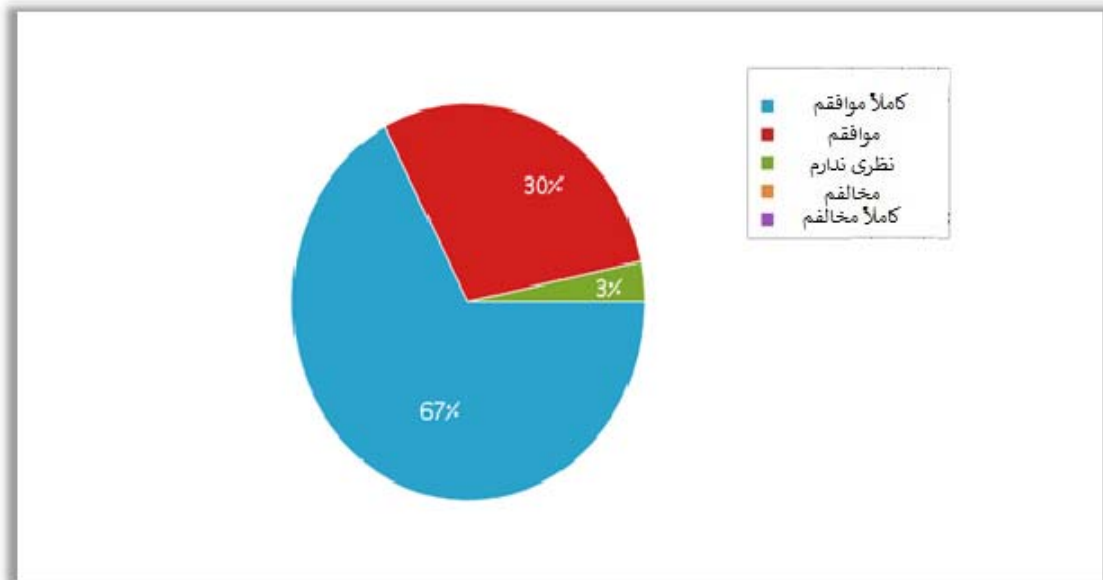
نمودار ۴-۷۴. «ارائه پیشنهاد های عینی برای بهبود تحلیل های اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

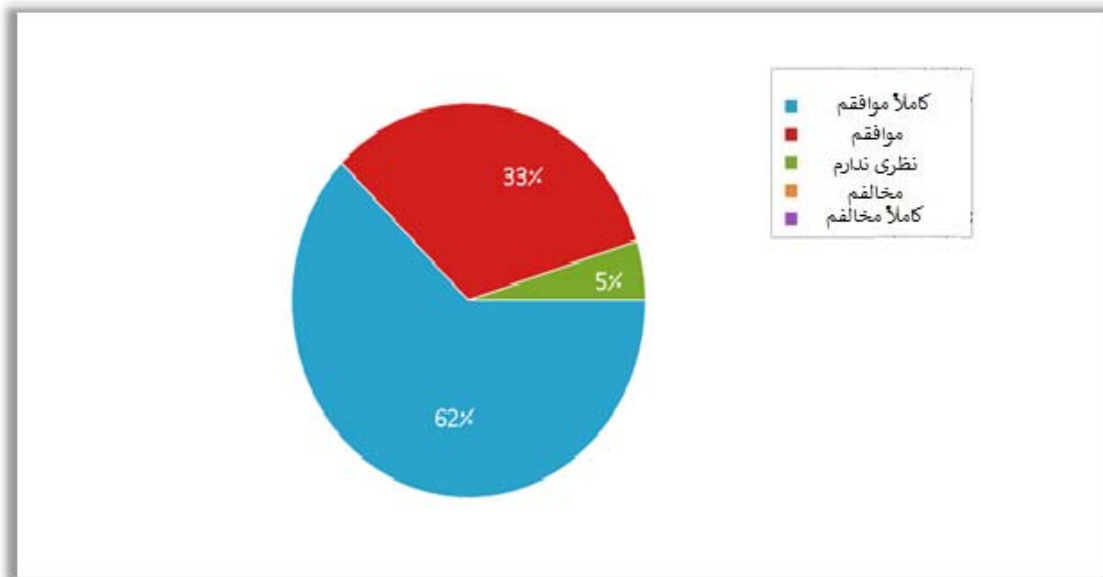
نمودار ۴-۷۵. «درخواست شواهد پشتیبان از نویسنده (گان) برای ادعاهای مطرح شده» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «ارائه پیشنهاد های عینی برای بهبود تحلیل اثر» و «درخواست شواهد پشتیبان از نویسنده (گان) برای ادعاهای مطرح شده» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند؛ زیرا ۹۴ درصد آنها به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودارهای ۴-۷۴ و ۴-۷۵)

بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۳۹ و ۴-۴۰ بنگرید).

نمودار ۴-۷۶. «ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

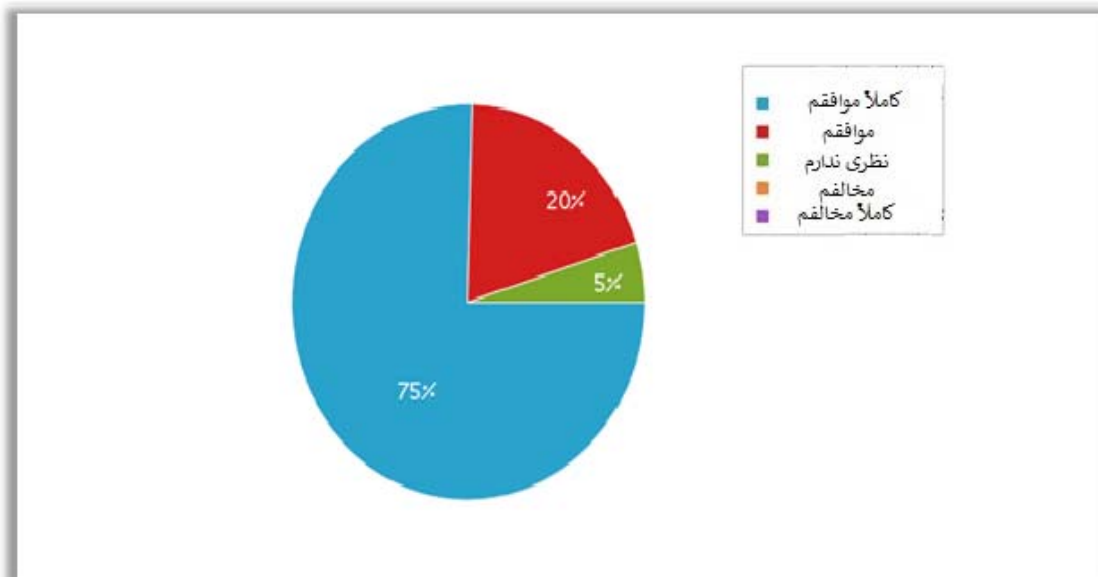
نمودار ۴-۷۷. «ارائه بازخوردهای مفید و سازنده‌ای برای بهبود وضوح اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران «ارائه پیشنهادها عینی برای بهبود تحلیل اثر» و «ارائه بازخوردهای مفید و سازنده برای بهبود وضوح اثر» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند؛ زیرا بیش از ۹۵ درصد داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودارهای ۴-۷۶ و ۴-۷۷ بنگرید).

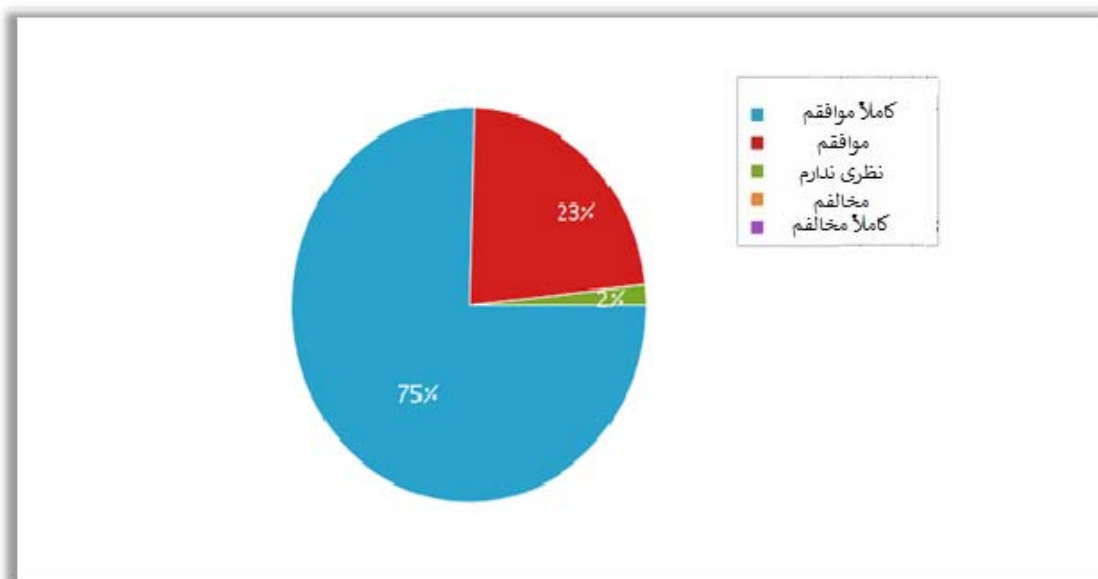
البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۴۱ و ۴-۴۲ بنگرید).

۸. دیدگاه داوران درباره میزان اهمیت «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»

آنچه در ادامه می‌آید یافته‌های به دست آمده از ارزیابی داوران (پاسخ‌دهندگان) از میزان اهمیت مؤلفه‌های فرعی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» است (به نمودارهای ۴-۷۸ تا ۴-۸۷ بنگرید).

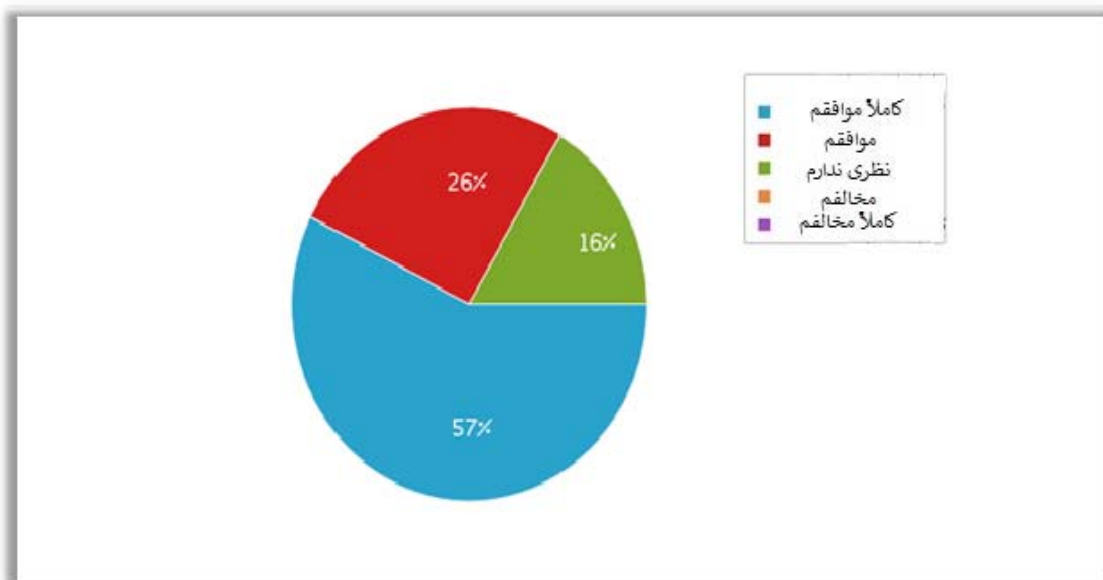

نمودار ۴-۷۸. «درخواست نابجا نداشتن از نویسندگان برای استناد به اثر خودم یا همکارانم» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

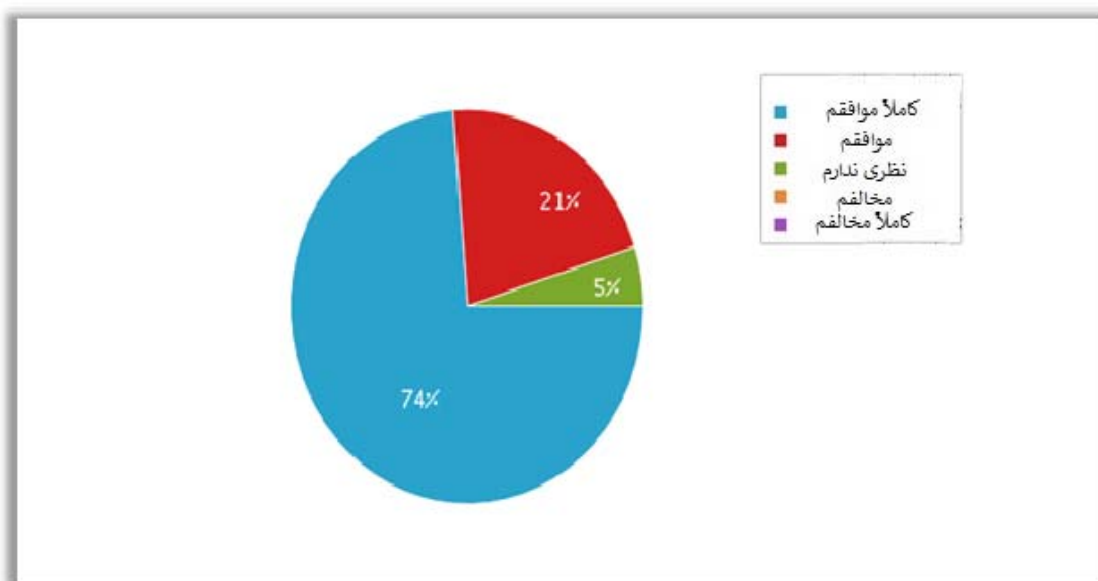
نمودار ۴-۷۹. «داوری جدی آثاری که برای تجدیدنظر در داوری ارسال می‌شود» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «درخواست نابجا نداشتن از نویسندگان برای استناد به اثر خود یا همکاران» و «داوری جدید آثاری که برای تجدیدنظر در داوری ارسال می‌شود» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند. زیرا بیش از ۹۵ درصد داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودارهای ۴-۷۸ و ۴-۷۹ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۴۳ و ۴-۴۴ بنگرید).

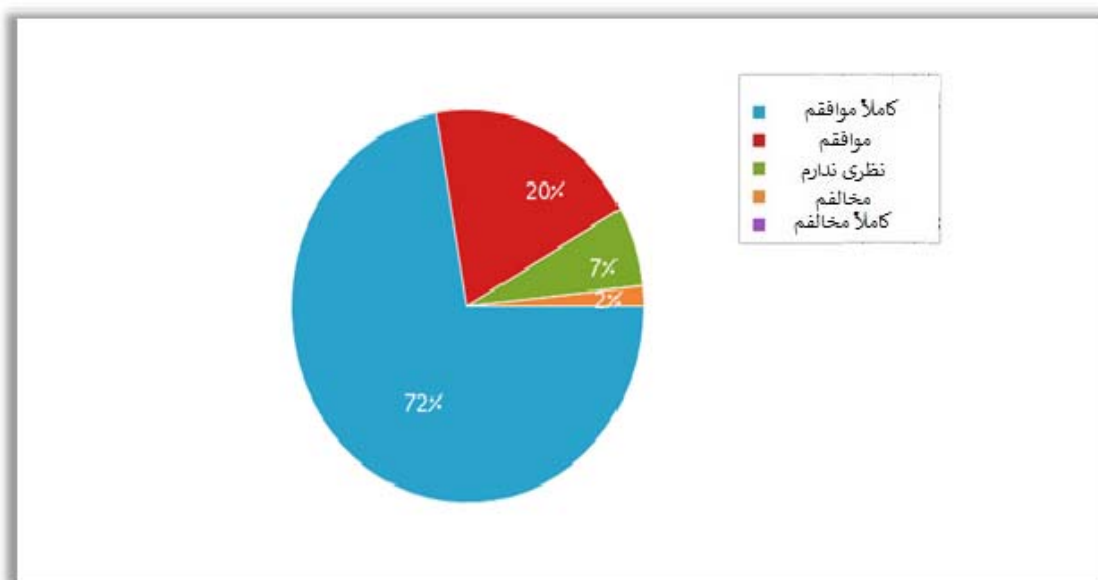

نمودار ۴-۸۰. «درک دامنه داوری پیش از آغاز آن» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد تقریباً بیشتر داوران «درک دامنه داوری پیش از آغاز آن» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند؛ زیرا بیش از ۸۰ درصد داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۸۰ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۴۵ بنگرید).

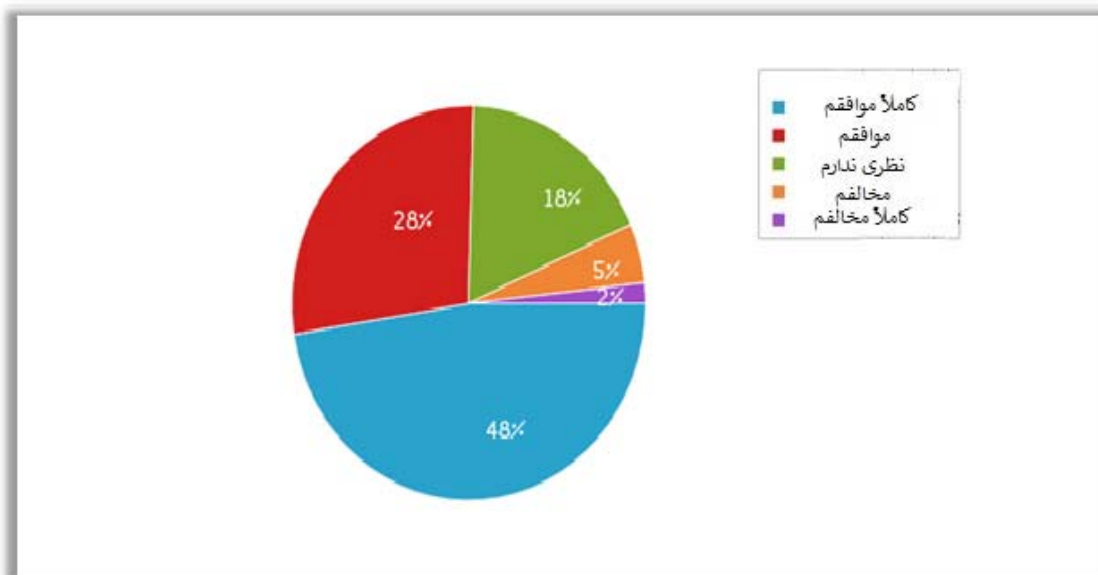
نمودار ۴-۸۱. «اعلام نداشتن تخصص در داوری به مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

نمودار ۴-۸۲. «نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده (گان) برای درخواست اطلاعات بیشتر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

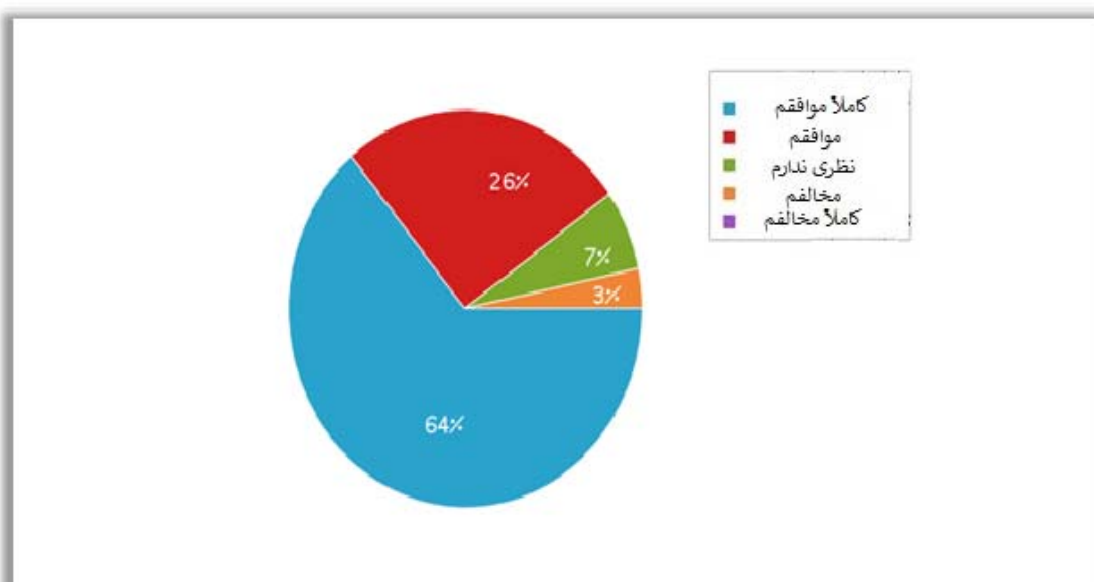
یافته‌های نمایش یافته در نمودارهای بالا نشان می‌دهد تقریباً همه داوران «اعلام نداشتن تخصص در داوری به مجله» و «نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده (گان) برای درخواست اطلاعات بیشتر» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند. زیرا تقریباً بیش از ۹۰ داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودارهای ۴-۸۱

و ۴-۸۲ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودارهای ۴-۴۶ و ۴-۴۷ بنگرید).

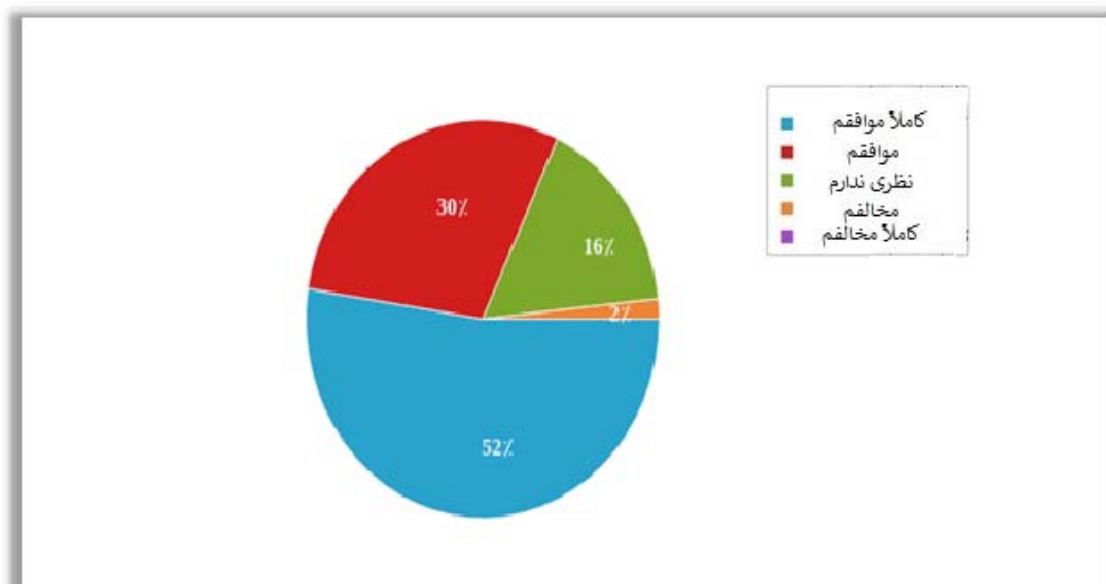
نمودار ۴-۸۳. «توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد نظر داوران در مورد گزینه «توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر» یکی از وظایف اخلاق داوری است همسویی ندارند؛ زیرا داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۸۳ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۴۸ بنگرید).

نمودار ۴-۸۴. «کسب اجازه از مجله برای انتقال و واگذاری داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران «کسب اجازه از مجله برای انتقال و واگذار داوری» را یکی از وظایف اخلاق داوری دانستند. زیرا ۹۰ درصد داوران به این گزینه رأی موافق یا کاملاً موافق دادند (به نمودار ۴-۸۴ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۴۹ بنگرید).

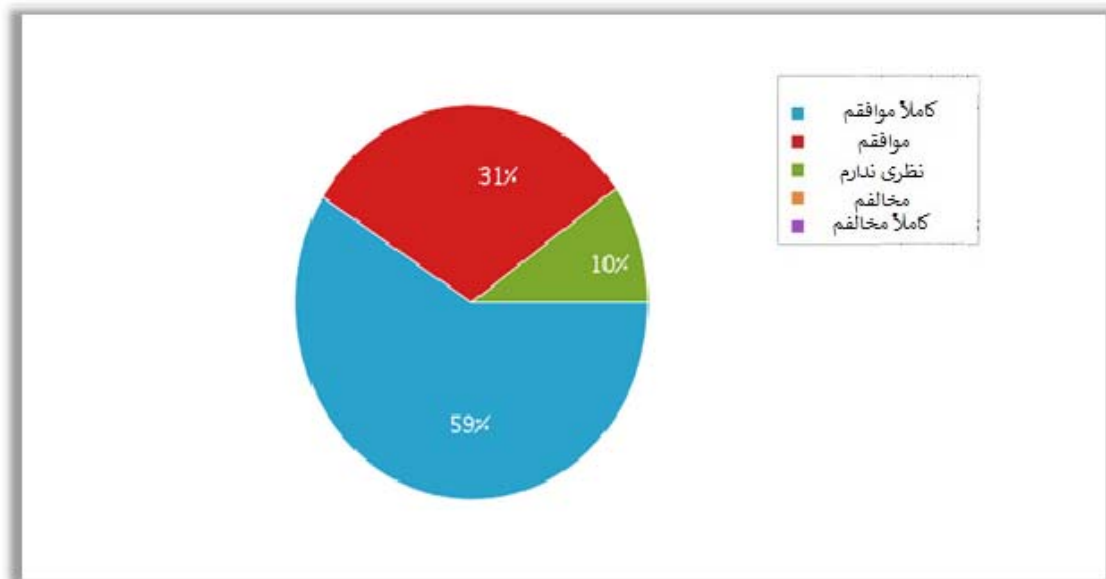
نمودار ۴-۸۵. «توجه به تغییر اثر و اعلام تغییر آن به مجله نخست در داوری‌های انتقالی» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد به جز ۲٪ مخالف و ۱۶٪ بدون نظر، بقیه پاسخ‌دهندگان با توجه به تغییر اثر و اعلام تغییر آن به مجله نخست در داوری‌های انتقالی را یکی از وظایف اخلاقی می‌دانند (به نمودار ۴-۸۵ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۰ بنگرید).

نمودار ۴-۸۶ «کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد تقریباً بیشتر (حدود ۸۰ درصد) داوران با مؤلفه لزوم «کسب اجازه از مجله برای انتقال و واگذاری داوری به تازه‌کاران» کاملاً موافق یا موافق دادند (به نمودار ۴-۸۶ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پایداری» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۱ بنگرید).

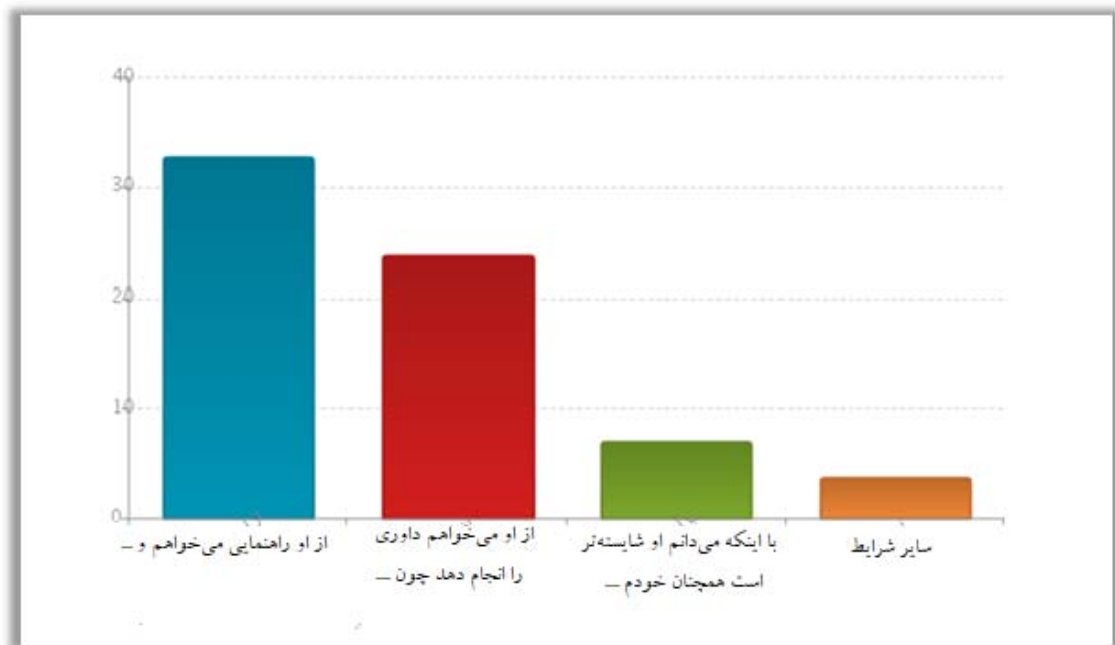

نمودار ۴-۸۷. «ارائه شواهد پشتیبان به نویسنده (گان)» را یکی از وظایف اخلاقی داور دانستن

یافته‌های نمایش یافته در نمودار بالا نشان می‌دهد بیشتر داوران (حدود ۹۰ درصد) با اهمیت مؤلفه «ارائه شواهد پشتیبان به نویسنده (گان)» کاملاً موافق یا موافق بودند (به نمودار ۴-۸۷ بنگرید). البته باید در نظر داشت که یافته‌های این مؤلفه فرعی در بخش «میزان اهمیت» باید با یافته‌های بخش «میزان پابندی» به همین مؤلفه بررسی و تحلیل شوند (به نمودار ۴-۵۲ بنگرید).

۴-۳-۱-۴. شرایط و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری

شناسایی نحوه تصمیم‌گیری و انتخاب داوران در موقعیت‌های گوناگون، دشوار یا پیچیده اخلاقی، از دیگر هدف‌های این پژوهش بود. البته این شرایط و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری از این جهت مورد توجه قرار گرفتند که بتوان تاحدودی تشخیص داد داوران در یک وضعیت چند بُعدی چه رفتار داوری‌ای را برمی‌گزینند. برخی از مؤلفه‌های اخلاق داوری، این امکان را دارند که برای آنها موقعیت‌هایی ترسیم شود و از داوران خواسته شود انتخاب خود را برای هر کدام از موقعیت‌ها اعلام کنند. در ظاهر، هر کدام از گزینه‌ها معمولاً صحیح به نظر می‌رسند اما پیرو استانداردهای اخلاقی مورد نظر این پژوهش، مناسب‌ترین گزینه در میان چند مورد قرار گرفته‌اند. آنچه در ادامه می‌آید میزان هم‌سویی انتخاب داوران با گزینه‌های صحیح‌تر شرح داده می‌شود. یادآوری این نکته ضروری است هر پاسخ‌دهنده می‌توانست به‌تنهایی هر کدام از گزینه‌ها را انتخاب کند و یا هر چهار گزینه را انتخاب کند. این قضیه به این دلیل برای داور امکان‌پذیر بود که داوران ممکن است در شرایط و موقعیت‌های متفاوت، گوناگون عمل کنند. از این نظر داوران می‌توانستند هر یک از این چهار گزینه را انتخاب کنند.

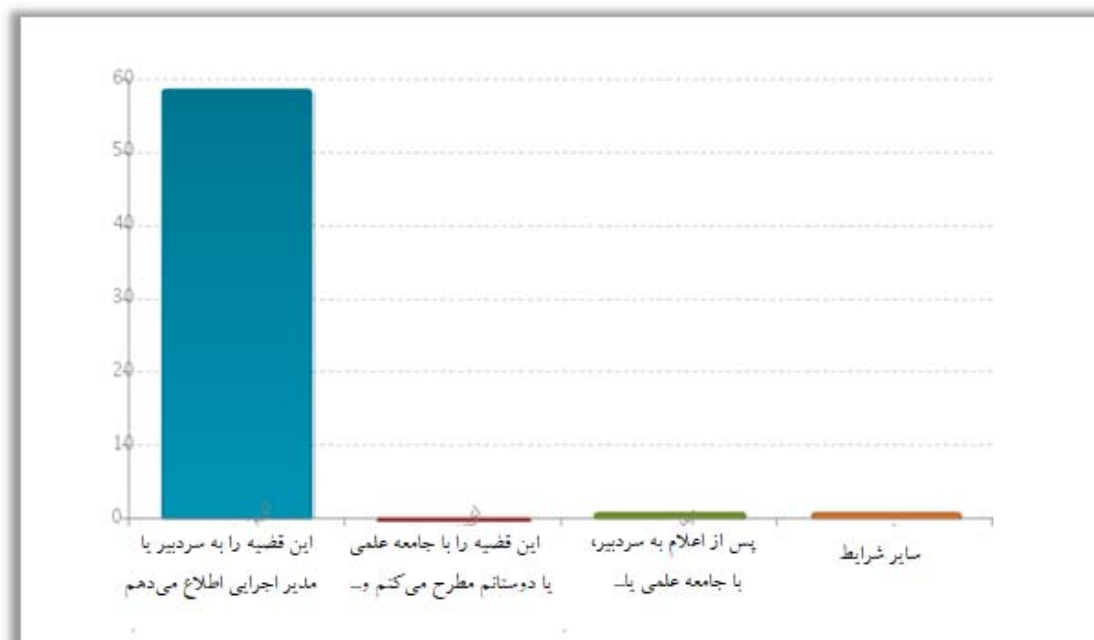
نمودار ۴-۸۸. موقعیت نخست: اشراف فردی دیگر به حوزه موضوعی اثر

موقعیت نخست دربرگیرنده وضعیتی است که داور متوجه می‌شود فرد دیگری از همکاران یا اطرافیان به حوزه موضوعی اثر اشراف بیشتری دارد. از این رو از داوران خواسته شد درباره این موقعیت، تصمیم خود را بیان کنند (به نمودار ۴-۸۸ بنگرید). موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. از او راهنمایی می‌خواهم و خودم داوری را انجام می‌دهم؛
۲. از او می‌خواهم داوری را انجام دهد چون او را شایسته‌تر می‌دانم؛
۳. با آن که می‌دانم او شایسته‌تر است همچنان خودم داوری را انجام می‌دهم؛
۴. سایر شرایط.

در این شرایط، پاسخ‌های متنوعی از سوی پاسخ‌دهندگان گردآوری شد. از سوی داوران ۳۳ بار اعلام شد که داوری را خودشان انجام می‌دهند با آنکه دیگری را شایسته‌تر می‌دانند و اینکه از آن فرد راهنمایی هم می‌خواهند. ۲۴ بار نیز پاسخ داده شد که به دلیل شایسته‌تر دانستن دیگری، از وی می‌خواهند داوری را انجام دهند. تعداد کمی (۷ بار) هم اعلام شد داوری را خودشان انجام می‌دهند با اینکه با اشراف بیشتر فرد دیگر آگاهی دارند و تعداد کمی (۴ بار) هم سایر شرایط را انتخاب کردند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» و مؤلفه‌های فرعی «درگیر نکردن بدون اجازه دیگران در داوری» (به نمودارهای ۲۳ و ۵۸ بنگرید)، «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» (به نمودارهای ۲۴ و ۵۹ بنگرید)، و «فاش نکردن جزئیات داوری» (به نمودارهای ۲۵ و ۶۰ بنگرید) و همچنین، یافته‌های به‌دست آمده مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در مؤلفه‌های فرعی «داشتن تخصص

در داوری» (به نمودارهای ۴۶ و ۸۱ بنگرید) و «اعلام ارسال داوری به تازه کاران» (به نمودارهای ۵۱ و ۸۶ بنگرید)، و مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» در مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» (به نمودارهای ۲۰ و ۵۵ بنگرید) پیوند دارد. این پیوند از این نظر اهمیت دارد که یافته‌های این سه بخش را باید با یکدیگر بررسی و تحلیل کرد. در این شرایط، داور در موقعیتی قرار دارد که با مؤلفه فرعی «داشتن تخصص در داوری» در مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و مؤلفه‌های فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» و «درگیر نکردن دیگران در داوری» در مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» و همچنین مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» در مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» ارتباط پیدا می‌کند. به نظر می‌رسد گزینه منطقی و ترجیحی این باشد که داور بدون اجازه مجله نباید داوری را به فرد دیگری بسپارد که به مؤلفه فاش کردن فرایند و جزئیات داوری مربوط می‌شود. از سوی دیگر، برای تسریع داوری می‌تواند پیشنهاد داور جایگزین کند و البته لازم است نام افراد یاری‌گر را نیز به مجله اعلام کند. یافته‌های پژوهش نشان داد داوران درباره اهمیت مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» نسبت به سایر مؤلفه‌ها موافق نیستند و به آن و پایبند نیستند. با این حال، با اهمیت «دخالت ندادن دیگران در داوری»، «فاش نکردن جزئیات داوری» و «اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» تا حدود زیادی موافق بوده و به آن پایبندند. همچنین، یافته‌های به دست آمده درباره اهمیت «اعلام واگذاری داوری به تازه کاران» و «داشتن تخصص در داوری» و پایبندی «در مؤلفه «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» نیز تا حدود زیادی مشابه با مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی بود». اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم این گونه نتیجه خواهیم گرفت که با پیشنهاد داور جایگزین می‌توان به همه این مؤلفه‌های اخلاق داوری پایبند بود و آنها را نقض نکرد. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۳-۲ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۸۹. موقعیت دوم- نقض اخلاق پژوهش توسط نویسنده (برای نمونه، سرقت علمی)

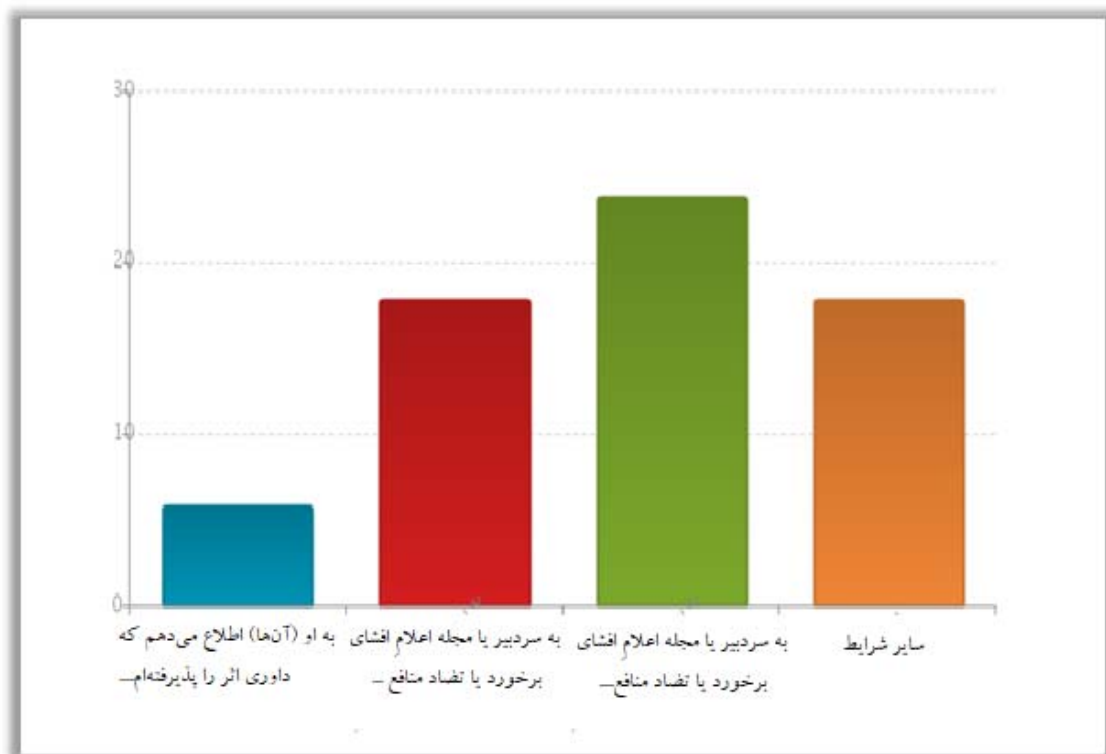
موقعیت دوم در شرایطی است که داوران متوجه شوند نویسنده‌ای اخلاق پژوهش را نقض کرده و مرتکب انواع گوناگونی از مصادیق نقض اخلاق (همچون سرقت علمی) شده است. این که در این شرایط داوران چگونه عمل می‌کنند در این موقعیت بررسی می‌شود (به نمودار ۴-۸۹ بنگرید). موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. این قضیه را به سردبیر یا مدیر اجرایی اطلاع می‌دهم؛
۲. این قضیه را با جامعه علمی یا دوستانم مطرح می‌کنم و مورد سرقت علمی را افشا می‌کنم؛
۳. پس از اعلام به سردبیر، با جامعه علمی یا دوستانم مطرح می‌کنم؛
۴. سایر شرایط.

در این موقعیت، تقریباً همه پاسخ‌دهندگان اعلام کردند که موضوع را به مجله (مدیر اجرایی یا سردبیر) اطلاع می‌دهند. این میزان نشان می‌دهد که تقریباً همه داوران در این زمینه انتخاب درستی دارند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» و مؤلفه‌های فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» (به نمودارهای ۲۵ و ۶۰ بنگرید) و «پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری نویسندگان» (به نمودارهای ۲۲ و ۵۷ بنگرید)، و همچنین، یافته‌های به‌دست آمده مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» در مؤلفه‌های فرعی «بیان منصفانه دیدگاه» (به نمودارهای ۳۷ و ۷۲ بنگرید) و «بیان احترام‌آمیز و پرهیز از اتهام‌زنی» (به نمودارهای ۳۶ و ۷۱ بنگرید)، مؤلفه اصلی «نبود سوگیری» در مؤلفه

فرعی «رعایت بی‌طرفی» (به نمودارهای ۲۰ و ۵۵ بنگرید)، و مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در مؤلفه فرعی «ارائه شواهد پشتیبان داوری» (به نمودارهای ۵۲ و ۸۷ بنگرید) پیوند دارد.

به نظر می‌رسد گزینه منطقی و ترجیحی این باشد که داور، نخست باید بداند بدرفتاری پژوهشی چیست و چه مصداق‌هایی دارد؛ سپس بتواند بدرفتاری را تشخیص بدهد؛ بعد، در عین حال که بی‌طرف بوده، لازم است به دنبال کشف حقیقت باشد. سپس به مؤلفه فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری پایبند بوده و از ایجاد ضرر و بی‌اعتباری خودداری کند؛ همچنین شواهد پشتیبان (همچون اثری که از آن سرقت علمی انجام شده) برای این بدرفتاری ارائه کند. در پایان باید این موضوع را با بیانی منصفانه و احترام‌آمیز مطرح کند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت مؤلفه‌های بدرفتاری پژوهشی، بی‌طرفی، فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری، پرهیز از ایجاد ضرر و بی‌اعتباری، ارائه شواهد پشتیبان و بیانی منصفانه و احترام‌آمیز باور دارند و پایبند هستند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به این مؤلفه‌ها تا اندازه زیادی همخوانی دارد. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۳-۲-۴ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۹۰. موقعیت سوم: متوجه شدن هویت نویسنده(گان)

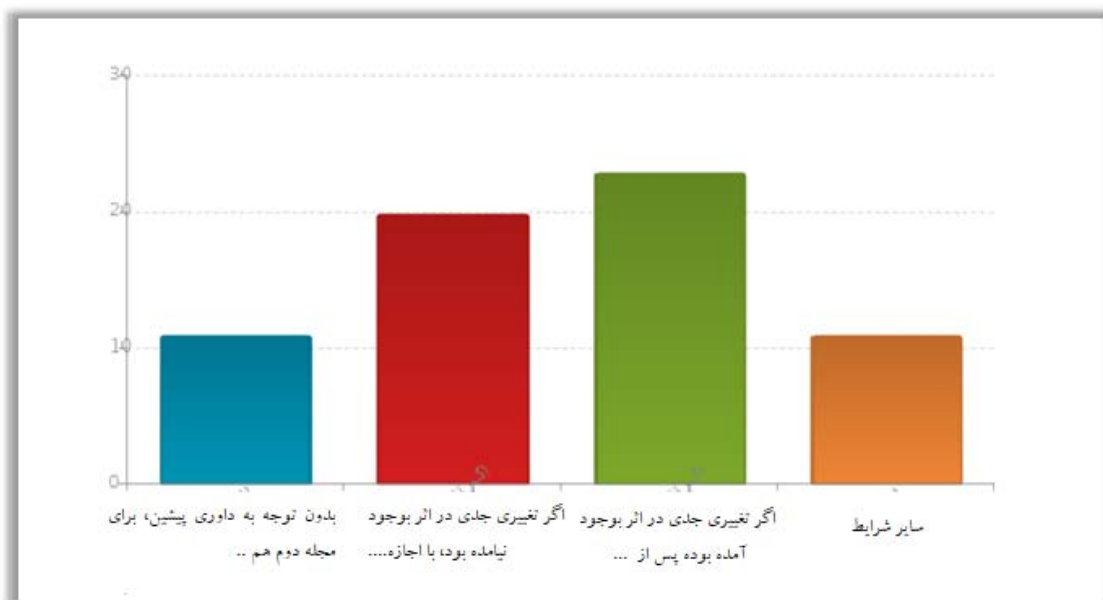
موقعیت سوم دربرگیرنده وضعیتی است که داور متوجه هویت صاحب اثر می‌شود؛ یادآوری این نکته ضروری است که در مدل دوسوپنهان که در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به کار گرفته می‌شود، هم نویسنده و هم داور از هویت یکدیگر بی‌خبرند (به نمودار ۴-۹۰ بنگرید). موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. به او (آن‌ها) اطلاع می‌دهم که داوری اثر را پذیرفته‌ام/انجام می‌دهم و یا اطلاعات تکمیلی درخواست می‌کنم؛
۲. به سردبیر یا مجله اعلام افشای برخورد یا تضاد منافع می‌کنم و از داوری انصراف می‌دهم؛
۳. به سردبیر یا مجله اعلام افشای برخورد یا تضاد منافع می‌کنم و منتظر پاسخ یا نتیجه سردبیر/مجله می‌مانم؛
۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت در قالب رفتارهای گوناگونی از سوی داوران اعلام شد به طوری که حدود ۴۲ بار اعلام شد که موضوع را به مجله اطلاع می‌دهند و منتظر پاسخ آنها می‌مانند یا از داوری انصراف می‌دهند. این انتخاب، پیروی کردن از رهنمود اخلاق داوری است. با این حال، حدود ۲۰ مورد هم سایر روش‌ها را انتخاب کردند که می‌تواند دربرگیرنده ادامه داوری بدون در جریان قرار دادن هیچ کس (سردبیر، مدیر اجرایی یا نویسنده) از این آگاهی و جزئیات در فرایند داوری باشد. تعداد کمی (۶ بار) هم اعلام کردند که به صاحب اثر اطلاع خواهند داد. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده

در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «نبود سوگیری» و مؤلفه‌های فرعی «اعلام شناسایی نویسندگان» (به نمودارهای ۲۷ و ۶۲) و «رعایت بی‌طرفی» (به نمودارهای ۲۶ و ۶۱ بنگرید)، مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» و مؤلفه‌های فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» (به نمودارهای ۲۵ و ۶۰ بنگرید)، مؤلفه اصلی «برخورد منافع» و مؤلفه فرعی «افشای برخورد منافع» (به نمودارهای ۲۸ و ۶۳ بنگرید)، مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» و مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» (به نمودارهای ۲۰ و ۵۵ بنگرید)، مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در مؤلفه فرعی «نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده» (به نمودارهای ۴۷ و ۸۲ بنگرید) پیوند دارد.

به نظر می‌رسد گزینه منطقی و ترجیحی این باشد که نخست، داور باید اعلام شناسایی نویسندگان کند، محرمانگی داوری را نیز فاش نکند؛ بعد، در صورت ضرورت افشای برخورد منافع کرده و با نویسنده (گان) ارتباط برقرار نکند، در صورت نیاز، جایگزین معرفی کند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت مؤلفه‌های بی‌طرفی، و نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده (گان) باور دارند و پایبند هستند؛ اما درباره اعلام شناسایی نویسنده (گان)، افشای برخورد منافع، و پیشنهاد داور جایگزین دیدگاهی همسو با سایر مؤلفه‌های اصلی که بیشتر اشاره شد، نداشتند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های فرعی اعلام شناسایی نویسنده (گان)، افشای برخورد منافع، و پیشنهاد داور جایگزین همراستا نیست. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۳-۲ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۹۱. موقعیت چهارم: داوری همان مقاله برای یک مجله دیگر

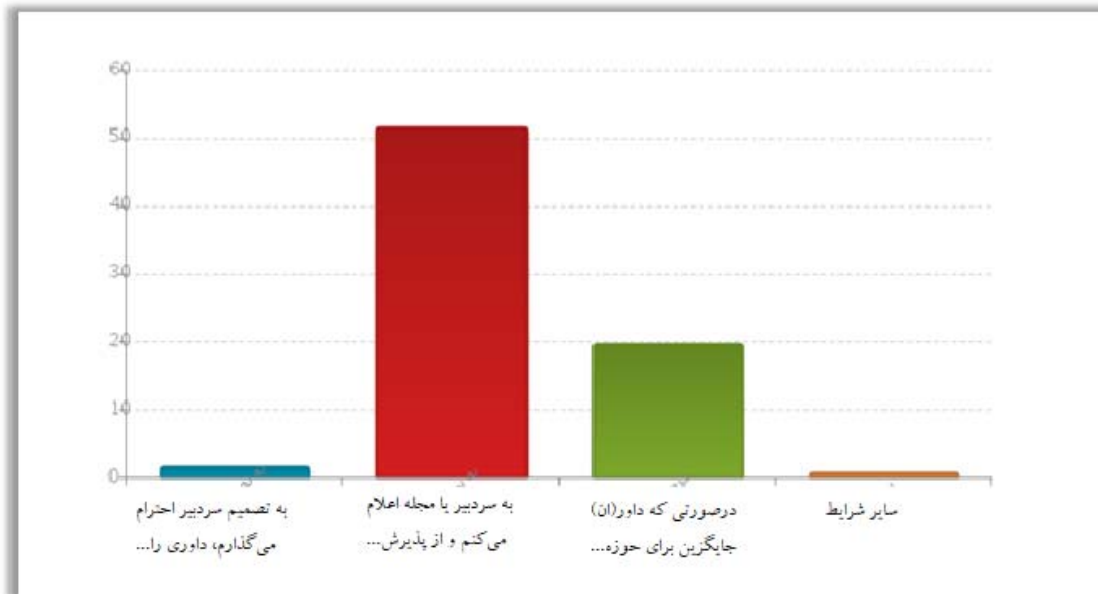
موقعیت چهارم دربرگیرنده وضعیتی است که یک داور، پیشتر داوری یک مقاله را برای مجله دیگر انجام داده و می‌خواهد همان مقاله را برای این مجله (برای نمونه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات») نیز داوری کند. موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. بدون توجه به داوری پیشین، برای مجله دوم هم داوری انجام می‌دهم؛
۲. اگر تغییری جدی در اثر بوجود **نیامده بود**، با اجازه سردبیر یا مجله نخست، نتایج داوری پیشین را به مجله دوم اعلام می‌کنم؛
۳. اگر تغییری جدی در اثر بوجود **آمده بوده** پس از دریافت اجازه سردبیر یا مجله نخست، دوباره داوری را انجام می‌دهم؛
۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت نشان داد که ۴۳ بار داوران در صورت وجود یا نبود تغییرات جدی در محتوای مقاله با اجازه مجله نخست، داوری را انجام می‌دهند یا نتایج را اعلام می‌کنند. ۱۱ مورد هم به این موضوع توجهی نمی‌کنند و کار داوری دوم را انجام می‌دهند؛ از میان سایر گزینه‌ها که ۱۱ بار نیز اتفاق افتاده بود، حالت خاصی به ذهن پژوهشگران نرسید. به نظر می‌رسد بر پایه رهنمود اخلاقی «کوپ» اگر عمل شود، لازم است مجله نخست از واگذاری گزارش داوری به مجله دوم باخبر باشد. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و مؤلفه فرعی «واگذاری داوری با اجازه مجله نخست» (به نمودارهای ۴۹ و ۷۴ بنگرید) و مؤلفه

اصلی «رعایت محرمانگی» و مؤلفه‌های فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» (به نمودارهای ۲۵ و ۶۰ بنگرید) پیوند دارد.

به نظر می‌رسد داوران لازم است در این موقعیت به گونه‌ای عمل کنند که هم گزارش یا نتایج داوری را با اجازه مجله نخست واگذار کرده و هم محرمانگی را رعایت کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت مؤلفه فاش نکردن جزئیات داوری آگاهی دارند و به آن پایبند هستند اما در واگذاری داوری به مجله دیگر (البته با اجازه مجله نخست) به اندازه مؤلفه رعایت محرمانگی، آن را مهم نمی‌دانند و به آن پایبند نیستند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های فرعی فاش نکردن جزئیات داوری و واگذاری داوری با اجازه مجله نخست همراستا است. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۲-۳ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۹۲. موقعیت پنجم: نداشتن اشراف به حوزه موضوعی اثر

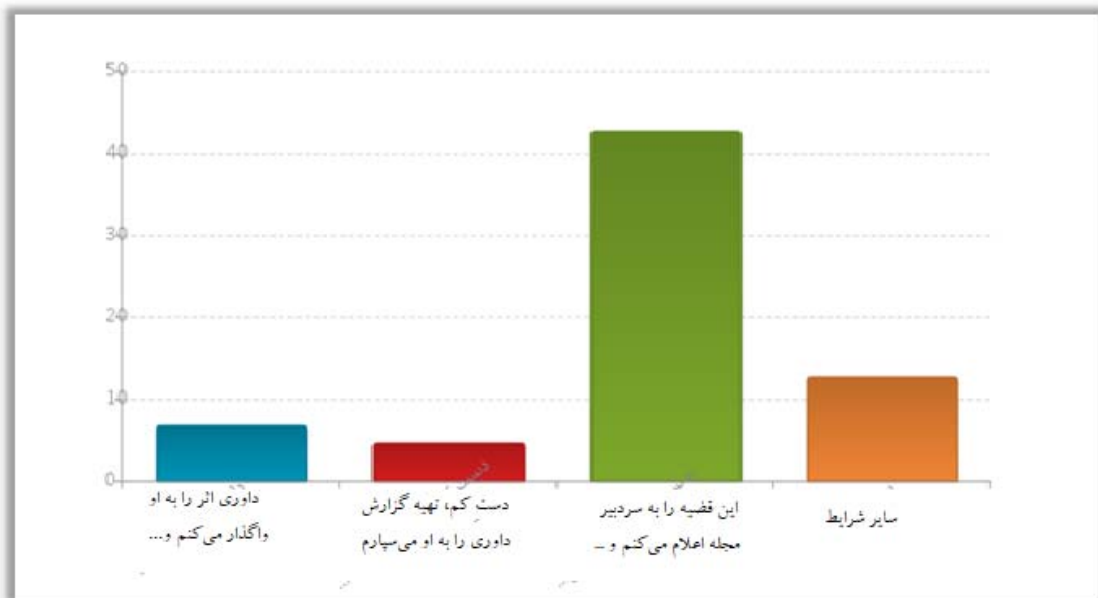
موقعیت پنجم دربرگیرنده وضعیتی است که یک داور به حوزه موضوعی اثر اشراف ندارد و باید پاسخ بدهد که این داوری را انجام می‌دهد یا خیر. موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. به تصمیم سردبیر احترام می‌گذارم، داوری را پذیرفته و انجام می‌دهم؛
۲. به سردبیر یا مجله اعلام می‌کنم و از پذیرش مقاله اجتناب می‌ورزم؛
۳. در صورتی که داور(ان) جایگزین برای حوزه موضوعی بشناسم به سردبیر یا مجله پیشنهاد می‌کنم؛

۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت نشان داد داوران در قالب رفتار مشخصی عمل می‌کنند به طوری که ۵۲ بار اعلام شد از پذیرش مقاله اجتناب می‌ورزم و ۲۰ مورد نیز اعلام شد داور جایگزین پیشنهاد می‌کنم. داوران در موارد معدودی نیز به تصمیم سردبیر احترام گذاشته و یا سایر شرایط را انتخاب کردند. یافته‌ها نشان داد که تقریباً همه داوران به روش اخلاقی عمل می‌کنند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و مؤلفه فرعی «تخصص در داوری» (به نمودارهای ۴۶ و ۸۱ بنگرید) و همچنین، یافته‌های به‌دست آمده مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» در مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» (به نمودارهای ۲۰ و ۵۵ بنگرید)، و مؤلفه اصلی «برخورد منافع» در مؤلفه فرعی «افشای برخورد منافع» (به نمودارهای ۲۸ و ۶۳ بنگرید) پیوند دارد.

به‌نظر می‌رسد داوران لازم است در این موقعیت به‌گونه‌ای عمل کنند که هم تخصص در داوری داشته باشند و اگر شرایط فراهم بود پیشنهاد داور جایگزین بدهند و هم افشای برخورد منافع داشته باشند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به لزوم تخصص در داوری پایبند هستند اما در پیشنهاد داور جایگزین به اندازه مؤلفه تخصص در داوری پایبند نیستند و آن را مهم نمی‌دانند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های فرعی تخصص در داوری و افشای برخورد منافع همراستا است ولی پیشنهاد داور جایگزین جزو اولویت‌های داوران محسوب نمی‌شود. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۲-۳ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

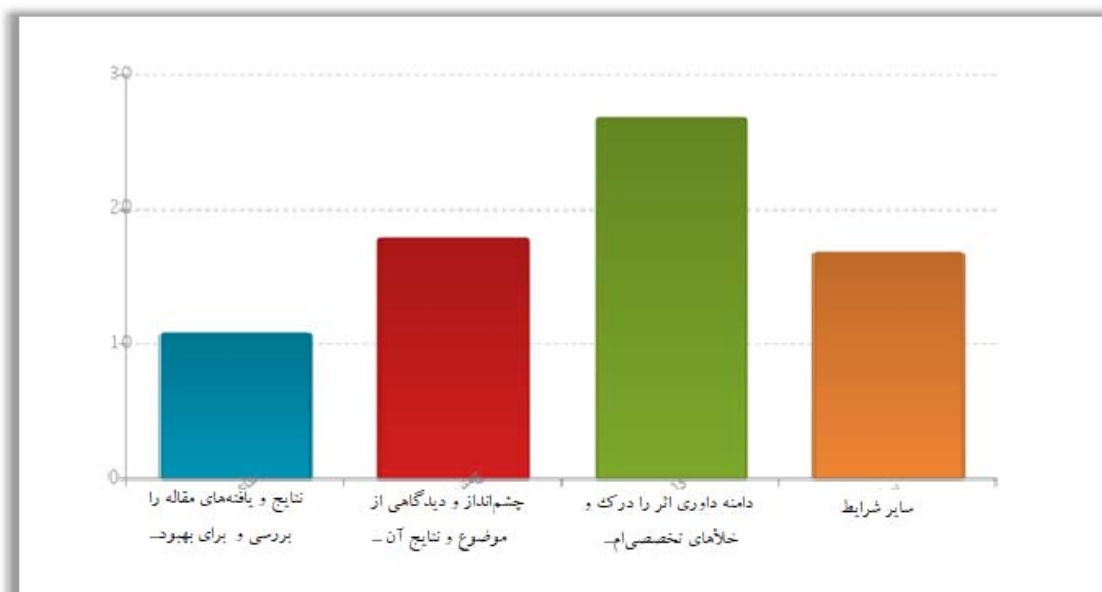
نمودار ۴-۹۳. موقعیت ششم: شایستگی دانشجو یا همکار برای انجام داوری

موقعیت ششم دربرگیرنده وضعیتی است که یک برای واگذاری داوری به دانشجو یا همکار شایسته خود قرار دارد و این گزینه را دارد که قضیه را به سردبیر اعلام کند و یا بخشی از داوری یا کل کار داوری را به او می‌سپارد. موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. داوری اثر را به او واگذار می‌کنم و نتایج را برای مجله می‌فرستم؛
۲. دست کم، تهیه گزارش داوری را به او می‌سپارم؛
۳. این قضیه به سردبیر مجله را اعلام می‌کنم و منتظر تأیید او می‌مانم؛
۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت نشان داد که داوران بیش از ۴۰ بار اعلام کردند در این صورت افراد را به مجله پیشنهاد می‌کنند و منتظر تأیید می‌مانند. حدود ۱۰ بار نیز اعلام کردند داوری را به او می‌سپارند یا دست کم او را عهده تهیه گزارش داوری می‌کنند. بیش از ۱۰ بار نیز گزینه «سایر» را انتخاب کردند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری» و مؤلفه فرعی «تنظیم گزارش توسط داور»، و همچنین، یافته‌های به دست آمده مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» در مؤلفه‌های فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» (به نمودارهای ۲۵ و ۶۰ بنگرید)، «درگیر نکردن دیگران در داوری» (به نمودارهای ۲۳ و ۵۸ بنگرید) و «اعلام اسامی افراد یاری‌گر» پیوند دارد.

به نظر می‌رسد داوران باید در این موقعیت به گونه‌ای عمل کنند که هم گزارش را خودش تنظیم کنند و هم محرمانگی را رعایت کنند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت مؤلفه فاش نکردن جزئیات داوری، «درگیر نکردن دیگران» و «اعلام اسامی افراد یاری‌گر» آگاهی دارند و به آن پایبند هستند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های اصلی مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی و رعایت محرمانگی همراستا است. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۳-۴-۲ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۹۴. موقعیت هفتم: نپذیرفتن داوری یک اثر

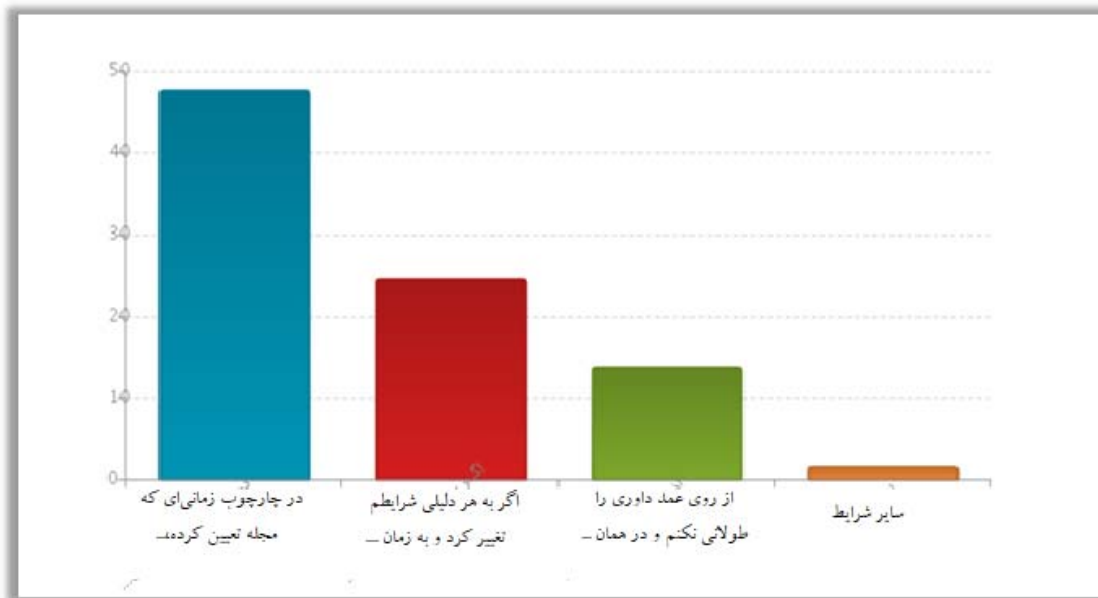
موقعیت هفتم دربرگیرنده وضعیتی است که داور، داوری یک اثر را نپذیرفته است. موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. نتایج و یافته‌های مقاله را بررسی و برای بهبود دانش شخصی‌ام استفاده می‌کنم؛
۲. چشم‌انداز و دیدگاهی از موضوع و نتایج آن اثر به دست می‌آورم؛
۳. دامنه داوری اثر را درک و خلاصه‌های تخصصی‌ام را شناسایی می‌کنم؛
۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت نشان داد که در شرایطی که داوران قصد یا تخصص داوری را نداشته باشند آیا ممکن است از محتوا و روش فنی آن آگاهی یابند و برای هدف‌های شخصی خودشان

استفاده کنند. در این وضعیت، داوران بیش از ۲۵ بار اعلام کردند در صورتی که داوری یک مقاله را نپذیرند، اثر را به منظور درک دامنه داوری اثر و شناسایی خلأهای تخصصی خود استفاده می‌کنند. کمتر از ۲۰ بار هم به منظور کسب چشم‌انداز و دیدگاه از موضوع و نتایج مقاله آن را مطالعه می‌کنند و بیش از ۱۰ بار نیز اعلام کردند که برای بهبود دانش شخصی خود نتایج و یافته‌های مقاله را بررسی می‌کند و کمتر از ۲۰ بار نیز گزینه «سایر» را انتخاب کردند که می‌تواند به معنی اخلاقی بودن انتخاب آنها در استفاده نکردن از محتوای مقاله به قصد بهبود وضعیت شخصی باشد. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده در بخش «پایندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «برخورد منافع» و مؤلفه‌های فرعی «پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی» (به نمودارهای ۳۱ و ۶۶ بنگرید) و «پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر» (به نمودارهای ۲۹ و ۶۴ بنگرید)، و همچنین، یافته‌های به‌دست آمده مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در مؤلفه‌های فرعی «درک دامنه داوری» (به نمودارهای ۴۵ و ۸۰ بنگرید) پیوند دارد.

به‌نظر می‌رسد گزینه منطقی و ترجیحی این است که داور در این موقعیت به‌گونه‌ای عمل کند که هم از برخورد منافع جلوگیری کند و هم دامنه داوری را درک کرده و خلأهای تخصصی‌اش را شناسایی کند. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت مؤلفه پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر آگاهی دارند و به آن پایبند هستند اما در پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی و درک دامنه داوری اثر آن را به اندازه مؤلفه پرهیز از استفاده از اطلاعات مهم نمی‌دانند و به آن پایبند نیستند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های فرعی فاش نکردن جزئیات داوری و واگذاری داوری با اجازه مجله نخست تا حدود زیادی هم‌راستا است. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۲-۳ بنگرید). بررسی سایر موقعیت‌های داوری نیز در ادامه می‌آید.

نمودار ۴-۹۵. موقعیت هشتم: پایبندی به زمان داوری

موقعیت هشتم یا آخرین موقعیت مطرح شده دربرگیرنده وضعیتی است که داور، به مؤلفه پایبندی به زمان را لازم است رعایت کند. موقعیت‌ها دربرگیرنده این وضعیت‌ها بود:

۱. در چارچوب زمانی‌ای که مجله تعیین کرده، داوری را انجام بدهم؛
۲. اگر به هر دلیلی شرایطم تغییر کرد و به زمان بیشتری نیازمند بودم، وقت بیشتری از نشریه طلب می‌کنم؛
۳. از روی عمد داوری را طولانی نکنم و در همان زمان تعیین شده (تا هر میزان که داوری کردم) گزارش داوری را ارائه می‌کنم؛
۴. سایر شرایط.

با در نظر گرفتن این شرایط، یافته‌های این موقعیت نشان داد که درباره پایبند بودن، داوران حدود ۵۰ بار اعلام کردند که تلاش می‌کنند که در چارچوب زمانی تعیین شده نشریه، داوری را انجام دهند و حدود ۲۵ بار نیز اعلام کردند که اگر به هر دلیلی میسر نشد، تقاضای تمدید زمان داوری را ارائه دهند. کمتر از ۱۵ بار نیز اعلام داشته‌اند که از روی عمد داوری را طولانی نمی‌کنند. یادآوری این نکته ضروری است که یافته‌های این بخش با یافته‌های به‌دست آمده در بخش «پایبندی به» و «اهمیت» مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» و مؤلفه‌های فرعی «انجام داوری در زمان معین» (به نمودارهای ۱۹ و ۵۴ بنگرید) و «طولانی نکردن عمدی داوری» (به نمودارهای ۲۱ و ۵۶ بنگرید)، «پاسخ به انجام داوری/داوری نکردن» (به نمودارهای ۱۸ و ۵۳ بنگرید) و «درخواست زمان بیشتر» پیوند درونی دارد.

به نظر می‌رسد گزینه منطقی و ترجیحی این است که داور در این موقعیت به گونه‌ای عمل کند که به زمان انجام داوری پایبند باشد. یافته‌های پژوهش نشان داد از دیدگاه داوران، آنها در بیشتر موارد به اهمیت این مؤلفه‌های فرعی آگاهی دارند و تلاش می‌کنند به آن پایبند باشند. اگر پیوند میان یافته‌های این موقعیت را نیز به این یافته‌ها بیفزاییم می‌توان این گونه نتیجه گرفت که روند منطقی پایبندی به این مؤلفه‌ها با دیدگاه افراد درباره اهمیت و پایبندی به مؤلفه‌های فرعی فاش نکردن جزئیات داوری و واگذاری داوری با اجازه مجله نخست همراستا است. البته یافته‌های این بخش می‌تواند به یافته‌های پایبندی به زمان در بخش تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری نیز مرتبط دانست و با هم بررسی و تحلیل کرد (به بخش ۲-۴-۳-۲ بنگرید).

۲-۳-۲-۴. یافته‌های تحلیل محتوای کیفی اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

بر پایه آنچه که در بخش‌های ۵ و ۶ از قسمت ۲-۳ اشاره شد، فرایند داوری مجله و اسناد داوری گردآوری شده در گام ۵ از مراحل پژوهش، بر پایه رهنمودهای اخلاقی استخراج شده تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار شدند. یادآوری این نکته ضروری است که برای مؤلفه «پایبندی به زمان»، گزارش‌ها یا فایل‌های داوری که بعد از ۲ ماه پس از معرفی به داور به سامانه ارسال می‌شد، با کد «پایبند نبودن به زمان» در نظر گرفته شدند که این تصمیم از گام ۵ پژوهش (بررسی فرایند داوری مجله) به دست آمد (به جدول ۳-۴ بنگرید).

جدول ۳-۴. فراوانی تعداد کدهای مرحله تحلیل محتوای اسناد داوری

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	تعداد موردها
۱	پایبندی به زمان	۲۲
۲	رعایت محرمانگی	۱
۳	نبود سوگیری	۰
۴	توجه به برخورد منافع	۰
۵	توجه به بدرفتاری پژوهشی	۰
۶	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	۴۷
۷	پیشنهاد سازنده و عینی	۲۹
۸	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۴
	مجموع	۱۰۲

بر پایه آنچه که در جدول بالا آمده است، از میان ۳۴۰ سند داوری، تعداد ۱۰۲ مورد نقض اخلاق داوری استخراج شد. البته باید اشاره کرد برای بررسی وضعیت رعایت اخلاق داوری در این مجله می‌توان از منبعی غیر از سامانه داوری برای پژوهش حاضر اطلاعاتی به دست آورد که برای تدوین بیانیه اخلاق داوری نیز می‌توان آن را در نظر گرفت. از این رو، از میان مؤلفه‌های هشت‌گانه اصلی پژوهش که عبارت بودند از: الف) توجه به بدرفتاری پژوهش؛ ب) توجه به برخورد منافع؛ ج) بیان احترام‌آمیز و منصفانه؛ د) پایبندی به زمان؛ ه) ارائه

پیشنهاد عینی و سازنده؛ و) رعایت محرمانگی؛ ز) نبود سوگیری؛ و ح) مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی؛ نمونه‌ها و موردی‌هایی از نقض اخلاق داوری در برخی از مؤلفه‌های اصلی در میان اسناد داوری به دست آمد. افزون بر این، در مؤلفه‌های «نبود سوگیری»، «توجه به بدرفتاری پژوهش» و «توجه به برخورد منافع» نقض اخلاق داوری مشاهده نشد و یا امکان مشاهده آن در اسناد داوری نبود. با این حال، یکی دیگر از منابعی که می‌شد برای تدوین بیانیه اخلاق داوری از آن استفاده کرد، تجربه‌ها و تعامل‌های مدیر داخلی مجله و از اعضای گروه پژوهش بود که از طریق تماس تلفنی اطلاعاتی از سوی داوران به شرح زیر به ایشان ارسال می‌شد ولی چون در بحث گروهی متمرکز قابل بررسی و پذیرش یا رد نبودند از آنها در مرحله پایانی پژوهش استفاده شد:

۱- برای مؤلفه اصلی **برخورد منافع**، چند داور تماس گرفته بودند و به دلیل اینکه متوجه شده بودند نویسنده از همکاران آنها در محل کار آنها بود، درخواست انصراف از داوری داده بودند. بنابراین، این مجله در برخی موارد با برخورد منافع که در سامانه ثبت نشده بود مواجه شد اما امکان پیگیری، ثبت و تحلیل آن برای پژوهشگران فراهم نبود؛

۲- برای مؤلفه اصلی **توجه به بدرفتاری پژوهش** به ویژه در سال‌های اخیر داوران زیادی بودند که متوجه تکراری بودن محتوای مقاله شدند و با دفتر مجله تماس گرفته بودند. در این مورد، معمولاً نشانی صفحه‌ای که محتوای مقاله پیشتر منتشر شده بود، به دفتر مجله ارائه می‌شد و برای تصمیم‌گیری نهایی به سردبیر ارجاع داده می‌شد؛

۳- برای مؤلفه اصلی **مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی**، به‌ویژه برای مؤلفه فرعی **پیشنهاد داور جایگزین** موارد معدودی وجود داشت که پیشنهاد شده بود داوران مورد نظر آنها به جای آنها داوری کنند. دلیل آنها نداشتن وقت یا تخصص بیشتر فرد پیشنهاد شده بود؛

۴- برای مؤلفه اصلی **پایبندی به زمان**، به‌ویژه برای مؤلفه فرعی **انجام داوری در زمان معین** میانگین دوماه فرصت برای داوری در نظر گرفته شد و البته برای بحث گروهی این نمونه‌ها بررسی نشد زیرا در گزارش داوری، هر نمونه که بیش از ۲ ماه زمان برای داوری آن صرف شده بود، به‌عنوان مؤلفه نقض اخلاق داوری در نظر گرفته شد؛

۵- برای مؤلفه‌های اصلی **نداشتن سوگیری** موردی وجود نداشت که در پیشینه تعامل‌ها و تجربه‌های مدیر اجرایی وجود داشته باشد.

بر پایه آنچه اشاره شد، یافته‌های به دست آمده برای چهار مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در ادامه می‌آید.

۱. یافته‌های مربوط به نقض مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان»

همانگونه که در بخش ۳-۱۳ شاره شد، مدت زمان در نظر گرفته شده برای داوری اولیه در این مجله ۱ ماه بود که این مدت برای داوری‌های بعدی (پذیرش با اصلاح‌های جزئی) ۲ ماه در نظر گرفته می‌شد. از این‌رو، بیش از این میزان، به‌عنوان نقض اخلاق داوری از نظر پابندی به زمان در نظر گرفته شد. بر پایه تحلیل محتوای گزارش‌های اسناد داوری که در انتهای این گزارش‌ها، به صورت مجزا برای هر داور و توسط مدیر اجرایی ثبت می‌شد (به پیوست ۱۰ بنگرید) نتایج زیر به‌دست آمد (به جدول ۴-۴ بنگرید).

جدول ۴-۴. تحلیل محتوای گزارش‌های داوری از نظر نقض پابندی به زمان

طول زمان داوری	فراوانی رخداد نقض پابندی به زمان (مورد)
۳ ماه	۰
۴ ماه	۶
۵ ماه	۵
۶ ماه	۸
۷ ماه	۰
۸ ماه	۲
۹ ماه	۹
مجموع	۲۲ مورد

یافته‌های جدول بالا (به جدول ۴-۴ بنگرید) نشان می‌دهد که از میان ۳۴۰ سند داوری که در بخش تحلیل محتوای اسناد استفاده شد (به جدول ۴-۳ بنگرید) تعداد ۱۶۶ گزارش یگانه بود که توسط مدیر اجرایی برای داوری‌های استفاده می‌شد. از میان این تعداد گزارش که ممکن بود برای ۲ یا گاهی بیشتر از ۲ داور تهیه شده بود، تعداد ۲۲ مورد نقض اخلاق اتفاق افتاده بوده که سهم آن را می‌توان به‌صورت جدول ۴-۵ مشاهده کرد.

جدول ۴-۵. میانگین نقض اخلاق توسط داوران در گزارش‌های داوری از نظر نقض پابندی به زمان

تعداد گزارش‌های داوری	تعداد داوری‌ها (میانگین ۲ داور برای هر گزارش)	تعداد نقض اخلاق	میانگین نقض اخلاق برای داوران	درصد نقض اخلاق
۱۶۶	۳۳۲	۲۲	۶,۶	۱۵ درصد

یافته‌های پژوهش نشان داد از نظر پابندی به زمان به‌صورت میانگین، به ازای هر ۶,۶ داوری، یک نقض اخلاق داوری اتفاق افتاده و به‌طور کلی می‌توان گفت ۱۵ درصد از داوری‌ها با این نقض اخلاق داوری همراه بوده و برخی از داوران بر مؤلفه اصلی پابندی به زمان متعهد نبودند.

۲. یافته‌های مربوط به نقض مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»

پس از تحلیل محتوا و کدگذاری اسناد داوری مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»، از میان آنها ۴۷ مورد به مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» مربوط بود. همانگونه که پیشتر اشاره شد، مؤلفه‌های فرعی مربوط به این مؤلفه اصلی شامل ۴ مورد زیر است (به جدول ۴-۲ بنگرید):

- بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور؛
- آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها؛
- بیان احترام‌آمیز در بازخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی؛
- بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه / انتقادهای غیر قابل اثبات.

در این بخش نمونه‌هایی از اسناد داوری بررسی شده در هر یک از زیرمؤلفه و مصداق‌های آنها می‌آید. یادآوری این نکته ضروری است که برای مؤلفه فرعی «بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور» نمونه‌ای پیدا نشد و آنچه در ادامه می‌آید برای مؤلفه‌های فرعی «آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها»، «بیان احترام‌آمیز در بازخورد» و «پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی» و «بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه / انتقادهای غیر قابل اثبات» است.

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها»

در یکی از اسناد داوری، داور دیدگاه خود را درباره مقاله این گونه بیان می‌کند:

«... بصورت بسیار ناشیانه‌ای صرفاً یکسری مقالات از اینترنت جمع‌آوری و به صورت نامناسبی گردهم آمده‌اند. حتی نویسنده زحمت ترجمه اشکال و یا مقایسه آنها را بر خود نداده است...»

این مورد در مؤلفه فرعی «آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها» کدگذاری شده است. استفاده از کلماتی همچون «ناشیانه» و عبارت «زحمت ترجمه... را بر خود نداده است» با این که ممکن است از نظر زبان معیار و محاوره‌ای پذیرفته شده باشد و به نوعی عبارت عامیانه‌ای محسوب شود اما در فضای علمی مقاله‌های علمی استفاده از آن‌ها می‌تواند حساسیت‌زا باشد و به نوعی نشان‌دهنده ناآگاهی داور از حساسیت‌های زبانی و دور شدن او از زبان معیار دانشگاهی و علمی است. در واقع در اینجا لحن و بیان داور به دلیل به کار بردن کلمه‌هایی که پیش از این به آن اشاره شد، به گونه‌ای مصداق «بیان خصومت‌آمیز و التهاب‌افزا» و «حساسیت زبانی» نیز می‌تواند در نظر گرفته شود.

داور دیگری نیز در یک سند داوری مقاله این گونه به نقد مقاله پرداخته است:

«.../اشکالات و سهل‌انگاری‌های مقاله به حدی زیاد بود که خواندن آن تا انتها سخت بود!...»

در اینجا نیز داور مقاله با استفاده از کلمه «سهل‌انگاری» بار معنایی التهاب‌افزایی به محتوای نظر خود افزوده است، حساسیت‌های زبانی را نادیده گرفته و بیان همراه با احترام را در بیان دیدگاه نادیده گرفته است.

در نمونه‌ای دیگر، داور به شکل زیر نظر خود را بیان کرده است:

«...مقاله از نظر علمی بسیار مبتدیانه است...»

استفاده از کلمه «بسیار مبتدیانه» برای توصیف و نقد محتوای یک مقاله علمی به نظر نقض مصداق «حساسیت زبانی» را نشان می‌دهد. زیرا کلمه مبتدیانه در ادبیات علمی چندان رایج به نظر نرسیده و در مواردی نیز ایجاد التهاب کرده و خصومت‌آمیز به نظر می‌رسد.

نمونه دیگری از نقض این مؤلفه فرعی موردی است که در آن داور در بخشی از نظر خود در مورد محتوای مقاله می‌نویسد:

«... این مقاله حتی در حد مقاله علمی-ترویجی هم نیست...»

با این که مقاله علمی-ترویجی یک نوع مقاله است که اعتبار و مسائل علمی مربوط به خودش را دارد اما این داور برای نشان دادن ضعف مقاله از این عبارت استفاده کرده است و گویی به حساسیت‌های زبانی در این حوزه بی‌توجهی کرده است.

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «بیان احترام‌آمیز در برخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی»

یکی از داوران نظر خود را به این شکل ارائه کرده است:

«...مقاله از نظر علمی بسیار مبتدیانه است. هیچ نکته مثبتی به جز نکات منفی در این دست‌نوشته نمی

توان پیدا کرد...»

در واقع در این نمونه، استفاده از کلمه «بسیار مبتدیانه» را می‌توان نمونه‌ای از نقض بیان احترام‌آمیز دانست. بیان این فرد در انتقاد از مقاله نامناسب است. زیرا در اینجا داور از کلماتی استفاده کرده است که احترام‌آمیز نیست و این که به نیافتن نکته مثبت در متن اشاره کرده است به نوعی مصداق «اظهارنظر شخصی و مخرب» است. داور در این بیان از داوری خود، به دلایل علمی مسئله اشاره نکرده است و به تخریب نویسنده پرداخته است.

در مورد دیگری داور در مورد مقاله نوشته است:

«...مقاله بسیار ضعیف است و قابلیت چاپ ندارد. به نظر می‌رسد مقاله حاصل کار کلاسی

دانشجویان تازه کار است که به هیچ وجه مناسب برای این مجله نیست...»

در این اظهار نظر، داور مقاله را مناسب برای چاپ در مجله ندانسته است و برای توجیه آن به نوعی «اظهارنظر شخصی و مخرب» ارائه کرده است و به شکلی تحقیرآمیز عنوان می‌کند که مقاله «حاصل کار کلاسی دانشجویان تازه کار» است و از این اصطلاح برای پایین آوردن ارزش مقاله استفاده کرده است. در واقع داور در این نظر خود جانب احترام را رعایت نکرده است و بدون ارائه دلیل علمی برای رد کردن مقاله، مقاله را نپذیرفته است.

مورد دیگری از موارد نقض بیان احترام‌آمیز نظر زیر از یکی از داوران بود که در مورد رد مقاله به این شکل نظر داده است:

«...این مقاله حتی در حد مقاله علمی-ترویجی هم نیست...»

این که مقاله‌هایی در قالب علمی-ترویجی یکی از انواع مقاله‌ها هستند و ساختار و مشخصات خاص خود را دارند مسئله‌ای است که از دید داور پنهان مانده است و از طرفی نیز داور از لفظ علمی-ترویجی برای بیان تحقیرآمیز نسبت به مقاله استفاده کرده است. در واقع گویا او در این نظر خود به صورت احترام‌آمیز در مورد محتوای مقاله اظهار نظر نکرده است.

– نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه / انتقادهای غیر قابل اثبات»

داوری در بخش نظرات، در مورد یک مقاله این گونه نوشته است:

«...نویسنده/گان آشنایی و مهارت لازم برای استخراج مقاله از یک پایان نامه یا گزارش پژوهشی را

نداشته‌اند. بنابر این ساختار مقاله دارای زوائد و اشکالات اساسی است...»

در این نمونه، داور بدون آن که دلیل واضح و اثبات‌شدنی ارائه کند، نویسنده را متهم به نداشتن آشنایی و مهارت لازم برای استخراج مقاله دانسته و گویا مشخص نیست که این نداشتن آشنایی و مهارت بر پایه چه نکته یا مسئله‌ای در متن مقاله به نویسنده نسبت داده شده است. این نمونه مصداق «انتقادهای اثبات‌ناشدنی» و «انتقادهای نامستدل» به نظر می‌رسد.

در نمونه دیگری داور این گونه نظر خود را بیان کرده است:

«...نگارش مشخص است که نویسنده بر روی موضوع مسلط نبوده است...»

در این مورد آشکارا داور بدون هیچ دلیل روشن و واضحی، نویسنده را متهم به تسلط نداشتن بر موضوع دانسته و این مسئله را ابراز کرده است. در واقع این نمونه از نظر داوری نیز مصداق «انتقادهای اثبات‌ناشدنی» و «انتقادهای نامستدل» به نظر می‌رسد.

به طور کلی، در اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» نمونه‌هایی از نقض مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» پیدا شد که به نظر می‌رسد مصداق‌هایی از «بیان خصومت‌آمیز و التهاب‌افزا» و توجه نکردن به «حساسیت‌های زبانی»، «اظهار نظر شخصی و مخرب نویسنده»، «انتقادهای اثبات‌ناشدنی» و «انتقادهای نامستدل» در آن‌ها وجود دارد. به نظر می‌رسد دلیل نقض این مؤلفه مربوط به موضع داوران در مورد پذیرش/عدم پذیرش مقاله و توجیه دیدگاه خود باشد اما چنین چیزی را نمی‌توان توجیه مناسبی برای بیان غیراحترام‌آمیز تلقی کرد. به

بیان دیگر، داورانی که قصد رد مقاله را داشته‌اند یا به نوعی کیفیت مقاله از نظر ایشان مورد تأیید نبوده این مؤلفه اخلاق داوری را نقض کرده‌اند.

۳. یافته‌های مربوط به نقض مؤلفه اصلی «پیشنهاد سازنده و عینی»

در تحلیل محتوای اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» ۲۹ نمونه نقض مؤلفه «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» کدگذاری شد. برای این مؤلفه اصلی، مؤلفه‌های فرعی زیر وجود داشتند و تحلیل محتوای اسناد بر پایه این مؤلفه‌های فرعی و مصداق‌های آنها انجام شد:

- بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان؛
 - پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر؛
 - درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده؛
 - ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر؛
- در اینجا به نمونه‌هایی از اسناد داوری بررسی شده در هر یک از زیرمؤلفه و مصداق‌های آنها اشاره شده است:

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان»

یکی از داوران در داوری مجله، دیدگاه خود را این گونه بیان کرده است:

«... مقاله‌ای توصیفی بدون هر گونه تحلیل متعالی است ...»

در این اظهارنظر، داور بدون این که دیدگاه روشنی از کیفیت اثر ارائه دهد، به طور کلی در مورد مقاله نظر داده است و آن را مقاله‌ای توصیفی نامیده است. افزون بر این، استفاده از عبارت «تحلیل متعالی» هیچ پیش‌زمینه علمی را نشان نمی‌دهد و به نظر می‌رسد این عبارت بیان‌کننده دقیق و کارآمدی از کیفیت اثر نویسنده نمی‌تواند در نظر گرفته شود. افزون بر این، هیچ پیشنهادی که به بهبود کیفیت اثر منجر شود توسط داور به نویسنده (گان) ارائه نشده است. این نظر داور مصداق نقض «سازنده بودن و وضوح» و «عینی بودن (بی‌طرفی)» دیدگاه‌ها نیز تواند در نظر گرفته شود زیرا داور دیدگاه‌های واضح و سازنده‌ای ارائه نکرده و از آن جا که قصد رد کردن مقاله را داشته بر امکان توسعه دادن اثر برای نشر در سایر مجله‌ها هم اهمیتی نداده است.

در نمونه‌ای دیگر، یکی از داوران نظر خود را در قالب جمله زیر بیان کرده است:

«... مقاله از جامعیت و انسجام کافی برخوردار نیست. و به نوعی شتابزدگی در تالیف آن به چشم

می‌خورد...»

در اینجا نیز داور، نظر خود را به طور کلی در مورد مقاله اظهار داشته بدون آن که کیفیت آن را به روشنی تشریح کند. این که از نظر داور، مقاله از جامعیت و انسجام کافی برخوردار نیست نمی‌تواند کیفیت اثر را به درستی نشان بدهد و از طرفی در این جملات پیشنهادی برای بهبود اثر هم ارائه نکرده است. این نظر داور می‌تواند مصداق نقض «سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها» باشد. در این مورد نیز از آن جا که داور قصد پذیرش مقاله را نداشته، تلاشی برای ارائه پیشنهادات لازم برای بهبود اثر نیز نکرده است.

در نمونه‌ای از اسناد داوری بررسی شده، نظر داور به این شکل ارائه شده است:

«... موضوع مهمی مورد توجه نگارندگان مقاله قرار گرفته اما نحوه گزارش از قالب گزارش کیفی پیروی نمی‌کند...»

با این که داور در این اظهار نظر خود مشخص کرده از چه نظر به محتوای مقاله ایراد وارد است اما این مسئله را به روشنی بیان نکرده است و با گفتن این که «گزارش از قالب گزارش کیفی پیروی نمی‌کند» نمی‌تواند به درستی مشخص نماید چه نوع گزارشی و در کدام بخش این مسئله اتفاق افتاده است. بنابراین به نظر می‌رسد داور در این نمونه نیز دیدگاه خود را بوضوح در مورد کیفیت اثر اظهار نمی‌کند.

در یکی دیگر از اسناد، داور نظر خود را به این شکل ابزار کرده است:

«... ضعف در پیشنهادات آتی، ضعف نتیجه‌گیری، ضعف در ادبیات پژوهش و کارهای پیشین...»

در واقع داور در نظر خود، به ضعف اثر اشاره کرده اما به روشنی و دقت در مورد کیفیت اثر نظری ارائه نکرده و از طرفی نیز هیچ پیشنهادی برای بهبود اثر ارائه نشده است.

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر»

یکی از داوران این مجله، نظر خود را در مورد مقاله‌ای این گونه ارائه کرده است:

«... مقاله حاضر دارای تحلیل‌های ضعیفی است و از طرفی بسیار خرد، به بحث‌های توصیفی پرداخته

و جامعه آن نیز خیلی خاص است...»

داور در این سند به ضعف مقاله اشاره کرده اما پیشنهادهایی برای بهبود اثر ارائه نکرده است. آن‌چه ارائه شده نظری کلی در مورد مقاله است که البته مستدل نیز نیست. در واقع این نظر داور مصداق نقض «سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها»، «ارائه دلایل علمی و فنی» و «عینی بودن» دیدگاه‌هاست. به نظر می‌رسد دیدگاه داور کلی است، دلایل علمی نیز برای دیدگاه خود ارائه نکرده، علاوه بر این، شفافیت و عینیت نیز در دیدگاه او وجود ندارد. بدون ارائه دلیلی که بتواند ضعیف بودن تحلیل‌ها را نشان دهد به ارائه نظر خود پرداخته است.

و یا یک داور، در مورد یک اثر گفته است:

«... روش پژوهش که پیمایش است با جامعه و نمونه هم‌سنخی ندارد و مقاله عملاً مردود است...»

در این اظهارنظر که داور تا حدودی به روشنی در مورد ایراد نوشته که مربوط به روش‌شناسی است نظر خود را بیان کرده اما به‌نظر می‌رسد پیشنهاد عینی و سازنده‌ای برای بهبود اثر ارائه نکرده و دلایل علمی این نقص در روش‌شناسی را نیز ارائه نکرده است. بنابراین این نمونه می‌تواند مصداق نقض «سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها»، «ارائه دلایل علمی و فنی» و «عینی بودن» در نظر گرفته شود.

در مورد دیگری که به عنوان شاهد نقض زیر مؤلفه «پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در مورد اثر» شناسایی شد، داور دیدگاه خود را در مورد کیفیت مقاله این‌گونه بیان کرده است:

«... در این مقاله دستاورد نوین علمی - کاربردی مشاهده نمی‌شود و چاپ آن در این مجله

توصیه نمی‌شود...»

در این نمونه، دیدگاه داور در مورد کیفیت اثر در این اظهارنظر روشن نیست. افزون‌براین، گویا داور قصد رد کردن مقاله را داشته و تلاش ناچیزی برای ارائه پیشنهادهایی روشن و عینی برای بهبود کیفیت اثر داشته و تنها با یک جمله کلی بدون بیان دلایل علمی آن اثر را رد کرده است.

در مورد دیگری، داور نظر خود را به‌طور کلی ارائه داده و پیشنهادهای مناسبی ارائه نمی‌کند:

«... در محاسبه دقت و بازیافت به ویژه در فرمول بازیافت ابهام وجود دارد...»

داور در این اظهار نظر خود به مبهم بودن یک فرمول اشاره کرده است اما به صورت روشن مشخص نکرده است که به‌طور دقیق این ابهام مربوط به کدام بخش از فرمول است و چگونه می‌توان این فرمول را تغییر داد و اصلاح کرد.

- نمونه نقض مؤلفه فرعی «درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده»

در نمونه سند داوری یک داور این‌گونه اظهار نظر شده است:

«... روش پژوهش که پیمایش است با جامعه و نمونه هم‌سنخی ندارد و...»

داور در این داوری، تنها به ارائه نظر خود پرداخته است و با توجه به این که از نظر ایشان روش و جامعه و نمونه هم‌سنخ نبوده‌اند مقاله را به‌طور کلی مردود دانسته‌اند و فرصتی برای نویسنده برای توجیه روش و جامعه و نمونه یا ارائه توضیح‌های بیشتر قائل نشده است. در واقع به دلایل گفته شده این داوری مصداق نقض «درخواست شواهد پشتیبان» می‌تواند در نظر گرفته شود.

در نمونه دیگری داور در بیان نظر خود می‌نویسد:

«... در انتخاب درست جامعه پژوهش تردید وجود دارد...»

در این مورد نیز همچون نمونه قبلی، داور شواهدی از نویسنده برای توجیه جامعه پژوهش نمی‌خواهد و این اجازه را به نویسنده برای بیان دلیل انتخاب خود نمی‌دهد. نویسنده به طور یک‌طرفه مورد قضاوت قرار می‌گیرد و قادر به ارائه شواهد پشتیبان نیست.

داور دیگری در سند داوری خود در مورد کیفیت مقاله نوشته است:

«... روش قدیمی است...»

این مسئله که آیا قدیمی بودن روش یک پژوهش نشانه ضعف پژوهش هست یا خیر مسئله‌ای است که می‌تواند نشان‌دهنده این موضوع باشد که داور بدون ارائه دلایل علمی نظر خود را بیان کرده اما با توجه به این که این داور مقاله را نپذیرفته، فرصت و جایی برای این که نویسنده/نویسندگان مقاله شواهد و دلایلی را برای استفاده از این روش ارائه کنند نگذاشته است. بنابراین این نمونه نیز می‌تواند مصداق نقض «درخواست شواهد پشتیبان» باشد.

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر»

نظر یک داور در داوری یک مقاله این گونه بیان شده است:

«... ضعف در پیشنهادات آتی، ضعف نتیجه‌گیری، ضعف در ادبیات پژوهش و کارهای پیشین...»

در واقع در این نمونه، هیچ پیشنهادی برپایه دلایل علمی و فنی معتبر داده نشده و تنها به ضعف مقاله اشاره شده و برای بهبود آن دیدگاه مناسب و مشخصی ارائه نشده است. این نمونه می‌تواند مصداق نقض «سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها» و «ارائه دلایل علمی و فنی» از مؤلفه ارائه پیشنهاد سازنده و عینی باشد.

در نمونه دیگری، داور به شکل زیر نظر خود را در مورد اثر ارائه کرده است:

«... منابع و مآخذ بازی بینی شود...»

در این اظهار نظر که مربوط به یک پیشنهاد برای بهبود اثر است مشخص نیست دقیقاً و به چه دلیل و از چه نظر منابع و مآخذ مقاله باید بازی بینی شود. این داور علاوه بر این که دیدگاه خود را به صورت واضح و روشن ارائه نکرده، در پیشنهادهای ارائه شده نیز دلایل علمی و فنی معتبر ارائه نکرده است. از آن جا که به عنوان نمونه در مورد این پیشنهاد انواع بازی بینی‌ها ممکن است وجود داشته باشد: از نظر سبک استنادی، از نظر روزآمدی و یا از نظر موضوعی. داور به این مسئله اشاره نکرده است که به چه دلیل منابع و مآخذ باید بازی بینی شوند. همان‌طور که در ارائه نمونه‌ها و شواهد اشاره شد، در اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» نمونه‌هایی از نقض مؤلفه «پیشنهاد سازنده و عینی» وجود داشت. مصداق‌های مختلف این مؤلفه شامل «عینی بودن (بی‌طرفی)»، «سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها»، «درخواست شواهد پشتیبان» و «ارائه دلایل علمی و فنی» نقض شده است. این

مسئله بویژه زمانی که داور با پذیرش مقاله موافق نبوده و نظر او بر رد مقاله است بیشتر نمود پیدا کرده است. به گونه‌ای که داورانی که مقاله در دست داوری خود را رد کرده‌اند کمتر پیشنهادها را سازنده برای بهبود اثر ارائه کرده‌اند و در این موارد تنها به ضعف‌های اثر اشاره کرده‌اند.

یافته‌های مربوط به نقض مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»

مؤلفه «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» یکی دیگر از مؤلفه‌هایی است که در اسناد داوری بررسی شد. این مؤلفه نسبت به سایر مؤلفه‌های اصلی تعداد بیشتری از مؤلفه‌های فرعی را داشت اما موارد کمی از نقض آن در تحلیل محتوای کیفی به چشم می‌خورد. در بررسی اسناد داوری پردازش و مدیریت اطلاعات مشخص شد بخشی از این مؤلفه‌های فرعی همچون «تماس با مجله در صورت نداشتن تخصص در داوری»، «نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده/نویسندگان برای درخواست اطلاعات بیشتر» و موارد مانند این، قابلیت استخراج از اسناد داوری را ندارند و نیاز به شواهدی فراتر از اسناد داوری در دسترس وجود دارد. در تحلیل محتوای اسناد داوری، ۴ نمونه نقض مؤلفه «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» کدگذاری و استخراج شد که در ادامه در قالب مؤلفه‌های فرعی این مؤلفه اصلی اشاره شده است:

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «درخواست نکردن از نویسندگان برای استناد به اثر خود/همکاران»

در سند داوری مربوط به یک داور، چنین نمونه‌ای از دیدگاه دیده شد:

«... با ذکر ۲ مقاله / در اینجا به عنوان دواثر داور اشاره شده است / ...ارجاع و استناد دهند ...»

در این نمونه، داور به طور مستقیم از نویسنده درخواست استناد به اثر خود را کرده است و این مسئله مصداق «استناد به اثر خود یا همکاران» است.

- نمونه‌های نقض مؤلفه فرعی «ارائه شواهد پشتیبان برای داوری به نویسندگان»

داوری در اعلام نظر خود در مورد مقاله ارسال شده به مجله «پردازش و مدیریت اطلاعات» به این شکل عمل کرده است:

«... مقاله پس از اعمال اصلاحات اساسی باید در فرایند داوری مجدد قرار گیرد ...»

داور در این نمونه هیچ نظری در مورد «اصلاحات اساسی» مدنظر خود نداده است که نشان‌دهنده نقض مؤلفه فرعی «ارائه شواهد پشتیبان برای داوری به نویسندگان» است. از سوی دیگر، زمان انجام داوری یک روز بوده است که با توجه به دیدگاهی که ارائه شده و شواهدی چه در گزارش و چه در متن مقاله ارائه نشده است می‌توان آن را مصداق نقض مؤلفه فرعی «جدی گرفتن مسئولیت داوری» دانست.

در نمونه دیگری نیز داور نظر خود را به این شکل ارائه کرده است:

«... بسیاری از پیشینه‌های مرتبط نادیده گرفته شده است...»

در این مورد نیز داور هیچ شهادتی بر این مدعا ارائه نکرده و حتی مشخص نکرده که آیا مواردی ویژه مدنظر اوست یا خیر؛ و یا به طور کلی در مورد روزآمدی پیشینه‌ها نظر خود را ارائه کرده است. داور در واقع هیچ دلیلی برای نادیده گرفته شدن این پیشینه‌ها (اعم از ارائه نمونه‌ها یا اشاره به محل انجام یا زمان اجرای پیشینه‌ها) ارائه نکرده است. از سوی دیگر، به نظر می‌رسد با توجه به این که این نظر کوتاه نظر کلی داور در مورد اثر بوده است و جزئیات بیشتری ارائه نکرده می‌توان آن را مصداق نقض مؤلفه فرعی «جدی گرفتن مسئولیت داوری» نیز دانست. در مورد دیگری از اسناد داوری، داور نظر خود را به این شکل ارائه کرده است:

«... نبود فهم صحیح از سایبرنتیک...»

داور در این اظهار نظر خود هیچ شواهد پشتیبان یا دلایل علمی و فنی ارائه نکرده است و این نظر او بیشتر شبیه یک نظر شخصی است. از آن جا که داور دلیلی برای این ادعای خود ارائه نکرده است این سند داوری به نقض مؤلفه فرعی «ارائه شواهد پشتیبان در مورد داوری به نویسندگان» مربوط بوده و در این موضوع در نظر گرفته شده است. نمونه‌های نقض «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» به ویژه مصداق جدی گرفتن مسئولیت داوری را می‌توان ناشی از علل و عوامل متفاوتی دانست. مسائلی همچون نامناسب بودن شرایط روحی داور به هنگام داوری، نداشتن علاقه به موضوع اثر، مشغله فراوان و نداشتن زمان کافی برای پرداختن به داوری، نداشتن تخصص موضوعی در حوزه اثر و داشتن پیش‌فرض ذهنی در مورد رد یا پذیرش اثر و موارد این‌چنینی می‌تواند علت انجام داوری‌های سطحی باشد.

۴. یافته‌های مربوط به نقض مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی»

در تحلیل محتوای اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» تنها یک مورد نقض اخلاق داوری صورت پذیرفته بود که در ادامه می‌آید. همانگونه که پیشتر اشاره شد، مؤلفه‌های فرعی مربوط به این مؤلفه اصلی شامل ۴ مؤلفه فرعی زیر است (به جدول ۴-۲ بنگرید):

- پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران؛
- درگیر نکردن دیگران بدون اجازه مجله؛
- اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری به مجله؛
- فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری.

در این نمونه، داور مؤلفه فرعی «فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری» را نقض کرده است، این گونه بیان می‌کند:

«...مقاله/اینجانب که در پیشینه مورد بررسی قرار گرفته است، اطلاعات کتابشناختی آن طبق شیوه‌نامه اصلاح گردد...»

این نمونه از نقض اخلاق داوری از این جهت در نظر گرفته شد که داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» بر پایه شیوه «دوسوپنهان» انجام می‌پذیرد؛ در حالی که ویژگی‌های این شیوه، ناشناس بودن هویت نویسنده و داور برای یکدیگر است به نظر می‌رسد اصرار داور بر معرفی هویت خود، می‌تواند مصداق و نمونه‌ای از فاش کردن فرایند و جزئیات داوری در نظر گرفته شود.

در پایان این بخش می‌توان این گونه نتیجه گرفت، با بررسی یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای اسناد داوری مشخص شد نمونه‌های نقض اخلاق در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به ترتیب در میان مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری «بیان احترام آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهادهای سازنده و عینی»، «پایبندی به زمان»، «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و «رعایت محرمانگی» اتفاق افتاده و نمونه‌های نقض اخلاق در مؤلفه‌های اصلی «بیان احترام آمیز و منصفانه» و «ارائه پیشنهادهای سازنده و عینی» بیش از سایر مؤلفه‌ها به دست آمد. بنابراین، بر پایه یافته‌های این بخش از پژوهش می‌توان نتیجه گرفت لزوم تدوین مرامنامه اخلاقی برای این مجله بیش از پیش نمایان و روشن شده است.

۴-۲-۳-۳. یافته‌های بحث گروهی متمرکز

همانگونه که پیشتر و در بخش ۳-۲-۹ و نمودار مراحل مدل آمیخته پژوهش (به نمودار ۳-۲ بنگرید) اشاره شد، در بخش بحث گروهی متمرکز که بخش چهارم کیفی نیز محسوب می‌شود، تعدادی از یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای اسناد داوری مورد بحث و بررسی قرار گرفت (بنگرید به بخش ۴-۲-۳-۲). در این بخش از پژوهش تلاش شد، افزون بر این که یافته‌های بخش تحلیل محتوای اسناد داوری مورد بحث و بررسی قرار بگیرد، برخی از مؤلفه‌های بافتی بوجود آورنده موارد نقض اخلاق داوری نیز مورد کنکاش و واکاوی قرار بگیرد. بنابراین، یافته‌های این گام پژوهش در دو بخش زیر بیان می‌شود: الف) بحث و بررسی نمونه‌های نقض اخلاق داوری؛ و ب) جمع‌بندی مؤلفه‌های بافتی نقض اخلاق داوری.

۴-۲-۳-۳-۱. بحث و بررسی نمونه‌های نقض اخلاق داوری

بر پایه آنچه که در بخش ۴-۲-۳-۲ و همچنین بخش ۳-۲-۸ اشاره شد، از میان مؤلفه‌های اصلی اخلاق داوری، یافته‌های تحلیل محتوای اسناد داوری برای مؤلفه‌های اصلی «بیان احترام آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهاد عینی و سازنده»، «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و «رعایت محرمانگی» در این بخش بررسی شدند. از میان این نمونه‌های نقض اخلاق داوری در مؤلفه‌های اصلی در میان اسناد داوری به دست آمد. برای تشریح دقیق آنچه در نشست بحث گروهی متمرکز اتفاق افتاد لازم است نگاهی به بخشی از گفتگوهای رد و بدل شده میان اعضای

بحث گروهی بیفکیم. آنچه در توضیح این بخش می‌توان گفت در گفتگوی میان اعضای بحث به شرح زیر می‌آید:

راهبر بحث گروهی متمرکز (راهبر):^۱ ما با بررسی که در متون انجام دادیم به ۸ مؤلفه اصلی رسیدیم که مؤلفه فرعی آن هم پیش رو دارید از میان این ۸ مؤلفه {اصلی که در} ... گزارش‌های داوری و فایل داوری ... را بررسی کردیم ...

یکی از اعضای بحث گروهی متمرکز (عضو): «آن جمع‌بندی شما نظر دو تا داور را دیدید یا نه مدیر اجرایی جمع‌بندی می‌کند؟ {کرده‌است} ...»

راهبر: ما نظر دو تا داور را نگاه کردیم نظر خود مدیر اجرایی را {هم} دیدیم. یعنی همه را دیدیم. ... ما عیناً با گفته‌های داوران مواجه شدیم تا ببینیم تا چه اندازه اخلاق داوری رعایت شده در گفته‌هایشان برخی از مؤلفه‌هایش برخی از آن‌ها را اصلاً نمی‌شد از درون اسناد بیرون کشید ... بعضی از داوران فایل داوری نداشتند. مثل کامنت {یادداشت} نداشتند؛ فقط به صورت گزارش ارائه می‌دادند. ... به طور کلی اینها به صورت یونیک {یگانه و مجزا} در نظر گرفته شده. چرا؟ چون ممکن است داوری در فایل داوری یک نقض اخلاق داشته باشد و در گزارش یک نقض دیگر. پس یعنی این دو تا {با وجود ارتباط منطقی} از نظر ماهیتی {برای تحلیل محتوا} از هم مجزا هستند. ... البته طبیعی هم هست همه {مؤلفه‌های اخلاق داوری را از} اسناد نمی‌توانستیم ... بررسی کنیم ... پس ما {در این نشست} با سه مؤلفه کار داریم. بیان احترام‌آمیز^۲. پیشنهاد عینی و سازنده^۳. مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی ... {در ادامه} باید فوکوس گروپ {بحث گروهی متمرکز} تعیین کند {کدام مصداق هست و کدام نیست} ... یعنی درستی یا نادرستی اختصاص یا انتخاب نمونه‌های هر نقض اخلاق داوری {چیست} ... دوم اینکه دلایل این نقض اخلاق چه می‌تواند باشد مؤلفه‌های بافتی را شما ... به ما می‌گویید {چه چیزهایی است} ... مثلاً از این مورد ۱۲ مورد {مؤلفه بیان احترام‌آمیز که} ما شناسایی کردیم یک درصدی {درجه‌ای از} بیان غیر احترام‌آمیز و غیر منصفانه وجود داشت {درک کردیم}. اینها را با هم {در این نشست} بررسی می‌کنیم ببینیم ما مؤلفه‌ها را درست تشخیص دادیم یا نه. ... شاید شما بحث کنید که این نظر شما {پژوهشگران} است و نویسنده ممکن است چنین برداشتی نکند. {اگر} دلش را هم بفرماید و چیستی و چگونگی آن را هم ما در این جلسه {نشست} صحبت می‌کنیم. گویا بود؟ اگر توضیح بیشتر نیاز است بگویید ...»

عضو ۱: «شما به خود مقالات هم مراجعه کردید یا فقط گزارش داوری را دیدید»

راهبر: «هم گزارش داوری و هم فایل داوری همان خود داوری می‌شود یعنی همراه با کامنت {یادداشت}»

^۱ برای آگاهی بیشتر درباره اعضای بحث گروهی متمرکز، به پیوست ۸ مراجعه کنید.

عضو ۱: «منظور من خود کامنت {یادداشت}‌های داور نیست. بالاخره این کامنت {یادداشت} در واقع معطوف به یک محتوا است. برای تشخیص میزان غیرمنصفانه بودن یک کامنت {یادداشت} به نظم شاید لازم باشد خود آن محتوا هم {دیده شود}»

راهبر: «بله، الان سند این مقاله است در این جا نشان دادیم {می‌دهیم} بررسی... ما وقتی داریم این را بررسی می‌کنیم {کرده‌ایم}...»

گاهی در بحث گروهی متمرکز، پیش می‌آمد که یکی از اعضا یا از گفتگوی میان اعضا، به مصداق‌های به‌دست آمده در پژوهش موردی را اضافه می‌شد. برای نمونه:

عضو ۲: «انتقادهای غیرقابل اثبات {اثبات‌ناشدنی} با آن اتهامات بی‌اساس چه فرقی می‌کند؟»

راهبر: «اتهامات بی‌اساس یعنی مثلاً فرض کنید که گفته فرد شایستگی نگارش این مقاله را ندارد.»

عضو ۲: «یا مثلاً گفته این جمله را از جایی برداشته ولی نگفته از کجا.»

راهبر: «بله این که اتهامی زده که از جایی برداشته ولی اینکه از کجا باشد، این دیگر نقض اخلاق یک مؤلفه اصلی است...»

تسهیل‌گر: «این در واقع شایستگی نداشتن را در واقع جزء اتهام غیرقابل اثبات است.»

عضو ۲: «خب به جای انتقاد غیر قابل اثبات می‌توانیم بگوییم انتقاد نامستدل یا می‌توانیم این را هم اضافه کنیم. چون انتقاد غیر قابل اثبات یعنی طرف اصلاً نمی‌تواند استدلالی ارائه کند. در صورتی که اگر بتواند استدلالی ارائه کند این می‌شود یک انتقادی که موجه است... مثلاً می‌گوید این مطلب سطحی است. این اتهام بی‌اساس نیست لزوماً انتقاد غیر قابل اثبات هم نیست. اگر طرف بتواند نشان دهد که سطحی است یعنی استدلال ارائه کند در واقع می‌شود انتقاد. اما طرف {داور} استدلالی ارائه نمی‌کند و فقط می‌گوید سطحی است...»

بنابراین و بر پایه گفتگوی میان اعضای بحث گروهی، مصداق «انتقاد غیر مستدل» به مؤلفه اصلی «پیشنهادهای عینی و سازنده» افزوده شد. بر پایه آنچه اشاره شد، به مهم‌ترین و بارزترین بخش از یافته‌های پژوهش در این بخش اشاره خواهد شد. این بخش دربرگیرنده بخش کیفی و گفتگومحور بحث گروهی متمرکز و در ادامه آن، پذیرش یا رد دیدگاه پژوهشگران توسط اعضاست. در بخش کیفی و گفتگومحور بحث گروهی متمرکز، ابتدا نمونه‌های مورد نظر توسط راهبر معرفی می‌شد و سپس اعضای گروه درباره هر نمونه بحث و بررسی می‌کردند. از این‌رو، آنچه در ادامه می‌آید چند نمونه از هر یک از بخش‌های گفتگومحور مؤلفه‌های اصلی است.

۱. یافته‌های کیفی و گفتگومحور مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» بحث گروهی متمرکز

➤ {نمونه شماره ۱}

راهبر: «... به‌طور کلی این قسمت روی هواست و چیزی ندارد ...»

عضو ۱: «در همین بیان احترام‌آمیز و منصفانه یک بیان دیدگاه منصفانه داریم یک بیان احترام‌آمیز این دو تا با هم فرق می‌کند.»

بگلو: «... {در مورد} fair {باید بگویید من {داور} باید منصفانه نظر بدهم. اینکه منصفانه بوده یا نبوده را این را باید تحقیق کنیم ببینیم واقعاً منصفانه بوده {یا نه} ما نمی‌توانیم برای تک‌تک اسناد منصفانه بودن را {بررسی کنیم}. ما فقط به مؤلفه کلیش {بیان احترام‌آمیز و منصفانه بودن} نگاه می‌کنیم.»

عضو ۱: «شاید منصفانه باشد ... ولی احترام‌آمیز نیست.»

عضو ۲: «... الان نگاه کنید یکی از مسائلی که در اخلاق نقد است و یکی از مغالطات مشهور که در منطق هم هست استفاده از استدلال آدمک پوشالی است. به این معنا که طرف ناقد یا داور موضع طرف را به یک موضع سطحی‌تر و ضعیف‌تری فرو می‌کاهد. یعنی یک ورژن ضعیفی از استدلال یا در ادعای طرف ارائه می‌کند. بعد سعی می‌کند آن ورژن ضعیف را نقد کند. در واقع از این جهت نامنصفانه است که آن آدمک اصلی یا آن پهلوان اصلی را نقد نکرده یک پهلوان پنبه‌ای ساخته و آمده آن آدمک پوشالی و آن پهلوان پنبه را نقد می‌کند. این منوط به این است که طرف که بررسی می‌کند اخلاق داوری را به محتوا اشراف داشته باشد. یعنی بتواند تشخیص بدهد که این واقعاً منصفانه داوری کرده یا نه. یعنی بحث تخصصی و محتوایی می‌خواهد اینجا.»

راهبر: «بله! ما واقعاً نمی‌توانیم .. انصاف را ... بسنجیم. خیلی سخت می‌شود ...»

عضو ۲: «این روی هوا بودن فقط یک بیان محاوره‌ای است. یعنی اگر طرف می‌گفت بی‌مبنا است یا بنیادی ندارد یعنی زبان رسمی‌تری استفاده می‌کرد {قابل توجیه بود}»

عضو ۳: «من مشکلم با همین است من دارم فکر می‌کنم آیا محاوره‌ای بودن یک چیز ما {اهمیت دارد یا نه} روی اتیکت^۱ها صحبت نمی‌کنیم. روی آداب و رسوم صحبت نمی‌کنیم. روی اتیکس^۲ داریم صحبت می‌کنیم.»

تسهیل‌گر: «ما اگر خودمان را جای نویسنده بگذاریم می‌شود. شما به عنوان نویسنده اینچنین چیزی ببینید چه حسی به شما دست می‌دهد؟»

^۱ Etiquet

^۲ Ethics

عضو ۳: نه ... می‌دانید من منظورم چیست؟ حتی من حتی زبان دومم ترکی نیست ولی این را می‌دانم که برخی اوقات برخی کلماتی که ترک‌ها بکار می‌برند معادل فارسیش در فارسی شاید بد برداشت بشود. ولی واقعیت این است در ترکی اینجوری نیست»

راهبر: «یعنی {این مورد واقعاً واژه به زبان وابسته است؟}»

عضو ۳: «آره می‌خواهیم بگوییم این مصداقی از اتیکت‌هاست نه مصداقی از مورال^۱ بودن.»

عضو ۱: «یک مسئله‌ای است {وجود دارد}. وقتی که ما مثلاً در یک کامیونیتی^۲ دانشگاهی هستیم آن کامیونیتی یک فرهنگی دارد .. مثلاً چه می‌دانم وقتی صحبت می‌کنیم چرت و پرت زیاد به کار می‌بریم در صحبت‌هایمان شب و روز داریم به کار می‌بریم. ولی وقتی به ادبیات دانشگاهی می‌رسد ما می‌خواهیم یک پروپوزال^۳ {پیشنهادیه} ببینیم یا یک اینچنین کاری بکنیم هیچ موقع این را بکار نمی‌بریم. یعنی این خود وارد کردن ادبیات محاوره به این کامیونیتی به نظر من اخلاقی نیست.»

عضو ۳: «پس، این مصداقی از اینها نیست باید به آن اضافه بشود.»

راهبر: «چی مثلاً؟»

عضو ۲: «بیان نامناسب مثلاً.»

راهبر: «ما داریم در مورد همین الان زمینه کانتکستی را برای ما فراهم می‌کند که در مورد اینکه بیایم بگوییم بیان احترام‌آمیز در برگیرنده این مؤلفه‌های کلی و انتزاعیست {هست یا} نیست. کمی واضح‌تر بگوییم می‌خواهیم بگوییم فرض کنید داور بیانی را داشته باشد ... که بیان غیر احترام‌آمیز {ن} باشد {و} سعی کند از بیان محاوره‌ای یا اصطلاحاتی که ممکن است معادل‌های نامطلوبی در ذهن فرد ایجاد کند پرهیز کنیم {کنند}.»

عضو ۱: «به نظر مثلاً یک مقاله‌ای در حوزه فلسفه اطلاعات نوشته شده. به یک استادی در حوزه فلسفه می‌دهید آقای دکتر ... نمی‌دانم {مثلاً} این مغلطه است. مغلطه از نظر فلسفی یک مفهومی دارد یک بنیانی دارد که توهین‌آمیز هم نیست ولی در رشته دیگر نمی‌دانم مغلطه اینچنین چیزی را دارد یا نه ولی در رشته دیگر ممکن است آن معنا برداشت نشود از آن.»

همان گونه که از گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بحث گروهی متمرکز برمی‌آید، افزون بر بیان برخی از مؤلفه‌های بافتی مرتبط توسط اعضا، ابتدا ناهمگرایی میان اعضا وجود داشت اما در ادامه این ناهمگرایی به

^۱ Moral

^۲ Community

^۳ Proposal

همگرایی نسبی تغییر پیدا کرد و پس از جمع‌بندی یافته‌های این بخش، بیشتر اعضا با نقض اخلاق داوری در ارتباط با مؤلفه اصلی بیان احترام‌آمیز و منصفانه موافق بودند.

➤ {نمونه شماره ۲}

راهبر: «... {در این مقاله} هیچ نکته مثبتی به غیر از نکات منفی در این نوشته نمی‌توان پیدا کرد...»

عضو ۱: «برای سردبیر این را می‌نویسیم یا نویسنده؟ اگر من این را برای سردبیر بنویسم خب خیلی فرق می‌کند ادبیات من.»

تسهیل‌گر: «در بافت {مجله‌ها در} ایران سردبیر {ها} اینقدر وقت نمی‌کنند نظرهای داور را جرح و تعدیل کنند. شما در نظر داشته باشید که مستقیم به نویسنده ارسال می‌شود.»

راهبر: «یادداشت‌های {رفایل داوری} را نگاه کردیم ... {در آن بخش نبود}.»

عضو ۱: «ما سوگیری داریم. از نظر سردبیر داریم می‌بینیم و خب به نظر من وقتی سردبیر وقت ندارد نباید سردبیر باشد ...»

تسهیل‌گر: «{پیش آمده} ... مثلاً {داور با ادبیات و لحن} خیلی بد جور می‌نویسه ... سردبیر می‌گوید این قسمت را برای او نفرستید. تا این حد را ما داریم. یا مثلاً {مدیر اجرایی پیشنهاد می‌دهد} ولی اینکه ما کلاً بگوییم که {سردبیر} همه را دانه دانه می‌نشیند می‌خواند و این کارها را می‌کند ... احتمالاً سردبیرها در ایران {این کارها را انجام نمی‌دهند} ...»

عضو ۳: «نه بحث این نیست که ما {مقاله را} خواندیم یا نخواندیم. بحث تعمیم بخشی که من ادعا کنم هیچ نکته مثبتی ندارد، خود این یک مغالطه است من باید مصداقی بیایم.»

عضو ۴: «الان این را من بیشتر سمت سردبیر می‌دانم. این توهین به سردبیر و هیئت تحریریه است که مقاله‌ای که خیلی مبتدیان نوشته شده یعنی یک دوره نخوانده‌اند و فرستادند برای داوری.»

تسهیل‌گر: «نه! هیئت تحریریه می‌بینند از لحاظ موضوع مرتبط است و اینکه آیا در این موضوع زیاد مقاله نداریم.»

تسهیل‌گر: «شما بافت نشریه خودمان را در نظر بگیرید. ما نمی‌توانیم ادعا کنیم استاندارد را رعایت می‌کنیم چون محدودیت‌ها زیاد است.»

عضو ۳: «... {آیا این} اصلاً در اخلاق داوری هست {محسوب می‌شود یا خیر}؟. خب وقتی نیست برای چی ما بحث می‌کنیم. {به نظرم} این اخلاق داوری است. یعنی آنجایی که خانم حاجی عزیزی ارسال می‌کنند به داور.»

عضو ۲: «این که گفته هیچ نکته مثبت معلوم نیست نوآوری نداشته چون از این موارد زیاد است که مقاله برای مجله علمی پژوهشی فرستاده شده هیچ نکته نوآورانه‌ای ندارد بیان شفاف و صریح ادعا نکرده

عضو ۳: «باز به نظر من این ادبیات بد است {محسوب می‌شود}».

همان گونه که از گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بحث گروهی می‌توان فهمید، برخی از مسائلی که در بحث اخلاق داوری می‌تواند تأثیرگذار باشد، بافت کنونی مجله‌ها در ایران و یا بافت کنونی مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» است. به بیان دیگر، کنش‌ها، واکنش‌ها، سامانه‌ها و رویه‌ها، و جریان ارتباط علمی میان نویسنده (گان)، داوران، اعضای هیئت تحریریه، سردبیر و مدیر اجرایی در این میان تأثیرگذار خواهد بود اما چیزی که نباید مورد غفلت واقع شود، نقش پررنگ داور در بیان نکته‌های داوری است که فارغ از این که چه کسی دریافت‌کننده گزارش داوری است، نمی‌تواند زمینه‌ای را برای بیان غیراحترام‌آمیز و نامنصفانه فراهم کند. با این حال، این مؤلفه‌های بافتی در بخش دوم بحث گروهی متمرکز به تفصیل اشاره خواهد شد (به بخش ۴-۲-۳-۲-۳-۲ بنگرید).

➤ {نمونه شماره ۳}

راهبر: «... این مقاله حتی در حد مقاله علمی و ترویجی هم نیست ...»

عضو ۱: «اگر شما به عنوان مصداق قلمداد می‌کنید توهین متوجه سردبیر است نه داور {منظور نویسنده است} ... با این پیش‌فرض که ... این برای نویسنده می‌رود به نظرم ادبیاتش درست نیست»
عضو ۴: «مشکل دارد خیلی مشکل دارد اگر دلیل بیاورد آره بگوید به این دلایل در حد علمی و ترویجی هم نیست»

راهبر: «آیا ضرورت دارد بگوید در حد علمی ترویجی هم نیست؟»

عضو ۳: «این کاملاً غیر محترمانه است»

عضو ۱: «ممکن است آن موقع من به این چیزها توجهی نکردم عصبانی باشم»

عضو ۴: «می‌گویند چون مقاله من را رد کرده مقاله من بهتر از این بوده ناخودآگاه من این را با مقاله خودم مقایسه می‌کنم یک دفعه می‌آیم این را می‌ترکانم مقاله را»

راهبر: «ناشیانه بودن سطح مقاله باعث می‌شود داور جری بشود که شمشیر را از رو می‌بندم»

تسهیل‌گر: «... اگر یک داور اینجوری نظر بدهند شاید قبلاً مقاله خودش شاید همین شرایط بوده

رد شده حالا عصبانی است و کینه آن را به دل گرفته دارد همینجوری کامنت می‌گذارد»

عضو ۳: «این حجاب جهل رالف خیلی به کار می‌آید. {این حجاب می‌گوید} تو اصلاً کاری

نداشته باش که داور دچار چه اختلالات روانی و هر چیزی تو قاعده‌ای را باید بدهی که لزوماً

احساس کنی فراگیر باید باشد»

همان‌گونه که از گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بحث گروهی می‌توان دریافت، شرایط و ویژگی‌های بافتی ویژه‌ای در تعامل‌های میان نویسندگان و داوران وجود دارد که باعث می‌شود چنین برخوردها و نقض اخلاق داوری برای داور اتفاق بیفتد. با این حال، به نظر می‌رسد در این نمونه همه اعضای بحث گروهی بر نقض اخلاق داوری تأکید داشتند.

➤ {نمونه شماره ۴}

راهنما: «استفاده از واژه آکوارد {Awkward} در چکیده به زبان انگلیسی {...»

عضو ۴: «{به نظر من} توهین آمیز نیست»

عضو ۱: «به فرض اینکه توهین آمیز هم باشد به نظر من روی انگلیسی نظر ندهیم بهتر است، چون در انگلیسی اولین چیزی که به نظر من می‌رسد چون ما در آن کامیونتی نیستیم».

گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بر این تأکید داشت که استفاده از واژه‌هایی که در بافت و زبان دیگری معنایی را به ذهن متبادر می‌کند، نمی‌تواند مصداق روشن و مناسبی از نقض اخلاق داوری باشد. درباره یافته‌های این بخش که به مؤلفه اصلی «بیان احترام آمیز و منصفانه» تأکید دارد می‌توان این گونه نتیجه گرفت که بیشتر نمونه‌هایی که در تحلیل محتوای اسناد برای نقض اخلاق این مؤلفه استخراج شده بود، توسط اعضای بحث گروهی دربرگیرنده نقض اخلاق محسوب شد.

۲. یافته‌های کیفی و گفتگومحور مؤلفه اصلی «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» بحث گروهی متمرکز

➤ {نمونه شماره ۱}

راهنما: «... در این مقاله دستاورد نوین علمی کاربردی مشاهده نمی‌شود و چاپ آن در این مجله توصیه نمی‌شود»

عضو ۳: «آره دیگر. این عناوین مبهمی که ارجاع می‌دهد علمی کاربردی و اینها من نمی‌دانم چیه این مفهومی را مطرح می‌کند»

عضو ۶: «علمی کاربردی و علمی پژوهشی همیشه معضل داشتیم که تفاوتشان چیست»

عضو ۵: «من تا به حال ندیدم داوری بدون اینکه نظر بدهد مقاله را بپذیرد. یعنی اینقدر مقاله خوب بوده؟»

عضو ۳: «این همان موضوعی است که ارزیابی را نباید بدون لحاظ کردن آن نتیجه مد نظر بگیرد. این که توضیح می‌دهد این نوآوری دارد این کم منتشر شده ارزشمند بودن این مقاله را تأکید کرده یعنی اینها مهم است و اگر نه من خیلی راحت می‌توانستم بگویم این اوکی است و چاپ کنید ارزیابی را با نتیجه داوری باید خط تمایز گذاشت»

عضو ۳: «درست است که ما اتخاذ موضع می‌کنیم وقتی مقاله را می‌خوانیم یعنی من می‌دانم این مقاله رد است ولی زمانی که دارم آن ارزیابی را انجام می‌دهم یک موضوع باید مد نظر باشد؛ این ارزیابی که من دارم انجام می‌دهم اولاً احترام گذاشتن به کار آکادمیکی است که او انجام می‌دهد دو اینکه یکی اصلاً یکی از اهداف این نشریه‌ها این ارزیابی داور است به آن این کجا می‌خواهد خودش را عرضه کند تا کامنتی را دریافت کند. به خاطر آن مقاله‌اش می‌خواهم بگویم جدای از نتیجه آن داوری که دارم ارزیابی خودم را باید انجام دهم»

گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بر این قضیه تمرکز داشت که در صورتی که یک داور نکته‌هایی را می‌خواهد به نویسنده گوشزد کند، لازم است به صورت عینی، مشخص و ارزیابانه باشد به گونه‌ای که اگر نویسنده به هر دلیلی بخواهد اثر خود را برای داوری در مجله دیگری ارسال کند، از این بازخوردهای مفید و سازنده بتواند استفاده کند و هزینه-سودمندی واسپاری یک اثر به یک مجله بتواند تصویری روشن، سازنده و سودمند از وضعیت اثر برای نویسنده باشد که به نظر می‌رسد دسته‌بندی‌های غیر سودمندی همچون «علمی-کاربردی» در این راستا قرار نمی‌گیرد.

➤ {نمونه شماره ۲}

راهبر: «مقاله توصیفی بدون هر گونه تحلیل متعالی»

عضو ۴: «دلیلی که پشت این است به نظر من یکی ما در کنار این کامنتی {یادداشتی} که می‌گذاریم برای طرف اول یک پرسشنامه می‌گذاریم برای او ده تا ۱۵ تا آیتم امتیاز چند است فکر می‌کند داوری این است قضاوت را انجام می‌دهد»

راهبر: «گاهی اوقات، برخی داوران {فکر می‌کند {می‌کنند مثل} قاضی دادگاه یا رد شد یا تأیید شد اینجوری فکر می‌کند»

عضو ۴: «اینکه اصلاً نمی‌داند داوری یعنی چه. نکته اول این است که امتیاز دادن را داوری می‌داند»
راهبر: «داور اول کامنت دارد ولی داور دوم هیچ نگفته و کامنتی نداشته»

گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بر این مورد اشاره داشت که تصور و درک و دریافت داوران از داوری در چارچوب امتیازدهی می‌گنجد و ارائه نکردن پیشنهادها سازنده و عینی نیز در همین راستا اتفاق می‌افتد.

➤ {نمونه شماره ۳}

راهبر: «مقاله به شرط اعمال اصلاحات جزئی قابل پذیرش است. .. اگر منابع در سال‌های ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ وجود دارد {اضافه شود}. {به نظر من در این مورد داور می‌گوید} من اصلاً نرفتم چک کنم. انگار من در این حوزه صاحب نظر نیستم.

عضو ۳: «صوری نگاه کرده»

عضو ۴: «چرا هست فقط سطحی است و عمیق نیست ...»

عضو ۶: «نسبت به بقیه بهتر است. {نظر} فنی نداده به نظرم سازنده داده یعنی ساختاری گفته آیت‌هایی که شما می‌گویید به کدام‌ها ربط دارد یا ندارد مثلاً پیشنهاد سازنده یک چیزهایی داده پیشنهاد فنی هم داده یک چیزهایی ولی علمی نداده»

عضو ۳: «نه من می‌خواهم بگویم که حتی {اگر} وقتی مقاله خوب است همان دو سه کامنت را می‌خواهد بگذارد نباید اینقدر تیتروار بگذارد. صرف اینکه می‌خواهم به او بگویم که اصلاحات انجام بده که جزئی باشد در همین حد من اگر ادعایی می‌خواهم بکنم نسبت به یک مقاله ارزیابی کنم باز بحثی می‌شود که داوری من مبنای ارزیابی خودم می‌گذارم. یعنی انگار من نتیجه را می‌دانم چیست کلیت را می‌گویم این جزئی است بعد این ارزیابی را می‌آیم کدوار می‌گذارم. در صورتی که این باز من را معجب نخواهد کرد از اینکه کامل و مشروح به آن بگویم متوجه می‌شوید»

عضو ۴: «معمولاً وقتی می‌خواهید راجع به یک مقاله‌ای نظر بدهید، اول آن را تشریح می‌کنید. مثلاً در حد سه تا چهار خط در این مقاله به چه چیزی بررسی شده نوآوری‌هاش چه بوده از کجا به کجا رسیده در حد یک پاراگراف ... ولی من می‌خواهم یک مقاله‌ای را پیشنهاد جزئی بدهم یعنی اصلاحات خیلی جزئی بدهم پس چاره‌ای ندارم تیتروار بدهم. یعنی فرض می‌کنی اگر آن را دارد در هدر {عنوان} قضیه دارد یک توضیح سه چهار خطی داده بعدش آمده گفته تیتروار این موارد اصلاحات جزئی زیر بررسی شود»

عضو ۳: «اصلاحات جزئی که منجر به این نمی‌شود من هم پیام‌هایم را جزئی بدهم ارزیابی‌ام را بدهم. ... می‌خواهم بگویم آن نتیجه داوری را {باید} کنار بگذاریم}. من می‌خواهم روی این مقاله کامنت بدم. حالا چه کامنتی که بعد اتخاذ نتیجه کنم که منجر به رد بشود، چه منجر به اصلاحات اساسی بشود چه منجر به جزئی بشود. من جز مواردی که طرف بگویند من تایید می‌کنم همینجوری خوبه جز آن مورد احساس می‌کنم هر کدام از این سه حالت باشد من کامل باید توضیح بدهم و نباید صرف اینکه نتیجه من منجر به این است که اصلاحات من جزئی است من هم پیام جزئی پاسخ بدهم. ... منظور من این بود که من داور نباید متأثر از آن نتیجه داوری‌ام که می‌کنم آن ارزیابی را بسنجم بگویم که خوب من جزئی گفتم دیگر پس نیازی نیست توضیح بدهم نه وقت او را بگیرم نه وقت خودم را»

گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بر این مورد اشاره داشت که، فارغ از نتیجه‌ای که داور در ارزیابی خود از یک اثر دارد، لازم است توصیفی دقیق، عینی و سازنده برای تصمیم‌گیری نهایی برای سردبیر یا تصمیم‌گیرنده نهایی داشته باشد و در غیر این صورت، نتوانسته سودمندی لازم برای این امر را چه در مجله برای سردبیر و چه برای نویسنده برای ویرایش اثر فراهم نماید.

راهبر: «مقاله از نوع علمی پژوهشی است اما روش‌شناسی علمی و درستی ندارد مبانی نظری منسجم و قوی ندارد همچنین فاقد پیشینه مناسب است از لحاظ نگارش ضعیف است و نیاز به بازبینی دارد نتیجه‌گیری کفایت لازم را ندارد مقاله نیاز به اصلاحات اساسی دارد»

عضو ۴: من این جور کامنت‌ها را بیشتر از اینکه توهین به نویسنده بدانم توهین به هیئت تحریریه می‌دانم اگر هیئت تحریریه که می‌بیند مقاله را به صورت کلی حداقل چند دقیقه وقت می‌گذارند این هم من فکر نکنم بیشتر از چند دقیقه وقت گذاشته باشند این کامنت‌ها را می‌شود داد»
عضو ۲: «اگر که کامنت‌های درون متن باشد؟»

راهبر: «کامنت ندارد درون متن»

عضو ۴: «یک نکته دیگر هم وجود دارد. بعد از یک ماه یک جور بی‌اخلاقی این جوریه بوده روز اول می‌توانستی به او بگویی چرا یک ماهه معطلش کردی»

عضو ۳: «اینکه شما می‌فرمایید پیشنهاد سازنده ندارد الان آمده مؤلفه‌های یک مقاله‌ای که باید باشد نیست برو و فراهم کن وقتی می‌گویند نیست یعنی مبانی اولیه نگارش یک مقاله علمی را که روش علمی است را ندارد مقاله نظری منسجم و قوی را ندارد اینها خیلی دور از ذهن برای ما نیست که بدانیم وقتی می‌گوییم مبانی نظری منسجم نیست یعنی استدلال‌مند نیست»

عضو ۲: «باید یک توضیحی بدهد»

عضو ۳: «می‌خواهم بگویم این حداقل‌ها توش نیست این بیس یک مقاله آکادمیک را ندارد حالا به او می‌گویند اینها را برو انجام بده»

عضو ۵: «باید ردش می‌کرد»

عضو ۳: «این را هم باید توجه کنیم اگر یک ماه طول داده مقاله را رد کرده چند تا کامنت گذاشته کلی گذاشته بدون هیچ توضیحی این به نظر من جالب نیست»

عضو ۴: «من می‌گویم سردبیر نباید این کامنت داوری را بپذیرد یعنی بگوید این داور نه بگوید خوب است نه بگوید بد است بگذارش کنار بگوید یک داور دیگر بگذارد در اینجا در مقام داوری نیست انگار داوری نشده بعد من خودم را می‌گذارم جای نویسنده پول دادم و زمان گذاشتم خب حالا دوست دارم پیپر {مقاله‌ام} قوی شود. این به غنی شدن پیپر من {مقاله من} کمکی نمی‌کند»

گفتگوی میان اعضای حاضر در نشست بر این قضیه تأکید داشت نویسنده انتظار دارد با داوری مقاله خود، بازخوردی مناسب مبنی بر تقویت و بهبود مقاله خود دریافت کند اما چنین چیزی را از داور دریافت نکرده است. این انتظار کمینه برای نویسنده‌ای که وقت و انرژی خود را برای ارسال مقاله به مجله صرف کرده و رعایت آن از سوی داور، کاملاً منطقی به نظر می‌رسد در حالی که چنین اتفاقی در این داوری رخ نداده است.

۳. یافته‌های کیفی و گفتگومحور مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» بحث گروهی متمرکز

➤ {نمونه شماره ۱}

راهبر: «با ذکر ۲ مقاله: ۱.... و ۲.... که در مجله چاپ شده است، ارجاع و استناد دهند» {مدیر اجرایی نیز} گفته کامنت داور دوم که از نویسنده خواسته از نوشته‌های خود استناد کند مخالف اخلاق داوری است»

تسهیل‌گر: «آن که می‌گویی به نشریه خودش این همان سلف‌سایتیشن است که پایگاه‌هایی مثل اسکوپوس و آی‌اس‌آی ایراد می‌گیرند ولی اخلاق داوری به خود مقاله‌اش اگر استناد بدهند کار غیر اخلاقی انجام شده»

{بقیه اعضا بر این قضیه که استناد داور بر اثر خود بوده، تأکید داشتند}

این مورد، نمونه‌ای آشکار و روشن از نقض اخلاق داوری از نظر رعایت نکردن مؤلفه فرعی «درخواست نکردن از نویسنده (گان) برای استناد به اثر خود» بود که همه اعضا بر آن اتفاق نظر داشتند.

➤ {نمونه شماره ۲}

راهبر: «مقاله پس از اعمال اصلاحات اساسی باید در فرایند داوری مجدد قرار بگیرد»
عضو ۴: «... شک برانگیز نیست که یک روزه داوری انجام شده؟ ... اصلاً اصلاحات اساسی {خاصی} نداده؟ ... شاید جابه جا کرده اشتباه فرستاده؟»
عضو ۶: «اگر اینجور هم باشد مسئولیت رعایت نکرده»
تسهیل‌گر: «من این داور را می‌شناسم همیشه همینطور جواب می‌دهد»

این مورد، نمونه‌ای آشکار و روشن از نقض اخلاق داوری از نظر رعایت نکردن مؤلفه فرعی «ارائه شواهد پشتیبان در داوری» بود که همه اعضا بر آن اتفاق نظر داشتند.

۴. یافته‌های کیفی و گفتگومحور مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی» بحث گروهی متمرکز

➤ {نمونه شماره ۱}

راهبر: «مقاله اینجانب که در پیشینه مورد بررسی قرار گرفته است، اطلاعات کتابشناختی آن طبق شیوه‌نامه اصلاح گردد»

این مورد، نمونه‌ای آشکار و روشن از نقض اخلاق داوری از نظر رعایت نکردن مؤلفه فرعی «فاش نکردن جزئیات داوری» بود که همه اعضا بر آن اتفاق نظر داشتند.

بر پایه آنچه در بخش بالا اشاره شد، بیشتر مواردی که در تحلیل محتوای اسناد داوری کدگذاری و استخراج شده بودند، به تأیید اعضای بحث گروهی متمرکز رسیدند. با این حال، در بخش پذیرش یا رد نمونه‌های به‌دست

آمده از تحلیل محتوای اسناد داوری، یافته‌های پژوهش در چهار مؤلفه اصلی «بیان احترام آمیز و منصفانه»، «پیشنهاد سازنده و عینی»، «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و «رعایت محرمانگی» به شرح زیر به دست آمد:

جدول ۴-۶. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «بیان احترام آمیز و منصفانه»

رد	پذیرش	نمونه‌ها
۱	۴	شماره یک
۰	۵	شماره دو
۵	۰	شماره سه
۵	۰	شماره چهار
۰	۵	شماره پنج
۰	۵	شماره شش
۰	۵	شماره هفت
۱	۴	شماره هشت
۰	۵	شماره نه
۰	۵	شماره ده
۵	۰	شماره یازده
۵	۰	شماره دوازده

یافته‌های جدول ۴-۶ نشان می‌دهد، از میان ۱۲ نمونه بررسی شده در بحث گروهی متمرکز، به غیر از چهار مورد، بقیه یافته‌ها مورد تأیید اعضای بحث گروهی متمرکز قرار گرفتند و بیشتر آنها نقض اخلاق داوری محسوب شدند. این امر نشان داد که دیدگاه اعضای بحث گروهی در مورد بیان احترام آمیز و منصفانه با میزان کمی اختلاف، با دیدگاه پژوهشگران در تحلیل محتوای اسناد همخوانی نداشت و در بیشتر موارد، دیدگاه پژوهشگران تأیید شد.

جدول ۴-۷. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «پیشنهاد سازنده و عینی»

رد	پذیرش	نمونه‌ها
۲	۳	شماره یک
۰	۵	شماره دو
۱	۴	شماره سه
۱	۴	شماره چهار
۲	۳	شماره پنج
۰	۵	شماره شش

شماره هفت	۴	۱
-----------	---	---

جدول ۴-۸. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»

نمونه‌ها	پذیرش	رد
شماره یک	۴	۲
شماره دو	۵	۰
شماره سه	۵	۰
شماره چهار	۵	۰

جدول ۴-۹. یافته‌های بحث گروهی متمرکز درباره مؤلفه اصلی «رعایت محرمانگی»

نمونه‌ها	پذیرش	رد
شماره یک	۵	۰

یافته‌های جدول ۴-۷، ۴-۸ و ۴-۹ نشان می‌دهد، از میان ۷ نمونه بررسی شده در مؤلفه «پیشنهاد سازنده و عینی»، ۴ نمونه بررسی شده در مؤلفه «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» و ۱ نمونه مورد بررسی در مؤلفه «رعایت محرمانگی»، همه موارد به تأیید بحث گروهی متمرکز رسیدند و همه نمونه‌ها نقض اخلاق داوری محسوب شدند. به بیان دیگر، دیدگاه اعضای بحث گروهی متمرکز با پژوهشگران تطابق بسیار بالایی را نشان می‌داد. بر پایه آنچه که پیشتر نیز اشاره شد، می‌توان برخی از مؤلفه‌های بافتی مرتبط با نقض اخلاق داوری را در ادامه مطرح کرد.

۴-۲-۳-۲. جمع‌بندی مؤلفه‌های بافتی نقض اخلاق داوری

بر پایه آنچه از یافته‌های به‌دست‌آمده از بخش پیشین پژوهش می‌توان فهمید، برخی از زمینه‌های ظهور و بروز و یا ارتکاب نقض اخلاق داوری از سوی داوران (با تأکید بر مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات») را می‌توان در چارچوب زیست‌بوم مرتبط با داوری و در قالب شرایط مجله، داور و مقاله مطرح کرد. باید در نظر داشت که این مؤلفه‌های بافتی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و می‌توانند بر یکدیگر تأثیرگذار باشند و بهبود و ارتقاء یکی بر شرایط دیگری موثر باشند. آنچه در ادامه می‌آید، توصیفی کوتاه از این مؤلفه‌های بافتی است که بر پایه یادداشت‌های تحلیلی پژوهشگران از تحلیل محتوای اسناد و بحث گروهی متمرکز به‌دست آمده است. می‌توان مؤلفه‌های بافتی نقض اخلاق داوری را در چارچوب نمودار زیر ترسیم کرد.

نمودار ۴-۹۶. زیست‌بوم علمی با تأکید بر «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»

بر پایه آنچه پیشتر در بخش ۳-۱ اشاره شد (به نمودار ۴-۹۶ بنگرید)، پژوهش حاضر بر اجرای اصلی داور، سامانه و مدیر اجرایی تمرکز داشت و آنچه از درهم‌کنش این سه جزء اصلی به دست آمد در این پژوهش مورد استفاده و تحلیل قرار گرفت. با این حال، فضایی که میان این سه جزء می‌توان در نظر گرفت، فضایی است که با عنوان زیست‌بوم «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» و به شکل کوچک‌ترین ابر ممکن در زیست‌بوم علمی مجله‌ها و زیست‌بوم علمی جای گرفته است. در مرکز این زیست‌بوم، اثر علمی (مقاله) قرار دارد. از این رو، آنچه در ادامه می‌آید، یافته‌های برگرفته از دو بخش تحلیل محتوای اسناد داوری و بحث گروهی متمرکز است که مؤلفه‌های بافتی مرتبط با اخلاق داوری را ترسیم می‌کند.

۱. شرایط مرتبط با مجله

یکی از مواردی که می‌تواند در نقض اخلاق داوری تأثیرگذار باشد، شرایط موجود در داوری یک مجله است. به بیان دیگر، زیست‌بومی که مجله در آن فعالیت می‌کند، در درجه نخست بر آیند درهم‌کنشی از کنشگران و ذی‌نفعان اصلی مجله (سر دبیر، اعضای هیئت تحریریه و مدیر اجرایی) است. به بیان دیگر، اگر یکی از این

کنشگران و ذی‌نفعان به درستی وظایف محول شده خود را انجام ندهند، شرایطی را فراهم می‌کند تا در لایه بعدی که سایر کنشگران و اجزای ارتباط علمی (نویسندگان، داوران و سامانه‌ها) قرار دارند نتوانند مسئولیت‌ها و وظایف علمی و حرفه‌ای خود را به درستی انجام بدهند. می‌توان این‌گونه بیان کرد که این چرخه در مرحله نخست با رعایت مسئولیت‌های حرفه‌ای و علمی مجله آغاز می‌شود و سپس به داور و اثرهای آن به نویسنده مقاله می‌رسد. با این حال، اگر این پیش‌زمینه به درستی به وظایف خود عمل نکند، تأثیر خود را به داور و به تدریج به مقاله نیز تعمیم خواهد داد. برای نمونه، در بخشی از بحث گروهی به تعامل میان داور و سردبیر و مخاطب قرار دادن او توسط داور اشاره شد که به مؤلفه «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» داور و پیشنهادهای «سازنده و عینی» مطرح شده او ارتباط پیدا می‌کند. برای نمونه، اگر همچون پابلونز^۱ بتوان شرایطی را فراهم کرد که داوران تازه‌کار بتوانند نمونه‌هایی از داوری افراد سرشناس و دانشمندان را ببینند، طبیعی است می‌توانند در این زمینه الگوبرداری کرده و آموزش لازم را دریافت کنند.^۲ البته، باید این را نیز در نظر داشت که نمونه‌های نقض اخلاق داوری از درجه‌ای از نسبیّت و بافت‌وابستگی برخوردارند که تنها زمانی می‌توان به قطع درباره آن سخن گفت که به درستی از شرایط بافتی آن آگاهی داشته باشیم. بهر حال، آنچه که روشن است، این شرایط بافتی مرتبط با مجله در لایه اول توجه قرار دارد و در لایه بعدی شرایط بافتی مرتبط با داور قرار می‌گیرد که در ادامه تشریح خواهد شد.

۲. شرایط مرتبط با داور

همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، کانون توجه این پژوهش بر داور و اخلاق داوری او تکیه کرده است. با این حال نمی‌توان برخی از شرایطی که داور را به سوی نقض اخلاق داوری سوق می‌دهد نادیده گرفت. برای نمونه، در صورتی که داور به درستی به وظایف اخلاقی خود آشنا باشد و یا آموزش کافی به او برای انجام داوری داده شود، می‌توان از این او انتظار داشت اخلاقی داوری کند و در صورتی که نقض اخلاق داوری از او سرزد، او را مواخذه کرد یا از فهرست داوران مجله کنار گذاشت. با این حال، شرایط بافتی‌ای که داور در آن قرار دارد به حوزه گسترده‌تری از ارتباط علمی نیز ریشه می‌گیرد اما آنچه که به چارچوب و دامنه پژوهش حاضر باز می‌گردد، وظایف اخلاقی‌ای است که برای داور مترتب است. برای نمونه، اگر مقاله‌ای را در نظر بگیریم که به هر دلیلی از رصد و پایش اعضای هیئت تحریریه دور مانده و ویژگی‌های اصلی و بنیادین یک مقاله علمی را نداشته باشد، هنگامی که به داور می‌رسد، نمی‌توان هیچ توجیهی منطقی و عقلانی برای «بیان غیراحترام‌آمیز و نامنصفانه» از سوی او به نویسنده (گان) پیدا کرد و یا «جدی نگرفتن مسئولیت داوری» توسط او را توجیه کرد. در برخی از حالت‌ها و عادت‌های داوری که ممکن است تحت تأثیر شرایط مشابه ولی در بافت‌های علمی دیگر (از جمله

^۱ Publons (<https://publons.com/about/home/>)

^۲ البته باید در نظر داشت که در پابلونز، بیشتر داوری‌ها به صورت آشکارا انجام می‌شود که با شرایط «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» متفاوت است و فارغ از مزیت‌ها و کاستی‌هایی که برای این دو نوع داوری (دوسو پنهان و آشکار) می‌توان در نظر گرفت، نوع ارتباط علمی که در این دو نوع داوری هست، با یکدیگر تمایز و تفاوت دارند.

دفاع از پایان‌نامه و رساله) رُخ دهد نیز باید بتواند بر روی هیجان‌های علمی خود غلبه کند و در چارچوب شکلی داوری عمل نماید. یادآوری این نکته ضروری است که یکی از نمونه‌های پرتکرار در اسناد داوری، استفاده فراوان و غیرضروری از علامت‌های تعجب (!) و پرسش (?) در بیان دیدگاه‌ها و یادداشت‌های داوری بود که با وجود اینکه از دیدگاه اعضای بحث گروهی نقض اخلاق محسوب نشد و تنها برای هشدار و توجه بیشتر نویسنده تلقی شد و نشان‌دهنده هیجان علمی داوران در مواجهه با برخی نکته‌های مطرح شده در مقاله‌ها مطرح شد ولی ممکن است از نگاه نویسندگان یک مقاله، بیان غیراحترام‌آمیز تلقی گردد^۱. همچنین، در مؤلفه «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» ممکن است یک داور با «ترور شخصیت» به جای اینکه محتوای اثر را نقد کند، به نویسنده حمله کرده به گونه‌ای که بر نبود «مهارت لازم برای استخراج مقاله از پژوهش» اشاره کند و یا با «بیان دوپهلوی» و ارائه «انتقادهای غیرمستدل» آگاهانه یا غیرآگاهانه و هدفمند یا غیرهدفمند در راستای تخریب نویسنده در ذهن سردبیر حرکت نماید. همچنین، ناآشنایی یا آشنایی ناکافی داوران با اخلاق داوری و رهنمودهای ارائه شده توسط «کوپ» و سایر مجله‌های علمی می‌تواند در داوری منصفانه و عالمانه داوران بسیار تأثیرگذار باشد و داوران نیز به‌طور معمول آموزش تخصصی یا ویژه‌ای در زمینه اخلاق پژوهش و اخلاق داوری نمی‌بینند و ممکن است در عمل، مصداقی از رعایت نکردن اخلاق داوری محسوب شود.

۳. شرایط مرتبط با مقاله

در میان نمونه‌هایی که برای نقض اخلاق داوری به بحث گروهی گذاشته شد، آثاری به چشم می‌خورد که سطحی و ناشیانه نوشته شده بودند و گویی داور به گونه‌ای تحریک می‌شود به سمت نقض برخی از مؤلفه‌های اخلاق داوری از جمله «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» و یا «پیشنهاد عینی و سازنده» حرکت کند. این پیش‌زمینه‌ها که تحت تأثیر تجربه‌های شخصی داور در تعامل با مجله و یا سایر نویسندگان نیز قرار دارد، زمینه‌ای را فراهم می‌کند که داور بر پایه آن یکی از مؤلفه‌های فرعی اخلاق داوری را نقض کند. این که در برخی از دیدگاه‌های مطرح شده توسط اعضای بحث گروهی متمرکز، بر اهمیت کار اعضای هیئت تحریریه و سردبیر یک مجله (برای نمونه، «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات») در تشخیص مقاله‌های سطحی و ناشیانه دلالت دارد. به بیان دیگر، برای نمونه آنچه در این زمینه برای اعضای هیئت تحریریه و سردبیر «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» اهمیت پیدا می‌کند این است که به‌صورت جدی مقاله‌های ارسال شده برای داوری اولیه را به خوبی بررسی کنند و از این فیلتر، آن دست مقاله‌هایی که ناشیانه نوشته شده‌اند و ارزش داوری ندارند برای داوری نهایی به داوران ارسال نشود. البته، این موضوع به هیچ عنوان به این معنا نیست که داور برای هر مقاله‌ای که به‌صورت ناشیانه‌ای تهیه و به مجله فرستاده شده بهانه‌ای برای نقض اخلاق داوری برای نمونه در مؤلفه اصلی «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» فراهم کند. مثلاً ممکن است داور این مجله، به عنوان نویسنده، یک اثر اصیل و نو را به داوری ارسال می‌کند اما مورد

^۱ از آنجا که این پژوهش، به دیدگاه نویسندگان مقاله‌ها نپرداخته است، شاید لازم باشد این قبیل مؤلفه‌ها در پژوهشی تکمیلی پیگیری شوند.

پذیرش قرار نگیرد اما وقتی با مقاله‌ای در همان حوزه موضوعی مواجه می‌شود در واکنش به این اقدام، برای مقاله‌ای که ناشیانه نگاشته شده نقض اخلاق داوری اتفاق می‌افتد. البته در اهمیت «شیوه بیان» در گزارش‌های داوری اشاره به این نکته نیز ضروری است که از آنجا که داوران تأثیری مستقیم بر دیدگاه داوران دارند، در صورت رعایت نکردن برخی مؤلفه‌های اخلاق داوری از جمله ارائه نکردن «پیشنهاد سازنده و مفید» سردبیر ممکن است به اشتباه به سوی رد یک اثر یا یک مقاله سوق پیدا کند هرچند کمینه امتیازهای مورد نظر سردبیر را نیز کسب کرده باشد.

البته همانگونه که در بخش مقدمه و بیان مسئله نیز اشاره شد (به بخش ۱-۱ بنگرید) تأکید پژوهش حاضر بر رهنمودهای اخلاق داوری به‌ویژه «کوپ» بوده است و ممکن است در بافت موجود در زیست‌بوم مجله‌های علمی (داخلی و خارجی) میان مؤلفه‌های اخلاق داوری با رفتار داوران تطابق وجود نداشته باشد. این قضیه از این نظر مطرح می‌شود که بحث تعمیم‌پذیری^۱ و انتقال‌پذیری^۲ یافته‌های پژوهش به بافت موجود یا حاکم بر سایر مجله‌ها با توجه به شرایط، ویژگی‌ها و نیازمندی‌های خاص همان مجله‌ها خواهد بود. از این رو، رعایت یا رعایت نکردن این مؤلفه‌ها به بافت حاکم بر همان مجله‌های علمی باز می‌گردد. از سوی دیگر، تمایز موجود یا ممکن میان هنجارهای اخلاق داوری با مصداق‌های موجود در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»، و تمایز میان عرف‌های موجود یا ممکن در مجله‌های بین‌المللی با هنجارهای اخلاق داوری لزوماً نباید و یا نمی‌تواند با رهنمودهای اخلاق داوری همچون «کوپ» منطبق یا همراستا باشد. طبیعی است انجام برخی از پیشنهادهای پژوهشی که در پایان پژوهش ارائه شده، و یا تحلیل‌ها و استنباط‌های بیشتری که از داده‌های پژوهش حاضر در همین زمینه به‌صورت بالقوه می‌تواند ارائه شود همراه با دلایل احتمالی وضعیت کنونی اخلاق داوری در مجله‌های ایران و به‌ویژه در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» و همچنین برای سایر مجله‌های علمی نیز می‌تواند مطرح شود.

^۱ Generalization

^۲ Transferability

فصل پنجم

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری پژوهش

۵-۱. مقدمه

این بخش به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری این پژوهش اختصاص دارد. در این بخش، تلاش می‌شود ابتدا خلاصه‌ای از یافته‌های پژوهش ارائه شود و سپس به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری از یافته‌های پژوهش پرداخته شود. در پایان نیز بیانیه اخلاق داوری ویرایش نخست «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به دو صورت کوتاه و بلند (مشروح) می‌آید. تمایز میان ویرایش نخست در نوع کوتاه و نوع مشروح در ارائه مصداق‌ها و نمونه‌هایی است که از بررسی و تحلیل محتوای متون حوزه اخلاق داوری و همچنین اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در نوع مشروح می‌آید.

۵-۲. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

همانگونه که پیشتر اشاره شد، پابندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری از سوی داوران، به شرایط و الزام‌های ویژه‌ای ارتباط دارد که این شرایط با در نظر گرفتن تأثیر هر یک از ذی‌نفعان و کنشگران قابل بررسی است. به بیان دیگر باید در نظر داشت مؤلفه‌های بافتی مرتبط با اخلاق داوری ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و می‌توانند بر یکدیگر تأثیرگذار باشند و بهبود و ارتقاء یکی بر شرایط دیگری موثر باشند. برای نمونه، در صورتی که اعضای هیئت تحریریه و یا سردبیر یک مجله به درستی به وظایف خود عمل نمایند، زمینه مساعدتری را برای ایفای نقش داوری فراهم می‌کنند و در نتیجه می‌توان انتظار داشت زمینه مناسبی برای انجام داوری اخلاقی فراهم شود. البته باید در نظر داشت یک مجله در زیست‌بوم علمی حیات دارد که آن زیست‌بوم نیز به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر فعالیت یک نشریه تأثیرگذار خواهد بود.

فارغ از نگاه زیست‌بوم‌مدار به رعایت مؤلفه‌های اخلاق داوری، بخشی از یافته‌های پژوهش که از بررسی متون حوزه اخلاق داوری به‌ویژه راهنمای اخلاق داوری «کوپ» به‌دست آمد مؤلفه‌های اخلاق داوری را در ۸ مؤلفه اصلی و ۴۰ مؤلفه فرعی در خود جای می‌داد. باید در نظر داشت این ۸ مؤلفه اصلی ارتباط تنگاتنگی با مؤلفه‌های اخلاق نشر و پژوهش دارند. برای نمونه، برخی از مؤلفه‌های مهم و تعیین‌کننده در حوزه اخلاق نشر و

پژوهش را می‌توان به شرح زیر مطرح کرد: ۱) بی‌طرفی پژوهشگر؛ ۲) پابندی به زمان؛ ۳) مسئولیت‌پذیری نسبت به ذی‌نفعان و رعایت حقوق ذی‌نفعان یا حقوق آزمودنی‌ها؛ ۴) حفظ حریم خصوصی افراد؛ ۵) رازداری و افشا نکردن؛ ۶) رعایت بدرفتاری‌های پژوهشی؛ ۷) حفظ و رعایت مالکیت مادی و معنوی؛ ۸) انتشار متعهدانه و مسئولانه؛ و غیره (منشور و موازین اخلاق پژوهش، ۱۳۹۰)^۱. به بیان دیگر، برخی از مؤلفه‌های اخلاق پژوهش با مؤلفه‌های اخلاق داوری پیوند و ارتباطی تنگاتنگ دارد. برای نمونه، رعایت بدرفتاری پژوهش، پابندی به زمان در پژوهش، حفظ محرمانگی یا رازداری در پژوهش، بی‌طرفی پژوهشی، و رعایت مسئولیت‌پذیری در پژوهش که لازم است توسط پژوهشگر یا نویسنده رعایت شود، همتای خود را در حوزه اخلاق داوری با مؤلفه‌هایی همچون توجه به بدرفتاری پژوهش در داوری، پابندی به زمان داوری، رعایت محرمانگی داوری، بی‌طرفی در داوری و رعایت مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در داوری دارد. بنابراین، می‌توان ارتباط میان این دو حوزه موضوعی (اخلاق پژوهش و اخلاق داوری) را در رابطه با کنشگری و کنش‌پذیری مطرح کرد.

آنچه در حوزه اخلاق داوری مطرح می‌شود، ارتباط میان داور به‌عنوان کنشگر یا مهم‌ترین کنشگر (در کنار سردبیر، اعضای هیئت تحریریه و غیره) و نویسنده یا پژوهشگر به‌عنوان کنش‌پذیر است؛ این در حالی است که در حوزه اخلاق پژوهش، ارتباط میان نویسنده یا پژوهشگر به‌عنوان کنشگر و آزمودنی به‌عنوان کنش‌پذیر مطرح می‌شود. از این‌رو، پیوند میان این دو ذی‌نفع در ارتباط با اثر یا برون‌داد پژوهشی (مقاله، کتاب، و غیره) شکل می‌گیرد. برای نمونه، وقتی یک نویسنده یا پژوهشگر یک مقاله را به‌عنوان یک اثر یا برون‌داد پژوهشی برای داوری به یک مجله می‌سپارد، در این صورت نقش داور در داوری آن اثر پدید می‌آید. این که نویسنده یا پژوهشگر آیا اخلاق پژوهش را رعایت کرده است، در چارچوب یکی از مؤلفه‌های اخلاق داوری با عنوان «توجه به رعایت اخلاق پژوهش» در نظر گرفته می‌شود. به بیان دیگر، داور در این زمینه لازم است افزون بر این که بررسی کند که آیا نویسنده اخلاق پژوهش را رعایت کرده (توجه به بدرفتاری پژوهش)، لازم است به سایر مؤلفه‌های اخلاق داوری همچون «رعایت محرمانگی در داوری»، «پابندی به زمان در داوری»، «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در داوری»، «بی‌طرفی در داوری»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه در داوری»، «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی در داوری»، و «رعایت برخورد منافع در داوری» نیز پایبند باشد. از این‌رو، نویسنده یا پژوهشگر که در حوزه اخلاق پژوهش به‌عنوان کنشگر شناخته شده است، در حوزه اخلاق داوری به‌عنوان کنش‌پذیر معرفی می‌شود. با توجه به آنچه در ارتباط با حوزه‌های موضوعی اخلاق داوری و اخلاق پژوهش اشاره شد، می‌توان به جمع‌بندی یافته‌های پژوهش پرداخت.

¹ t.ly/IOjO7

² Counterpart

یافته‌های پژوهش نشان داد، مؤلفه‌های اخلاق داوری در ۸ مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان»، «عایت محرمانگی»، «نبود سوگیری»، «توجه به برخورد منافع»، «توجه به بدرفتاری پژوهشی»، «بیان احترام آمیز و منصفانه»، «پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» همراه با ۴۰ مؤلفه فرعی و مصداق‌های آن به دست آمد (به جدول ۴-۲ بنگرید). همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، این مؤلفه‌های اصلی، فرعی و مصداق‌ها با بررسی رهنمودهای اخلاق داوری (با تأکید بر «کوپ»)، پژوهش‌های این حوزه موضوعی و موردهای ارائه شده توسط «کوپ» به دست آمدند. از سوی دیگر، با بررسی بیانیه‌های اخلاق داوری در مجله‌های وزارت عتف و تحلیل شکاف میان تأکید این بیانیه‌ها با مؤلفه‌های اخلاق داوری، افزون بر این که مشخص شد سهم کمی (کمتر از نیمی) از مجله‌ها بیانیه اخلاق داوری داشتند، همچنین مشخص شد این مجله‌ها نگاه، رویکرد و چشم‌انداز متفاوتی نسبت به «کوپ» در ارتباط با مؤلفه‌های اخلاقی در نظر داشتند. به بیان دیگر، تأکید «کوپ» بر مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی داوران بود درحالی که «توجه به برخورد منافع» و «رعایت محرمانگی» در میان مجله‌ها بیش از سایر مؤلفه‌های اصلی به چشم می‌خورد. این تحلیل شکاف نشان داد که مجله‌ها افق فکری، دغدغه‌های علمی و حرفه‌ای و شرایط متفاوتی را نسبت به «کوپ» برای پرداختن به مؤلفه‌های اخلاق داوری در نظر داشتند. با این حال، برای بررسی وضعیت مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» نسبت به توجه به مؤلفه‌های اخلاق داوری لازم بود اسناد داوری (دربرگیرنده گزارش‌ها و فایل‌های داوری) همراه با دیدگاه داوران این مجله بررسی شود. همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، یادآوری به این نکته ضروری است که توجه به موضوع اخلاق پژوهش و اخلاق داوری از پیشینه طولانی در ایران برخوردار نیست و در بسیاری از موسسه‌های آموزشی و پژوهش به‌درستی آموزش داده نمی‌شود؛ حتی بسیاری از داوران و سردبیران با این موضوع آشنایی عملی ندارند.

یافته‌های به دست آمده از تحلیل محتوای اسناد داوری نشان داد برای مؤلفه اصلی «برخورد منافع» که ویژگی ذهنی‌تری نسبت به سایر مؤلفه‌ها دارد، یافته قابل توجهی در ارتباط با نقض اخلاق داوری در این مؤلفه به دست نیامد. برای مؤلفه اصلی «توجه به بدرفتاری پژوهش» نیز معمولاً نشانی صفحه‌ای که محتوای مقاله پیشتر منتشر شده بود، به دفتر مجله ارائه می‌شد و برای تصمیم‌گیری نهایی به سردبیر ارجاع داده می‌شد. برای مؤلفه اصلی «نداشتن سوگیری» نیز همچون مؤلفه پیشین، به دلیل نبود شواهد کافی یافته‌های ویژه‌ای از نظر نقض اخلاق داوری به دست نیامد. برای مؤلفه اصلی «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» به‌ویژه برای مؤلفه فرعی «پیشنهاد داور جایگزین» موارد معدودی وجود داشت که پیشنهاد شده بود داوران مورد نظر آنها به جای آنها داوری کنند. دلیل آنها نداشتن وقت یا تخصص بیشتر فرد پیشنهاددهنده بود. برای مؤلفه اصلی «پایبندی به زمان» به‌ویژه برای مؤلفه فرعی انجام داوری در زمان معین میانگین دوماه فرصت برای داوری در نظر گرفته شد و هر نمونه‌ای (گزارش داوری) که بیش از ۲ ماه زمان برای داوری آن صرف شده بود، به‌عنوان مؤلفه نقض اخلاق داوری در نظر گرفته شد. موردی وجود نداشت که در پیشینه تعامل‌ها و تجربه‌های مدیر اجرایی وجود داشته باشد. اما با تحلیل محتوای اسناد داوری، برای

مؤلفه‌های اصلی «پایبندی به زمان»، «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» حدود ۱۰۲ نمونه پیدا شد که در آن درجه‌ای از نقض اخلاق داوری مشاهده شدند (به جدول ۴-۳ بنگرید).

از میان این مؤلفه‌ها، نمونه‌های مرتبط با «بیان احترام‌آمیز و منصفانه» و «پیشنهادهای عینی و سازنده» بیش از سایر مؤلفه‌ها استخراج شدند. برای نمونه، از نظر پایبندی به زمان به‌صورت میانگین، به ازای هر ۶,۶ داوری، یک نقض اخلاق داوری رخ داده بود به‌گونه‌ای که می‌توان گفت ۱۵ درصد از داوری‌ها با این نقض اخلاق داوری همراه بودند. با این حال، مهم‌ترین و شاخص‌ترین یافته‌های این بخش برای بررسی بیشتر به بحث گروهی متمرکز سپرده شدند تا افزون بر این که مؤلفه‌های بافتی مرتبط با رخداد این نقض‌های اخلاق تشریح شوند، درستی یا نادرستی انتخاب این نمونه‌ها نیز مورد بررسی شوند.

یافته‌های این بخش نشان داد که بیشتر نمونه‌هایی که برای بحث گروهی متمرکز انتخاب شده بودند، مورد تأیید و پذیرش اعضا قرار گرفتند (به جدول ۴-۶ بنگرید). یافته‌های این بخش نشان داد برخی از زمینه‌های ظهور و بروز و یا ارتکاب نقض اخلاق داوری از سوی داوران (با تأکید بر مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات») را می‌توان در چارچوب زیست‌بوم مرتبط با داوری و در قالب شرایط مجله، داور و مقاله مطرح کرد. باید در نظر داشت که این مؤلفه‌های بافتی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و می‌توانند بر یکدیگر تأثیرگذار باشند و بهبود و ارتقاء یکی بر شرایط دیگری موثر باشند. به بیان دیگر، از آنجا که پژوهش حاضر بر اجزای اصلی داور، سامانه و مدیر اجرایی تمرکز داشت و آنچه از درهم‌کنش این سه جزء اصلی به‌دست آمد در این پژوهش مورد استفاده و تحلیل قرار گرفت. بنابراین، شرایط مرتبط با مجله، داور و مقاله در بروز نقض اخلاق داوری تأثیرگذار بوده‌اند.

در بخش نتیجه‌گیری از یافته‌های این پژوهش می‌توان این‌گونه اشاره کرد که با وجود این که یافته‌های بیانیه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی در ایران بر اهمیت برخورد منافع و حفظ محرمانگی در داوری تأکید داشتند، شواهد قابل توجه و عینی از نقض اخلاق داوری در این دو مؤلفه اصلی همراه با مؤلفه نبود سوگیری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به‌دست نیامد. از آنجا که پژوهش حاضر تلاش داشته بر پایه رویکرد شایدهم‌محوری در بررسی نمونه‌های اخلاق داوری عمل نماید، و از آنجا که سه مؤلفه «توجه به برخورد منافع»، «نبود سوگیری»، «توجه به بدرفتاری پژوهش» و «حفظ محرمانگی» لزوماً زمینه‌های عینی مشخصی نداشته باشند، بنابراین یافته‌های پژوهش تحت تأثیر ذهنی بودن آنها قرار گرفتند. با این حال تلاش شد در تدوین بیانیه اخلاق داوری، بر یافته‌های زیست‌بوم وسیع‌تر مجله‌های علمی در ایران که بر یافته‌های بیانیه‌های اخلاق داوری مجله‌های علمی بود نیز توجه شود و این مؤلفه‌ها در تدوین بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» مورد توجه قرار بگیرد. با این حال، آنچه که از یافته‌های به‌دست آمده از مؤلفه‌های اصلی «پایبندی به زمان»، «بیان

احترام‌آمیز و منصفانه»، «ارائه پیشنهاد سازنده و عینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی» در تدوین بیانیه اخلاق داوری بویژه نسخه مشروح آن استفاده شد. به بیان دیگر، تلاش شد شواهدی که مورد تأیید بحث گروهی متمرکز نیز قرار گرفته بودند، به عنوان مصداق‌هایی عینی و برگرفته از تحلیل محتوای اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» در این بیانیه اخلاق داوری آورده شوند تا داوران با نگاهی عینی تر به این مصداق‌ها به داوری مقاله‌های این مجله بپردازند.

۳-۵. بیانیه اخلاق داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)

«ویرایش نخست بیانیه اخلاق داوری» «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» برگرفته از یافته‌های پژوهشی است که از بررسی دیدگاه‌های برخی از کنشگران اصلی داوری مجله (داوران و مدیر اجرایی)، اسناد داوری مجله و فرایند داوری مجله به دست آمده است. همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد (به بخش ۳-۱ و ۳-۲ بنگرید)، این بیانیه با بررسی سه جزء از شش جزء زیست‌بوم مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» انجام شد. در تدوین بیانیه اخلاق داوری این مجله، دیدگاه داوران، محتوای اسناد داوری، و دیدگاه مدیر اجرایی مجله بررسی و استفاده شد. یادآوری این نکته ضروری است که چارچوب اصلی این بیانیه بر پایه «رهنمودهای اخلاقی کوپ برای هم‌ترازخوانان» ویرایش دوم (به پیوست ۱-۱ بنگرید) و از نظر شکلی بر پایه «اصول اخلاقی بین‌المللی برای انتشار علمی» که توسط اس‌تی‌ام تهیه شده (به پیوست ۱-۴ بنگرید) تدوین شده است.

۳-۵-۱. بیانیه کوتاه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)

فرایند داوری به عنوان بخش مهمی از ارتباط رسمی علمی تا اندازه زیادی به اعتماد و مشارکت کنشگرانه جامعه علمی بستگی دارد و همه افراد و اجزای درگیر در داوری، لازم است مسئولانه و اخلاقی رفتار کنند. داوران در فرایند داوری نقش حیاتی و اصلی ایفا می‌کنند و لازم است در ایفای این نقش، آموزش ببینند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه شوند. «ویرایش نخست بیانیه اخلاق داوری» «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» برگرفته از یافته‌های پژوهشی است که از بررسی دیدگاه‌های برخی از کنشگران اصلی داوری مجله (داوران و مدیر اجرایی)، اسناد داوری مجله و فرایند داوری مجله به دست آمده است. همچنین، این بیانیه با یاری و همکاری برخی از اعضای کانون درستی و اخلاق پژوهش (کیان) تدوین شده است. امید است ویرایش نخست این «بیانیه اخلاق داوری» راهنمای سودمندی برای کنشگران اصلی داوری (به ویژه داوران) فراهم کنند و به عنوان مرجعی برای سردبیر، هیئت تحریریه و نویسندگان (این مجله و یا سایر مجله‌های علمی (بویژه در ایران) در نظر گرفته شود.

بیان احترام آمیز و منصفانه

داوران باید از بیان دیدگاه‌ها یا پیشنهادهای غیراحترام آمیز و نامنصفانه در داوری‌ها خودداری کنند و در بازخوردهای خود، از بیان نامناسب و اتهام‌زنی پرهیز نمایند. آنها باید از به کارگیری عبارتهای خصومت‌آمیز یا التهاب‌افزا و اظهارنظرهای شخصی مخرب و منحرف‌کننده، و یا بیان اتهام‌های بی‌اساس، غیرمستدل و غیرقابل اثبات اجتناب کنند.

برخورد منافع

داوران باید به برخورد منافع خود با نویسندگان توجه کرده و این برخورد منافع را برای مجله آشکار کنند. این برخوردهای منافع می‌تواند دربرگیرنده منافع شخصی، علمی، سازمانی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی، مذهبی، رشته‌ای، جنسیتی و جغرافیایی در داوری مقاله‌ها باشد. همچنین، داوران نباید از اطلاعات و دانش تولید شده در مقاله برای منفعت خود و یا دیگران استفاده کنند و اگر در یک داوری، شباهت بنیادین با اثر داور وجود دارد، داوران باید از داوری آن اثر خودداری کنند.

پایبندی به زمان

داوران نباید از روی عمد فرایند داوری را طولانی کنند و در ارسال نتیجه داوری نیز نباید دیرکرد داشته باشند. همچنین باید به موقع به درخواست مجله برای داوری پاسخ بدهند و اگر شرایطشان تغییر کرد یا اینکه به افزایش زمان داوری نیازمند شدند، باید این مسئله را خیلی زود به مجله اطلاع بدهند. پیشنهاد می‌شود در صورت نیاز، داور(ان) جایگزین پیشنهاد دهند.

توجه به بدرفتاری پژوهشی

داوران باید نسبت به امکان بروز بدرفتاری یا اخلال در اخلاق پژوهش در مقاله حساس باشند و اگر در یک مقاله با آن روبرو شدند باید به‌طور مستقیم با سردبیر یا مجله تماس بگیرند. همچنین، باید شواهدی پشتیبان برای دلایل خود برای بروز بدرفتاری علمی نویسنده به مجله ارائه کنند.

مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی داور

داوران باید مسئولیت خود را در انجام داوری و یا تجدید نظر داوری جدی بگیرند و از پذیرش مقاله در حوزه موضوعی که تخصصی در آن ندارند، خودداری کنند. همچنین، داوران باید از ارائه پیشنهادهایی که از نویسندگان می‌خواهد به آثار خودشان یا همکارانشان استناد بدهند، اجتناب کنند. داوران باید شواهد پشتیبان برای دیدگاه‌های خود ارائه کنند تا به سردبیران در ارزیابی اثر یاری رسانند و باعث بهبود یا ارتقاء اثر شوند. داوران نباید به‌طور مستقیم با نویسنده(گان) تماس داشته باشند و نباید تلاش کنند هویت آنها را شناسایی کنند.

داوران نباید بدون آگاهی و اجازه مجله (سر دبیر یا مدیر اجرایی) داوری اثر را به افراد دیگر واگذار کنند؛ همچنین باید خودشان گزارش را بر پایه راهنمای مجله تهیه کنند.

ارائه پیشنهاد های عینی و سازنده

داوران باید بازخوردهایی درباره کیفیت و دقت نظر نویسندگان ارائه کنند و در داوری خود پیشنهاد های عینی و سازنده ارائه کنند که به نویسنده (گان) کمک می کند اثر خود را بهبود دهد، باعث افزایش وضوح اثر شود و یا تحلیل های بهتری ارائه کند. این پیشنهادها باید بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر باشد.

رعایت محرمانگی

از آنجا که داوری در این مجله به صورت «دو سوپنهان»^۱ انجام می شود، داوران نباید جزئیات و فرایند داوری را (چه به صورت شفاهی و چه کتبی) برای همکاران، دوستان و یا جامعه علمی فاش کنند. همچنین داوران باید، از ایجاد ضرر یا بی اعتباری دیگران از طریق فاش کردن اطلاعات محرمانه خودداری کنند. داوران نباید بدون اجازه مجله افراد دیگر را در فرایند داوری درگیر کنند و نام همه افرادی را که در داوری یاری شان کرده اند باید به مجله اعلام شود.

نبود سوگیری

داوران در صورتی که نویسندگان را بشناسند، باید به مجله اطلاع بدهند. همچنین، داوران باید در رابطه با ملیت، اعتقادات مذهبی، سیاسی، جنسیت، شخصیت، مالی، حرفه و رشته، و یا همکاران نزدیک خود بی طرف باشند و سوگیری نداشته باشند.

^۱ Double blinded

۲-۳-۵. نسخه مشروح «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» (ویرایش نخست)

فرایند داوری به عنوان بخش مهمی از ارتباط رسمی علمی تا اندازه زیادی به اعتماد و مشارکت کنشگران جامعه علمی بستگی دارد و همه افراد درگیر در داوری، لازم است مسئولانه و اخلاقی رفتار کنند. داوران در فرایند داوری نقش حیاتی و اصلی ایفا می کنند و لازم است در ایفای این نقش، آموزش ببینند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه شوند. «ویرایش نخست بیانیه اخلاق داوری» «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» برگرفته از یافته‌های پژوهشی است که از بررسی دیدگاه‌های برخی از کنشگران اصلی داوری مجله (داوران و مدیر اجرایی)، اسناد داوری مجله و فرایند داوری مجله به دست آمده است. همچنین، این بیانیه با یاری و همکاری برخی از اعضای کانون درستی و اخلاق پژوهش (کیان) تدوین شده است. امید است ویرایش نخست این «بیانیه اخلاق داوری» راهنمای سودمندی برای کنشگران اصلی داوری (به ویژه بر داوران) فراهم کند و به عنوان مرجعی برای سردبیر، هیئت تحریریه و نویسندگان (این مجله و یا سایر مجله‌های علمی (به ویژه در ایران) در نظر گرفته شود.

بیان احترام آمیز و منصفانه

داوران باید از بیان نظر یا پیشنهادهای غیراحترام آمیز و نامنصفانه در داوری‌ها خودداری کنند و در بازخوردهای خود از بیان نامناسب و اتهام‌زنی پرهیز نمایند؛ داوران همچنین باید از به کارگیری عبارت‌های خصومت آمیز یا التهاب‌افزا و اظهارنظرهای شخصی مخرب و منحرف کننده، و یا بیان اتهام‌های بی اساس، غیرمستدل و غیرقابل اثبات اجتناب کنند. برای نمونه، به کارگیری ادبیاتی مثل این جمله‌ها می تواند مصداقی از بیان غیراحترام آمیز و نامنصفانه دیدگاه‌ها باشد: «این مقاله حتی در حد مقاله علمی - ترویجی هم نیست»، «هیچ نکته مثبتی در این اثر وجود ندارد»، «مقاله حاصل کار کلاسی دانشجویی تازه کار است و انتشار آن در شأن مجله نیست»، و «نویسنده اصلاً روی موضوع مسلط نبوده است».

برخورد منافع

داوران باید به برخورد منافع خود با نویسندگان توجه کرده و این برخورد منافع را برای مجله افشا کنند. این برخوردهای منافع می تواند دربرگیرنده منافع شخصی، علمی، سازمانی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی، مذهبی، رشته‌ای، جنسیتی و جغرافیایی در داوری مقاله‌ها باشد. برای نمونه، اگر مقاله‌ای برای داوری فرستاده شود که داور به عنوان همکار نزدیک نویسنده در سازمان باشد، داور باید برخورد منافع خود را آشکار کرده و در صورت صلاحدید، مجله از سپردن داوری به ایشان خودداری کند. همچنین، داوران نباید از اطلاعات و دانش تولیدی در اثر برای منفعت خود و یا دیگران استفاده کنند و اگر در یک داوری، شباهت بنیادین با اثر داور وجود دارد، داور باید از داوری آن اثر خودداری کند. همچنین، اگر داوری یک اثر را نپذیرفت نباید از یافته‌ها، نتایج و یا موضوع اثر برای منفعت خود بهره‌برداری نماید.

پایبندی به زمان

داوران نباید از روی عمد فرایند داوری را طولانی کنند و در ارسال نتیجه داوری نیز نباید دیرکرد داشته باشند. همچنین باید به موقع به درخواست مجله برای داوری پاسخ بدهند؛ اگر شرایطشان تغییر کرد یا اینکه به افزایش زمان داوری نیازمند شدند، باید این قضیه را خیلی زود به مجله اطلاع بدهند. اگر به هر دلیلی نتوانستند داوری را انجام دهند پیشنهاد می‌شود بر پایه تخصص و بدون دخالت دادن ملاحظه‌های شخصی، داوران جایگزین پیشنهاد دهند.

توجه به بدرفتاری پژوهشی

داوران باید نسبت به امکان بروز بدرفتاری یا اخلال در اخلاق پژوهش در اثر حساس باشند و اگر در یک اثر با آن روبرو شدند باید به طور مستقیم با سردبیر یا مدیر اجرایی مجله تماس بگیرند و نباید بدون اطلاع مجله آن را به آگاهی جامعه علمی برسانند و یا خودشان شخصاً این موضوع را بررسی کنند. همچنین، داوران باید شواهد پشتیبان برای دلایل خود برای بدرفتاری علمی به مجله ارائه کنند. برای نمونه، اگر یک سرقت علمی در داوری تشخیص داده شد، باید اثری که از آن سرقت علمی شده برای مجله ارسال شود. برخی از مصداق‌های بدرفتاری پژوهش دربرگیرنده داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری، پژوهش غیراخلاقی، گزارش‌دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و برخورد منافع نویسنده است.

مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی داور

داوران باید مسئولیت خود در انجام داوری و یا تجدید نظر در داوری را جدی بگیرند و از پذیرش مقاله در حوزه موضوعی که تخصصی در آن ندارند، خودداری کنند. همچنین، داوران باید از ارائه پیشنهادهایی که از نویسندگان می‌خواهد به آثار خودشان یا همکاران‌شان استناد بدهند بدون اینکه دلایل علمی و فنی معتبر برای این استناد وجود داشته باشد و تنها به این دلیل که تعداد استناد به آثارشان افزایش یابد و یا رویت‌پذیری علمی‌شان بهبود پیدا کند، اجتناب کنند. داوران همچنین باید پیش از آغاز داوری، به همه وظایف داوری آشنا باشند و از دامنه وظایف مورد انتظار در داوری یک اثر آگاه باشند. برای نمونه، ممکن است از داوری خواسته شود که فقط بخش روش‌شناسی و یا داده‌های پژوهش را بررسی کند و به داوری کل اثر نیازی نباشد. داوران لازم است در فرایند داوری شواهد پشتیبان برای دیدگاه‌های خود ارائه کنند تا به سردبیران در ارزیابی اثر یاری رسانند و باعث بهبود یا ارتقاء اثر شوند. برای نمونه، جمله‌هایی مانند «بسیاری از پیشینه‌های مرتبط در اثر نادیده گرفته شده» و یا «فهم صحیح از موضوع در اثر وجود ندارد» بدون ارائه شواهد پشتیبان در تصمیم‌گیری سردبیر محسوب می‌شود و نمی‌تواند به او در ارزیابی دقیق اثر کمک نماید. داوران نباید به طور مستقیم با نویسنده (گان) تماس داشته باشند

و تلاش کنند هویت آنها را شناسایی کنند. همچنین اگر پیشتر، داوری یک اثر را انجام داده باشند و درخواست داوری همان اثر را (با تغییر یا بدون تغییر اساسی) دریافت کنند باید از مجله نخست برای انتقال یا واگذاری گزارش‌های داوری اجازه بگیرند. داوران نباید بدون آگاهی و اجازه مجله (سردبیر یا مدیر اجرایی) داوری اثر را به افراد دیگر (تازه‌کاران، همکاران و ...) واگذار کنند؛ همچنین گزارش را باید خودشان و بر پایه راهنمای مجله تهیه کنند. داوران در صورتی که با موضوعی جدید و یا با ابهام روبرو شدند، پیشنهاد می‌شود برای روشن شدن قضیه با مجله تماس بگیرند.

ارائه پیشنهادهای عینی و سازنده

داوران باید بازخوردهایی درباره کیفیت و دقت نظر نویسنده (گان) ارائه کنند و در داوری خود پیشنهادهای عینی و سازنده ارائه کنند که به نویسنده (گان) کمک می‌کند اثر خود را بهبود دهد، باعث افزایش وضوح اثر شود و یا تحلیل‌های بهتری ارائه کند. این پیشنهادها باید بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر باشد. برای نمونه، در بازخوردهای زیر پیشنهادهای عینی و سازنده‌ای ارائه نشده است: «مقاله توصیفی بوده و بدون هرگونه تحلیل متعالی است»، «مقاله از جامعیت و انسجام کافی برخوردار نیست و به نوعی شتابزدگی در نگارش اثر به چشم می‌خورد»، «ضعف در پیشنهادات آتی، ضعف در نتیجه‌گیری و، ضعف در پیشینه پژوهش وجود دارد» «روش پژوهش که پیمایشی است با جامعه و نمونه سنخیت ندارد»، «در انتخاب درست جامعه پژوهش تردید وجود دارد»، و «دست‌آورد نوین علمی - کاربردی در این مقاله مشاهده نمی‌شود».

رعایت محرمانگی

از آنجا که داوری در این مجله به صورت «دوسوپنهان»^۱ انجام می‌شود، داوران نباید جزئیات و فرایند داوری را (چه به صورت شفاهی و چه کتبی) برای همکاران، دوستان و یا جامعه علمی فاش کنند. همچنین داوران باید، از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران از طریق فاش کردن اطلاعات محرمانه خودداری کنند. داوران نباید بدون اجازه مجله، افراد دیگر را در فرایند داوری درگیر کنند و نام همه افرادی را که در داوری یاری‌شان کرده‌اند باید به مجله اعلام کنند تا داوری آنها در پیشینه داوری مجله ثبت شود و تلاش‌های آنها به رسمیت شناخته شود. داوران باید تلاش کنند در بیان دیدگاه‌ها و یادداشت‌های خود به گونه‌ای عمل کنند که هویت‌شان فاش نشود. برای نمونه این بازخورد باعث فاش شدن هویت داور می‌شود «اطلاعات کتابشناختی مقاله اینجانب که در پیشینه ... بررسی شده، اصلاح شود».

نبود سوگیری

^۱ Double- blinded

از آنجا که داوری در این مجله به صورت «دو سوپنهان» انجام می‌شود، داوران در صورتی که نویسندگان را بشناسند، باید به مجله اطلاع بدهند. همچنین، داوران باید در رابطه با ملیت، اعتقادات مذهبی، سیاسی، جنسیت، شخصیت، مالی، حرفه و رشته، و یا همکاران نزدیک خود بی‌طرف باشند و سوگیری نداشته باشند.

۵-۴. پیشنهادهای پژوهشی و اجرایی

۵-۴-۱. پیشنهادهای پژوهشی

۱. بررسی دیدگاه و تأثیر سایر کنشگران و ذی‌نفعان «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» درباره اخلاق داوری: با در نظر گرفتن این نکته که این پژوهش بر کنشگر اصلی اخلاق داوری یعنی داوران تأکید داشت، توجه به دیدگاه و تأثیر هر یک از سایر کنشگران و ذی‌نفعان در اجرای اخلاقی اهمیت پیدا می‌کند. از این‌رو، می‌توان نقش و تأثیر این کنشگران (سرمدیر و اعضای هیئت تحریریه) را نیز مورد توجه قرار داد و بر پایه آن، بیانیه اخلاق داوری را روزآمد، بازتدوین و ویرایش تازه‌ای تهیه کرد؛

۲. بررسی دیدگاه نویسنده(گان) «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» درباره اخلاق داوری: با در نظر گرفتن این نکته که نویسنده(گان) «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به‌عنوان کنش‌پذیر در فرایند اخلاق داوری در نظر گرفته می‌شوند، دیدگاه آنها در رابطه با اخلاق داوری اهمیت پیدا می‌کند. به بیان دیگر، می‌توان نگاهی معطوف و یا بر پایه این کنش‌پذیر به اخلاق داوری داشت و بیانیه اخلاق داوری را بر پایه تأثیری که کنش داوران بر نویسنده(گان) می‌گذارند، تدوین کرد؛

۳. بررسی دلایل و ریشه‌های بروز نقض اخلاق داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»: با در نظر گرفتن این نکته که پژوهش حاضر بر اسناد داوری «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» استوار بوده و نمونه‌های بروز نقض اخلاق داوری را مورد بررسی قرار داده است، بررسی دلایل و ریشه‌های بروز این نقض اخلاق‌های داوری نیز می‌تواند به‌عنوان یک پژوهش تکمیلی در ادامه پژوهش حاضر در نظر گرفته شود؛

۴. بررسی نیازمندی‌ها، ویژگی‌ها و چالش‌های تغییر فرایند داوری دوسوپنهان به داوری آشکارا: مطالعه موردی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»: با در نظر گرفتن این نکته که فرایند داوری آشکارا می‌تواند به‌عنوان به‌تغییری اساسی و بنیادین از نظر ارتباط علمی میان ذی‌نفعان انتشار مقاله‌های علمی در نظر گرفته شود، مطالعه موردی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» می‌تواند به‌عنوان یکی از نخستین پژوهش‌های این حوزه موضوعی در ایران در نظر گرفته شود. البته به‌نظر می‌رسد انجام این پژوهش می‌تواند به‌عنوان مرحله نخست اجرای آزمایشی یا همیشگی داوری آشکارا در مجله نیز در نظر گرفته شود؛

۵. بررسی امکان تعمیم یافته‌های پژوهش به مجله‌های علمی در ایران: با در نظر گرفتن این نکته که پژوهش حاضر، موردی بود و بر داده‌ها و بافت (زیست‌بوم) «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» تأکید داشت،

تعمیم نظری^۱ و انتقال‌پذیری^۲ یافته‌های پژوهش حاضر به سایر مجله‌های علمی در ایران نیز می‌تواند مورد توجه پژوهشی دیگر قرار بگیرد. افزون بر این، یافته‌های بخشی از پژوهش حاضر که به بیانیه‌های اخلاق داوری مجله‌های علمی ایران (وزارت عتف) اختصاص داشت می‌تواند برای این امر مورد توجه و استفاده قرار گیرد و به سایر مجله‌های علمی بویژه مجله‌های حوزه علوم پزشکی نیز به دلیل اهمیت ویژه رعایت اخلاق داوری در این نوع مجله‌ها تسری پیدا نماید.

۶. بررسی دلایل توجه نامتوازن مجله‌های علمی ایران به مؤلفه‌های اخلاق داوری: همانگونه که در بخش یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان دید (به بخش ۲-۲-۴ بنگرید) مجله‌های علمی در ایران در بیانیه‌های خود به این مؤلفه‌های اخلاق داوری به صورت نامتوازن توجه کرده بودند. بررسی دلایل چنین رفتاری، با توجه به حوزه‌های موضوعی و یا رشته‌های علمی، می‌تواند بافت ارتباط علمی در این مجله‌ها را بیش از پیش روشن سازد؛

۷. بررسی ارتباط میان حوزه موضوعی اخلاق داوری و اخلاق پژوهش: همانگونه که در ابتدای همین فصل نیز اشاره شد، حوزه موضوعی اخلاق داوری و حوزه موضوعی اخلاق پژوهش با یکدیگر ارتباط تنگاتنگی دارند. به بیان دیگر، برخی از مؤلفه‌های اخلاقی در این دو حوزه با یکدیگر ارتباط درونی دارند. بررسی این ارتباط می‌تواند به عنوان پژوهشی مستقل در نظر گرفته شود؛

۸. امکان‌سنجی طراحی، پیاده‌سازی و کاربست سامانه داوری آشکارا برای مجله‌های علمی ایران: همانگونه که در انتهای فصل چهارم اشاره شد، سامانه پابلونز به ساماندهی داوران، داوری‌ها و آموزش آن به تازه‌کاران اختصاص دارد. می‌توان سامانه‌ای مشابه با این سامانه و یا در ارتباط مستقیم با آن طراحی و پیاده‌سازی کرد که مجله‌های علمی ایران را پشتیبانی نماید.

۵-۴-۲. پیشنهادهای اجرایی

۱. بازنگری و یا اصلاح فرایند داوری در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»: همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، زیست‌بوم «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» به عنوان بافت پژوهش حاضر در نظر گرفته شد. از این‌رو، اصلاح فرایند داوری در این مجله بر پایه یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند در نظر گرفته شود. این اصلاح می‌تواند دربرگیرنده همه مؤلفه‌های اصلی و فرعی باشد که در پژوهش حاضر به آنها توجه شد. برای نمونه، اصلاح فرایند دریافت داوری مبنی بر پابندی به زمان از جمله این موارد محسوب می‌شود. برای نمونه این پیشنهادها را برای فرایند داوری مطرح می‌شود:

¹ Theoretical generalization

² Transferability

➤ **شفاف شدن ارتباط داور با مجله.** از آنجا که در فرم داوری کنونی مجله، ارسال پیام به نویسنده و سردبیر در کنار هم قرار دارند، احتمالاً داوران نمی‌دانند یادداشت‌های آنها مستقیم به نویسنده (گان) فرستاده می‌شود یا ابتدا برای سردبیر و هیئت تحریریه ارسال و سپس در اختیار نویسنده قرار می‌گیرد. همچنین، در بخشی از فرمی که در گزارش‌های داوری برای سردبیر یا نویسنده فرستاده می‌شود، تأکید شود که به سردبیر یا نویسنده فقط ارسال می‌شود. جدا و مرحله‌ای شدن فرم ارسال دیدگاه به نویسنده و سردبیر می‌تواند به شفاف شدن ارتباط داور با نویسنده و سردبیر یاری کند.

➤ **بازنگری در نقش سردبیر مجله:** نیاز است که پیش از ارسال یادداشت‌های داوران برای نویسندگان، سردبیر به همراه اعضای هیئت تحریریه همه آنها را بررسی و در صورتی که مواردی همچون موارد نقض اخلاق داوری را مشاهده کردند، آن‌را ویرایش کرده و به نویسنده ارسال کنند. همچنین در موارد بسیاری نظر داوران عکس یکدیگر یا به میزان زیادی متفاوت است در اینجا نقش سردبیر بسیار اهمیت دارد؛

➤ **راه‌اندازی نظام ارزیابی داوران مجله:** پیشنهاد می‌شود برای پایش بهتر عملکرد داوری، نظام ارزیابی داوران وجود داشته باشد؛

➤ **به کارگیری سردبیر موضوعی برای مجله:** برای انجام امور پیشنهادی بهتر است سردبیر مجله از دستیار موضوعی استفاده کند تا فرصت کافی برای بررسی دقیق‌تر موضوعی مقاله‌های ارسالی به مجله مهیا شود.

➤ **تغییر فرایند داوری «دوسوپنهان» به داوری «آشکارا» در مجله:** البته به نظر می‌رسد این پیشنهاد اجرایی به انجام پژوهش در ارتباط با نیازمندی‌ها، ویژگی‌ها و چالش‌های تغییر داوری دوسوپنهان به آشکارا پیوند دارد و پیش از این تغییر، لازم است پژوهش یاد شده انجام شود؛

۲. **آموزش اخلاق داوری به داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»:** همانگونه که در رهنمودهای اخلاق داوری کمیته اخلاق نشر «کوپ» آمده است این رهنمود می‌تواند به عنوان منبعی آموزشی برای مؤسسه‌ها در آموزش دانشجویان و پژوهشگران عمل کند. بر این اساس، آموزش داوران مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» نیز می‌تواند به بهبود فرایند داوری اخلاقی این مجله یاری رساند.

۳. **انتشار نمونه‌ها یا کیس‌های به دست آمده از پژوهش درباره نقض اخلاق داوری در وب‌گاه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»:** همانگونه که در وب‌گاه کمیته اخلاق نشر «کوپ» می‌توان دید، نمونه‌ها یا کیس‌هایی که برگرفته از رخدادهای واقعی است گذاشته شده که می‌تواند به داوران کمک کند خود را در شرایط یا موقعیت این نمونه‌ها قرار بدهند. افزون بر این به آنها کمک می‌کند که در موقعیت‌های ذهنی خود، شرایط مشابه با این نمونه‌ها را بازآفرینی کنند و در ارتباط با رعایت مؤلفه‌های اخلاق داوری با دقت نظر بیشتر عمل کنند. نمونه‌هایی که از تحلیل محتوای اسناد داوری این مجله به دست آمده است نیز می‌تواند در وب‌گاه «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» قرار داده شود.

منابع

- ابویی اردکان، محمد، سیدآیت‌ا.. میرزایی. ۱۳۸۹. داوران و اخلاق داوری در مجله‌های علمی ایران. فصلنامه اخلاق در علم و فناوری. ۵ (۲۱): ۳۶-۴۷.
- پیرحقی، میترا، و علی اکبر صبوری. ۱۳۹۳. داوری تخصصی در نشریات علمی. مجله نشاء علم، ۴ (۲): ۱۰۶-۱۱۷.
- جمالی مهمویی، حمیدرضا. بی‌تا. «همترازخوانی» در دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. ویراستار: ابراهیم افشار. دسترسی در تاریخ ۳۰ دی‌ماه ۱۳۹۸. <https://bit.ly/2sn7o0J>
- علیدوستی، سیروس، محمد ابویی اردکان، سیدآیت‌ا... میرزایی، و فاطمه شیخ شعاعی. ۱۳۸۷. بررسی وضعیت فرایند داوری مقالات در مجلات معتبر علمی ایران. در متن با تاریخ دیگری آمده.
- فتاحی، رحمت‌الله. ۱۳۹۰. مجله‌های علمی پژوهشی و مسئله داوری مقاله‌ها (یادداشت سردبیر). علوم و فناوری اطلاعات ایران ۲۷ (۱): ۱-۳.
- منشور و موازین اخلاق پژوهش. ۱۳۹۰ اهواز: دانشگاه شهید چمران اهواز. دسترسی در تاریخ ۳۰ دی‌ماه ۱۳۹۸. <https://bit.ly/2tiNWTTe>
- نوروزی جوینانی، سعید. ۱۳۸۸. بحث گروهی متمرکز: مبانی، فرایند و تحلیل. تهران: دانژه.
- ولر، آناسی. ۱۳۸۵. فرایند داوری در مجلات علمی، نقاط قوت و ضعف. ترجمه علی حسین قاسمی و سیروس آزادی. تهران: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران
- یین، رابرت کی. ۱۳۹۳. موردپژوهی در تحقیقات اجتماعی. ترجمه هوشنگ نایی. تهران: نی.

- Adewoyin, Oluwabunmi and Julita Vassileva. 2014. Ethics of Scientific peer review: Are we judging or helping the review recipients? IEEE International Symposium on Ethics in Engineering, Science, and Technology, Ethics: 23-24 May, 2014: Chicago Marriott.
- Armstrong, J. Scott. 1997. Peer Review for Journals: Evidence on Quality Control, Fairness, and Innovation. *Science and Engineering Ethics* 3(1): 63-84. http://repository.upenn.edu/marketing_papers/104
- Benos, D. J. 2006. The ups and downs of peer review. *Advances in Physiological Education*. 31: 145-152. doi:10.1152/advan.00104.2006.
- Bohanon, John. 2013. Who's Afraid of Peer Review? *Science*. 342 (6154), 60-65. DOI: 10.1126/science.342.6154.60

- Bordage G, et al. 2001. Review criteria for research manuscripts. *Academic Medical*. 76, 897-978.
- Bosetti, Francesca and Christopher D. Toscano. 2008. Is it time to standardize ethics guiding the peer review process? *Lipids*. 43(2): 107-108.
- Broga, Mindaugas. Mijaljica, Goran. Waligora, Marcin. Keis, Aime and Marusic, Ana. 2014. Publication Ethics in Biomedical Journals from Countries in Central and Eastern Europe . *Science Engineering Ethics*. 20:99-109
- Callaham, Michael L.2003. Journal Policy on Ethics in Scientific Publication. *Annals of emergency medicine*. 41:1
- Cals, Jochen W. L., Christian D. Malen, Liam G. Glynn, Daniel Kotz. 2013. Should Authors Submit Previous Peer-Review Reports When Submitting Research Papers? Views of General Medical Journal Editors. *Annals of Family Medicine*. 11(2):179-181.
- Casadevall, A. & F .C. Fang. 2009. Is Peer Review Censorship. *Infection and Immunity*. 77(4), 1273-1274. doi:10.1128/IAI.00018-09
- Cawley, Valentine. 2011. An analysis of the ethics of peer review and other traditional academic publishing practices. *International Journal of Social Science and Humanity*. 1(3): 205-213.
- Chaguturu, Rathnam.2015. Peer Review Pitfalls. Editorial. *Combinatorial Chemistry & High Throughput Screening*. 18(1).
- Committee On Publication Ethics (COPE). 2017. Ethical guidelines for peer reviewers (English). <https://doi.org/10.24318/cope.2019.1.9>
- Crigger, Nancy J.1998. what we owe the author: rethinking editorial peer review. *Nursing Ethics*. 5 (5).
- D'Angello, John. 2012. *Ethics in science: Ethical misconduct in scientific research*. Boca Raton: Taylor & Francis.
- David Wendler, Franklin Miller. The ethics of peer review in bioethics. *Journal of Medical Ethics*. 2014 October. 40(10): 697-701.
- Fox, P. T., Bullmore, E., Bandettini, P. A. & Lancaster, J. L.2009. Protecting Peer-review: Correspondence Chronology and Ethical Analysis Regarding Logothetis vs. hmuell and Leopold. *Human Brain Mapp*.30 (2):347-54
- Gallo, Stephen A. Lemaster , Michael, Glisson, Scott R.2015. Frequency and Type of Conflicts of Interest in the Peer Review of Basic Biomedical Research Funding Applications: Self-Reporting Versus Manual Detection. *Science and Engineering Ethics*. 04 February 2015.
- Gasparyan, Armen Yuri; Lilit Ayyvazyan, Nurbek A.Akazhanov, George D. Kitas .Conflicts of interest in biomedical publications: considerations for authors, peer reviewers, and editors. *Croatian Medical Journal*. 54: 600-8
- Hope, A. A. &C. L. Munro. 2019. Criticism and judgment: A critical look at scientific peer review. *American Journal of Critical Care*. 28(4), 242-245. doi:<https://doi.org/10.4037/ajcc2019152>
- Mulligan, A. Is peer review in crisis? A. Mulligan. *Oral Oncology*. (2005) 41, 135-141
- Israel, M, & I. Hay. 2006. *Research ethics for social scientists: Between ethical conducts and regulatory compliance*. London: Sage.
- Jagsi, Reshma, Katherine Egan Bennett, Kent A. Griffith, Rochelle Decastro, Calley Grace, Emma Holliday, and Anthony L. Zietman. 2014. Attitudes towards Blinding of Peer Review and Perceptions of Efficacy within a Small Biomedical Specialty. *International Journal of Radiation Oncology Biography Physics*. 89(5):940-946.
- Lipworth Wendy, Ian Kerridge. 2011. Shifting power relations and the ethics of journal peer review. *Social Epistemology*. 25(1):97-121.

- Manchikanti, Laxmaiah, Kaye, Alan David, Boswel, Mark and Hirsch, Joshua A. 2015. Medical Journal Peer Review: Process and Bias. *Pain Physician*. 18:E1-E14
- Newton, Douglas P. 2010. Quality and Peer Review of Research: An Adjudicating Role for Editors. *Accountability in Research*. 17:130–145
- Patel, Jigisha. 2014. Why Training and Specialization is Needed for Peer Review: A Case Study of Peer Review for Randomized Controlled Trials. *BMC Medicine*. 12:128
- Provensale, James M. and Robert J. Stanley. 2005. A Systematic Guide to Reviewing a Manuscript. *Journal of nuclear medicine*, 34(2):92-9
- Relman, Arnold S. and Angell, Marcia. 1989. How good is peer review? *The new England Journal of Medicine*. 321 (12), 827- 829.
- Resnik, David B, Elmore, Susan A. 2016. Ensuring the Quality, Fairness, and Integrity of Journal Peer Review: A Possible Role of Editors. *Science & Engineering Ethics*. 22(1), 169-188.
- Resnik, David B. and Elmore, Susan A. 2018. Conflict of Interest in Journal Peer Review. *Toxicologic Pathology* .46 (2) 112-114
- Resnik, David B. Elmore, Susan A. 2015. Ensuring the Quality, Fairness, and Integrity of Journal Peer Review: A Possible Role of Editors. *Science and Engineering Ethics*. Published online 30 jan 2015.
- Resnik, David B., Gutierrez-Ford, Christina and Peddada, Shyamal. 2008. Perceptions of Ethical Problems with Scientific Journal Peer Review: An Exploratory Study. *Science and Engineering Ethics*.14:305–310.
- Resnik, David B. 2011. What is ethics in research and why is it important? *National Institute of Environmental Health Sciences*. Available at: <http://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis> (2019-15-04).
- Rockwell, Sara. 2006. Ethics of Peer Review: A Guide for Manuscript Reviewers. <http://66.129.110.148/sites/default/files/prethics.pdf> (2019-15-04)
- Rooyen, Susan van, Godlee, Fiona, Evans, Stephen, Smit, Ricard and Black, Nick. 1998. Effect of blinding and unmasking on the quality of peer review: a randomized trial. *Journal of General Internal Medicine*. 280 (30): 234-237.
- Smith, Richard. 2006. Peer review: a flawed process at the heart of science and journals. *Journal of the Royal Society of Medicine*. 99: 178-182. Doi: 10.1087/20110109
- Smith, Richard. 2006. Peer review: a flawed process at the heart of science and journals. *Journal of Royal Society of Medicine* 99: 178-182. Doi: 10.1087/20110109
- Souder, Lawrence. 2011. The ethics of scholarly peer review: a review of the literature. *Learned Publishing*. 24:55–74.
- Spier, Ray. 2002. The history of the peer-review process. *Trends in Biotechnology*. 20 (8):357-358.
- Strech , Daniel. 2008. Evidence-based ethics – What it should be and what it shouldn't. *BMC Medical Ethic*. 9 (16). Doi: 10.1186/1472-6939-9-16
- Thomas, S. P. 2018. Current Controversies Regarding Peer Review in Scholarly Journals. *Issues in Mental Health Nursing*, 39(2), 99-101. <https://doi.org/10.1080/01612840.2018.1431443>
- Triggle, Chris R, Triggle, David J. 2007. What is the future of peer review? Why is there fraud in science? Is plagiarism out of control? Why do scientists do bad things? Is it all a case of: “All that is necessary for the triumph of evil is that good men do nothing? *Vascular Health and Risk Management*. 3(1) 39–53
- VUËKOVIÆ-DEKIÆ, Ljiljana. 2002. Peer review system- professional ethics. *Archive of Oncology*. 10 (2): 95-7.

- Wagner AK, Boninger ML, Levy C, Chan L, Gater D, Kirby RL. 2003. Peer review: Issues in physical medicine and rehabilitation. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation*. 82:790 – 802
- Wagner AK, Boninger ML, Levy C, Chan L, Gater D, Kirby RL. 2003. Peer review: Issues in physical medicine and rehabilitation. *American Journal of Physical Medicine & Rehabilitatio*. 82:790–802.
- Ware. Mark. 2008. Peer review: benefits, perceptions and alternatives. *Publishing Research Consortium*. 4:4-20.
- Wendler, David and Miller, Franklin. 2014. The ethics of peer review in bioethics. *Journal of Medical Ethics*. 40(10): 697–701.

پیوست‌ها

پیوست ۱. رهنمودهای بین‌المللی درباره اخلاق داوری

پیوست ۱-۱. رهنمود اخلاقی «کوپ»^۱ برای همترازخوانان^۲

شورای «کوپ»

همترازخوانان در تضمین یکپارچگی پیشینه علمی نقش دارند. فرایند همترازخوانی تا اندازه زیادی به اعتماد و اراده مشارکت جامعه علمی بستگی دارد و نیازمند است همه افراد درگیر در آن، مسئولانه و اخلاقی رفتار کنند. همترازخوانان در فرایند همترازخوانی نقش حیاتی و اصلی ایفا می‌کنند، اما ممکن است در ایفای این نقش، راهنمایی نداشته باشند و از تعهدات اخلاقی داوری آگاه نشوند. مجله‌های علمی تعهد دارند خط‌مشی‌های شفاف برای همترازخوانی ارائه کنند و داوران تعهد دارند داوری‌ها را به شیوه‌ای اخلاقی و پاسخگو انجام بدهند. برای سهولت در ارائه داوری یک‌دست، عادلانه و به موقع، ضروری است ارتباط میان مجله‌ها و داوران شفاف باشد. «کوپ» نمونه‌هایی مرتبط با مسایل داوری را از اعضای خود دریافت و بر پایه آنها این راهنماها را ایجاد کرده است؛ بخشی از آن هم بر اساس تجربه و خرد جمعی شرکت کنندگان در «مجمع کوپ» گردآوری شده است. امید است این راهنماها، برای پژوهشگران راهنمایی‌های مفیدی را فراهم کنند، مرجعی برای سردبیران و ناشران برای راهنمایی داوران باشند و به‌عنوان منبعی آموزشی برای مؤسسه‌ها در آموزش دانشجویان و پژوهشگران عمل کنند.

همترازخوانی در این راهنما، به داوری‌های انجام شده مقاله‌های ار سالی به مجله‌ها اشاره دارد، اما می‌تواند برای داوری‌های پلتفرم‌های دیگری به جز مجله‌ها و برای یادداشت‌های عمومی^۳ پیش یا پس از انتشار نیز به کار آید. داورهای دیگر منابع از جمله پیش‌چاپ‌ها، کمک هزینه‌ها،

^۱ COPE (Committee On Publication)

^۲ <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/cope-ethical-guidelines-peer-reviewers>

^۳ Public commenting

کتاب‌ها، مجموعه مقاله‌های کنفرانس، گزارش‌های ثبت شده (پروتکل‌های از پیش ثبت شده) یا داده‌ها، چارچوب اخلاقی مشابهی دارند، اما فرایند آن، بسته به نوع منبع و نوع داوری درخواستی، متفاوت خواهد بود. مدل همترازخوانی بر عناصر فرایند داوری تأثیر می‌گذارد.

مدل‌های همترازخوانی

انواع و مدل‌های گوناگونی از همترازخوانی وجود دارد که همه آنها مزیت‌ها و معایب گوناگونی دارند. سند «کوپ» را درباره: چه کسی «مالک» همترازخوانی است؟^۱ (عنوان بخشی از مدل‌های همترازخوانی) برای توضیح مدل‌های مختلف همترازخوانی ببینید. ضروری است از مدل همترازخوانی که مجله یا پلت‌فرم استفاده می‌کند آگاه باشید، پیش از اینکه متعهد همترازخوانی شوید. جدول زیر که با اجازه QUT از استرالیا بازتولید شده است، عناصر کلیدی مدل‌های گوناگون مرتبط با فرایندهای همترازخوانی را معرفی می‌کند. داوران باید از مسئولیت‌های مربوط به محرمانه بودن فرایندها و مالکیت داوری اثر بر اساس مدل همترازخوانی به کار رفته، آگاه باشند.

مدل‌های همترازخوانی (ادامه)

مدل‌های گوناگونی از همترازخوانی وجود دارد. فرایند همترازخوانی ممکن است با ترکیبی از انتخاب یکی از گزینه‌های هر ردیف در جدول زیر به کار رود:

زمان‌بندی	پیش چاپ	پیش از انتشار	پس از انتشار
شناسایی پذیری	دوسو ناشناس	یک طرفه ناشناس	آشکار
میانجی‌گری	سردبیران همه تعامل‌های میان داوران و نویسندگان را میانجی‌گری می‌کنند	داوران با یکدیگر آشکارا تعامل دارند	داوران و نویسندگان با یکدیگر آشکارا همکاری می‌کنند
انتشار	همترازخوانی‌ها منتشر نمی‌شوند	همترازخوانی‌ها منتشر شده اما امضاء نمی‌شوند	همترازخوانی‌ها منتشر و امضاء می‌شوند
فراهم‌سازی	داوری توسط مجله فراهم می‌شود	داوری توسط شخص سوم فراهم می‌شود	داوری توسط نویسندگان فراهم می‌شود
مالکیت	داوری متعلق به یک مجله یا شخص سوم است	داوری متعلق به داوران است	مالکیت داوری مشترک یا ترکیبی است

بر پایه جدول بالا، فرایند همترازخوانی استاندارد و ناشناس برای مجله می‌تواند اینگونه باشد: پیش از انتشار؛ یک طرفه ناشناس؛ سردبیران میانجی همه تعامل‌های میان داوران و نویسندگان باشند؛ همترازخوانی منتشر نمی‌شود؛ داوری توسط نویسندگان و مجله فراهم می‌شود؛ مالکیت داوری‌ها به نویسندگان داوری بازمی‌گردد.

داور بودن

^۱ https://publicationethics.org/files/u7140/Who_Owns_Peer_Reviews_Discussion_Document_Web.pdf

مسئولیت حرفه‌ای: نویسندگانی که از فرایند همترازخوانی بهره‌مند شده‌اند باید همترازخوان شدن را به عنوان بخشی از مسئولیت‌های حرفه‌ای خود در نظر بگیرند. برخی از مجله‌ها به فرایندی رسمی برای انتصاب هیئت داوران و برخی از آنها به تخصص خاصی نیاز دارند؛ هر کسی که علاقه‌مند انجام داوری است، باید به دنبال راهنمای همترازخوانی مجله باشد و از همه الزام‌های منتشر شده پیروی کند. برای تعیین داوران مناسب، سردبیران باید داوران را به گونه‌ای انتخاب کنند که محتوای اثر، با حوزه موضوعی داوران مطابقت داشته باشد تا بهترین داوری ممکن به دست آید. داوران بالقوه باید اطلاعات شخصی و حرفه‌ای خود را که بازنمون دقیق و عادلانه تخصص و دربرگیرنده اطلاعات دقیق تماس آن‌هاست به مجله ارائه کنند. ضروری است تأکید شود معرفی شخص دیگری در فرایند همترازخوانی به عنوان سوءرفتار جدی تلقی می‌شود (برای نمونه، مورد «کوپ» ۱۲-۱۲: همترازخوانی توافقی در مقاله‌های منتشر شده). هنگامی که به داوری می‌پردازید، زمانی با داوری موافقت کنید که تخصص لازم را برای ارزیابی اثر دارید و در ارزیابی خود بدون سوگیری هستید. بهتر است وقتی برای داوری انتخاب شدید هر گونه خلأ در تخصص خود را به وضوح مشخص کنید.

داور بودن (ادامه)

ناسازگاری منافع: اطمینان حاصل کنید که وجود هرگونه رویارویی یا ناسازگاری منافع را اعلام کرده‌اید. اگر از رویارویی بالقوه منافعی که ممکن است از داوری شما جلوگیری کند، مطمئن نیستید، آن را اعلام کنید. ناسازگاری منافع ممکن است در اصل امری شخصی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی و یا مذهبی باشد. اگر در زمان داوری، در همان مؤسسه مشغول به کار هستید یا یکی از نویسندگان به شمار می‌روید یا به تازگی (به عنوان مثال، در طی ۳ سال گذشته) مشاور، تحت مشاوره، همکاران نزدیک یا از بهره‌گیران مشترک پژوهانه هستید، نباید با انجام داوری موافقت کنید. افزون بر این، نباید اثری را بدون اینکه قصد داوری آن را دارید و فقط برای به دست آوردن چشم‌اندازی از آن موضوع برای داوری بپذیرید و یا وقتی که اثر بسیار شبیه به اثری باشد که در حال آماده‌سازی دارید یا توسط مجله‌ای دیگری در حال بررسی است.

پایبندی به زمان: حتی اگر نمی‌توانید داوری را انجام بدهید، مجاز هستید دعوت داوری را در یک دوره زمانی معقول پاسخ بدهید. اگر احساس می‌کنید واجد شرایط برای داوری یک اثر هستید، شما باید موافقت برای داوری را تنها زمانی اعلام کنید که می‌توانید داوری را در یک چارچوب زمانی پیشنهادی یا از پیش پذیرفته شده انجام بدهید. اگر شرایطتان تغییر کرد و نتوانستید موافقت اولیه خود را برای داوری اعلام کنید، یا اینکه به افزایش زمان داوری نیازمندید، این قضیه را خیلی زود به مجله اطلاع بدهید. اگر نمی‌توانید داوری کنید، سودمند است داوران جایگزین پیشنهاد دهید و این پیشنهاد باید بر پایه تخصص آنها و بدون دخالت دادن ملاحظه‌های شخصی یا هر نیت دیگری باشد که ممکن است اثر مثبت یا منفی در نتیجه کار داشته باشد.

انجام داوری

مراحل اولیه: نسخه‌ای از اثر، داده‌های تکمیلی و منابع کمکی (برای نمونه: راهنماهای داوری، اصول اخلاقی و بیانی‌های خط‌مشی) را به طور کامل بخوانید، اگر مواردی واضح نیست به مجله اعلام کنید و هرگونه کاستی یا نقص مورد نیاز را از مجله بخواهید. با نویسندگان به طور مستقیم و بدون اجازه مجله تماس نداشته باشید. اهمیت دارد که پیش از آغاز داوری، از دامنه داوری آگاه شوید (به عنوان نمونه، داوری داده‌های خام مورد انتظار است؟).

محرم‌انگی: به محرم‌انگی فرایند همترازخوانی و خودداری از استفاده از اطلاعات به دست آمده در طی فرایند داوری برای منفعت شخصی یا منفعت، ضرر و یا بی اعتبار شدن دیگران، احترام بگذارید (برای نمونه: مورد ۰۶-۱۴ «کوپ» را ببینید: امکان نقض محرم‌انگی داور). بدون اینکه ابتدا مجوز مجله را دریافت کنید فرد دیگری را (دربرگیرنده پژوهشگران تازه کاری که آن‌ها را راهنمایی می کنید) در داوری یک اثر درگیر نکنید (برای نمونه: مورد ۲۹-۱۱ «کوپ» را ببینید: داور از کارآموز می خواهد اثری را داوری کند). نام همه افرادی را که در داوری یاری‌تان کرده‌اند باید آورده شوند به گونه‌ای که داوری آنها در پیشینه داوری مجله ثبت شود و تلاش‌های آن‌ها به رسمیت شناخته شوند.

سوگیری و ناسازگاری منافع: ضروری است در ملاحظه‌های مرتبط به ملیت، اعتقادات مذهبی یا سیاسی، جنسیت یا دیگر ویژگی‌های شخصیتی نویسنده که از یک اثر یا ملاحظه‌های تجاری آن نشأت می‌گیرد، بی طرف باقی بمانید. اگر ناسازگاری منافی را کشف کردید که ممکن است باعث شود از داوری عادلانه و بدون سوگیری جلوگیری کند، به مجله اطلاع بدهید و مشاوره بگیرید (برای نمونه، مورد ۰۵-۱۵ «کوپ» را ببینید: درخواست‌های داور برای اضافه شدن به عنوان نویسنده پس از انتشار اثر). در مواردی که درخواست برای داوری لغو شود، هنگامی که منتظر پاسخ هستید، از بررسی اثر و منابع همراه با آن خودداری کنید. در موارد مشابه، اگر متوجه شدید که تخصص لازم برای ارزیابی جنبه‌های مرتبط با یک اثر را ندارید به گونه‌ای که باعث تأخیر در داوری نشود، به مجله اطلاع بدهید. در داوری‌های دو سو نا شناس، اگر به هویت نویسنده (ها) مشکوک شدید، اگر این شناخت به صورت بالقوه ممکن است باعث ناسازگاری منافع شود، به مجله اطلاع دهید.

انجام داوری (ادامه)

تودید در نقض اخلاق: اگر با هر نوع بی نظمی در ارتباط با احترام به اخلاق پژوهش یا نشر روبرو شدید، مجله را این قضیه آگاه کنید (برای نمونه، مورد ۱۱-۰۲ «کوپ»: تماس با کمیته‌های اخلاق پژوهش در رابطه با نگرانی پژوهش‌ها). برای نمونه، ممکن است درباره سوءرفتاری که هنگام پژوهش یا نگارش و ارسال اثر رخ داده است، نگران باشید؛ یا اینکه ممکن است متوجه وجود شباهت زیادی میان اثر ارسالی به مجله‌ای دیگر یا مقاله منتشر شده دیگر شده باشید. در این مورد یا هر نگرانی اخلاقی دیگر، به طور مستقیم با سردبیر تماس بگیرید و سعی نکنید بدون اطلاع، خودتان این قضیه را بررسی کنید. مقتضی است به صورت محرمانه با مجله همکاری کنید اما شخصاً بررسی بیشتری انجام ندهید مگر اینکه مجله درخواست اطلاعات و مشاوره اضافی از شما داشته باشد.

انتقال پذیری همترازخوانی: ناشران ممکن است خط‌مشی‌هایی در ارتباط با انتقال همترازخوانی به دیگر مجله‌ها به عنوان نمونه کاری ناشران داشته باشند (گاهی اوقات به عنوان همترازخوانی انتقال‌پذیر یا آبشاری). در صورتی که خط‌مشی مجله ایجاب می‌کند، ممکن است از داوران خواسته شود که اجازه انتقال داوری آنها را بدهند. اگر یک اثر در یک مجله رد شده باشد و برای مجله دیگری ارسال شده باشد، و از شما درخواست شود که همان مقاله را داوری کنید، باید برای داوری دوباره آن آماده باشید به گونه‌ای که اثر ممکن است بین ارسال به دو مجله تغییر کرده باشد و ممکن است معیارهای ارزیابی و پذیرش این دو مجله نسبت به هم متفاوت باشند. برای اینکه شفافیت و کارآمدی حاصل شود ممکن است لازم شود داوری نهایی نیز برای مجله جدید (با اجازه مجله پیشین) فراهم شود، با توضیح اینکه شما پیشتر اثر را داوری کرده‌اید و تغییری در این اثر بوجود نیامده است (بحث)

شماره ۲ را با پیت بینفیلد و الیزابت مویلان^۱ ببینید که بر بعضی از موارد حاشیه‌ای در ارتباط با همترازخوانی انتقال‌پذیر تأکید دارد^۲.

آماده‌سازی گزارش

قالب: راهنماهای مجله‌ها را برای نگارش و ارسال داوری اجرا کنید. اگر قالبی خاص یا ارقام نمره‌دهی مورد نیاز است، از ابزارهای ارائه شده از سوی مجله استفاده کنید. در داوری خود عینی (بی‌طرف) و سازنده باشید و بازخوردی به نویسندگان ارائه کنید که به آن‌ها کمک می‌کند اثر را بهبود بخشند. برای نمونه، در نقد خود مشخص عمل کنید و شواهد پشتیبان همراه با ارجاع‌های مقتضی برای اثبات بیانه‌های کلی خود ارائه کنید تا به سردبیران در ارزیابی اثر یاری برساند. حرفه‌ای باشید و از بیان داوری خصومت‌آمیز یا التهاب‌افزا خودداری کنید از یادداشت‌ها و اظهارنظرهای شخصی، مخرب و منحرف و یا بیان اتهامات بی‌اساس اجتناب کنید (برای نمونه: مورد ۱۳-۸ «کوپ»: سخنان شخصی در میان یک مجمع ادبیات پس از انتشار).

بازخورد مناسب: در نظر داشته باشید که سردبیر به ارزیابی عادلانه، صادقانه و بی‌طرف نسبت به نقاط قوت و ضعف اثر نیازمند است. اکثر مجله‌ها به داوران اجازه می‌دهند یادداشت‌ها و نظرهای محرمانه خود را به سردبیر بدهند، همچنان که این نظرها توسط نویسندگان نیز قابل خواندن است. مجله همچنین ممکن است پیشنهادهایی برای پذیرش/اصلاح/رد از داوران درخواست کند؛ هرگونه پیشنهادی باید با نظرهای ارائه شده در داوری هماهنگ باشد. اگر کل اثر را داوری نکردید، نشان بدهید کدام جنبه‌های اثر را ارزیابی کرده‌اید. اطمینان حاصل کنید که نظرها و پیشنهادات شما برای سردبیر با گزارش شما برای نویسندگان مطابقت داشته باشد؛ بیشتر بازخوردها باید در گزارش ارائه شود که نویسندگان آن‌ها را ببینند. یادداشت‌های محرمانه به سردبیر نباید باعث بدنامی یا اتهام نادرست به نویسندگان شود و اطمینان پیدا کنید که نویسندگان یادداشت‌ها و نظرهای شما را نمی‌بینند.

آماده‌سازی گزارش (ادامه)

زبان و سبک: به یاد داشته باشید که اثر، مقاله نویسندگان است، بنابراین اگر در اصل درست و روشن باشد سعی نکنید آن را به سبکی که خودتان ترجیح می‌دهید بازنویسی کنید؛ هرچند، پیشنهادهایی که برای انجام تغییر برای بهبود وضوح ارائه می‌شود بسیار مهم هستند. افزون بر این، از حساسیت‌های مربوط به مسائل زبانی آگاه باشید؛ مسایل زبانی نویسندگانی که زبان مقاله، زبان اصلی آن‌ها نیست و جمله‌های بازخورد را مناسب با احترام بیان کنید.

پیشنهادهایی برای تلاش بیشتر: وظیفه همترازخوانان است که درباره کیفیت و دقت اثری که دریافت می‌کنند نظر بدهند. اگر اثر به‌خاطر نبود تحلیل روشن و واضح نیست، داور باید توضیح دهد که اثر ارسالی با چه تحلیل بیشتری، واضح‌تر می‌شود. وظیفه داور این نیست که کار را فراتر از دامنه فعلی خود گسترش دهد. به صراحت اعلام کنید که (در صورت لزوم) پژوهش‌های بیشتری برای پشتیبانی از ادعاهای مطرح شده در اثر باید مورد توجه قرار گیرد و باعث تقویت یا گسترش اثر می‌شود.

پاسخگویی: گزارش را خودتان آماده کنید، مگر اینکه از مجله اجازه داشته باشید فرد دیگری را درگیر داوری کنید. از بیان دیدگاه‌های منفی ناعادلانه یا انتقادهای غیر قابل اثبات درباره کارهای هر یک از رقبای که در اثر ذکر شده است، خودداری کنید. از ارائه پیشنهادهایی که از نویسندگان می‌خواهد به اثر شما (یا یک همکار) استناد بدهد صرفاً به دلیل افزایش تعداد ارجاع‌ها یا ارتقاء

^۱ Pete Binfield & Elizabeth Moylan

^۲ <https://www.youtube.com/watch?v=SIOYO4Kau8I>

رویت‌پذیری شما یا همکاران اجتناب کنید؛ پیشنهادها باید بر اساس دلایل علمی یا فنی معتبر باشد. عمداً فرایند بازنگری را طولانی نکنید، یا در ارسال داوری خود تأخیر ایجاد نکنید یا درخواست غیرضروری برای اطلاعات اضافی از مجله یا نویسنده نداشته باشید.

اگر سردبیر هستید و می‌خواهید داوری یک اثر را انجام بدهید (شاید اگر دیگر داوران نتوانند گزارشی ارسال کنند) این کار را در پوشش یک داور ناشناس دیگر و به صورت شفاف انجام بدهید.

آنچه پس از همترازی باید در نظر گرفت

در صورت امکان، سعی کنید درخواست‌های مجله‌ها را برای تجدیدنظر یا ارسال دوباره به شکلی جدی بررسی کنید. اگر از سوی یک مجله در مورد موضوع‌های مربوط به داوری شما و ارائه اطلاعات مورد نیاز تماس گرفته شد، با سرعت پاسخ دهید. به همین ترتیب، اگر بعد از اینکه داوری خود را ارائه کردید، موضوعی روشن شد که ممکن است بر بازخورد و پیشنهادهای اولیه تان تأثیر بگذارد، به مجله اطلاع بدهید. همچنان به محرمانگی فرایند داوری احترام بگذارید و جزئیات داوری درباره یک اثر را آشکار نکنید مگر اینکه از نویسنده و مجله مجوز داشته باشید (برای نمونه، مورد ۱۳-۰۵ «کوپ» را ببینید: انتشار آنلاین پیش‌نویس محرمانه توسط همترازخوان). سند بحث «کوپ» را درباره چه کسی «مالک» داوری است؟ برای بحث کامل در مورد مسایل ببینید.

آموزش همترازخوانی و راهنمایی

از فرصت‌هایی که برای برنامه‌های راهنمایی یا آموزش برای بهبود مهارت‌های داوری ایجاد شده استفاده کنید. پیشنهاد می‌شود مشاوران به پژوهشگران تازه‌کار فرایند همترازخوانی را یاد بدهند. استاد راهنماهایی که می‌خواهند دانشجویان و پژوهشگران تازه‌کار خود را در همترازخوانی درگیر کنند، برای ارسال داوری به این دست افراد، درخواست خود را باید به سردبیر بدهند و منتظر نظر او باشند. در مواردی که دانشجو، داوری را زیر نظر یک استاد راهنما انجام می‌دهد، باید به این موضوع اشاره و دانشجو به عنوان داور معرفی شود. ممکن است خواندن داوری‌های سایر داوران مفید باشد، البته اگر این امکان از سوی مجله فراهم شده باشد تا فرد، موضوع و دلیل تصمیم سردبیر را بیشتر درک کند. نهاد «سنس ابوت ساینس»^۱ می‌تواند راهنمای مفیدی برای همترازخوانی پژوهشگران تازه‌کار در بر داشته باشد^۲. همچنین، دوره‌های آموزشی برای افرادی که داوری را تازه آغاز کرده‌اند وجود دارد؛ برای نمونه، پابلون^۳ یک دوره آموزشی آنلاین رایگان فراهم کرده است^۴.

مشارکت نویسندگان

^۱ Sense About Science

^۲ <http://senseaboutscience.org/activities/peer-review-the-nuts-and-bolts/>

^۳ Publons

^۴ <https://publons.com/community/academy/>

تارا هُک^۱، ترورِ لِن^۲، چارون پیرسون^۳ و الیزابت مویلان^۴، راهنمای ۲۰۱۳ را که در اصل توسط آیرِن هیمز^۵ و از طرف شورای «کوپ» مفهوم‌سازی و نوشته شده بود، بازنگری کردند. همه نویسندگان به ترتیب الفبایی فهرست شده‌اند. مشارکت‌ها در این پروژه به شرح زیر آمده است:

نسخه ۲۰۱۳: مفهوم‌سازی و نگارش - آیرِن هیمز.

نسخه ۲۰۱۷: مفهوم‌سازی: الیزابت مویلان و چارون پیرسون - آماده‌سازی پیش‌نویس اصلی: الیزابت مویلان و چارون پیرسون. نگارش - بازنگری و ویرایش: «تارا هُک، ترورِ لِن، الیزابت مویلان و چارون پیرسون. نظارت: چارون پیرسون. بصری‌سازی: الیزابت مویلان و چارون پیرسون.

سپاسگزاری

منابع «کوپ» با مجوز مشارکت - غیرتجاری - بدون برگرفته‌ها کرییتیو کامنز^۶ در دسترس است.

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

نسبت‌دادن - باید اثر را به شیوه‌ای که توسط نویسنده یا مجوزدهنده مشخص شده است نسبت بدهید (و نه به هر شیوه‌ای که پیشنهاد می‌کند آنها، شما یا استفاده شما از اثر را تأیید می‌کنند).

غیرتجاری - نباید از این اثر برای هدف‌های تجاری استفاده کنید.

آثار برگرفته - نباید این اثر را جایگزین کرده، انتقال داده یا اثری را بر اساس این اثر ایجاد کنید. درخواست می‌کنیم با یک پیوند به وب‌گاه ما به نشانی زیر، از «کوپ» اعتبار کامل دریافت کنید: <http://publicationethics.org/>

^۱ ترجمه «رهنمود اخلاقی «کوپ» برای هم‌ترازخوانان» با همکاری و مشارکت اعضای کانون درستی و اخلاق پژوهش (کیان) انجام شده و با مجوز مشارکت - غیرتجاری - بدون برگرفته‌ها کرییتیو کامنز به نشانی زیر در دسترس است:

<http://kian.irandoc.ac.ir/>

^۱ Tara Hoke

^۲ Trevor Lane

^۳ Charon Pierson

^۴ Elizabeth Moylan

^۵ Irene Hames

^۶ Creative Commons AttributionNonCommercial- NoDerivs license

پیوست ۱-۲. توصیه‌هایی برای انجام، گزارش نویسی، ویرایش و انتشار آثار علمی در مجله‌های پزشکی^۱

شرکت کنندگان (در همترازخوانی)

همه شرکت کنندگان در فرایند همترازخوانی و انتشار- نه فقط نویسندگان، بلکه همترازخوانان، ویراستاران و اعضای هیئت تحریریه مجله‌ها هنگام اجرای نقش خود در روند داوری و انتشار مقاله باید همه روابطی که به عنوان تضاد بالقوه منافع می‌توان در نظر گرفت را افشا نمایند.

همترازخوانان

باید از داوران خواست زمانی که از آن‌ها نقد یک نوشته را می‌خواهند اگر برخورد منافع دارند که می‌تواند داوری آن‌ها را پیچیده کند، اعلام کنند. داوران باید هر گونه برخورد منفعی که می‌تواند نظر آن‌ها را در یک نوشته تحت تاثیر سوگیری قرار دهد، افشا کنند و باید از داوری کردن آثار ویژه‌ای که بالقوه سوگیری بر روی آن‌ها وجود دارد، اجتناب کنند. داوران برای افزایش منافع خود از دانش اثری که در حال داوری آن هستند نباید پیش از انتشار آن اثر استفاده کنند.

از داوران انتظار می‌رود بی‌درنگ به درخواست‌های داوری پاسخ دهند و در زمان توافق شده داوری را ارسال نمایند. نظرهای داوران باید سازنده، صادقانه و مودبانه باشند. داوران باید برخورد منافع خودشان را اعلام کنند و در صورت وجود تضاد، خود را از فرایند همترازخوانی خارج نمایند.

آثاری که به مجله‌ها ارسال شده‌اند مکاتبات مهمی هستند که مالکیت خصوصی و محرمانه نویسندگان هستند و افشای زودرس هر یک از جزئیات اثر، ممکن است به نویسندگان آسیب بزند. بنابراین، داوران باید محرمانگی آثار و اطلاعات آن‌ها را بدرستی حفظ کنند. داوران نباید درباره آثار نویسندگان به طور عمومی بحث کنند و ایده‌های نویسندگان را قبل از انتشار مال خود کنند. داوران نباید اثر را برای استفاده شخصی خود نگهداری کنند و پس از ارسال داوری‌های خود، باید رونوشت‌های آثار را از بین ببرند.

^۱ <http://www.medicc.org/mediccreview/documents/ICMJE.PDF>

پیوست ۱-۳. رهنمودهای آثار ارسالی به مجله‌ها: رهنمودهایی برای داوران^۱

اصول کلی

- داوری‌ها باید منصفانه و عینی انجام شود. انتقاد شخصی از نویسنده ناشایست است. اگر پژوهش گزارش شده در یک اثر ناقص باشد، از علم و نه دانشمند انتقاد کنید. انتقاد شخصی احتمالاً باعث می‌شوند نویسنده نظرهای مفید را نادیده گرفته و داوری شما در این حوزه کمتر مفید بداند. انتقادات باید عینی باشد و صرفاً بر پایه اختلاف نظر نباشد، و به نویسنده برای بهبود مقاله خود کمک نماید.
- باید داوری آثاری که در آن، روابط رقابتی، مشارکتی یا سایر روابط موجود با هر یک از نویسندگان، شرکت‌ها یا مؤسسه‌ها مرتبط با مقاله‌ها را کاهش دهید.
- اگر ارتباط قبلی یا فعلی شما با نویسنده(ها) یا یک مؤسسه نویسنده ممکن است به عنوان برخورد منافع تفسیر شود، اما هیچ تضاد واقعی وجود نداشته باشد، لطفاً این قضیه را در نظرهای محرمانه خود به ویراستار بیان کنید. اگر شک دارید، قبل از پذیرش درخواست داوری، لطفاً با ویراستار تماس بگیرید.
- به محرمانه بودن اثری که برایتان ارسال شده احترام بگذارید. نباید آثار منتشر نشده را با همکاران خود مطرح کنید یا از اطلاعات آن در کار خود استفاده کنید. اگر احساس می‌کنید یک همکار نسبت به شما برای داوری مقاله شایسته‌تر است، پیش از اینکه از ویراستار اجازه انجام چنین کاری را بگیرید، اثر را به آن فرد ارسال نکنید. داوری و پیشنهادها شما نیز باید محرمانه باشد.
- اگر می‌خواهید ناشناس باشید، از دادن نظرهای خود به نویسندگان اجتناب کنید که ممکن است سرنخی برای آشکار شدن هویت شما باشد.

ارسال دیدگاه‌ها به ویراستار

دیدگاه ارسالی شما به ویراستار، فقط به کمک ویراستار و سردبیر ارسال می‌شود. این نظرها دربرگیرنده برخورد منافع نیز می‌شود. نظرها و انتقادات سازنده درباره اثر باید در نظرهای ارسالی به نویسنده بیاید.

ارسال دیدگاه‌ها به نویسنده

دیدگاه ارسالی شما به نویسنده، فقط به کمک ویراستار و سردبیر ارسال می‌شود. آنها همچنین با نویسندگان و در صورت نیاز، دیگر داوران ناشناس اثر در ارتباط هستند. دیدگاه‌ها باید سازنده بوده و برای بهبود اثر تنظیم شده باشد. خودتان را به عنوان مشاور نویسندگان را در نظر بگیرید. تا جایی که شدنی است دیدگاه خود را کامل و دقیق بیان کنید. نظرهای خود را واضح و با استدلال‌های پشتیبان و در صورت نیاز،

^۱ <https://www.springer.com/authors/manuscript+guidelines?SGWID=0-40162-6-1261021-0>

با ارجاعات بیان کنید. دیدگاه‌های روشن دربرگیرنده نقاط قوت، نقاط ضعف و ارتباط موضوعی اثر با مجله، اصالت و اهمیت آن در حوزه موضوعی است. بهتر است در نظرهای ویژه، به شماره [صفحه و] خط^۱ در اثر نیز اشاره شود. اگر احساس می‌کنید در برخی از جنبه‌های اثر شایستگی داوری ندارید، این بخش‌ها (جنبه‌ها) را اعلام کنید.

با شناسایی سهم عمده مقاله در دانش، شروع کنید. نقاط قوت و ضعف اصلی آن و مناسب بودن آن برای انتشار چیست؟ لطفاً هر دو نظر کلی و ویژه خود را در رابطه با این سؤالات ذکر و بر نقاط مهم خود تأکید کنید. نظرهای کلی خود را، مثبت یا منفی، با شواهد خاص تأیید کنید. اگر بخواهید می‌توانید به طور مستقیم روی پی‌دی‌اف اثر با استفاده از ابزار یادداشت‌دهی^۲ نظردهی کنید. با این حال، انتظار نداریم اثر را ویرایش علمی کنید. اگر پی‌دی‌اف را حاشیه‌نویسی^۳ کنید، لطفاً خلاصه‌ای از دیدگاه‌های کلی خود را نیز در آن قرار دهید. همچنین ممکن است مدارک دیگر (برای نمونه داوری‌تان را به عنوان یک مدرک، ارجاع‌های سودمند) بارگذاری^۴ کنید. دستیار هیئت تحریریه هویت شما را از جزئیات این مدارک حذف خواهد کرد تا ناشناس بودن‌تان حفظ شود.

نکات مورد نظر در داوری دربرگیرنده موارد زیر است:

- آیا موضوع اثر برای مجله مناسب است؟ آیا اطلاعاتی در مورد خوانندگان گسترده مجله وجود دارد؟
- آیا عنوان، چکیده، کلمات کلیدی، مقدمه و نتیجه‌گیری به‌طور دقیق و پیوسته منعکس کننده نکات مهم مقاله هست؟
- آیا اثر، مختصر، آسان‌خوان، و جالب، بدون تکرار است؟
- آیا هدف به روشنی بیان شده است؟
- آیا این روش‌ها مناسب، علمی، رایج و به وضوح کافی شرح داده شده که اثر بتواند توسط شخص دیگری تکرار شود؟
- آیا اخلاق پژوهش و تأییدات/رضایت بدرستی رعایت شده است؟
- آیا تجزیه و تحلیل آماری مورد استفاده مناسب هستند؟ آیا آنها به اندازه کافی توجیه و توضیح داده شده‌اند؟ آیا مفاد بیانیه‌های معناداری توجیه شده‌اند؟
- هنگامی که نتایج در متن مقاله بیان می‌شود، آیا بوسیله داده‌ها پشتیبانی می‌شوند؟ آیا می‌توانید با بررسی جداول و ارقام، آنها را به راحتی بررسی کنید؟ آیا هیچ کدام از نتایج قابل قبول^۵ هستند؟
- آیا تمام جداول و ارقام لازم هستند، به وضوح عنوان‌گذاری، به درستی طراحی و به راحتی قابل تفسیر هستند؟ آیا اطلاعات در جداول و ارقام اضافی‌اند؟ آیا در متن تکرار می‌شود؟
- آیا نتایج بوسیله داده‌های ارائه شده پشتیبانی می‌شود؟
- آیا استنادهای ارائه شده برای پشتیبانی از اثر، مناسب‌ترین استنادها هستند؟ آیا استنادهایی که برای همه ادعاها ارائه شده است بوسیله این داده‌ها در این مقاله پشتیبانی نمی‌شود؟ آیا استنادهای کلیدی وجود دارد که به آنها ارجاع داده نشده است؟

^۱ line numbers

^۲ Note tool

^۳ Annotate

^۴ Upload

^۵ Counterintuitive

- طول اثر را نسبت به محتوا در نظر بگیرید. آیا هر بخش از مقاله باید گسترش یافته، فشرده، ترکیب یا حذف شود؟ (لطفاً توصیه‌های خود را خاص بگویید، و نظرهای تان را خلاصه و کوتاه با درصد بگویید).
- آیا اثر مطابق با دستورالعمل نویسندگان است؟
- لطفاً نظراتان را درباره هر نوع سوءرفتار ممکن در پژوهش یا نشر بگویید، از جمله:
- آیا اثر، داده‌ها یا نتایج منتشر شده یا در حال چاپ را گزارش می‌کند؟ اگر چنین است، لطفاً جزئیات را ارائه دهید.
- آیا نویسنده از انتشارات دیگری دست‌برد علمی کرده است؟
- آیا نشانه‌ای وجود دارد که در داده‌ها تقلب یا دست‌کاری شده است؟
- آیا نویسندگان تمام منافع متضاد مرتبط را اعلام کرده‌اند؟

پیوست ۱-۴. اصول اخلاقی بین‌المللی برای انتشار علمی^۱

داوران

مشارکت در تصمیم‌های سردبیر

همتراخوانی به هیئت تحریریه کمک می‌کند تا سردبیر تصمیم بگیرد و همچنین ممکن است به نویسندگان در بهبود مقالات خود کمک کنند. همتراخوانی یک جزء ضروری از ارتباط رسمی علمی است و در بطن روش علمی قرار دارد. معمولاً پژوهشگران که مایل به انتشار اثر خود در مجله‌ها هستند، وظیفه دارند داوری منصفانه‌ای در این مجله‌ها داشته باشند.

پایبندی به زمان^۲

هر داور منتخب که احساس می‌کند شایسته داوری پژوهش گزارش شده در یک اثر نیست یا می‌داند نمی‌تواند فوری اثر را داوری کند، باید ویراستار را آگاه ساخته و از فرایند داوری کناره‌گیری کند.

استانداردهای عینی (بی‌طرفانه)

داوری‌ها باید صادقانه، عینی (بی‌طرف) و بدون تعصب شخصی باشد. انتقاد شخصی از نویسنده درست نیست. داوران باید نظرهای شان را به صورت شفاف با استدلال‌های معین بیان کنند.

تأیید منابع

داوران باید به کارهای منتشر شده‌ای که توسط نویسندگان استناد داده نشده شناسایی کنند. هرگونه بیانی‌ای که یک مشاهده، برگرفته^۳ یا استدلال که پیشتر گزارش شده است باید با استناد همراه باشد. داور همچنین باید هرگونه شباهت قابل توجه یا همپوشانی بین اثر در حال داوری و هر مقاله منتشر شده دیگر که از آنها دانش شخصی دارد را به سردبیر اطلاع دهد.

^۱ http://www.stm-assoc.org/2013_05_21_STM_Ethical_Principles_for_Scholarly_Publication.pdf

^۲ Promptness

^۳ Derivations

پیوست ۱-۵. توصیه‌هایی در مورد خط‌مشی‌های اخلاقی انتشارات برای مجله‌های پزشکی^۱

همترازخوانی

همترازخوانی تشکیل دهنده فرایند انتشار علمی و انتشار علم ناب است. همترازخوانان متخصص برای ارزیابی نوشتاری نقاط قوت و ضعف پژوهش و با هدف بهبود گزارش پژوهش و شناسایی مناسب‌ترین و با کیفیت‌ترین مقاله‌ها برای مجله و توسط ویراستاران انتخاب می‌شوند. داوران عادی که برای مجله انتخاب شده‌اند باید حداقل استانداردها (تعیین و اعلام شده توسط هر مجله) را در رابطه با پیشینه پژوهش اصیل، انتشار مقالات، آموزش رسمی و ارزیابی انتقادی پیشین از آثار داشته باشند.

همترازخوانان باید در حوزه موضوعی مقالاتی که داوری می‌کنند خبره باشند و باید بخاطر عینیت^۲ و دانش علمی‌شان انتخاب شود. افرادی که چنین خبرگی‌ای ندارند نباید داور شوند و افرادی که داوری مقالات را انجام می‌دهند نباید برخورد منافع^۳ عمده در موضوع مقاله داشته باشند (برای نمونه، داورانی که برای شرکتی که محصولشان مورد آزمایش قرار گرفته کار می‌کنند، رقبای آنها، افرادی که برنامه‌های سیاسی و ایدئولوژیک دارند، و غیره).

انتظار می‌رود داوری‌ها حرفه‌ای، صادقانه، مودبانه، سریع و سازنده باشد. مؤلفه‌های عمده یک داوری با کیفیت به شرح زیر است:

- داوران باید در مورد نقاط قوت و ضعف اصلی طرح و روش‌شناسی پژوهش اظهار نظر کنند؛
- داور باید اظهار نظر دقیق و سازنده‌ای درباره کیفیت تفسیر نویسنده از داده‌ها و تأیید محدودیت‌های پژوهش داشته باشد؛
- داور باید درباره نقاط قوت و ضعف عمده اثر به عنوان ارتباط نوشتاری، مستقل از طرح، روش‌شناسی، نتایج و تفسیر پژوهش اظهار نظر کند؛
- داور باید هرگونه نگرانی اخلاقی برآمده از پژوهش، یا هرگونه شواهد احتمالی از استانداردهای پائین اجرای علمی را بیان کند؛
- داور باید نویسنده را با پیشنهادات مفید برای بهبود اثر یاری کند؛
- یادداشت‌های داور به نویسنده باید سازنده و حرفه‌ای باشد؛

^۱ <http://wame.org/recommendations-on-publication-ethics-policies-for-medical-journals#Peer%20Review>

^۲ Objectivity

^۳ Competing interest

- داوری باید محتوا و چشم‌انداز مناسبی برای تصمیم‌پذیرش (و/ یا تجدید نظر) اثر برای سردبیر فراهم کند (بعضی از مجله‌ها ممکن است از داور بخواهند توصیه‌ای راجع به اینکه آیا مقاله منتشر شود یا خیر؛ برخی دیگر نمی‌خواهند زیرا این گونه از تصمیم‌ها معمولاً بر اساس اولویت‌های گوناگون متفاوت است)؛
- همه داوران باید از انتظارات مجله آگاه باشند و سردبیران باید تلاش کنند داوران را آموزش داده و مواد آموزشی (از جمله مقاله‌هایی برای هم‌ترازخوانی) به آنها پیشنهاد کنند.

پیوست ۱-۶. رهنمودهای به‌روشی^۱ برای اخلاق نشر، استانداردهای ویراستاری و فرایندها^۲

همترازخوانان در شناسایی سوءرفتار پژوهشی از جمله احتمال داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری تصویر، پژوهش غیراخلاقی و گزارش‌دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و تضاد پنهان منافع نقش مهمی دارند. سردبیران باید به همترازخوانان نقش‌های و نیازمندی‌های داوری زیر را یادآوری کنند:

- محرمانگی همترازخوانی را رعایت کنید و درباره اثر با پدیدآوران و دیگر افراد بحث نکرده یا با آن‌ها تماس برقرار نکنید؛
- برخورد منافع را آشکار کنید؛
- برای توصیه‌های خود، دلایلی عینی و سازنده ارائه کنید؛
- اجازه ندهید که تصمیم‌تان درباره اثر، تحت تأثیر خاستگاه یا پدیدآوری آن قرار بگیرد؛
- از پدیدآور نخواهید به مقاله‌های خودتان استناد بدهد، مگر اینکه دلیل علمی قوی‌ای برای این کار وجود داشته باشد؛
- پیش از انتشار اثر توسط پدیدآوران، از بازتولید اطلاعات و یا هر بخش از مقاله در دست داوری در آثار خود پرهیز کنید؛
- تنها هنگامی با همترازخوانی آثار موافقت کنید که در آن حوزه موضوعی تخصص دارید و در بازه زمانی معقول می‌توانید آن را انجام بدهید؛
- باعث دیرکرد در انتشار اثر نشوید؛
- از بیان توهین‌آمیز، خصومت‌آمیز و یا افتراگونه دوری کنید؛
- آثار ارسالی و همه منابع مرتبط را پس از انجام داوری حذف کنید.

^۱ Best practice guidelines

^۲ <https://authorservices.wiley.com/ethics-guidelines/editorial-standards-and-processes.html#7>

پیوست ۲. فهرست مجله‌های علمی دارای بیانیه اخلاق داوری در سامانه مجله‌های «وزارت

«عنف»

ردیف	عنوان مجله	پیوند دسترسی به وبسایت مجله
۱	Applied Food Biotechnology	http://journals.sbmu.ac.ir/afb
۲	Applied Research on English Language	http://are.ui.ac.ir/
۳	AUT Journal of Electrical Engineering	http://eej.aut.ac.ir/
۴	AUT Journal of Modeling and Simulation	http://miscj.aut.ac.ir/
۵	Caspian Journal of Enviromental Sciences	http://cjes.guilan.ac.ir/
۶	Civil Engineering Infrastructures Journal	http://ceij.ut.ac.ir/
۷	Computational Methods for Differential Equations	http://cmde.tabrizu.ac.ir/
۸	Energy Equipment and Systems	/http://www.energyequipsys.com
۹	Global Journal of Environmental Science and Management	http://www.gjesm.net/
۱۰	International Journal of Horticultural Science and Technology	http://ijhst.ut.ac.ir/
۱۱	International Journal of Nanoscience and Nanotechnology (IJNN)	http://www.ijnnonline.net/
۱۲	Internatonal Journal of Optics and Photonics	http://ijop.ir/
۱۳	Iranian Journal of Biotechnology	http://ijbiotech.com/
۱۴	Iranian Journal of Catalysis	http://ijc.iaush.ac.ir/
۱۵	Iranian Journal of Chemical Engineering	http://ijche.com/
۱۶	Iranian Journal of Chemistry and Chemical Engineering	http://www.ijcce.ac.ir/
۱۷	Iranian Journal of Earth Science	http://ijes.mshdiau.ac.ir/
۱۸	Iranian Journal of Electrical and Electronic Engineering	http://ijeee.iust.ac.ir/
۱۹	Iranian Journal of Ichthyology	http://ijichthyol.org/index.php/iji
۲۰	Iranian Journal of Mathematical Chemistry	http://ijmc.kashanu.ac.ir/
۲۱	Iranian Journal of Mathematical Sciences and Informatics	http://www.ijmsi.ir/
۲۲	Iranian Journal of Numerical Analysis and Optimization	http://ijnao.um.ac.ir/
۲۳	Iranian Journal of Veterinary Research	http://ijvr.shirazu.ac.ir/
۲۴	Iranian Journal of Veterinary Science and Technology	http://ijvst.um.ac.ir/

پیوند دسترسی به وبسایت مجله	عنوان مجله	شماره
http://ivsajournals.com/	Iranian Journal of Veterinary Surgery	۲۵
http://jast.modares.ac.ir/	Journal of Agricultural Science and Technology	۲۶
http://jafmonline.net/	Journal of Applied Fluid Mechanics	۲۷
http://jad.shahroodut.ac.ir/	Journal of Artificial Intelligence and Data Mining	۲۸
http://jcmr.um.ac.ir/	Journal of Cell and Molecular Research	۲۹
http://jcarme.sru.ac.ir/	Journal of Computational and Applied Research in Mechanical JCARME- Engineering	۳۰
http://jcp.modares.ac.ir/	Journal of Crop Protection	۳۱
http://jad.shahroodut.ac.ir/	Journal of Livestock Science and Technology	۳۲
http://jmpb.areeo.ac.ir	Journal of Medicinal Plants and By-products	۳۳
http://jme.shahroodut.ac.ir/	Journal of Mining and Environment	۳۴
http://joape.uma.ac.ir/	Journal of Operation and Automation in Power Engineering	۳۵
http://jufgsm.ut.ac.ir/	Journal of Ultrafine Grained and Nanostructured Materials	۳۶
http://mbrc.shirazu.ac.ir/	Molecular Biology Research Communications	۳۷
http://combinatorics.ir/	Transactions on Combinatorics	۳۸
http://vrf.iranjournals.ir/	Veterinary Research Forum	۳۹
http://wwjournal.ir/	آب و فاضلاب	۴۰
http://jalit.ut.ac.ir/	ادب عربی	۴۱
http://ecoj.sbu.ac.ir/	اقتصاد و الگوسازی (اقتصاد سابق)	۴۲
http://jrt.shirazu.ac.ir/	اندیشه دینی	۴۳
http://jontoe.alzahra.ac.ir/	اندیشه‌های نوین تربیتی	۴۴
https://ijsp.ut.ac.ir/	بررسی مسائل اجتماعی ایران	۴۵
http://jfh.iaut.ac.ir/	بهداشت مواد غذایی	۴۶
http://ijae.iut.ac.ir/	بوم‌شناسی کاربردی	۴۷
http://jcp.srbiau.ac.ir/	پاتوبیولوژی مقایسه‌ای	۴۸
http://ijp.ui.ac.ir/	پتروولوژی	۴۹
http://jsdp.rcisp.ac.ir/	پردازش علائم و داده‌ها	۵۰
http://jor.ut.ac.ir/	پژوهش ادبیات معاصر جهان	۵۱
http://jplr.atu.ac.ir/	پژوهش حقوق خصوصی	۵۲
http://qjpl.atu.ac.ir/	پژوهش حقوق عمومی	۵۳
http://res.ssac.ir/	پژوهش در ورزش تربیتی	۵۴
http://nameh-i-hikmat.journals.isu.ac.ir/	پژوهشنامه فلسفه دین	۵۵
http://rjqk.atu.ac.ir/	پژوهشنامه معارف قرآنی	۵۶
http://jpll.ui.ac.ir/	پژوهش‌های ادب عرفانی (گوهر گویا)	۵۷
http://ijer.atu.ac.ir/	پژوهش‌های اقتصادی ایران	۵۸
http://criticalstudy.ihcs.ac.ir/	پژوهش‌های انتقادی متون و برنامه علوم انسانی	۵۹
http://rctall.atu.ac.ir/	پژوهش‌های ترجمه در زبان ادبیات عربی	۶۰

پیوند دسترسی به وبسایت مجله	عنوان مجله	ردیف
http://jsr.ui.ac.ir/	پژوهش‌های چینه‌نگاری و رسوب‌شناسی	۶۱
http://far.ui.ac.ir/	پژوهش‌های حسابداری مالی	۶۲
http://egdr.journals.pnu.ac.ir/	پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی	۶۳
http://jrur.ut.ac.ir/	پژوهش‌های روستایی	۶۴
http://jrl.ui.ac.ir/	پژوهش‌های زبان‌شناسی	۶۵
http://jolr.ut.ac.ir/	پژوهش‌های زبانی	۶۶
http://philosophy.tabrizu.ac.ir/	پژوهش‌های فلسفی	۶۷
http://pflk.qom.ac.ir/	پژوهش‌های فلسفی - کلامی	۶۸
http://ijrfpbgr.areeo.ac.ir/	تحقیقات ژنتیک و اصلاح گیاهان مرتعی و جنگلی ایران	۶۹
http://plantproduction.scu.ac.ir/	تولیدات گیاهی	۷۰
http://iws.shahed.ac.ir/	جامعه‌شناسی سیاسی جهان اسلام	۷۱
http://jas.ui.ac.ir/	جامعه‌شناسی کاربردی	۷۲
http://www.javidankherad.ir/	جاویدان خرد	۷۳
http://lrr.modares.ac.ir/	جستارهای زبانی	۷۴
http://gdij.usb.ac.ir/	جغرافیا و توسعه	۷۵
law.mofidu.ac	حقوق تطبیقی	۷۶
http://pms.journals.pnu.ac.ir/	حکمت صدرایی	۷۷
http://ijpps.ut.ac.ir/	دانش گیاه پزشکی ایران	۷۸
http://jfm.alzahra.ac.ir/	راهبرد مدیریت مالی	۷۹
http://jearth.um.ac.ir/	رخساره‌های رسوبی	۸۰
http://lrr.modares.ac.ir/index.php?sid=18&slc_lang=fa#jrn_desc	رشد و توسعه پایدار	۸۱
http://jcp.semnan.ac.ir/	روان‌شناسی بالینی	۸۲
http://jedu.miau.ac.ir/	رهیافتی نو در مدیریت آموزشی	۸۳
http://jlr.alzahra.ac.ir/	زبان پژوهشی	۸۴
http://econg.um.ac.ir/	زمین‌شناسی اقتصادی	۸۵
http://jwdp.ut.ac.ir/	زن در توسعه و سیاست	۸۶
http://biot.modares.ac.ir/	زیست فناوری	۸۷
http://bjm.ui.ac.ir/	زیست‌شناسی میکروارگانیسم	۸۸
http://journal.iag.ir/	ژئوپولوتیک	۸۹
http://jfnc.ir/	سوخت و احتراق	۹۰
http://jme.guilan.ac.ir/	سوخت‌وساز و فعالیت ورزشی	۹۱
http://nsmsi.ir/	شیمی و مهندسی شیمی ایران	۹۲
http://jvs.isav.ir/	صوت و ارتعاش	۹۳
http://www.gsjournal.ir/	علوم زمین	۹۴
http://ma.iaumajlesi.ac.ir/	فرایندهای نوین در مهندسی مواد	۹۵
https://jop.ut.ac.ir/	فلسفه	۹۶

پیوند دسترسی به وبسایت مجله	عنوان مجله	ردیف
http://jte.sru.ac.ir/	فناوری آموزش	۹۷
http://iejqp.ir/	کیفیت و بهره‌وری صنعت برق ایران	۹۸
http://www.itsairanj.ir/	گردشگری و توسعه	۹۹
http://jame.um.ac.ir/index.php/jame	ماشین‌های کشاورزی	۱۰۰
http://mph.ui.ac.ir/	متافیزیک	۱۰۱
http://ltr.atu.ac.ir/	متن‌پژوهی ادبی	۱۰۲
http://rpil.ui.ac.ir/	متن‌شناسی ادب فارسی	۱۰۳
http://jvr.ut.ac.ir/	مجله تحقیقات دامپزشکی	۱۰۴
http://jss.irstat.ir/	مجله علوم آماری	۱۰۵
http://jes.ut.ac.ir/	محیط‌شناسی	۱۰۶
http://jibm.ut.ac.ir/	مدیریت بازرگانی	۱۰۷
http://jpom.ui.ac.ir/	مدیریت تولید و عملیات	۱۰۸
https://imj.ut.ac.ir/	مدیریت صنعتی	۱۰۹
http://jsa.uok.ac.ir/	مدیریت مدرسه	۱۱۰
http://mth.aui.ac.ir/	مطالعات تطبیقی هنر	۱۱۱
http://jls.shirazu.ac.ir	مطالعات حقوق	۱۱۲
http://sspp.iranjournals.ir/	مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی	۱۱۳
http://nms.atu.ac.ir/	مطالعات رسانه‌های نوین	۱۱۴
http://www.spba.ir/	مطالعات قدرت نرم	۱۱۵
http://quran.journals.isu.ac.ir/	مطالعات قرآن و حدیث	۱۱۶
http://marefatfalsafi.nashriyat.ir/	معرفت فلسفی	۱۱۷
http://jsfm.shahroodut.ac.ir/	مکانیک سازه‌ها و شاره‌ها	۱۱۸
http://jiaeee.com/	مهندسی برق و الکترونیک ایران	۱۱۹
http://www.ijbme.org/	مهندسی پزشکی زیستی	۱۲۰
http://ceej.aut.ac.ir/	مهندسی عمران امیرکبیر	۱۲۱
http://ceej.aut.ac.ir/	مهندسی عمران و محیط زیست امیرکبیر	۱۲۲
http://jgit.kntu.ac.ir/	مهندسی فناوری اطلاعات مکانی	۱۲۳
http://mej.aut.ac.ir/	مهندسی مکانیک امیرکبیر	۱۲۴
http://jmep.isme.ir/	مهندسی مکانیک ایران	۱۲۵
http://mme.modares.ac.ir/	مهندسی مکانیک مدرس	۱۲۶
http://dam.journal.art.ac.ir/	نامه هنرهای نمایشی و موسیقی	۱۲۷
http://negareh.shahed.ac.ir/	نگره	۱۲۸
http://isee.ui.ac.ir/	هوش محاسباتی در مهندسی برق	۱۲۹

پیوست ۳: جدول مؤلفه‌ها اصلی، فرعی و مصداق‌های اخلاق داوری

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	مصداق‌ها
۱	توجه به بدرفتاری پژوهشی	توجه به بی‌نظمی و اخلال در اخلاق پژوهش/ نشر و اعلام آن به مجله درک بدرفتاری پژوهشی و اعلام به سردبیر	شناسایی داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، دستکاری، پژوهش غیراخلاقی، گزارش‌دهی سوگیرانه، سوءاستفاده از نویسندگی، افزونگی یا تکرار انتشار و برخورد منافع نویسنده
۲	برخورد منافع	افشای برخورد منافع و اطلاع آن به مجله و کسب مشاوره از مجله؛ پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی/ دیگری؛ نپذیرفتن داوری اثری که به اثر ارسالی/ آماده به ارسال داور شباهت اساسی دارد؛ پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی بدون انجام داوری.	برخورد منافع شخصی علمی، سازمانی، مالی، فکری، حرفه‌ای، سیاسی، مذهبی، رشته‌ای، جنسیتی و جغرافیایی
۳	بیان احترام‌آمیز و منصفانه	بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور؛ آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها؛ بیان احترام‌آمیز در برخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی؛ بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه/ انتقادهای غیر قابل اثبات.	بیان خصومت‌آمیز و التهاب‌افزا، اظهارنظرهای شخصی (مخرب، منحرف)، اتهامات بی‌اساس، حساسیت زبانی، انتقادهای اثبات‌ناشدنی، انتقادهای نامستدل
۴	پایبندی به زمان	پاسخ به انجام داوری/داوری نکردن در زمان مناسب؛ انجام داوری در زمان/ چارچوب زمانی پذیرفته شده/پیشنهادی؛ درخواست زمان بیشتر هنگام تغییر شرایط داور؛ پیشنهاد داور جایگزین در صورت نبود امکان انجام به موقع داوری؛ طولانی نکردن عمدی فرایند داوری/ دیرکرد در ارسال داوری. پاسخ به انجام داوری/داوری نکردن در زمان مناسب	طولانی بودن زمان داوری، درخواست زمان بیشتر در شرایط غیرقابل پیش‌بینی، سرعت در پاسخ به درخواست مجله
۵	پیشنهاد عینی و سازنده	بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان؛ پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر؛ درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده؛ ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر؛ ارائه بازخوردهای مفید و سازنده و برای بهبود وضوح اثر.	عینی بودن (بی‌طرفی)، سازنده بودن و وضوح دیدگاه‌ها، درخواست شواهد پشتیبان، ارائه دلایل علمی و فنی، شفافیت و توسعه دادن
۶	رعایت محرمانگی	پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران؛ درگیر نکردن دیگران بدون اجازه مجله؛ اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری به مجله؛ فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری.	نسخه‌برداری نکردن از پیشینه داوری، به اشتراک نگذاشتن اثر، استفاده نکردن از اطلاعات برای منفعت شخصی یا حرفه‌ای یا ضرر و بی‌اعتباری دیگران، پنهان بودن دیدگاه و یادداشت‌ها

ردیف	مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	مصادقاتها
۷	نبود سوگیری	بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی / سیاسی / جنسیتی / شخصیتی / همکاران نزدیک؛ اطلاع دادن به مجله در صورت شناختن نویسندگان در رویکرد دوطرفه ناشناس.	نقض نکردن بی‌طرفی، تعصب نظام‌مند (جنسیت، وابستگی سازمانی، ملیت، زبان، تخصص، اعتقادات مذهبی یا سیاسی)، اعلام برخورد منافع با شناسایی هویت نویسنده
۸	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	درخواست نکردن از نویسندگان برای استناد به اثر خود/همکاران؛ تماس با مجله در صورت وجود هرگونه موضوعی جدید برای روشن شدن قضیه؛ داوری جدی اثرهای ارسالی برای تجدید نظر؛ درک دامنه داوری پیش از آغاز داوری؛ آگاهی دادن به مجله در صورت نداشتن تخصص در داوری اثر؛ نداشتن ارتباط مستقیم با نویسندگان برای درخواست اطلاعات بیشتر؛ درخواست نکردن اطلاعات غیر ضروری از مجله یا نویسندگان؛ توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر توسط داور؛ کسب اجازه از مجله نخست برای انتقال و واگذاری داوری به دیگر مجله‌ها؛ توجه به لزوم تغییر اثر و اعلام آن در داوری‌های انتقالی با اجازه مجله نخست؛ آگاهی دادن و کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران.	جدی گرفتن مسئولیت داوری (نامناسب بودن شرایط روحی، دوست نداشتن موضوع اثر و ...)، ارائه شواهد پشتیبان، اجازه از مجله برای درگیر کردن فرد دیگر در داوری، درخواست استناد به اثر خود یا همکاران، درخواست غیرضروری برای اطلاعات اضافی، نداشتن ارتباط با نویسنده (در دوسوپنهان)

پیوست ۴: پرسشنامه پنل خبرگان برای اخلاق داوری

متخصص گرانقدر

با سلام و احترام

پرسشنامه دور اول دلفی با هدف «ارزیابی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های موجود در حوزه اخلاق داوری» تقدیم می‌گردد. فرایند استخراج و شناسایی اجزای اخلاق داوری در مجله‌های علمی با بررسی رهنمودهای بین‌المللی در حوزه اخلاق داوری بوده است. مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های استخراج شده در جدول زیر آورده شده که به منظور بهره‌مندی از دیدگاه‌های ارزنده شما در رابطه با هر یک از مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها در قالب پرسشنامه تقدیم شده است. بی‌تردید پاسخ‌های دقیق شما می‌تواند در این راستا بسیار مفید واقع شده و زمینه مناسبی برای بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی: مطالعه موردی «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» فراهم سازد.

با سپاس

هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند جزئی اخلاق داوری در مجله‌های علمی باشند؟ (برای گزینش یک گزینه می‌توانید از نشان ✓ یا ■ بهره بگیرید)						هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند در اخلاق داوری در مجله‌های علمی اهمیت داشته باشند؟					
بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	مؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	مؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی
					پاسخ به انجام داوری/داوری نکردن در زمان مناسب						پایبندی به زمان ^۱
					انجام داوری در زمان/چارچوب زمانی پذیرفته شده/پیشنهادی						
					درخواست زمان بیشتر هنگام تغییر شرایط داور						
					پیشنهاد داور جایگزین در صورت ناتوانی در انجام به موقع داوری						
					طولانی نکردن عمده فرایند داوری/تأخیر در ارسال داوری						
					زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «پایبندی به زمان»:						
					پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران						

¹ Timeliness

هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند جزئی اخلاق داوری در مجله‌های علمی باشند؟ (برای گزینش یک گزینه می‌توانید از نشان ✓ یا ■ بهره بگیرید)						هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند در اخلاق داوری در مجله‌های علمی اهمیت داشته باشند؟					
بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	بسیار زیاد	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	بسیار زیاد
زیرمؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی						مؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی					
					در گیر نکردن ^۲ دیگران بدون اجازه مجله						رعایت محرمانگی ^۱
					اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری						
					فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری						
زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «رعایت محرمانگی»:											
					بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی / سیاسی / جنسیتی / شخصیتی / همکاران نزدیک						نبود سوگیری ^۳
					اطلاع دادن به مجله در صورت شناختن نویسندگان در رویکرد دوطرفه ناشناس						
زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «نبود سوگیری»:											
					افشای برخورد منافع و اطلاع آن به مجله و کسب مشاوره از مجله						توجه به برخورد منافع ^۴
					پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی / دیگری						
					نپذیرفتن داوری اثری که به اثر ارسالی / آماده به ارسال داور شباهت اساسی دارد						
					پرهیز از کسب چشم‌انداز موضوعی بدون انجام داوری						
زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «توجه به برخورد منافع»:											
					توجه به بی‌نظمی و اخلاق در اخلاق پژوهش / نشر و اعلام آن به مجله						
					درک بدرفتاری پژوهشی و اعلام به سردبیر						

^۲ Involvement

^۱ Confidentiality

^۳ Bias

^۴ Conflict Of Interest (COI)

هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند جزئی اخلاق داوری در مجله‌های علمی باشند؟ (برای گزینش یک گزینه می‌توانید از نشان ✓ یا ■ بهره بگیرید)						هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند در اخلاق داوری در مجله‌های علمی اهمیت داشته باشند؟					
بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	زیرمؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	مؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی
					زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «توجه به بدر رفتاری پژوهشی»:						توجه به بدر رفتاری پژوهشی ^۱
					بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری داور						بیان احترام آمیز و منصفانه ^۲
					آگاهی نسبت به حساسیت‌های زبانی و رعایت آن‌ها						
					بیان احترام‌آمیز و منصفانه در بازخورد و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی						
					بیان نکردن دیدگاه‌های نامنصفانه/ انتقادهای غیر قابل اثبات						
					زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «بیان احترام‌آمیز و منصفانه»:						
					بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسندگان						پیشنهاد سازنده و عینی ^۳
					ارائه بازخوردهای مفید و سازنده برای افزایش وضوح اثر						
					پیشنهاد عینی برای بهبود تحلیل‌های بیشتر در اثر						
					درخواست شواهد پشتیبان از نویسندگان برای ادعاهای مطرح شده						
					ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر						
					زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «پیشنهاد سازنده و عینی»:						
					درخواست نکردن از نویسندگان برای استناد به اثر خود/همکاران						

¹ Misconduct of research

² Respectful & fair

³ Constructive & objective suggestion

هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند جزئی اخلاق داوری می‌توانند در مجله‌های علمی باشند؟ (برای گزینش یک گزینه می‌توانید از نشان ✓ یا ■ بهره بگیرید)					هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند در مجله‌های علمی اهمیت داشته باشند؟				
بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
					مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی ^۱				
				تماس با مجله در صورت وجود هرگونه موضوعی جدید برای روشن شدن قضیه					
				داوری جدی اثرهای ارسالی برای تجدید نظر					
				درک دامنه داوری پیش از آغاز داوری					
				آگاهی دادن به مجله در صورت نداشتن تخصص در داوری اثر					
				نداشتن ارتباط مستقیم با نویسندگان برای درخواست اطلاعات بیشتر					
				درخواست نکردن اطلاعات غیر ضروری از مجله یا نویسندگان					
				توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر توسط داور					
				کسب اجازه از مجله نخست برای انتقال و واگذاری داوری به دیگر مجله‌ها					
				توجه به لزوم تغییر اثر و اعلام آن در داوری‌های انتقالی با اجازه مجله نخست					
				آگاهی دادن و کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران					
				تنظیم گزارش توسط خود داور/ در غیر اینصورت، اعلام آن به مجله					
				تهیه گزارش بر پایه راهنمای داوری مجله					
				ارائه شواهد پشتیبان برای داوری به نویسندگان					

¹ Responsibility & accountability

هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند جزئی اخلاق داوری می‌توانند در مجله‌های علمی باشند؟ (برای گزینش یک گزینه می‌توانید از نشان ✓ یا ■ بهره بگیرید)					هر یک از مؤلفه‌های زیر تا چه اندازه‌ای می‌توانند در مجله‌های علمی اهمیت داشته باشند؟				
بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	بسیار کم
زیرمؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی					مؤلفه‌های اخلاق داوری در مجله‌های علمی				
زیرمؤلفه‌های پیشنهادی شما در مؤلفه «مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی»:									

**پیوست ۵: پرسشنامه اخلاق داوری برای بررسی دیدگاه داوران مجله
«پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات»**

داور گرامی و ارجمند مجله «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» سلام و خداقوت... پرسشنامه‌ای که پیش روی خود دارید، با هدف بررسی دیدگاه داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» درباره اهمیت و میزان پابندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری خدمت سرکارعالی/جنابعالی تقدیم می‌گردد. سپاس‌گزار خواهیم شد در انجام این پژوهش ما را یاری بفرمایید.

در ضمن، از آنجا که این بخش از طرح پژوهشی، به صورت پرسشنامه و برای نظرسنجی داوران «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» طراحی شده است، خواهشمندیم این پرسشنامه را در اختیار سایر همکاران‌تان قرار نداده و خودتان شخصاً آن را تکمیل نمایید.

<https://survey.porsline.ir/s/m5hXqbS/>

همچنین به سرکار عالی/جنابعالی اطمینان می‌دهیم که پاسخ‌های دریافتی محرمانه خواهد

بود.

با سپاس فراوان

رضا رجبعلی بگلو

مسئول گروه پژوهش

۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی

ردیف	گویه‌ها	پاسخ‌ها
۱	جنس:	زن / مرد
۲	سن:	
۳	حوزه موضوعی:	علوم انسانی و اجتماعی / فنی مهندسی / علوم پایه / سایر
۴	دانش آموخته مقطع:	کارشناسی / کارشناسی ارشد / دکترا / سایر
۵	مرتبه علمی:	استادیار / دانشیار / استاد / سایر
۶	آیا تجربه داوری سایر مجله‌های علمی (داخلی / خارجی) را دارید؟	بلی / خیر

۲. میزان پابندی به مؤلفه‌های اخلاق داوری

توضیحات: شما در «پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات» تا چه اندازه‌ای به مؤلفه‌های اخلاق

داوری زیر پابند هستید؟

ردیف	مؤلفه‌های اخلاق داوری	دیدگاه داور				
		همیشه	بیشتر وقت‌ها	گاهی	به ندرت	هیچ وقت / هرگز
۱.	در زمانی مناسب و منطقی، اعلام می‌کنم داوری را انجام می‌دهم/ نمی‌دهم					
۲.	تلاش می‌کنم در زمان یا چارچوب زمانی که مجله تعیین کرده داوری را انجام دهم					
۳.	در صورتی که امکان انجام داوری به موقع را نداشته باشم تلاش می‌کنم داور دیگری را به جای خودم پیشنهاد کنم					
۴.	تلاش می‌کنم از روی عمد فرایند داوری را طولانی نکنم و در ارسال نتیجه داوری دیرکرد نداشته باشم					
۵.	تلاش می‌کنم باعث ضرر یا بی‌اعتبار شدن نویسنده (گان) نشوم (برای نمونه: ارسال مقاله در حال داوری به فردی دیگر، افشای عمومی سرقت علمی و ...)					
۶.	دیگر افراد (دانشجویانم، همکارانم و ...) را بدون اجازه مجله در داوری دخالت نمی‌دهم					
۷.	در صورتی که در داوری از دیگر افراد یاری گرفته باشم اسامی آن‌ها را به مجله اعلام می‌کنم					
۸.	فرآیند و جزئیات داوری یک اثر (برای نمونه: پذیرش/نپذیرفتن اثر، موضوع و یافته‌های اثر و ...) را فاش نمی‌کنم					
۹.	تلاش می‌کنم در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی و سیاسی / جنسیت / ویژگی‌های شخصیتی و ... سوگیری نداشته باشم					
۱۰.	در صورتی که نویسنده (گان) یک اثر را بشناسم به مجله اطلاع می‌دهم					
۱۱.	در صورتی که منافع من با افراد دیگر در برخورد یا تعارض قرار گرفت، به مجله اطلاع داده و مشورت می‌گیرم					
۱۲.	تلاش می‌کنم از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی یا فردی دیگر (برای نمونه، همکاران، دوستان و ...) استفاده نکنم					
۱۳.	اگر اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله شباهت اساسی داشته باشد، داوری آن اثر را نمی‌پذیرم					
۱۴.	تلاش می‌کنم بدون این که داوری یک اثر را انجام بدهم چشم‌انداز و دیدگاهی از موضوع و یافته‌های آن به دست نیاورم					
۱۵.	اگر در یک اثر بی‌نظمی و اخلاق در اخلاق پژوهش دیدم (برای نمونه: استناد نادرست، گزارش‌دهی ناقص و ...) آن را به مجله اعلام می‌کنم					
۱۶.	اگر بدرفتاری پژوهشی در یک اثر دیدم (برای نمونه: داده‌سازی، جعل، سرقت علمی، افزونگی انتشار و ...) به سردبیر اعلام می‌کنم					
۱۷.	سبک نوشتاری اثر را بر پایه سبک نوشتاری خودم بازنویسی نمی‌کنم (برای نمونه: تغییر سبک جمله‌ها و پاراگراف با سبک نوشتاری خود و غیره)					
۱۸.	نسبت به حساسیت‌های زبانی نویسنده آگاهی دارم و تلاش می‌کنم آن‌ها را رعایت کنم (برای نمونه: برای نویسندگانی که به زبان دوم/دیگر مقاله می‌نویسند)					
۱۹.	تلاش می‌کنم در بازخوردهایم بیان احترام‌آمیزی داشته باشم و از بیان نامناسب و اتهام‌زنی خودداری کنم					

۲۰.	تلاش می‌کنم دیدگاه‌هایم را نامنصفانه بیان نکنم و یا انتقادهای غیر قابل اثبات به اثر یا نویسنده مطرح نکنم				
۲۱.	تلاش می‌کنم دیدگاهم را درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسنده (گان) بیان کنم				
۲۲.	تلاش می‌کنم برای بهبود تحلیل‌های اثر پیشنهادهایی عینی ارائه کنم (برای نمونه: اشاره به خلأ پژوهشی، بهبود مشارکت در دانش تولیدی و ...)				
۲۳.	از نویسنده (گان) برای ادعاهای مطرح شده در اثر شواهد پشتیبان درخواست می‌کنم (برای نمونه: درخواست استناد به ادعاهای مطرح شده)				
۲۴.	تلاش می‌کنم پیشنهادهایم را بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر ارائه کنم (برای نمونه: بیان دقیق، علمی و هدفمند دیدگاه، استدلال‌های فنی قابل اثبات و ...)				
۲۵.	بازخوردهای مفید و سازنده‌ای برای بهبود وضوح اثر ارائه می‌کنم (برای نمونه: کجای اثر باید بهبود پیدا کرده یا واضح‌تر شود و ...)				
۲۶.	از نویسنده (گان) نمی‌خواهم نابجا به اثر خودم یا همکارانم استناد بدهد (برای نمونه: اصرار بی‌دلیل به استناد به اثر خود یا همکاران و ...)				
۲۷.	تلاش می‌کنم دامنه داوری را پیش از آغاز داوری درک کنم				
۲۸.	اثرهایی که برای تجدید نظر در داوری ارسال می‌شود به‌طور جدی بررسی می‌کنم				
۲۹.	در صورتی که در داوری یک اثر تخصص ندارم، به مجله اعلام می‌کنم				
۳۰.	با نویسنده (گان) برای درخواست اطلاعات بیشتر ارتباط مستقیم برقرار نمی‌کنم				
۳۱.	حوزه فعالیت اثر را توسعه نمی‌دهم				
۳۲.	تلاش می‌کنم از مجله نخست برای انتقال و واگذاری داوری به دیگر مجله‌ها (داوری همان اثر در مجله‌ای دیگر) اجازه بگیرم				
۳۳.	تلاش می‌کنم در داوری‌های انتقالی (داوری همان اثر در مجله‌ای دیگر) به تغییری که در اثر به‌وجود آمده توجه و به مجله نخست اعلام کنم				
۳۴.	از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران اجازه می‌گیرم				
۳۵.	تلاش می‌کنم به نویسنده (گان) شواهد پشتیبان برای داوری ارائه کنم (برای نمونه: اشاره دقیق به منابع استفاده نشده و ...)				

۳. شرایط و موقعیت‌های مرتبط با اخلاق داوری

توضیحات: اگر در یکی از این شرایط و موقعیت‌ها قرار بگیرید، کدامیک یا کدام‌ها را

انتخاب می‌کنید؟

۱. اگر در داوری یک اثر، متوجه شوم فرد دیگری از همکاران، دوستان یا دانشجویانم به حوزه

موضوعی اثر اشراف بیشتری دارد:

۱. از او راهنمایی می‌خواهم و خودم داوری را انجام می‌دهم؛

۲. از او می‌خواهم داوری را انجام دهد چون او را شایسته‌تر می‌دانم؛

۳. با آن‌که می‌دانم او شایسته‌تر است همچنان خودم داوری را انجام می‌دهم؛
 ۴. سایر
۲. اگر در داوری یک اثر، متوجه شوم نویسنده‌ای اخلاق پژوهش را نقض کرده است (برای نمونه، سرقت علمی انجام داده است):
 ۱. این قضیه را به سردبیر یا مدیر اجرایی اطلاع می‌دهم؛
 ۲. این قضیه را با جامعه علمی یا دوستانم مطرح می‌کنم و مورد سرقت علمی را افشا می‌کنم؛
 ۳. پس از اعلام به سردبیر، با جامعه علمی یا دوستانم مطرح می‌کنم؛
 ۴. سایر
۳. اگر در داوری یک اثر، متوجه شوم اثر چه کسی (کسانی) است:
 ۱. به او (آن‌ها) اطلاع می‌دهم که داوری اثر را پذیرفته‌ام/انجام می‌دهم و یا اطلاعات تکمیلی درخواست می‌کنم؛
 ۲. به سردبیر یا مجله اعلام افشای برخورد یا تضاد منافع می‌کنم و از داوری انصراف می‌دهم؛
 ۳. به سردبیر یا مجله اعلام افشای برخورد یا تضاد منافع می‌کنم و منتظر پاسخ یا نتیجه سردبیر/مجله می‌مانم؛
 ۴. سایر
۴. اگر در داوری یک اثر، متوجه شوم که پیشتر این مقاله را برای یک مجله دیگر نیز داوری کرده‌ام:
 ۱. بدون توجه به داوری پیشین، برای مجله دوم هم داوری انجام می‌دهم؛
 ۲. اگر تغییری جدی در اثر بوجود نیامده بود، با اجازه سردبیر یا مجله نخست، نتایج داوری پیشین را به مجله دوم اعلام می‌کنم؛
 ۳. اگر تغییری جدی در اثر بوجود آمده بود پس از دریافت اجازه سردبیر یا مجله نخست، دوباره داوری را انجام می‌دهم؛
 ۴. سایر
۵. اگر در داوری یک اثر، متوجه شوم که به حوزه موضوعی اثر اشراف ندارم و یا اثر در حوزه تخصصی من نیست: (حداکثر سه گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)
 ۱. به تصمیم سردبیر احترام می‌گذارم، داوری را پذیرفته و انجام می‌دهم؛
 ۲. به سردبیر یا مجله اعلام می‌کنم و از پذیرش مقاله اجتناب می‌ورزم؛
 ۳. در صورتی که داور(ان) جایگزین برای حوزه موضوعی بشناسم به سردبیر یا مجله پیشنهاد می‌کنم؛
 ۴. سایر

۶. اگر در داوری یک اثر، دانشجو یا همکار شایسته‌ام برای داوری مناسب باشد: (حداکثر سه گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)

۱. داوری اثر را به او واگذار می‌کنم و نتایج را برای مجله می‌فرستم؛

۲. دست‌کم، تهیه گزارش داوری را به او می‌سپارم؛

۳. به سردبیر مجله این قضیه را اعلام می‌کنم و منتظر تأیید او می‌مانم؛

۴. سایر

۷. اگر حتی داوری یک مقاله را نپذیرم: (حداکثر سه گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)

۱. نتایج و یافته‌های مقاله را بررسی و برای بهبود دانش شخصی‌ام استفاده می‌کنم؛

۲. چشم‌انداز و دیدگاهی از موضوع و نتایج آن اثر به دست می‌آورم؛

۳. دامنه داوری اثر را درک و خلأهای تخصصی‌ام را شناسایی می‌کنم؛

۴. سایر

۸. در داوری یک اثر تلاش می‌کنم: (حداکثر سه گزینه را می‌توانید انتخاب کنید)

۱. در چارچوب زمانی‌ای که مجله تعیین کرده، داوری را انجام بدهم؛

۲. اگر به هر دلیلی شرایطم تغییر کرد و به زمان بیشتری نیازمند بودم، وقت بیشتری از نشریه طلب می‌کنم؛

۳. از روی عمد داوری را طولانی نکنم و در همان زمان تعیین شده (تا هر میزان که داوری کردم)

گزارش داوری را ارائه می‌کنم؛

۴. سایر

۴. میزان اهمیت مؤلفه‌های اخلاق داوری

توضیحات: از نظر شما، هر یک از مؤلفه‌های اخلاق داوری زیر (چه در این مجله و چه در

سایر مجله‌ها) تا چه اندازه اهمیت دارند؟

ردیف	مؤلفه‌های اخلاق داوری				
	دیدگاه داور	کاملاً موافقم	موافقم	فقراً ندارم	مخالفم
		کاملاً مخالفم			

۱.	«اعلام موافقت با انجام داوری در زمان مناسب و منطقی» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲.	«انجام داوری در زمان یا چارچوب زمانی تعیین شده مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳.	در صورت نداشتن امکان انجام داوری، «پیشنهاد داور جایگزین» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۴.	«طولانی نکردن داوری و دیرکرد عمدی در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۵.	«پرهیز از ایجاد ضرر یا بی‌اعتباری دیگران» (نویسندگان و سایر افراد) را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۶.	«دخالل ندادن دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...) بدون اجازه مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۷.	«اعلام اسامی افراد یاری‌گر در داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۸.	«فاش نکردن فرایند و جزئیات داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۹.	«بی‌طرفی در رابطه با ملیت / اعتقادات مذهبی و سیاسی / جنسیت / ویژگی‌های شخصیتی و ...» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۰.	«اطلاع دادن به مجله در صورت شناخت نویسنده (گان) اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۱.	«اطلاع به مجله و مشورت گرفتن در صورت برخورد یا تعارض منافع» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۲.	«پرهیز از استفاده از اطلاعات اثر برای منفعت شخصی یا دیگری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۳.	«نپذیرفتن اثر دریافتی به اثر ارسالی / آماده ارسال من به یک مجله به دلیل شباهت اساسی» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۴.	«پرهیز از کسب چشم‌انداز و دیدگاه موضوعی بدون انجام داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۵.	«اعلام بی‌نظمی یا اخلال در اخلاق پژوهش به مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۶.	«اعلام بدرفتاری پژوهشی در یک اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۷.	«بازنویسی نکردن سبک نوشتاری اثر بر پایه سبک نوشتاری خود» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۸.	«آگاهی از حساسیت‌های زبانی و رعایت آن» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۱۹.	«بیان احترام‌آمیز و پرهیز از بیان نامناسب و اتهام‌زنی» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۰.	«بیان نامنصفانه یا انتقادهای اثبات‌ناشدنی به اثر یا نویسنده» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۱.	«بیان دیدگاه درباره کیفیت اثر و دقت نظر نویسنده (گان)» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۲.	«ارائه پیشنهادی عینی برای بهبود تحلیل‌های اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۳.	«درخواست شواهد پشتیبان از نویسنده (گان) برای ادعاهای مطرح شده» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۴.	«ارائه پیشنهادها بر پایه دلایل علمی و فنی معتبر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۵.	«ارائه بازخوردهای مفید و سازنده برای بهبود وضوح اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۶.	«درخواست نابجا نداشتن از نویسندگان برای استناد به اثر خود یا همکاران» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۷.	«داوری جدی آثاری که برای تجدیدنظر در داوری ارسال می‌شود» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۸.	«درک دامنه داوری پیش از آغاز آن» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۲۹.	«اعلام نداشتن تخصص در داوری به مجله» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳۰.	«نداشتن ارتباط مستقیم با نویسنده (گان) برای درخواست اطلاعات بیشتر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳۱.	«توسعه ندادن حوزه فعالیت اثر» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳۲.	«کسب اجازه از مجله برای انتقال و واگذاری داوری» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳۳.	«توجه به تغییر اثر و اعلام تغییر آن به مجله نخست در داوری‌های انتقالی» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				
۳۴.	«کسب اجازه از مجله برای واگذاری داوری به تازه‌کاران» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم				

					«ارائه شواهد پشتیبان به نویسنده (گان)» را یکی از وظایف اخلاقی داور می‌دانم	۳۵.
--	--	--	--	--	--	-----

پیوست ۶: برآورد اولیه از خلأهای موجود در بررسی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های اخلاق داوری

ردیف	مؤلفه‌ها		گردآوری یافته‌ها از ذینفعان/سامانه/ اسناد							
			فرایند داوری (رخدادها/بازخوردها)	سند داوری (خود سند داوری)	مجموع سند و فرایند داوری	دیدگاه داور مجله (خود ارزیابی) تصمیم	دیدگاه سر دبیر (ارزیابی از عملکرد داوران)	دیدگاه هیئت تحریریه (ارزیابی عملکرد داوران)	دیدگاه مدیر اجرایی	پنل خبرگان (دیدگاه متخصصان درباره اهمیت مؤلفه)
۱.	پایبندی به زمان ^۱	در زمانی مناسب و منطقی، انجام داوری یادآوری نکردن را اعلام می‌کنم	■	⊙	■	■	⊙	⊙	■	■
۲.		در زمان یا چارچوب زمانی که مجله تعیین کرده داوری را انجام می‌دهم	■	⊙	■	■	⊙	⊙	■	■
۳.		هنگامی که به هر علتی، شرایط داوری‌ام تغییر کرد، برای انجام داوری زمان بیشتری درخواست می‌کنم	■	⊙	■	■	⊙	⊙	■	■
۴.		در صورتی که امکان انجام داوری به‌موقع را نداشته باشم داور جایگزین پیشنهاد می‌کنم	■	⊙	■	■	⊙	⊙	■	■
۵.		از روی عمد فرایند داوری را طولانی نمی‌کنم و در ارسال نتیجه داوری دیر کرد ندارم	■	⊙	■	■	⊙	⊙	⊙	■
۶.		تلاش می‌کنم باعث ضرر یا بی‌اعتبار شدن دیگران نشوم	⊙	⊙	⊙	■	⊙	⊙	⊙	■
۷.		دیگر افراد (دانشجویان، همکاران و ...) را بدون اجازه مجله در داوری دخالت نمی‌دهم	⊙	⊙	⊙	■	⊙	⊙	⊙	■

^۱ Timeliness

[illegible]

Confidentiality

Bias

^r Double blind^f Conflict Of Interest (COI)^d Misconduct of research

⁹ Respectful & fair

^y Constructive & objective suggestion

[illegible]

¹ Responsibility & accountability

بررسی اخلاق داوری در مجله‌های علمی: مطالعه موردی فصلنامه پردازش و مدیریت اطلاعات... □ ۲۵۷

پیوست ۷: فهرست نام‌های افراد مشارکت‌کننده در پتل خبرگان (ترتیب الفبایی نام خانوادگی)

ردیف	نام و نام خانوادگی	حوزه موضوعی / وابستگی
۱	دکتر کیوان الستی	اخلاق و اخلاق داوری
۲	دکتر امیرحسین خداپرست	اخلاق و اخلاق داوری
۳	دکتر داریوش دانشور فرهود	سردبیر مجله اخلاق در علوم و فناوری
۴	دکتر مهدی شقاقی	اخلاق اطلاعات
۵	دکتر بختیار شعبانی ورکی	سردبیر مجله پژوهشنامه مبانی تعلیم و تربیت
۶	دکتر رحمت‌الله فتاحی	سردبیر مجله‌های: ۱. پردازش و مدیریت اطلاعات؛ ۲. پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی.
۷	دکتر محمد صال مصلحیان	سردبیر مجله‌های: 1. Banach Journal of Mathematical (BJMA); 2. Annual Functional Analysis (AFA); 3. Advanced Opearator Thoery.
۸	دکتر جعفر نوری	کمیسیون نشریه‌های علمی وزارت عتف

پیوست ۸: پیش‌نویس فهرست اعضای بحث گروهی متمرکز

ردیف	نام و نام خانوادگی	مسئولیت
۱	دکتر رحمان شریف‌زاده	عضو
۲	دکتر علیرضا ثقه‌الاسلامی	عضو
۳	خانم نادیا حاجی‌عزیری	تسهیل‌گر ^۱
۴	دکتر حمید رضا خدمتگزار	عضو
۵	دکتر رضا رجبعلی بگلو	راهنمای پنل
۶	خانم زهرا رجبعلی بگلو	یادداشت‌بردار ^۲
۷	دکتر بهروز رسولی	عضو
۸	دکتر المیرا کریمی	عضو
۹	دکتر علی نعیمی صدیق	عضو

¹ Facilitator

² Note taker

داوری

برای برگردن فرم توسط کاربران شما باید پس از ایجاد فرآیند و تنظیم، دسترسی، نشانی را از صفحه misagh در اختیار آنها قرار دهید.
برای دریافت اطلاعات بیشتر راهنمایان نظام جامع اطلاعاتی را ببینید.

کد رهگیری این فرم: **P0-F17-U55-N11**
شما در حال تکمیل فرم ازجمله چندگزینه‌ای با عنوان **داوری** هستید. لطفاً در انتخاب پاسخ‌ها دقت نمایید.

[چاب فرم]

موضوع

1 با توجه به فحاح رون، موضوع مقاله مهم، اصل و نو است (تکراری و اشباع شده نیست) (حداکثر امتیاز:4)

یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:

انتخاب کنید...

مقدمه

2 مقاله حاوی مقدمه‌ای در باره مباحث نظری موضوع مورد بررسی، شدی، اهمیت و ضرورت آن است (حداکثر امتیاز: 3)

یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:

انتخاب کنید...

مسئله پژوهش

3 مسئله پژوهش به طور روشنی و علمی (با اشاره به منظرهای مورد نظر) بیان شده است (حداکثر امتیاز:3)

یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:

انتخاب کنید...

مرور پیشینه

4 پیوند مقاله با پژوهشهای پیشین برقرار شده است و پیشینه پژوهشهای مرتبط با مسأله (موضوع) به صورت جامع اما تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است (حداکثر امتیاز:3)

یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:

انتخاب کنید...

5 استنتاج مناسبی از مرور پیشینه در جهت هدفهای مقاله به عمل آمده است (یافته‌های عمده، روشها و ابزارهای مورد استفاده پژوهشهای مرتبط و شکاف پژوهشی بیان شده است) (حداکثر امتیاز:3)

یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:

انتخاب کنید...

ساختار و مسائل نگارشی

13 عنوان مقاله یا محتوای آن سازگار است
(حداکثر امتیاز: 2)
یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:
انتخاب کنید...

14 ساختار و محتوای چکیده گویا و مناسب است
(حداکثر امتیاز: 2)
یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:
انتخاب کنید...

15 در نقوش مقاله، اصول نگارش رعایت شده و متن آن روان است
(حداکثر امتیاز: 2)
یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:
انتخاب کنید...

16 استنادهای درون متنی و منابع و مأخذ مورد استناد به نوبه به شیوه نامه ای استاندارد ارائه شده است
(حداکثر امتیاز: 2)
یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:
انتخاب کنید...

نتیجه نهایی داوری

17 نتیجه نهایی
یکی از گزینه‌ها را انتخاب کنید:
انتخاب کنید...

18 دلایل اصلاحی پذیرش یا رد مقاله:

19 اصلاحات ضروری (در صورت پذیرش مقاله یا اصلاحات):

فراگذاری فایل

20 در صورتی که فایل مقاله دارای کامل است می توانید از این قسمت برای فراگذاری فایل استفاده کنید.
انتخاب فایل
No file chosen Choose File
پسوندهای قابل قبول: doc, docx, pdf, txt, xls, ppt, jpeg, gif, png
حداکثر حجم فایل قابل قبول: 10000 کیلو بایت
فراگذاری

پیوست ۱۰: نمونه فرم گزارش داوری

گزارش داوری

عنوان:
داور ۱:
نتیجه داوری:
دقت داوری در مقایسه با داور دوم:
سرعت داوری:
داور ۲:
نتیجه داوری:
دقت داوری در مقایسه با داور اول:
سرعت داوری:
نتیجه بررسی مدیر اجرایی:
نظر سردبیر:

Abstract:

Reviewing researches and its' outputs especially scientific papers, is a type of scientific behavior that is of great importance for the precise, wise and fair scrutiny of a scientific work or research activity. This mental process involves trying to assess the authenticity, value, effectiveness, innovation, and overall importance of a research output or activity. In addition, this scholarly activity is also an integral part of the scientific publication ethics, and reviewers, along with writers, chief and assistant editors, are considered to be the most important components of scholarly publishing, especially scientific articles. Given the role of evaluation and reviewing system in the quality of the content of the articles and the scientific health of these journals, it is of utmost importance to pay attention to the ethics of publication and the guidelines developed for reviewers or peer reviewers, chief editors and authors. However, there seems to be a need for a systematic and analytical look at the ethical guidelines presented in scientific research journals among scientific research. The Journal of Information Processing and Management (JIPM) is one of the most experienced journals in the field of information science and technology and in the journal's charter, there is a general reference to the Committee On Publication Ethics (COPE) criteria, but no charter or statement of ethics has been developed to the reviewers of the journal. This study was to investigate the review ethics in scientific journals in Iran, specifically to the development of of peer reviewer ethics' statement in this journal. This research began by extracting and scrutiny the review ethics guidelines, which these elements evaluated by an expert panel. Then the ethical statements of the Ministry of Science, Research and Technology (MSRT) journals analyzed qualitatively. Subsequently, review process and documents (including review reports) of JIPM were analyzed. The findings of this section were discussed in a focus group discussion (FGD) which is described in methodology section. This research was a case study with a mixed method or approach with non-basis qualitative, basis qualitative and non-basis quantitative in parallel respectively. The non-basis qualitative section consisted of two stages of qualitative content analysis for the ethics guidelines with emphasis on the COPE and the ethical statements of the MSRT journals. The basis qualitative section also focused on the qualitative content analysis of review documents of the JIPM and FGD. The non-basis quantitative part included a panel of experts to validate the elements and investigating reviewers' viewpoint with a researcher-made questionnaire, each of which was performed in parallel with one of the basis and non-basis qualitative stages. In this research, three types of researchers, data and research method triangulations were used to validate the research findings. Two steps were taken to respect the

confidentiality and anonymity of review documents and reviewers' viewpoint with removing reviewers and authors' name and other components of identity disclosure. The findings of the research showed that the elements of review ethics were classified into eight main components including "timeliness", "confidentiality", "lack of bias", "pay attention to competing of interest", "pay attention to research misconduct", "respectful and fairly expressions", "constructive and objective comments" and "accountability and responsibility" were put together with 40 sub-elements and its' examples or instances. Also, by analyzing MSRT journals' ethical statements, found that only half of the journals having ethical statements for reviewers and they have different view, approach, and perspective rather than COPE to reviewers' ethical statements. The findings of documents' content analysis section also showed that 102 examples or instances of violations to review ethics in the "timeliness", "respectful and fairly expressions", "constructive and objective comments" and "accountability and responsibility" elements, which "respectful and fairly expressions" and "objective and constructive comments" were repeated more than other elements. Also, for every 6.6 reviews (15% of reviews) there were violations of ethics for "timely" reviews. Also, according to the emphasis of the journals on "disclosure of competing interests", "respecting confidentiality", and "lack of bias" element, there was no significant and objective evidence of a violation of these review ethics' elements in the JIPM. Finally, based on the findings of the scientific journals' ecosystems with emphasis on JIPM's ecosystem, review ethics' statement developed in two short and detailed types to present its reviewers.

Keywords: Review (Peer review) ethics, Journal of Information Processing and Management (JIPM), Committee on Publication Ethics (COPE), MSRT scientific journals, Publication ethics.

Iranian Research Institute for Information Science & Technology (Irandoct)

Research Project

**Peer review ethics in scientific journals: Case
study of developing peer review ethics’
statement in the “Journal of Information
Processing & Management (JIPM)”**

By:

Reza Rajabali Beglou

With collaboration of:

Nadia Hajiazizi, Alireza Seghatoleslami, Elmira Karimi, & Zahra Rajabali Beglou

February 2020